Ionel Teodoreanu

Ionel Teodoreanu

La Medeleni

Vol.4

ÎNTRE VÂNTURI.

PARTEA ÎNTÂIA.

SFÂRŞITUL UNUI AN ŞCOLARă.

Ardeau numai luminile utile, depărtate cu preciziune unele de altele, aerian izolate, cu spaţii de noapte marină între licăririle lor fragile. Întuneric prin umbra onctuos spintecată – spuma elicei fumega alb pe vântul lins al apei – fără de trup, tăcut; vaporul nu era decât procesiunea somnambulă a unei constelaţii grupată geometric, subt tremurul captiv al constelaţiilor fixe.

Nu răsuna nici un tunet spumos de talaz – salt solitar sfărmat în larguri – nici pas desculţ de val nu s-auzea, împiedicându-se în trena lungă. Tăcere fără cadenţă de frunză, iarbă, vânt sau undă: tăcerea cosmic destinsă în fluida boltire a celor patru zări. Cosite, vastele întinderi abureau seva salină a mării. Amar, amar parfum de toamnă, de parcă Zeul apelor adânci strivise-n palme sucul pământean al frunzelor de nuc şi, cu o singură mişcare, îl imensificase umed pân' la stele.

Toţi pasagerii dormeau în cabinele alb şi jilav mirositoare a odaie de baie, cu ferestruicile închise, înfăşuraţi în pături groase, căci după suavele nopţi mediteraneene, cu dulcea lor privire de un albastru marin subt vălurile de cadână ale lunii, şi cu suflarea lor de floare de lămâi, migdal şi portocal – aspra noapte a Mării Negre înfricoşa ca ochii de corsar.

De aceea, coverta cabinelor de clasa I era pustie; chaises-longues-urile, goale. În curba molatecă a unora, câte o batistă uitată amintea viteazul străinut care alungase în

cabină pe călătoarea hotărâtă, în principiu, să aştepte răsăritul lunii.

Două chaises-longues-uri numai erau ocupate. Unul adăpostea o umbră, somnul unei umbre; celălalt, o lumină, o iluminare căpşunie cu intermitenţe de întuneric: ritmul luminos al pipelor pufăite. Aceasta împrăştia mirosul franc al maryland-ului. Fumătorul era un fanatic al maryland-ului, tutun a cărui aromă pornea elegiac din adolescenţa-i depărtată, cu bereta de catifea a pictorilor înclinată pe-o ureche în care viaţa din Montmartre răsuna cu zvon de sărutări, pahare sparte sau ciocnite şi argot de midinete.

„La royne Blanche comme lis Qui chantait à voix de seraine Berte au grant pié, Bietris, Alis, Haremburgis qui tient la Maine, Et Johanne la bonne Lorraine Que Englois brûlèrent à Rouan Où sont-ilz, où Vierge souvraine?

Mais où sont les neiges d'antan?”

Unde era Parisul de altădată? Alt sunet aveau cafenelele, alt miros. Monedele yankee şi britanice ricanau cinic, ca şi răsfrângerea lor în ochii midinetelor de astăzi.

Odinioară, moneda franceză aruncată pe zincul bistro-ului era râsul boemei calice. Nu mai răsuna. Calicia de după război se numea mizerie, şi era.

Fumul pipelor engleze şi americane, adevărat cocktail tabagic, fiertură de tutun cu miere, santal, smochine şi opiu, dulceag ca sarailiile orientale, echivoc, trândav şi cu cleioasă ceaţă, izgonise simplul şi bărbătescul fum de maryland; ori poate acesta pierise deasupra tranşeelor galice o dată cu o întreagă generaţie al cărei parfum fusese.

Jazul antropofag, urlat, scuipat, scrâşnit, orăcăit şi hârâit de gura cacofonică a negrilor buzaţi, destrăbălase zâmbetul francez, copil al şansonetei melancolice şi maliţioase. Vechiul Paris ardea pe rugul valutar, încălzind obrajii congestionaţi ai celor care arseseră odinioară pe Ioana d'Arc, şi ai fraţilor lor transoceanici.

Alexandru Pallă, moldovean cu străbuni de pe vremea lui vodă Ştefan, nu se mai simţea contimporan cu viaţa

Parisului. Îmbătrânise?

Când nu mai eşti contimporanul epocii în care-ţi porţi declinul vârstei, ci numai al pietrelor amintitoare a epocii apuse, te-ai sihăstrit în trecut, ca înserarea în apa brumărie a unei vechi oglinzi, printre tăceri uscate de mătăsuri.

Alexandru Pallă nu mai trăia viaţa Parisului, şi cum pentru el a trăi însemna a picta, nu mai picta viaţa Parisului, dar nici viaţa demodată a amintirilor. Pe pânzele lui de după război, curgeau apele Senei cu cenuşiuri lung ostenite spre funduri turburi de argint, dar nici o vâslă nu le turbură visarea, nici un catarg, nici un braţ de om, şi curgerea lor ca şi a timpului era parcă solemn împovărată de imensa trenă a propriului trecut; visau cheiurile Senei cu parapete triste şi pustii, c-un uuit de vânt parcă amuţit prin golul lor şi un vârtej de frunze moarte, dus; câte un pod trecea de la un mal la altul cu paşii tăcerii prin rugina lui; se năruia un zid de casă veche cu varul măcinat ca faţa de os a leproşilor.

Domina albul în toate pânzele, dar un alb a cărui fragedă lumină se stinsese, un alb colbăit ca surul fior al aţelor de păianjeni în casele părăsite.

Într-un singur peisaj, tot un parapet pe cheiul Senei, viaţa lăsase un semn. Sena curgea cu gestul halucinat al braţelor de oarbă bătrână, călăuzind trupul prin locurile tinereţii. Pe parapet atârna o păreche de mănuşi mici de femeie, albe. Se înecase femeia care le purtase? Poate că le uitase acolo după ce strânsese în mânile goale mânile iubitului ei. Plecase poate fericită, cu dragostea alături. Dar ani trecuseră de atunci, desigur. Mănuşile erau veştede. Parfumul delicat al mânilor care le purtase, pierise. Melancolia dezumflată a albului lor mort pecetluia gestul ostenit al anilor.

Toate tablourile puteau fi intitulate: Tăceri. Tăceri ca în unele case ale epilogului romanelor lui Turghenief. Întipărirea elegiacă a timpului pe decoruri ale tinereţii. Prin zgomotul barbar al epocii, „tăcerile” lui Alexandru Pallă erau un anacronism.

În apartamentul din rue de l'Observatoire, două „tăceri” trecuseră de-a dreptul în odaia Monicăi, deşi fuseseră dăruite Olguţei, şi deşi Alexandru Pallă socotea că mai nimerit le-ar fi fost locul în odaia pianului negru unde asculta nocturnele lui Chopin privind corbul pletelor Olguţei desfăşurându-şi aripile pe profilul solitar deasupra muzicei ca figurile săpate-n prora triremelor – decât în odaia unde Monica îşi lucra teza de doctorat – Baladele lui François Villon – cu o gravitate blajină de bunică şi c-un zâmbet blond de miere şi de tei în cozile medievale.

*

Brusc, noaptea fu neagră.

Enorm răsărită în enorma încruntare, plată, grea, fără lumină, de un roş otoman – luna. Orizontul era straniu ca un zid care deodată ai simţi că te pândeşte c-un ochi de ciclop; ca un uriaş zid de marmură neagră care ar deveni deodată un ochi roş, fără trup, fără cap, fără pleoape, fără gene, fără pupilă, ochi opac, orb, care totuşi te vede, vine, creşte, se dilată, te cuprinde, te soarbe umplându-se de sângele inimii tale…

Coşmarul se ridică de pe pieptul mării. Desprinsă de pe tăiuşul zării luna pluti masiv. Deasupra şi în jurul ei pe cer se aprinse ca într-o mohorâre de fum gros, sanghinul nimb al vulcanilor.

Vroiau parcă să înflorească maci din truda şi mocnirea sângerie.

Înfloriră, roşi, rubinii, profirii… se topiră în largă dâră. Îngălbeniră.

Palid, nuferi galbeni tremurară.

În noaptea limpede, cu abur aiurit plutea paloarea pură a lunii, alungată tot mai sus de groaza roşie, căzută în adâncuri, a monstruosului ochi tentacular din încleştarea căruia scăpase. Şi marea era acoperită de sudoare rece.

— Nu dormi, Olguţa?

Trupul din chaise-longue nu se mişcase. Ochii nu clipeau; mari deschişi, priveau pironiţi, fără să vadă în afară,

ostenind faţa, fruntea; privire din acelea care lasă cearcăne subt ochi şi o dungă pe frunte.

— Olguţa!

Alarma exagerată a glasului care-o chema, o deşteptă.

— Am visat, Paşa… şi dumneata ai visat? urmă glasul şovăitor, cu o ironie automată.

Întoarse capul pe o parte. Vroia să fie singură.

— A răsărit luna!

— Da.

Se răsuci pe o coastă. Pledul îi lunecă de pe picioare. Paşa se ridică, se aplecă acoperind la loc trupul suplu. Răsufla greu, ca după un efort. Scutură cenuşa pipei, o umplu, o aprinse.

Zorii lunii se ridicau pe mare de pretutindeni, ca şi cum luna n-ar fi fost izvorul, ci numai semnul deşteptărei lor. Albe denii în miez de noapte.

Unii oameni trăiesc în pat. Deopotrivă pentru somn şi lenevirea trează, patul îi cheamă când iubesc, când cetesc, când visează. Viaţa lor e un lent şi cotidian înec în pat.

Dacă şi-ar face bilanţul plastic al orelor de pat şi-al celorlalte, viaţa lor ar putea fi reprezentată printr-o vastă suprafaţă orizontală, într-un colţ al căreia, prizărit, un mănunchi de verticale s-ar ivi ca o caravană în deşert.

Pentru Olguţa, patul însemnase întotdeauna spaţiul strict al somnului şi nimic mai mult. În copilărie, când deschidea ochii dimineaţa, spontan sărea din pat, resortul săriturii fiind parcă în ridicarea pleoapelor. Această elasticitate a copilăriei o păstrase agresiv de-a lungul anilor şcolari şi al celor următori.

Acum şedea întinsă în chaise-longue, trează, cu ochii deschişi. Înfrângere de corabie cu pânzele întinse, răsturnată pe ape.

Mari, gravi, neclintiţi ca fluturii de noapte în lumină, ochii priveau.

Îi era frig. Dar răceala venea mai ales dinlăuntru.

Trecuse iarăşi prin vis gândul acela, ca un gheţar plutitor. „Voilà, il est parti le petit bobo… mais s'il venait a se répéter, il faudra l'enlever tout de suite”…

Fraza păstra încă, intact, parfumul farmaceutic, iodat şi fenicat, al hirurgilor. Când o auzise întâia oară, o înregistrase superficial urechea şi profund sufletul. Profesorul Mass, meridional sonor ca o peşteră cu ecouri şi hirsut, albise cum se zahariseşte un gavanos cu dulceaţă de nuci: tumultul cârlionţat al părului, musteţilor, sprâncenelor şi bărbii era o cristalizare zaharoasă din care două nucuşoare verzui râdeau: ochii. Intonată de buzele lui, fraza se impregnase de bonomie jovială. Nu putea ieşi o profeţie lugubră dintr-un astfel de om ilar. După câteva luni însă, procesul de dezagregare al cuvintelor de buzele care le rostise şi de accentul cu care răsunaseră atunci, se împlinise. Fraza răsunase din nou, aton, cu miros hirurgical, impersonală ca şi cum cuvintele care-o alcătuiau s-ar fi format de la sine din tăceri de spital.

„.mais s'il venait à se répéter”…

Olguţa cânta. Monica lucra în odaia ei. Paşa îşi fuma pipa. Rupt, un acord răsunase ca un candelabru răsturnat.

O tăcere cu sângele zvâcnind în tâmple.

Obrajii Olguţei albiseră.

Apoi, capacul închis brusc răsunase lung. Pianul amuţise negru.

— Noapte bună, Paşa!

Congediat mult mai devreme ca de obicei, Paşa strânse o mână îngheţată.

A doua zi, însă, şi în toate zilele care urmară până la îmbarcarea din Marsilia, pentru Monica, Paşa, pentru profesorul ei de pian şi pentru toate camaradele ei şi ale Monicăi, Olguţa fu aceeaşi Olguţă de până atunci.

„.mais s'il venait”…

Când îţi aminteşti cuvintele cuiva, e o mişcare în suflet, un murmur mut, o vorbire a gândurilor. În sufletul Olguţei, însă, nici o silabisire nu răsuna. Şi totuşi, fraza era. O vedea

deodată, după ce o fixase lung fără s-o vadă, ca bolnavii pironiţi în ghips pe spate, desemnul sau crăpătura păretelui din faţă, mereu privit, absorbit de ochi, orizont identic al câmpului vizual.

Începutul era un coşmar. Simţise răceala viperii şi înţepătura colţilor în sânul drept. Se deşteptase cu tâmplele reci şi inima-n galop. Lucidă, imediat îşi dăduse seama că, în timpul somnului, cruciuliţa cu lemn sfânt, pe care o purta din copilărie la gât, atârnată de un lănţujel lung, îi încrustase, ostil parcă, un colţ în sânul drept.

Atât. Adormise iar, pe cealaltă coastă.

Peste câteva luni, dimineaţa, în odaia de baie, cu o mişcare familiară din copilărie, îşi apăsa părul cu palmele, de o parte şi de alta a cărării. Abia ieşise de subt duşul rece. Simţise o jenă, ca o haină nouă greşit tăiată, care te strânge subţioară. Făcuse mişcări cu braţele. Jena dispăruse. Reapărea însă atunci când ridica braţele deasupra capului. Parcă se strâmtase pielea. Descoperise cauza: o mică duritate rotundă, superficial ascunsă în sânul drept.

Ridicase din umeri şi se îmbrăcase. Câteva zile scena matinală se repetase, fără ecou diurn. Între timp, Monica plecase în Pirinei, pentru câteva zile, la prietena lor comună Andrée Bertrand. Se dusese la profesorul Mass, din cochetărie, ca să-i extragă „cette énervante boule de graisse” „Extracţia” luase proporţii de operaţie, din cauza decorului şi a cloroformului numai, căci prezenţa profesorului Mass, în uniforma hirurgicală, transforma lugubrul doliu alb al sălii de operaţie într-un alb culinar, un alb de cofetărie în care fierbe ciocolata cu dulce clocot, aşteptată de mormanele de frişcă decorativă. Olguţa se aşezase pe masa de operaţie, în lunga cămaşă de noapte al cărei miros de sulfină aducea parfum de Medeleni, îndepărtată solicitudine a doamnei Deleanu.

Un gest neprevăzut al Olguţei dăduse un ritm alegru şi zâmbitor tăcerii preliminare în timpul căreia se pregăteşte cloroformul. Fusese invitată să-şi scoată cămaşa care nu

avea deschizătură în faţă. Îşi scuturase pletele şi cu o singură mişcare găsise soluţia oportună. Trasă brusc, din două părţi, de degetele lungi şi impetuoase, c-un fâşâit metalic olanda se rupse net până subt sâni. În această atmosferă de ea creată, Olguţa îşi părăsise trupul de o puritate egipţiană, pe masa de operaţie.

După opt zile, abia, îşi revăzuse sânul, bandajat până atunci, când profesorul Mass îi scosese firele. Puţin bosumflat, ca un obraz de copil deşteptat noaptea din somn, purta o fină semilună rozã.

„.voilà, il est parti le petit bobo…, mais s'il venait a se répéter, il faudra l'enlever tout de suite”…

Era frig şi umed pe mare. O săgeta iar cicatricea, intimidându-i respiraţia. Închise ochii ghemuindu-şi bărbia în piept. Sufletul ostenit de trup avea descurajarea luptătorului călit în lupte glorioase, când îşi dă seama că lama lungă, tăioasa prelungire a braţului, care-l purtase până atunci ca o firească aripă bărbată, i-a devenit deodată grea în mână şi străină, biruindu-l şi pe el.

*

Amiaza lunii ardea atât de intens încât pleoapele somnului, opace, deveneau translucide ca boabele de poamă.

Nici albul mat al varului mânăstiresc, nici cerul sur al perlei în care un zbor de îngeri s-a împăienjenit şi agonia unei lebede a fulguit; nici dura marmură în spuma căreia pluteşte alba nuditate a statuilor; nici îngheţatul crin şi nici fosforescenţa albă a zăpezii – şi niciuna din înfloririle, mâniile, gânguririle, curgerile, plutirile şi suavităţile albului pământesc, nu putea fi asemuită cu neclintita dezlănţuire a luminii de lună.

Fuseseră parcă păduri pe mare, păduri masive. Nu mai erau. Vibrau străvezii în golul luminii care le străbătuse mistuindu-le.

Neagră, densă ca încleştarea pământului, marea devenise adâncă, şi clarul ei afund era al lunii: în cer ca şi în mare. Fusese pământ, era apă haotică după somnul

metamorfozei. Dar mai era pe undeva pământ? Mai erau munţi, dealuri, stânci, mari reliefuri aspre pe care pasul sună, şi prin care cuvântul fâlfâie-n ecouri? Dar mai erau paşi? Mai răsunau cuvinte?

Trecea un zbor halucinat prin toate cele, pulberea unei viteze albe. Tot ce era parcă fusese numai.

Din orizont în orizont, stea, apă şi noapte, sufletul era un gol în golul fără piedică şi fără de hotar al lunii.

*

Minutarele cronometrului arătau două jumătate. „A stat”, gândi precipitat Monica, sărind din pat. Şi încă zăpăcită de somnul întrerupt de lună ca de un pumn de apă proaspătă-n obraz, puse mâna pe beretă, reveni, smunci cămeşa de zi şi ciorapii, scutură capul alungându-şi cozile pe spate, clipi…

Tic-tacul ceasornicului o trase de ureche. Deschise ferestruica, scoase capul, văzu ziua mare, găsi luna, o privi incredulă ca pe-o farsă de-a Olguţei, zâmbi stelelor – era luna – şi respiră adânc, punându-şi mânile pe inimă.

Cu capul înclinat pe o parte, părea că ţine-n braţe un buchet prea greu.

Prin fereastra căscată, frigul pătrunsese, rărind căldura, cutremurând trupul Monicăi.

Închise fereastra şi se aşează pe pat bucuroasă că erau numai două jumătate, întristată că erau abia două jumătate, fericită că va ajunge la Constanţa în zori, tristă că Iaşul nu era port la Marea Neagră în locul Constanţei, bucuroasă şi tristă de toate cele, căci bucuriile Monicăi, ca şi genele ei grele, se-nvecinau cu lacrimile.

Atâta aur îi îmbrăca părul, încât părea luminat de soare ca acele cupole ale bisericilor avântate care mai strălucesc încă atunci când tot oraşul e-n amurg. Poate de asta trupul părea mai nalt decât era, culminând în aurul aerian.

Era frumoasă? naltă? zveltă? Nu-i erau palizi obrajii, turburi ochii? Naltă, ar fi vrut să fie, zveltă, dulce, limpede ca dragostea pe care i-o aducea lui Dănuţ după trei ani de

despărţire. Să-i fie trupul conturul şi iluminarea dragostei, cum pare cupa de cristal conturul şi iluminarea pură a apei care-o umple.

Dănuţ! Topit în buzele ei, numele drag nu era strigăt, ci tăcere îmbrăţişată. Îl iubea atât de mult încât numai de la el primea impresia multiplă a vieţii, zvâcnirea ei caldă. Când se gândea la Dănuţ, o dulce greutate i se cufunda în suflet, şi sub bătaia inimii, ultim inel deasupra unei cufundări adânci, ardeau comorile-ngropate în fluida imensitate a amintirii.

Era atât de real Dănuţ, depărtatul Dănuţ, încât toţi ceilalţi oameni pe care-i cunoştea, cu care trăia zilnic, păreau pictaţi pe pânze moarte, cu încremenită lor mişcare desuetă, cetiţi în cărţi prăfuite, cu voce tare; pentru Monica, tinereţea celorlalţi părea situată în istorie, ca tinereţea străbunilor, căci singurul contemporan al inimii ei era solitarul Dănuţ. Uşă al cărei mâner păstra întipărirea caldă a mânii lui Dănuţ, uşă prin care năvălea copilul mare cu vestea dragostei în ochi; fereastră la care privea Dănuţ, cu bărbia în mâni, cum fâlfâiau albastre dealurile Iaşului, spre depărtata Monica; pernă, în care se îngropa capul lui Dănuţ, bucle şi parfum călduţ, ca un mănunchi de flori uitat de Monica pe divanul ei; carte în care ochii lui Dănuţ descopereau ca-ntr-o oglindă fumurie de-nserare, zâmbetul Monicăi aplecat spre el – sufletul Monicăi era tot ce putea fi în jurul lui Dănuţ cu duioşie şi cu bunătate.

Şi totuşi se ducea spre Dănuţ, venind de departe; vaporul mergea încet şi erau…

„A stat!” se încruntă Monica.

Nu stătuse. Tic-tacul bătea regulat. Cu domoală hărnicie de furnici urnind uriaşe greutăţi, clipele mişcau trupul de lăcustă moartă a minutarului.

Erau trei fără douăzeci… şi aproape cinci minute.

Minutare! Minutare!

Ochii Monicăi se opriră pe toate minutarele familiare ei. Mergeau toate? Nu se oprise niciunul? N-a rămas niciunul

în urmă?

Minutarele ceasului din bucătăria de la Iaşi mergeau. Ceas nichelat, cu pântece de darabană, proptit gimnastic pe patru picioare, cu casca de alarmă a clopoţelului deasupra. Rămânea totdeauna în urmă.

— De ce nu-s gata puii?

— Da i-aţi poruncit pi la opt!

— Sigur. Îs opt şi un sfert, invoca doamna Deleanu sfertul academic.

— Di unde, duduie, numai şăpti jumatati-i la „riveiu” nostru, pi ochii mei, parcă ci-s chioară?

— Uf! Am să-l dau pe foc „riveiu” vostru.

— Nichelu-i incombustibil, mamă dragă, intervenea Olguţa.

Era nemuritor ceasul din bucătărie, „riveiu”, cum i se spunea de servitori, „crăcănel”, cum îl poreclise Olguţa din pricina atitudinei de călăreţ cu patru picioare, „blindatul”, cum îi spunea nu mai puţin nemuritorul Neculai, inventatorul cuvintelor nobile.

Trei fără douăzeci şi trei de minute.

În bucătărie, focul stins, călduţ încă. Bâzâie somnul natal al muştelor. Subt cuptor cloceşte găina preferată a „babii”. Baba… Le scrisese doamna Deleanu că baba se-mbată des, că slugile nu mai pot sta de răul ei şi că „dacă mai continuă, îi dau drumul”…

Inima Monicăi se strânse. Dacă nu mai era baba, în bucătărie nu mai era piuit de puişori rotunzi şi aurii, nu mai erau pisici, câni… Dacă nu mai era baba, amintirile cu foc de toamnă, măsuţa joasă, turtă-dulce, cucoşei şi mere coapte, din bucătăria de la Medeleni, rămâneau zvârlite-afară, ca mâţişorii lepădaţi.

*

Trei fără douăzeci şi două de minute. Minuţioasa preciziune a cronometrelor! Lumina lunii, de o intensitate solară, răspica până şi genele minutelor.

„Cucul” din sofrageria de la Iaşi. Cadranul negru, orele albe, minutarele aurii, cutia ca o căsuţă elveţiană: şi timpul e fermier în Elveţia. Două fetiţe cu şorţuri de şcoală, una brună cu fulgere albe de râs şi fulgere negre de ochi, alta blondă, stând cuminte pe scaunul grav cu perniţă, roşind cu genele plecate de câte ori se aude cuvântul „Dănuţ” oftat de doamna Deleanu, învăpăindu-se cu genele ridicate de câte ori s-aude cuvântul „Buftea”, biciuit de Olguţa.

Un zgomot de resorturi, o uşiţă se deschise ca pentru o minusculă scamatorie, şi apare un cucuşor de lemn făcând o reverenţă: „cu-cu” cântă cucul şi disparen clămpănitul uşiţei urgente.

— Unu! exclamă domnul Deleanu, sorbindu-şi cafeaua şi consultându-şi agenda. Şi mi-i un somn!… Paa, copii!

Şi, ca şi cucul, dispare domnul Deleanu.

Cânta numai în trecut guşiţa cucului de lemn, căci numai amintiri veneau şi se sculau de la masa din sofragerie, scuturându-şi fărâmiturile, în cadenţa complimentului automat, în miros de pâne, de tutun şi de cafea prăjită.

Lugubra pendulă antică din salon. De marmură neagră, masivă şi întunecată, ca insula mortuară a lui Bocklin în draperia rigidă a chiparoşilor. Toate orele sunate de ea aveau accentul cobitor al miezului de noapte. Sunet slab, stins, ca un vaiet de buhnă subtpământeană. Şi cadranul ei era livid în piatra sumbră, ca o fereastră de biserică pustie în lumina lunii, prin care minutarele săgetau un zbor negru.

Trâmbiţile mobilizării în noaptea de august. Dănuţ venise în permisie de la Şcoala militară. Tuns, slăbit, timid şi taciturn, ca în copilărie, în uniforma grea de constrângeri.

În anul acela nu plecaseră la Medeleni. Olguţa era la Govora cu domnul Deleanu, Dănuţ la Şcoala de artilerie din Bucureşti. Mai apăsător ar fi fost pustiul la Medeleni decât la Iaşi.

Noaptea de august, cu privirea ei de căprioară gonită… Se plimbase cu Dănuţ pe străzi lăturalnice, unde nu erau

agenţi de-ai comenduirei, nici coşmarul galonat, care-i dădea lui Dănuţ spasmul salutului.

Rătăciseră amândoi în ţinutul de stele şi umbrare al Sărăriei, din care pornesc străduţe laterale spre vale, ca nişte vâsle putrezind în voia apei unui port părăsit. Erau îmbrăcaţi aşa cum se sculaseră de la masă: Monica cu capul gol, Dănuţ fără capelă şi fără sabie. Se coborâseră pe scări, trecuseră prin ogradă, ieşiseră pe stradă mână-n mână, ca îndrăgostiţii de la ţară, şi porniseră prin Iaşi ca printr-o odaie familiară, cu stelele pe cer ca o sulfină pe dulap, cu siluetele caselor întunecate ca nişte mobile de nuc şi de stejar, cu luminile potolite şi blajine ca luciri de candelă subt iconare.

— Dănuţ, să ne-ntoarcem, ne aşteaptă tante Alice…

O lăsaseră cântând la pianul din salon.

În preajma casei sub bolta unui castan… Cădeau şi acuma-n sufletul Monicăi stelele nopţii de august cu tot şiragul cerului desprins de cutremurul sărutării care-i răsturnase capul în imensitatea respirată cu gura şi bătută cu genele a cerului care-i lăsase pe frunte umezeala şi înălţimea.

Doamna Deleanu cânta.

— V-aţi plimbat, copii?

Se roşiseră cu gura pecetluită de aceeaşi sărutare, gravi.

— Hai să ne culcăm, e târziu!… Ce s-aude?

Trâmbiţele. Sunetul lor spart în tăcerea Iaşului.

Clopotele, grele, colosale, ca potcoavele unui cal apocaliptic pe lespezi de metal.

Uralele mulţimii. Se aprindeau lumini pretutindeni. Pendula neagră bătuse de douăsprezece ori, şi se oprise, mută, fără tic-tac, cu minutarele drepte, ca şi cum moartea şi-ar fi ridicat degetul în faţa vieţii.

Doamna Deleanu se rezemase de pian. Monica încremenise cu mâna pe tâmplă. Şi-n tăcerea rănită din care cad lacrimile, toată tinereţea lui Dănuţ îmbătrânise într-un zâmbet şi se prăbuşise în umerii plecaţi.

— S-a declarat războiul, mamă…

*

Toate luminile-s stinse, numai fereastra odăii lui Dănuţ e palidă, deşi storul e tras şi deşi lampa de la birou e cu abatjour.

Dănuţ scrie. Iar a băut cafea neagră. Iar nu doarme. Iar lucrează cu fereastra închisă, în fum de tutun, cu mucurile de ţigări morman în scrumelniţa de lângă caiet. Nu bate la uşă. Intră de-a dreptul, în halat, papuci, cu cozile pe spate.

N-o aude. Tresare. Obrajii lui sunt în mânile ei.

Doamne! Tâmplele lui Dănuţ zvâcnind în mânile Monicăi, în mânile care de trei ani fac gestul rugăciunii atât de fierbinte că parcă n-ar fi lipite una de alta de vidul lor, ci ar cuprinde tâmplele vii ale lui Dănuţ.

Doamne! Prăbuşita respiraţie de stele a fericirii! Trage storul, deschide fereastra şi intră-n odaie – noaptea, noaptea Iaşului, tăcerea Iaşului, parfumul Iaşului, respiraţia Iaşului, şi Dănuţ e alături, viu, în afară de Monica… şi-i târziu… Auzi cum bate, auzi, deasupra Iaşului, de patru ori, clopotul Mitropoliei, solemn, vast, cu bronzată cadenţă, în preajma zorilor.

— Dănuţ, Dănuţ, sunt patru! Eşti palid, Dănuţ. Ţi-s obrajii reci. Vezi…!

Zâmbesc, ochi în ochi, căci Monica e rumenă, obrajii ei sunt calzi.

Şi se stinge, muzicală, ultima bătaie a clopotului Mitropoliei.

— Noapte bună, Dănuţ!

Oftă adânc prin zâmbetul feţei în care se stingea ultima bătaie a clopotului ieşan.

Minutarele cronometrului arătau abia trei jumătate. Şi iar zâmbi. Lumină de lună pe genunchii ei, sufletul Monicăi era lumină de zori la fereastra odăii lui Dănuţ, în care niciodată nu intrase decât casta ei închipuire.

*

Când luna-i plină, umbra marilor castele feudale se plimbă pe aleile parcurilor pustii, până departe, unde pasul

turnurilor, în ascuţită încălţăminte de cavaler în armură, descălecat, se opreşte medieval, cu veacurile, printre lăncile plecate ale crenelelor.

Pe vastele şi albele alei ale mării, nici banca de piatră goală, nici joc de ape amuţit, nici secate bazenuri şi nici umbră de castel pornită lung.

Nimic decât aiurarea tăcerii şi, deasupra, braţul de marmură al lunii, rupt din umăr: purtase-n el o dezmierdare? o poruncă? un blestem?

Plutea în înălţime gestul ciung al unei statui fără trup, şi nici o umbră nu cădea pe mare.

*

Genele Olguţei tremurară. Îşi ţinu respiraţia, ca să nu alunge, să nu distrame ceea ce urechile ascultaseră, în vis parcă, şi ascultau… Ascultau?

Frigul se înăsprise.

Deschise ochii asupra stelelor în abur de lună.

Era trează. Asculta. Auzea. Aceeaşi amplă cadenţă. Aceeaşi întunecată asprime. Aceeaşi inflexiune mai pură decât a fluierelor, acelaşi sunet viu, dens, când ascuţit ca săgeata din arc pornită, când boltit în vibraţie gravă, bronzată cupolă a propriei sonorităţi…

— Nu!

Vorbise singură, poruncitor. Îşi smulse cascheta de piele, îşi clătină pletele, se ridică de pe chaise-longue, dreaptă ca vibraţia unei lănci înfipte. Era o energie sălbatecă în gest şi-n trup.

Şi totuşi, ochii plângeau. Plânseseră. Se deşteptase plângând. Îşi trecu mâna pe faţă, iute, ca să-şi limpezească ochii, ca să poată vedea trenul pornit prin întuneric, în prohodul armatelor ruseşti.

Sunt întâlniri prin ani, cu acelaşi gest al mânii, al trupului şi al sufletului, atât de identice, încât ai impresia halucinantă că gestul început cu şase ani în urmă îl desăvârşeşti după şase ani, de pildă, că lacrimile pornite din ochi cu şase ani în urmă, acuma le ştergi, abia plânse…

Ridicase mâna acum şase ani, pe un peron de gară, în urma unui tren pornit, să-şi şteargă lacrimile, aceleaşi lacrimi, întâlnite acum de mâna care, prin ani, făcea acelaşi gest.

Sufletul bascula imens, cu tot trecutul…

Îşi trecu mâna pe frunte; nu văzu, desigur, trenul demult pornit cu anii, văzu marea, vaporul, cerul…

Şi totuşi… Ascultă. Nu se mai auzea nimic. Şi totuşi cineva fluierase o arie din Boris Godunov, pe care… Nu se mai auzea nimic, nimic. Se prăbuşise tot în trecut, cu bătăile inimii.

Se aşeză din nou pe chaise-longue, singură, cu insomnia unei dureri care de şase ani, cu ochii deschişi, aştepta un zâmbet să-i usuce ochii sau o mână să-i închidă.

Mort, îl iubea încă. Abia îl iubea. Dragoste grea, născută şi zidită în tăceri şi noapte, ca o bulină cu vaiet jalnic şi ochi de soare somnambul, deschişi în propria criptă de întuneric.

Vania Dumşa: acesta era mortul ei.

Îl văzuse în copilărie, înainte de plecarea în America. Îl uitase, cum uiţi o melodie închisă în tăcerea ta. Îl revăzuse în anul 1914. Plecase iar în Rusia. Căutase să-l uite. Îl regăsise în sufletul ei, în 1916. Şi pribeagul, mort, nu mai plecase.

O lună după decretarea mobilizării, doamna Deleanu şi Monica organizaseră o cantină aşezată lângă peronul gării Iaşi, popas cu ceai, pâne, entuziasm şi mâncări reci pentru convoiurile militare.

Olguţa lucra la un spital, de unde o luau spre seară cantinierele de la gară.

Într-o seară, întorcându-se acasă, văzuseră în antretul de din faţă un geamantan de muşama jupuită, mânjit, umflat în curelele care-l încercuiau. Peste el, un palton ros, decolorat, şi o caschetă englezească.

Stăpânul lor nu ancora în nici o casă: trecea numai. Totuşi era la el acasă în orişice decor. Se instalase în salon

descifrând cu o stângăcie de urs partitura lui Boris Godunov.

— Neculai, să mai pui un tacâm, poruncise doamna Deleanu suind scările şi trecând de-a dreptul în ietac, neglijând să mai spuie bun venit celui care nu purta uniforma militară într-o vreme când numai statuile, copacii, bătrânii, copiii şi ambuscaţii mai cutezau să fie civili.

— Treci tu dintâi, Monica, vorbise autoritar Olguţa în faţa uşii salonului, lăsând clanţa pe care-o apucase în prima bătaie a inimii.

Monica intrase în salon, Olguţa în odaia ei.

Călătorul ajuns pe vârful muntelui oftează: „Am ajuns?” şi se aşază pe o stâncă sau pe pământ, respiră şi priveşte roată împrejur. Nu s-a întâmplat nici un miracol. Nu i-au crescut aripi, nici n-a început brusc un spectacol unic. Un simplu fapt: stă pe vârful unui munte acelaşi trup care a stat pe scaunul de acasă, pe bancheta tramvaiului, sau perna trăsurii. N-are senzaţia perpendiculară, de înălţime clădită, pe care o ai de pe acoperişul unei case.

Oare e înalt muntele? Între stânca pe care stă acum şi scaunul de acasă pe care-a stat până acum, se cască o mie, două de metri? Într-adevăr?

Ce-i asta? Colb stârnit? Nu. Pe mâna întinsă lăcrimează un nour aburos, din aceia care sunt o noiţă pe albastrul cerului – văzuţi de pe fereastra casei, când stai la îndoială dacă trebuie să iei bastonul sau umbrela.

E împăiat? Nu. Arhanghelul bălan, cu cioc şi gheare, desface aripile şi pluteşte vast, cu familiaritate. E un vultur pe care-l urmăreşti cu mâna pe ochi, păianjen desprins din bolta cerului – văzut de jos, de acolo unde cotcodăcesc găinile.

Aşa! Mâna deprinsă să ia ţigara sau jurnalul de pe măsuţa de noapte întâlneşte un nour, zborul unui vultur… poate şi mâna lui Dumnezeu, căci într-adevăr eşti printre stele, pe vârful unui munte, alături de cer, în limpedele miracol al singurătăţii înalte.

Olguţa se aşezase pe patul din odaia ei.

Venise Vania. Patul era pat, masa – masă, zidul – zid, fereastra – fereastră.

Şi închise ochii. Şi-i deschise zâmbind. Iubea. Era aşa de simplu încât îşi pipăi mânile, îşi pipăi faţa, să vadă dacă într-adevăr exista ea, Olguţa – nu Vania.

*

Venea din Rusia. Pleca pe front. Războiul era pentru el o nouă călătorie, o inedită experienţă. Avea ochi verzi, mici, rotunzi, de un verde atât de tare uneori că părea sonor. Era îmbrăcat ca un trunchi de copac. Hainele păreau coaja lui robustă. Nu erau nici elegante, nici sărăcăcioase, nici clasă socială n-aveau. Îl vedeai pe el, nu hainele, care altminteri erau necălcate şi de lucrător mai degrabă, de muncitor manual.

Făcuse, în treacăt, în anii din urmă, tâmplărie. Mai fusese profesor de matematică la un liceu din Petrograd şi deţinut „pentru idei prohibite” şi profesate din întâmplare tocmai în ora de matematică.

Evadase şi venise cu geamandanul la Iaşi, să asculte puţină muzică înainte de a trece pe la cercul de recrutare să afle ce-i, unde-i şi itinerarul. Ascultase cu neclintită seriozitate – de om care respectă mâncarea – în timpul mesei, discuţiile curente asupra războiului. Mai erau invitaţi la masă. Mânuia furculiţa şi cuţitul cu delicateţa oamenilor puternici, pentru braţul cărora arma cea mai grea e uşoară. Obrajii celorlalţi purtau palori convalescente alături de obrajii lui, bătuţi de vânt şi arşi de soare. Nu era nici frumos, nici urât: puternic. Ca tăcerea unui clopot de bronz printre cristale, făptura lui făcea fragilă şi soprană făptura citadină a celorlalţi.

Dintre toţi comesenii era singurul care pleca pe front. Părea totuşi singurul impermeabil pentru moarte. Metalic. Mâncase copios. Nu era congestionat.

La liqueur-uri, discuţia alunecase peste Nistru, venind de la Verdun, via Ardeal. Invocarea „marei noastre aliate”

stârni un entuziasm unanim.

— Blinî, zâmbi Vania, jovial, cu o voce gravă prin timbrul ei.

Şi explicase că „blinî” e echivalentul slav al clătitelor moldoveneşti. Adică: o foaie de clătită, rotundă ca un talger de aluat, bine muiată în unt, pe care presori icre negre. Apoi îi pui capac o altă foaie, bine muiată în unt, pe care aşezi sardele. Apoi o acoperi cu o foaie identic tratată, pe care torni smântână; vine la rând alta, pe care o pavezi cu mezeluri. Şi tot aşa, foaie cu foaie, treaptă cu treaptă, suie toate categoriile de mâncări imaginabile: de preferinţă cele mai indigeste. În sfârşit, o ultimă foaie are rolul acoperişului pe o clădire. Peste ea torni unt proaspăt topit, mult, din belşug… Şi imediat înghiţi o felie, mori, bei un pahar de vutcă, învii, înghiţi alta, mori, reînvii cu vutca, şi mori iar cu blinî. […]

*

Obştescul oamenilor, când sunt acasă, se aşază comod pe scaun, canapea sau pe divanuri, rezemându-se de speteze ori de păreţi.

Vania şedea mereu lângă ferestre. Se profila pe cer, ca stejarii solitari. Prezenţa lui nu era durabilă; într-o încăpere dădea impresia provizoratului, ca trupul paserilor de pradă când stau. Iminenţa pornirii parcă îi avânta masivitatea trupească, dându-i elasticitate, tăiuş şi vârf.

Cioplit oarecum în substanţa puterii, ca pietrele şi trunchiurile, voinicia lui părea involuntară şi permanentă ca a corpurilor grele. Aveai impresia că o mână de-a lui lăsată pe umărul cuiva l-ar fi îndoit cu un gemăt; că pasul lui avea soclu, ca al statuilor. Aşa că zâmbetul acestui om era o delicată surpriză, ca prezenţa unei flori luminos întâmpinând de-a dreptul din stâncă.

Zâmbea rar.

Dar zâmbise Olguţei.

Natural, Olguţa îi cântase din Boris Godunov. Adică i-l cântase în întregime. Partitura o căpătase de la Vania, în

1914.

Trecuse miezul nopţii. Toţi se culcaseră. Nici Monica nu mai era în salon. Ea ştia bine preţul unei ultime nopţi, când unul dintre cei doi pleacă pe front. Şi mai ştia, tot atât de sigur, că Vania era „al doilea”.

Vania şuiera. Nu şuiera aproximativ partitura, urmărind mai ales melodiile, cum fac în genere amatorii de şuierat, care de îndată ce un pian sau o orchestră începe, fixează o stea, un tablou sau plafonul, şi, cu aerul inspirat al unui robinet comunicând direct cu luna şi privighetorile, îşi dau drumul în sus. Şuiera ca unii şefi de orchestră pasionaţi şi afoni, care exprimă prin şuier toate glasurile pădurii instrumentale ai cărei animatori sunt. Apoi, şuieratul lui Vania nu era siropos, nici cu un singur registru. Dulceaţa glasului de femeie şi vârtoşenia glasului de bărbat, devenite şuier, supleţă şi vigoare, cum şarpele e deopotrivă braţ de titan lovind şi trup de Salomee ondulând – şuieratul lui Vania, izvorât din buzele cărnoase, avea intensitatea tăcerilor din catedrale, gravitatea orgei şi a violoncelului şi puritatea soprană de emisiune a guşelor cu aripi numite privighetori.

Auzise la Petrograd, pe când se numea Petersburg, Boris Godunov cu Şaliapin, cântăreţul întunecat ca o grotă marină, în care vâjâitul vântului şi elegia undei ar fi cântecul gemut de glasul lui Satan.

Îi vorbise de Şaliapin, pe care Olguţa nu-l auzise, situându-l faţă de Carusso, al cărui glas curgea prin toate pâlniile gramofoanelor, ca ploaia prin uluce. În Carusso vibra sensualitatea meridională, exprimată în literatură de d'Annunzio. Glasul lui Şaliapin, ca şi gândul lui Ibsen, era răzvrătire şi singurătate.

Lumina electrică se stinsese la unu, înlocuită cu lumânări.

Vania explica textul, traducând abrupt din ruseşte. Curgea parcă Nistrul între cuvintele celor două limbi, care-şi smulgeau una alteia asprimile, blestemele, durerile, ca o luptă călare, la lumini de torţi, prin aprigul hotar al apei.

La începutul fiecărui act, evoca decorurile, sculptând cu mâna scorbura neagră a unei ferestre deschise pe noaptea ţarului, aruncând acolo spaima unui candelabru cu limbile vâlvoi, dincolo clădind fastul sinistru al tronului uzurpatorului împărat. Astfel decorurile aveau iluminarea fragmentară, dură, zvâcnitoare a luminilor de fulger.

Lângă Vania nu puteai concepe somnul. Viaţa curgea prin el fluvial, ca o mulţime în mers, văzută noaptea, fragmentar în lumină, fragmentar în lumina cu mii de feţe, gesturi şi glasuri, îmbulzită la poarta unei cetăţi: era şi poarta, şi mulţimea.

Salonul dispăruse, ca toate odăile în care trăia el, mistuit de decorul pe care-l impunea evocarea lui.

Boris Godunov, în noaptea aceea de septembre, murise în palatul ţarilor, cu străji neclintite ca marile buhne, cu scări atât de vaste, că parcă aşteptau să le suie pasul refluxului oceanic, cu acoperişuri pe care fâlfâie înfipt destinul ca un steag mortuar, deasupra întregii împărăţii de coruri, de blesteme, de biserici şi de temniţe.

*

A doua zi, dis-de-dimineaţă, dispăruse, lăsându-şi geamandanul şi paltonul.

Olguţa nu se mişcase de acasă toată ziua, cu ochii la fereastra dinspre poartă. Spre seară se înapoiase, în haină de recrut care izbutea să fie ridicolă fără să-l facă şi pe el. Haină de postav verzui, rigidă ca un carton păros, cu mâneci scurte şi umeri normali de strâmţi faţă de amploarea celor care-o purtau; pantaloni lungi cu şireturi, corcitură de izmene cu şalvari; bocanci mopşi, care imprimă ritm de scafandru picioarelor, dându-le sunetul lat al potcoavei de cal normand; şi capelă holbată-n colţuri, deşălată-n mijloc, bleagă-n cozoroc: însăşi tichia tâmpeniei cu cap de ridiche de lună în unghiul salutului de răcan.

Astfel intrase îmbrăcat de regiment împăratul inimii Olguţei.

* „Cina cea de pe urmă” fusese veselă: Courteline ar fi putut-o iscăli, cum ar fi putut iscăli întreaga activitate din acea vreme a Cercurilor de recrutare. Şi Cercul de recrutare Iaşi se mutase, cu şi prin Vania, în sofragerie.

Aşteptase la Cerc de la şapte dimineaţa până la cinci seara; căci Cercul era atât de ocupat încât toată lumea aştepta, fără nici o excepţie, cauza preocupării fiind aglomerarea din ogradă, cauză care „sta drepţi” în ograda Cercului, efectul aglomeraţiei fiind inactivitatea înfrigurată a gradaţilor, efect care sta „în repaos” faţă în faţă cu cauza.

— Aşa se întâmplă când „cauza” e recrut şi „efectul” e gradat.

Plutonierul Vulpe, de la „biroul mobilizării”, era obligat să fie sever din pricina sprâncenelor – dens stufoase – şi spiritual, din pricina musteţilor cu şmecher şfichi. Acest dublu decor contradictoriu îl conciliase, recurgând la injuria naţională „cruci şi dumnezei”, pe care o murmura când nuanţa sprâncenelor, faraonic, când nuanţa musteţilor, diabolico-săltăreţ. Pe Vania îl cinstise cu ambele nuanţe, inver-sându-le ordinea, căci numele „Vania”:

— Ia taci! dezlănţuise, prin neverosimilitatea lui naţională şi ostăşească, un cutremur ilar al musteţilor locutorii, iar foaia matriculă a lui Vania, nesupus la încorporare, judecat şi achitat, apoi nesupus la toate concentrările, provocase o cavernoasă privire, şi – miracol – exprimarea la singular a pomenitei locuţiuni panteice.

— Umflă-l. Bagă-l la başcă! tunase plutonierul Vulpe.

Nu se mişcase nimeni, căci toţi îl ştiau „dat dracului” pe plutonier, şi de asemenea cunoşteau toţi amnistia generală din 1916, pe care de altfel o dezaprobau. Aceasta aflase Vania din interjecţionala conferinţă pe care i-o ţinuse plutonierul Vulpe, despre amnistie şi închisoare. Frontul, faţă de închisoare, era socotit ca o vilegiatură glorioasă, nemeritată.

— Aşa-i, mă leat, românul: iertător…

— Bini, bini cu amnestie la timp di paci, da la război mai bini fără, insinuase un negustor usturoiat, care corespundea din ochi, cu ochiul, nara şi plămânii buzunarelor plutonierului.

Negustorul prefera vilegiatura închisorii.

Intervenţia neaşteptată a unui locotenent precipitase serviabil actele operetei militare. Locotenentul fusese elevul lui Vania. Teroarea pe care o inspira profesorul de matematică fostului elev nul, era atât de durabilă, încât îl salutase pe Vania cu gestul alarmat al ridicării din bancă şi cu un: „Vă salut, domnule profesor”, exotic în acel decor. Şi îl servise cu promptitudinea cu care odinioară ştergea de pe tabelă cu buretele nerozia lent cifrată, subt ochii verzi ai profesorului de pe catedră.

Epilogul. La plecare, plutonierul Vulpe îi strânsese mâna.

— Îmi pare bine, domnule profesor… Cum aţi zis?

— Vania.

— Vania, oftase admirativ Vulpe. Frumos nume… Ei, bietu tatu-meu m-a botezat Ion, că m-a făcut mama de Sfântul Ion. Ştiţi, nevoile…

— Am onoarea, domnule plutonier.

— Zi-mi Ionică, că-i mai particoler.

*

După masă încredinţase Olguţei geamandanul în care-şi avea „biblioteca” şi „garderoba civilă”. Olguţa-i împrumutase un geamandan al ei, mai mic, în care-şi rânduise rufele: spălate şi cârpite de mână de bărbat. Răspândeau un miros tare de săpun în calup.

— Să ne vedem sănătoşi! se adresase tuturora din pragul salonului: cordiale în hotărâtul lor contur, vorbele tuturor plecărilor.

Obrajii Olguţei erau foarte albi şi gura încleştată. Îl însoţise până la poartă, dimpreună cu Monica.

Încă o dată:

— Să ne vedem sănătoşi!

Şuierau locomotivele. Tremurau stelele cerului de septembre. Bocancii sunau metalic pe asfalt. Se îndepărta calm, masiv, drept, spătos. Păşind în răspărul unei ape repezi, tot aşa ar fi mers. Îl vedeai în noapte, ca printr-o mulţime care s-ar fi dat în lături în faţa lui. Trecuse pe subt lumina unui felinar. Cotise.

Tremurau stelele cerului de septembre în sufletul Olguţei aplecat deasupra nopţii, căci de la nici o fereastră de-acum nu mai putea să-l vadă.

*

Totuşi, îl mai văzuse chiar în acea noapte.

Curând după plecarea lui Vania, cu spontaneitatea impetuoasă pe care o regăsise de îndată ce fusese singură, se hotărâse să-l însoţească la gară.

Plecase fără ştirea nimănui, prin starea de asediu a oraşului. Gara era o cazarmă revărsată. Acolo noaptea mirosea a toval ca o tăbăcărie; mai puternic decât mirosul cărbunelui, mirosul mobilizării stăpânea. Pretutindeni, pe cimentul sălii de intrare, îngrămădiţi ca sacii în antrepozite, prăbuşiţi ca trunchiurile în pădurile tăiate, soldaţii împachetaţi pentru front.

Durerea cu palmele bătătorite fuma mahorcă şi scuipa amar.

Peronul era pădure scundă, prin care sticleau roş ochii de lup ai locomotivelor.

Treceau cu pieptul împletit în pielării galbene, cu scârţâit de geamandan nou, sublocotenenţi cu aer de liceeni deghizaţi. Unii aveau ochi de juncă şi fumau pentru întâia oară. Alţii înjurau cu miros de alcool. Ordonanţele duceau lăzi de lemn cu inscripţii albe, lunguieţe şi rigide ca raclele. La lumini fugare de chibrit vedeai o mână cu o bucată de mălai, o traistă vărgată, o raniţă, un obraz de femeie înmărmurit ca la căpătâiul unui mort.

Răsunau numai ordinele militare, această brutală telegrafie verbală. Mulţimea tăcea: vorbele se înapoiaseră în sate, de la barieră, ca nişte mânji pe lângă carele şi

căruţele care se întorceau goale, cu o femeie, cu un copil, cu un bătrân.

Cineva cânta nazal şi tânguitor dintr-un fir de iarbă. Mai exista iarbă, primăvara?

Olguţa trecuse dincolo de peron, dincolo de baraca ceaiurilor, spre un tren lung, împresurat de mişcările mulţimii.

— Tu eşti, Olguţa?… Pe cine cauţi? vibrase deodată noaptea, bărbăteşte.

Îşi făcuse loc, înlăturând cu mânile două grupuri, şi răsărise în faţa ei.

Olguţa plecase ochii şi capul. Vorbise fără lacrimi, dar în şoaptă răspicată:

— Am venit, Vania… am venit… să-ţi spun… să te întorci sănătos.

O clipă, mânile Olguţei fuseseră în mânile lui Vania: izvor în vad de fluviu.

Plecase. Nici o vorbă. Nici faţa nu i-o văzuse, fiindcă nu îndrăznise să ridice ochii. Plecase, plecase. Apoi, ascunsă într-un ungher de gară, aşteptase, aşteptase, fereastră pustie cu noapte şi stele, până târziu, mult după miezul nopţii, când trenul pornise.

Trecuse locomotiva, peşteră de iad, cu fum, flăcări, lopeţi şi negre zvâcniri, apoi vagoane, vagoane nenumărate, cu tăceri, coruri, glasuri, cai, furgoane, lumini…

În urma trenului…

Şi nu-i mai văzuse faţa.

*

Vania Dumşa era un simplu soldat printre sutele de mii. În tot timpul războiului, geamandanul, cascheta şi paltonul lui Vania îl aşteptaseră în odaia Olguţei.

Abia în 1919, în ajunul plecării la Paris, Olguţa umblase în geamandan. În compartimentul „garderobă” erau hainele, cam sărăcăcioase fără de forma puterii stăpânului lor.

În compartimentul bibliotecă, domneau cărţile de matematică. Puţină literatură rusească, Les opinions de

Jérôme Coignard, un volum de Kipling, Kim, şi Baladele lui Villon.

La fund tocmai găsise cele cinci caiete care-i cutremuraseră mânile. Cinci caiete de cifre, formule şi semne matematice. Singura urmă vie a celui dus era inaccesibilă şi enigmatică pentru Olguţa, ca aurul astronomic al constelaţiilor.

Târziu, noaptea, Olguţa umpluse la loc geamandanul şi, după ce privise lung pe fereastră pustiul întregii lumi, aşezase în geamandan cascheta englezească şi paltonul, care până atunci, scuturate şi periate zilnic, stătuseră afară.

Şi totuşi plecase, trăise. Viaţa ei din ultimii ani nu avea gestul crengilor rupte. Îşi pierduse poate exuberanţa de odinioară. Ca obrazul adolescenţei de pescar crescută pe mare, energia ei devenise mai gravă, mai concentrată, de o amploare sobră în mişcările ei. Apoi muncise.

Ceas cu ceas, zi cu zi, ultimii trei ani petrecuţi la Paris erau ogor arat de mânile ei, cu toată puterea braţelor şi încordarea trupului. Muncise cu severitate, despuiată de orgoliu. Sângele de cal arab al mânilor ei se răzvrătise la început, constrâns de disciplina monotonă a gamelor şi a exerciţiilor zilnice. Îl stăpânise. Deget cu deget, muşchi cu muşchi, mişcare cu mişcare, îşi refăcuse mânile.

Erau perfecte, dulci şi dure, suple şi fierbinţi, cu-ncheietura braţelor flexibilă, şi fiecare deget stăpân pe strălucirea lui distinctă în armonia celorlalte, ca stelele în constelaţii. Puteau scoate din claviatură sunetul pur, care-i lumină-n nopţile cu lună plină, şi armonie dominatoare în Beethoven; sunetul grav, care-i privire în ochiul lui Dumnezeu şi armonie solemnă în Bach; sunetul fraged, luceafăr în calea magilor din Bethleem şi radioasă armonie în Mozart; sunetul stins, care-i prelungul gol al oglinzilor istorice în muzeele pustii şi armonie mistuită în Chopin.

Putea smulge gloria, cum smulsese împăratul corsican coroana împărătească din mânile papei. Îşi pregătise

mânile în umbră, şi le călise în apa vie a sufletului.

De ce?

Pentru cine?

Era singură ca perfecţiunea acalmică a mării pe care plutea. Moartea lui Vania îi cruţase viaţa, lăsându-i intactă energia elanurilor, răbdarea înfrumuseţării lor – dar îi luase dragostea.

Monica îl iubea pe Dănuţ; toate camaradele ei iubeau. În toate vibra un clopot, trist sau vesel, dar vibra. În ea nimic. Îşi pierduse sonoritatea esenţială a vieţii. Nu mai putea iubi. Ş-abia acum îşi dădea seama că Vania murise. Nu crezuse până acum. Mintea ştia că Vania murise, cum ştii că Dumnezeu nu-i; totuşi, te închini, şi absenţa-i o prezenţă.

Nu şi-l putuse închipui pe Vania mort. Un mort e galben, cu mânile inert încrucişate pe inima oprită. Sufletul ei nu-l putea răsturna în moarte. Ca un clopot, care la gestul răsturnării răspunde aprig, tot mai aprig din cerul lui de bronz, mai viu îl vedea pe Vania, pe măsură ce-l credea mort.

Se pregătise pentru el, deşi îl ştia mort. Dar îl aştepta. Muncise, se adâncise, devenise frumoasă, aprig frumoasă, ca un acord fără pedală. Pentru cine?

„Mais s'il venait a se répéter, il faudra l'enlever tout de suite.”

Ştia că murise Vania, fiindcă abia acum vorbele doctorului Mass, cu prevestirea lor lugubră, se prefăcuseră în cenuşă uşoară.

Calmă, se ridică din chaise-longue. Alexandru Pallă adormise cu bărbia în piept. Învăluit în vasta pelerină neagră, cu barba luminoasă, părul alb în ondulată răscoală şi trăsăturile solemn frumoase, părea un mitropolit mort ascultând coruri.

Umbra Olguţei trecu lângă el, spre marginea covertei. Îşi rezemă coatele pe ea. Înclină capul. Pletele-i alunecară pe tâmple, deschizând aripele lor de corb heraldic. Adânc, adânc privirile căzură ostenite în lumina apei.

Luna se înclinase. Fără cută, cer senin de dimineaţă, marea aştepta obrazul lunei.

— Bietul papa…

Îl vedea, acum trei ani, pe debarcaderul portului Constanţa, cu tâmplele acoperite uşor, mătăsos, de fumul alb al bătrâneţii, pe care degetele ei îl dezmierdau uneori. Plin de păcatele normale tuturor bărbaţilor, dar ţinându-le în vitrină, şi totuşi pur ca şi surâsul de copil pe care anii nu i-l izgoniseră; înecat în datorii de bacara, muncind de dimineaţă până seara ca să-şi sporească noaptea datoriile la club o dată cu nesomnul; devotat tuturora, înşelat de oricine vroia, zâmbind de toate, mai ales de el; cu fruntea lui bombată, ca o minge zvârlită de un copil pe-o margine de acoperiş, şi cu pasiunea lui total admirativă pentru Olguţa.

Venise la Constanţa, smulgându-se de la un proces important, ca s-o mai vadă pe Olguţa. Sosise cu un sfert de oră înaintea plecării vaporului. Nu găsise trăsură. Venise pe jos: în goană. Era năduşit. Părea mai îmbătrânit în lumina crudă a soarelui marin. Venise încărcat de pachete. Bomboane de mintă, ca acele pe care în copilărie le oferea Olguţei din biuroul de la Medeleni, şocolată, un buchet de violete, un carton de prăjituri, o sticlă de colonie: tot ce putuse cumpăra în goana trăsurii care-l dusese de la Palatul Justiţiei din Bucureşti până la gară. Olguţa era mai naltă decât el. Îi dezmierdase tâmplele năduşite şi fruntea fără de astâmpăr. Ea era singurul lui camarad adevărat. Pleca.

— Fetiţa mea…

Şi-l văzuse micşorat pe chei, din depărtare, fluturând batista subt soarele necruţător, cu braţul întins ca un copil care şi-a pierdut zmeul.

Îi telegrafiase ziua sosirei la Bucureşti.

Scutură capul deasupra apei cu umedă suflare. Ar fi vrut să puie mâna pe fruntea tatălui ei şi să-i spuie:

— Papa, să nu fii supărat pe mine. Tu eşti bun. Dac-ai şti, şi tu mi-ai da voie.

Uită tot şi pe toţi…

Respira liniştit. Şi trupul şi sufletul o ascultau.

Va face un plonjon, va înota – apa era glacială – şi se va îneca. Imaginaţia îşi stinse luminile pe toate zările. O preocupau detaliile mărunte: să-şi scoată paltonul, pantofii şi rochia. Voia să fie suplă, cu mişcările libere în apă. Nu putea primi s-o înece, s-o asasineze greutatea hainelor. Vroia să înoate lung, frumos, tăind apa pe o coastă, cu avânturi ascuţite, până când, ostenit, îngheţat, la fel cu sufletul, trupul va consimţi frăţeşte să se odihnească definitiv în adâncimea aceluiaşi pat de lumină curată.

În vârful picioarelor se îndreptă spre proră, depărtându-se de Alexandru Pallă. Îşi descheie unul câte unul nasturii paltonului.

Toată marea era o aureolă uşoară între zări de argint umbrit.

Fiecare mişcare, proiectată pe clarul deşert, era simplă ca în stampele biblice.

Îşi deznodă fularul de la gât, fără grabă…

—.?

Îşi trecu mâna peste frunte, plecă urechea, ascultând.

Limpede, şuierul răsuna din nou.

Maşinal, îşi înnodă la loc fularul.

Boris Godunov intră în sala tronului, îşi vede copiii. E nefericit. Stafia ţareviciului ucis e în inima lui…

Cine şuiera?

Se strânse în palton, încheindu-şi nasturii cu degetele-n friguri.

Cine şuiera moartea lui Boris Godunov?

— Va…

Numele frânt în întâia silabă se rostogolise ca o tidvă, nu din buzele Olguţei, ci din trecutul căscat.

Era îngrozitor de straniu şuierul mortului, cântecul buzelor lui, suflarea lor, răsunând după şase ani, în singurătatea mării.

Cine şuiera întocmai ca Vania?

Cine cuteza?

Sub fruntea Olguţei ochii se înăspriră, deasupra lor, sprâncenele îşi desfăcură aripele curbe.

Şuierul venea de jos. Traversă puntea, coborî îngustimea scărilor repezi, cu şuierul în urechi, călăuzit de el, cu pumnii strânşi, cu dinţii strânşi. Vroia să-l vadă şi să-i spuie:

— Taci.

Cui?

Nu se mai auzea nimic.

Coverta cabinelor de clasa III-a mirosea a gudron, a ulei şi a cauciuc încins. Mormane de parâme, clădite ca nişte buţi de frânghie. Lăzi. Buccele. Panere.

S-auzeau maşinile duduind înfundat.

Un marinar neverosimil, de tinichea parcă, în mărime naturală, proiectat pe cer.

Şuierul…

După un morman de parâme era şuierul, omul. Nu era. Marea, luna, frânghiile, tâmplele, maşinile vaporului îi băteau în tâmple.

— Vania.

O umbră culcată într-o barcă de salvare se ridică, mult mai înaltă decât Olguţa, crescu, crescu mult mai înaltă decât cerul, se aplecă… Un uriaş o culege în palmă, o ridică spre ochii lui verzi, minusculă în tremurul de libelulă al inimii, o lasă, o ridică, o lasă, o ridică… Ochii verzi, marea, înecul într-o privire verde… Şi o orgă, în catedrala lumii, cu toate vânturile mării, înălţă un singur acord:

— Olguţa!

Şi amuţi secată.

Tremura. Cu tot trupul şi cu dinţii. Se destrăma în ploaia unui tremur, care-i cernea mintea, gândurile, amintirile. Dinţii ciocniţi mărunt îi sunau ca o măzăriche de gheaţă pe sticlă. Nu putea vorbi. Nu putea zâmbi. Dezagregat în tremur ca o ninsoare, cu ondulări de vifor, sufletul îşi pierduse conturul.

Mormanul de parâme de care-şi rezema spinarea avea o duritate vânjoasă de rădăcini seculare. O învelise cu paltonul lui peste paltonul ei. Pe podele, subt ea, aşternuse un pled cu o arsură neagră: de ţigară probabil.

Ochii ei aveau intensitatea de întuneric şi mişcarea amplă a ochilor de paralitic. Îi urmărea toate mişcările.

Întâiul gând se formă deodată şi răsună absurd, formidabil de, absurd în tăcerea de cataclism care-l născuse.

— Un „primus”.

Vania fierbea apa într-un ceainic de metal, la flacăra unui „primus” aşezat pe o lădiţă.

„Un primus”, stărui gândul şi, după el, a doua absurditate răsări: Primum vivere, deinde philoso-phari. Cu această maximă îşi inaugurase cursul de filosofie, profesorul de la Humpel.

Poate că întâiul om, Adamul biblic – deschizând ochii în care se năştea privirea omului cu mugurul luminii în ea, şi mişcând mâna cu care ridica lespedea veacurilor – şi-a frecat ochii, mahmur, ca orice om care se deşteaptă din somn. Dar strănepoţii au vrut ca ediţia princeps a omului, încă umedă de tiparul dumnezeirii, să fie sublimă, deşi în clipa aceea n-avea cine s-aplaude.

De aceea deşteptarea întâiului om e reprezentată floral: crin pur al întâii mirări desfăcându-se gol, mireasmă şi petală, în mâna lui Dumnezeu.

Din absurd în absurd, din glumă în glumă, din amănunt în amănunt, sufletul Olguţei se refăcea. Miliarde de păianjeni zideau din nou golul prin care statura unui uragan trecuse, lăsând portalul dimensiunii lui.

Vania existase pentru ea din clipa când îşi auzise numele spus de el, dar existase astronomic, nebulos: cum o planetă-i pentru altă planetă. Apoi totalizat în contur geografic, ca un continent: Vania – ca un continent răsărit din ape – viaţa lui Vania. Exista viaţa lui Vania. Mai mult o certitudine decât o realitate.

În vaste vârtejuri concentrice, sufletul se apropia de el. Până când uman, ultimul cerc încremeni în zâmbetul umed al privirii care-l cuprinse pe Vania, se topi şi, viu, căzu de pe gene de-a lungul obrajilor.

— Bea, Olguţa.

Cu o mână îi sprijini capul, cu cealaltă îi duse ceaşca fierbinte la gură. Sorbi ceaiul, cu lacrima pe buze, şi abia atunci îşi dădu seamă că era trează.

*

Tremurul de frig se convertise în profundă vibraţie de căldură, cu unde repezi.

Copiii, când intră vara pe uşa sofrageriei, prăpădiţi de murdari şi rupţi, după ce o după-amiază întreagă au bătut mingea au obrajii Olguţei. Aceşti obraji sunt gloria sângelui. Dar şi ochii, în negru, erau la fel cu obrajii. Şi buzele, în roş, erau la fel cu ochii. Numai capul i se vedea, aprins în aroma agerii tinereţe, deasupra mormanului de stofă care-i înghiţise trupul.

Tăcea cu vioiciune. Tăcea cu absolută sinceritate a obrajilor, a ochilor şi a buzelor. Sufletul abdicase: culoare în obraji, privire în ochi, umezeală pe buze, era adânc avânt de sevă pentru faptul fraged al fericirii.

— Îmi pare bine că te văd, Olguţa.

Un prietin îţi oferă la el acasă, ca aperitiv, o tartină cu icre negre. Crusta pâniţii e blondă şi sună sfărmicios ca o cojiţă de purcel fript; miezul e o spumă de aluat pufos; untul, pur ca privirea vacii; icrele, boabă cu boabă delectabile în gură cum sunt mărgăritarele în şirag.

Minunea comestibilă e cumpărată, amănunt cu amănunt, de la brutărie, lăptărie, băcănie. La rândul tău, cu bani identici, vei oferi prietenului o identică sinteză de delicii. Te opreşti, din întâmplare, lângă un zidar care mănâncă pe o schelă. L-ai văzut din depărtare. Îl admiri. Apetitul său franc, în decorul muncii oprite – var, cărămidă şi căldări – dă seducţiuni imperioase pânii care râde lat, măslinii brune şi-ndrăcit sărate, şi slăninii vărgate cu cioric ardeiat. Te uiţi

la schelă, te uiţi la zidar, înghiţi. Se întâmplă să te vadă şi, spontan, să-ţi taie cu cuţitul o felie de pâne, una de slănină şi să ţi le ofere cordial.

Cele mai simple vorbe spuse de Vania dădeau impresia că şi le smulge dintr-o substanţă limitată, că-i împuţinează hrana lui; astfel căpătau semnificaţia preţioasă a unui dar rupt de la gură.

— Îmi pare bine că te văd, Olguţa.

Să-i spuie:

— Şi mie, Vania.

Nu. Era inutil.

Dar când spui cuiva pe care nu l-ai văzut de şase ani, după o tăcere de şase ani, „îmi pare bine că te văd”, şi când vorbele sunt spuse sobru, cu seriozitatea unei bucurii prea adânci ca să fie exuberantă – înseamnă că cel care se bucură văzându-te, te-a ţinut minte, te-a regretat poate.

— Mi-e cald, Vania, ia-ţi paltonul.

— E frig. Păstrează-l.

— Tu?

— Eu beau ceai.

Niciodată Olguţa nu acceptase privilegiul creat de bărbat femeii slabe, atunci când e frumoasă. Adică, bărbatul să tremure fiindcă paltonul său cavaleresc… Sau să primească duşul ploii torenţiale, fiindcă umbrela sa ocrotitoare… E penibil să vezi un bărbat răzbit de frig, livid, cu dinţi clănţănituri, zâmbindu-ţi protector – şi e şi mai penibil să-l vezi subt ploaie, permeabil, bleg, gutunărit, caricatură omenească a sifonului, contemplându-te cu ochi prometeici de pompier care-a stins focul.

Acceptă totuşi paltonul lui Vania pe umerii ei, fiindcă Vania nu tremura, şi ea, fără paltonul lui, desigur c-ar fi tremurat. Numai lângă Vania accepta să fie femeie. Şi era într-atât, încât nu se mira nici de ea, nici de Vania.

Îl vedea, ca întotdeauna, profilat pe cer. Îşi bea ceaiul, ruseşte, cu o bucată de zahăr în gură, sorbindu-l clocotit dintr-o farfurie albastră, scobită adânc. Aşezat pe o lădiţă,

cu genunchii desfăcuţi, aplecat deasupra farfurioarei, avea atitudinea soldaţilor în tabără când îşi beau supa din gamelă.

Nu se schimbase. Absorbea enorme cantităţi de ceai, la masă mânca întreit mai mult decât ceilalţi comeseni, dar fără lacomă pripire, grav şi concentrat ca cei care-şi fac semnul crucii înainte de a se aşeza la masă – şi isprăvea o dată cu toţi.

Într-un muzeu cu armuri medievale, statura lui n-ar fi părut confecţionată în atelierele de croitorie ale unui veac debil. Văzându-l pentru întâia oară, cuvântul „bărbat” îţi venea pe buze cu intonaţia amplă cu care exclamai: „un munte” – când ochii şi gestul mânii ridicate îl văd şi îl salută.

Rasă, dură ochiului, faţa lui nu părea luminată de brici, britanic, ci rebelă părului ca stânca toridă.

Rotunzi şi foarte mici, după criteriul spaţial, ochii lui Vania erau obositori de intenşi. Două puncte verzi dilatate într-atât, încât vibraţia culorii devenea lumină. Păreau concentrarea altor ochi mai mari, ca soarele trecut prin lupă. Văzându-l de profil, te frapa nasul.

Un nas straşnic, cu nări groase, curb arcuite deasupra buzelor cărnoase. Însă după ce exclamai în faţa nasului – comic în sine ca toate nasurile mari – vedeai implântarea masivă a frunţii scunde, late, bombată deasupra arcadei, ca metalele, nu ca petalele, vedeai agerimea netă a bărbiei scăpărând, şi-ţi dădeai seama că linia întregului profil, cu proeminenţa dominantă, întrecea linia profilului normal nu după ritmul deformant al caricaturii, ci în măsura în care capul calului din frunte, suprem distins în plină viteză, întrece la potou nările calului de alături. Vedeai profilul avântului spre viaţă, întrecându-l pe-al celorlalţi – şi deveneai simplu spectator.

Acest profil – pe atunci descărnat şi famelic – în primăvara anului 1917, pornise din lagărul de prizonieri români, târând prin noapte un trup vărgat de bătăi, se ridicase ca fumul negru şi se aplecase deasupra unei sentinele cu cască

prusacă, gâtuită cum storci un burete – trecuse prin toate nopţile Germaniei, ca printr-un tunel, săpat pe brânci, cu fruntea şi cu mânile, şi se înălţase subt cerul atât de suav comercial al Elveţiei, hirsut, pământiu şi enorm. Nu se oprise. Pornise din nou spre Germania cu armatele franceze, la pas, pe brânci, tranşee cu tranşee, în uniforma albastră; apoi, sergent în corpul expediţionar francez, plecase în Rusia. În 1921 era la Geneva, improvizat librar. Cel mai ciudat librar al Genevei. Nu accepta în librărie decât preferinţele sale, pe care le impunea clienţilor.

De pildă, clientul intra cerându-i Sous les yeux d'Occident de Joseph Conrad. Braţele amplului librar se ridicau şi cădeau vast dezolate.

Stimate domn, e o carte slabă. Acest Conrad e polonez şi scrie englezeşte. Această carte, scrisă în englezeşte de un polonez expatriat, descrie sufletul rusesc văzut de mintea unui englez. Vedeţi ce amestec înfiorător! Dacă vi se oferă un voiaj gratuit în Japonia sau o carte de Loti despre Japonia, cred că n-o să ezitaţi şi o să alegeţi vaporul. Ei bine, stimate domn, eu vă ofer o călătorie gratuită în sufletul rusesc: toate volumele Dostoievski, Fedor Dostoievski. Nu ezitaţi. Sous les yeux d'Occident! Dumneavoastră aveţi ochi de occidental, eu vă ofer autentica dramă slavă. Cumpăraţi un volum de Dostoïevski, iată: Fraţii Karamazov. Costă şi mai ieftin pe deasupra.

Clientul şovăia.

— Stimate domn, vă rog acceptaţi această carte. V-o împrumut, v-o dăruiesc. Permiteţi-mi să adaug şi Les possédés.

Clientul, uluit, ieşea cu două cărţi subt braţ, pentru care fantasticul librar nu acceptase bani.

Alt client cerea o carte de Paul Bourget. Se pomenea cu o carte de Mirbeau, în care fadul Bourget se topea ca un elegant borcan de briliantină la dogoarea unui foc haiducesc, la care se pârjolesc în frigare berbeci întregi.

— V-am cerut Bourget, răspica lectorul.

— Mi-aţi cerut, stimate domn, o otravă cu care desigur v-aţi intoxicat. V-am oferit antidotul.

— Dar…

— Vă rog, acceptaţi-l.

— Domnule…

— Îmi veţi fi recunoscător.

O domnişoară cerea Toi et moi de Paul Géraldy.

— Ariane, ma soeur, de quelles amours blessée, vous mourûtes, aux bords où vous futes laisséel” recita Vania, îndulcind metalica octavă a glasului său, dându-i, pentru Racine, timbrul de oboi. E frumos acest suspin, nu, domnişoară? Cumpăraţi Racine, domnişoară. E miere curată, vă asigură un urs adevărat. Géraldy e un manechin de modă. Îl vedeţi în toate vitrinele, gratuit. E păcat să daţi bani…

Uneori, oferea ceai clientului incredul, şi făcea lungi lecturi irezistibile. Glasul gros exalta luminozitatea netedă a frazei lui Anatole France, care apărea cărnoasă, goală, albă şi rotundă ca o nimfă ondulând printre trunchiuri de pădure seculară. Tragedia în lumini de zâmbete şi de legume a lui Crainquebille, când ridică din greşeală vălul Justiţiei care-i dă lipsă la cântar, lui, negustorul ambulant, cu umilă şi onestă balanţă; duhul doctului şi sfântului abate Jérôme Coignard, măsluitor la joc de cărţi, fur, asasin şi linge-blide, în cugetul căruia zâmbetul, ca şi lumina soarelui, e veşnic şi se formează din fuziunea corpurilor solide ale seriozităţii; Bergeret, savantul dascăl universitar, încornorat de nevastă subt ochii lui, şi care în loc să facă moarte de om, îşi ia coarnele de pe frunte, coborându-şi-le în cugetare ca un emoţionant motiv decorativ săpat pe zidul unei peştere primitive de întâii oameni; Paphnuce, cel care-şi servea trupul de o murdărie îndârjită, cerului, în vârful unui stâlp, ca un aperitiv în vârf de scobitoare, oferit lui Dumnezeu; şi toate făpturile născute din lumina păgână şi zâmbetul lui France ieşeau din rafturile şi din paginile dughenei acestui librar care vindea viaţă sau o dăruia.

Refugiaţilor ruşi le semnala şi împrumuta recenta literatură rusească. Lirismul fioros al poemului Celor doisprezece de Alexandru Blok, prin glasul lui Vania, năvălise în sufletul refugiaţilor ca un vânt siberian, fosforescent de alburi şi imensităţi.

Evident, dăduse faliment.

— Comerţul nu e o instituţie filantropică, epilogase Vania.

Aflase de la nişte refugiaţi basarabeni că de curând murise un alt Dumşa, fără urmaşi direcţi, lăsându-i o moşie în Basarabia, dar că Vania era considerat ca mort, şi că, pe deasupra, fusese condamnat la moarte în contumacie, de militari, pentru dezertare la inamic.

Se instalase la Marsilia, hamal în port, ca să-şi agonisească banii pentru repatriere. Directorul unui circ îi propusese să devie „şampionul Siberiei" la lupte franceze. Refuzase. Avea o profundă aversiune pentru aspectul sportiv al puterii, mai ales comercializat. Întârziase mult la Marsilia, deşi era bine plătit pentru excepţionalele sale merite musculare, din cauza câtorva concerte interesante ascultate de sus la galerie, unde spatele, care încărca şi descărca sacii în port, se înălţase ca o colonadă înfiptă-n vârf de munte, spre cerul de vânturi, fulgere şi luceferi, al muzicei.

Pe coverta clasei a treia, adevărată mahala de naţionalităţi, curând după îmbarcare, Vania devenise un personaj respectat cu teroare la început, cu simpatie mai apoi. Pe acelaşi vapor, se îmbarcaseră la Marsilia, cu destinaţia Constantinopol, doi boxeuri negri poids-lourds, expulzaţi de boxul francez pentru grave abateri de la loialitatea pugilatului în ring: Sam şi Jimmy […]. Erau formidabili şi puerili. Teşită, fruntea matahalelor conţinea naivităţi de buratec şi zburdălnicii de limonada gazoasă. Ca munţii acefali din poveste, se băteau cap în cap, glumeţi. Prindeau muşte ca dulăii şi le mestecau c-un zâmbet gâdilit în fălcile blindate. Dimineaţa se antrenau, cu iuţeli săltăreţe de purici în gambele de smoală statuară, luându-şi fiecare duşul bolohănos de pumni reciproci, c-un zâmbet de săpun.

După amiază jucau cărţi, în doi, trântiţi la pământ, ca nişte malaci miopi cu botul într-o cutie de bomboane colorate. Se furau unul pe altul, trişând necontenit, cu o enormă evidenţă, ceea ce egaliza jocul. Râsul le venea ca un strănut săltat în trombă. Câştigătorul jubila astfel.

Spre seară înghiţeau alcool, cu sticla, umăr lângă umăr, cu braţele încrucişate, sticla lui Sam vărsându-se în gâtlejul lui Jimmy, sticla lui Jimmy gâlgâind în botul fără botniţă al lui Sam. Apoi, turtiţi de beţie, ca o baltă africană subt soarele harapilor, cântau pe două glasuri.

Sam bolborosea ca o broască devenită tobă mare, milos şi fleşcăit de duioşii subite; Jimmy horcăia nazal şi bas ca un trombon devenit contrabas prin răguşeală şi mugetul tâmpeniei prin metempsicoză. Apoi dormeau laţi, ca vărsaţi din butoaie cu nămol, şi somnul lor buzat avea nări sforăitoare de harmăsar între iepe.

Într-o zi, un glumeţ îi înfierbântase cu alcool înainte de a-şi fi isprăvit jocul de cărţi. Alcoolul devenise geniu în craniul lui Sam, care observase că Jimmy trişează.

Bătaia se învârtejise subit ca un simun, fără mănuşi de box. Marinarii cercaseră să intervie. Zburaseră ca pleava, frânţi. Atunci se întâmplase miracolul vieţii lui Sam şi a lui Jimmy, fenomen cardinal în mintea lor, cum ar fi căderea Romei pentru antichitate.

Bătaia lor era un mod vertiginos cu dimensiuni de par. Două braţe îl deznodase subit, dublând unicatul. Un pumn alb în ochii lui Sam, un pumn alb în ochii lui Jimmy, cu scânteile de rigoare. Aşa se prezenta fenomenul. Sam în stânga, Jimmy în dreapta; braţele lui Vania între ei. Se îmbulzeau capetele înfricoşate ale rasei albe, de jur împrejur.

Jimmy se ridicase. Sam la fel. Vania între ei, nemişcat. Ritmul vertiginos al bătăii părea suspendat o clipă, pe culmea unei îndoite prăbuşiri a negrilor spre albul impostor.

Miracol! Reacţia celor doi negri fusese aceeaşi. Ca maimuţele avântate după o insectă, care în plin elan, întâlnind o nucă de cocos, uită de insectă şi apucă nuca, Sam şi Jimmy, de o parte şi de alta a lui Vania, îi contemplau pumnii, ca pe un aerolit sfărmat în două de capetele lor. Un idol pentru Sam, altul pentru Jimmy. O porţie pentru Sam, alta pentru Jimmy.

— A-ooh! se hlizi Jimmy, cu fetişism de negru şi accent englezesc.

— A-ooh! se hlizi Sam întocmai.

Reputaţia lui Vania era stabilită. Era tratat cu deferenţa datorită unui zeu, cu braţele însufleţite de mari motoare. Până şi bucătarul înţelegea să-i aducă ofrande, amplificându-i porţiile, omagiu la care Vania era foarte sensibil, căci, după cum spunea el, arătându-şi cu dezolare întinderea trupească, avea de hrănit o familie numeroasă. Accepta totul până la nas. Trupul călătorea în clasa treia, dar nasul nu accepta mirosul promiscuităţii dormitorului comun. De aceea îşi alesese drept culcuş o barcă de salvare suspendată pe punte. Nimeni nu-i spunea nimic. Noaptea îşi fierbea apă pentru ceai. Nimeni nu observa. Toată noaptea, şuiera. Nimeni nu auzea. Capriciile lui erau încorporate în peisajul uman al clasei a treia, ca ale unui munte, cu norii şi zăpezile lui, în scobitura cu sate din vale.

E drept că devenise simpatic tuturora. Pentru copiii mici care plângeau, Vania era o jucărie cu proporţii de monument şi agilităţi de paiaţă. Râdeau şi oamenii mari, copilăreşte, când mai pe franţuzeşte, mai pe nemţeşte, mai pe româneşte, Vania deforma o povestire de Cehov, pe înţelesul bucuriei acestor oameni veşnic trişti fără să ştie.

— Vania, de atâtea zile călătorim împreună! răsună dezolat glasul Olguţei.

— Tu sus, eu jos, zâmbi Vania, gesticulând cu un deget în sus şi în jos.

— Dacă ştiam…îţi ţineam tovărăşie, urmă Olguţa cu o uşoară încordare a sprâncenelor.

— Nu se poate! Tu sus, eu jos, reluă Vania, cu acelaşi gest, refrenul.

Sprâncenele Olguţei se îmbinară deasupra agerimei ochilor. Nimeni, absolut nimeni şi nimic n-ar fi putut-o opri să-i ţie tovărăşie lui Vania „jos”, cum spunea el. Era atât de evidentă răzvrătirea ei, încât Vania zâmbi.

Serioasă o clipă, subt zâmbetul lui, dojenitor de serioasă, faţa i se dărui toată în culorile obrajilor şi zâmbetul ochilor. Cuvântul „jos” îşi pierdea vertiginos semnificaţia pe care i-o dădea Vania, în glumă de altfel – „sus” căpăta o semnificaţie de surghiun, umilitoare pentru Olguţa, şi „jos' devenea inaccesibil, încântător, cum e fereastra casei sărăcăcioase la care răsare, acolo şi numai acolo, obrazul fericirii.

Vania nu mai călătorea în clasa treia. Clasa treia era locul care-l adăpostea pe Vania; clasa întâia, decorul fad şi mort prin care Vania nici nu trecuse. Vaporul îşi schimbase configuraţia obiectivă, căpătând una lirică, aşa cum se întâmplă în oraşele în care deodată te-ai îndrăgostit de cineva. Cartierele cele mai frumoase, pe care le preferai, devin sarbede; cartierul prin care trece, sau în apropierea căruia locuieşte iubirea – cartier pe care-l ocoleai până atunci – îţi pare atât de inaccesibil, chiar dacă e foarte sărăcăcios, încât cea mai modestă casă de acolo te intimidează ca o rudă a fiinţei iubite. Şi dacă nu-s grădini pe acolo, grădina-i pentru tine-ndrăgostitul, presimţirea micei respiraţii călătoare.

*

Când ai trăit o viaţă întreagă printre lucruri şi fapte aspre, purtându-ţi colţii condensatei tale singurătăţi, când ai trăit războiul, dându-ţi seamă că civilizaţia e o pictură nu un organism viu, tenul unui fard, nu al sângelui, când ai simţit mereu că fiecare om, prieten ori duşman, e un copac vasal al codrului primordial, la umbra căruia, în loc de bancă, un lup aşteaptă, în crengile căruia, privighetoare, o gorilă clipeşte lubric; când te-ai deprins să nu mai socoti viaţa ca un mănunchi de flori, idilic, cules de îngeri şi prefirat din

poala lui Dumnezeu, ci ca o absurdă îndârjire milenară într-o vastă indiferenţă spaţială; şi când şuieri melodiile muzicei ca să nu scuipi, şi-ţi apleci ochii pe file ca să-i speli de viaţă, nu ca s-o găseşti acolo – e ciudat, foarte ciudat, să simţi deodată frăgezimea unui zâmbet omenesc, hărăzit ţie!

Faţă în faţă cu zâmbetul Olguţei, Vania întoarse capul, încet de tot, ca o enormă lacată cu cheia demult pierdută, deschisă de o floare, ca o lacată dată în lături cu poarta de fier pe care o cetluise până atunci.

Sufletul pierduse curajul – sau nepăsarea – unei mişcări. În faţa zâmbetului Olguţei, sufletul lui Vania şedea de profil. Ciudat!… Ca şi cum în cerul pe care-l ştii deasupra capului, cu indiferenţa absolută a miliardelor de stele, s-ar întâmpla deodată ceva nu în legătură cu astronomia, ci cu tine.

Să simţi deodată că o stea – răzvrătindu-se, rupându-se din legile constelaţiilor, desprinzându-se din algebra lumilor strălucitoare – te priveşte, se uită la tine, şi ceea ce până atunci era lumina ei devine un zâmbet pentru tine, s-o simţi a inimii tale, nu a cerului, şi să-ţi fie frică nu de un trăsnet, ci de o stea care te-a ales.

De şase ani sufletul pierduse libertatea unei mişcări. Un glas lăuntric edictase o lege: „Acolo n-ai să te uiţi”.

„Acolo” era Olguţa. „Acolo” era o scenă pe un peron de gară: o fetiţă – nu? – venise în goană la gară, trecând printr-un oraş întunecat, plin de soldaţi, ca să-i spuie: „Să te întorci sănătos”, cu ochii plecaţi şi mânile ei – mânile de o suverană energie deasupra clapelor pianului – subţiri, uşoare şi timide în mânile lui…

Fără voie, Vania îşi privi mânile – trecuse tot războiul asasin prin ele, cu baionete, puşti, evadare, gâtuire, granate, glod, sânge – şi găsi, neşterse, mânile subţiri, uşoare şi timide.

Oare venea într-adevăr în ţară pentru o moştenire?

„Acolo n-ai să te uiţi.” „De ce?”

Respiră adânc şi nu se uită.

Dar îi era sufletul ca un munte învăluit în violete.

Se stinsese zâmbetul şi culoarea pe obrajii Olguţei. Abia acum îşi dădea seama că Vania se schimbase: nu mai vorbea cu ea. Şedea singur, privind marea, cu capul întors. Profilul i-l vedea numai luna.

*

Cu douăzeci de ani în urmă, Vania Dumşa, văr de al doilea după tată cu doamna Deleanu, sosise – sau, mai exact, căzuse la Iaşi, refugiindu-se din Rusia, unde tânărul student revoluţionar avea de ispăşit o pedeapsă de 10 ani în frigoriferul politic al Siberiei. Cu păr ceva mai lung – curând retezase scurt acest romantism aparent – cu bluză rusească, geamandan pirpiriu, palton, şapcă şi pungă plată. De pe atunci cu geamandanul, ca Don Quichotte cu Rosinanta pe căile-lactee ale morilor de vânt.

Devenise imediat gloria facultăţii de matematici. Dar o glorie neagră, ca Lucifer printre îngerii fondanţi ai paradisului. Inaugurase ironia şi chiar sarcasmul în dialogul matematic dintre bancă şi catedră. Nivelul cugetării celorlalţi era al hârtiei cu cifre, clădite în volum prin suprapunere, pe când cifrele palpitau înalt în cugetarea lui, ca stelele vii ale cerului. Pentru ceilalţi matematica era o profesie, pentru el, o aspiraţie sufletească, acelaşi elan care pe unii îi duce spre Dumnezeu, pe alţii spre pământ.

Dar concomitent cu activitatea matematică, neîndestulat, întreprinsese diverse activităţi publice, în genul celora din Rusia, care-l făcuseră să devie scandalul universităţii şi al benignului oraş moldovenesc.

Vroia, de pildă, pământ pentru ţărani, el, un Dumşa, fecior de boieri adevăraţi, student pe deasupra. Vroia pământ pentru ei, fiindcă socotea că numai pământul posedat pe veci va fi generatorul de civilizaţie al acestei clase formidabile numeric, deci al ţării întregi, căci, spunea el, civilizaţia oraşelor nu însemna civilizarea ţării, după cum tratamentul estetic al obrazului plin de coşuri, cu pudră şi sulimeneli locale, nu înseamnă purificarea infecţiei

sângelui. Concepea de asemenea exproprierea nu ca o gratificaţie de acordat ţăranilor, ci ca o restituire.

Reacţiona în acest fel faţă de toate realităţile sociale soluţionate agreabil, pe atunci, pentru clasele dominante.

Vroiau şi alţii ceea ce vroia Vania, dar vroiau moldoveneşte, decorativ, blajin, aşa cum aspiră spre cer timidele şi molaticele dealuri ale Moldovei: gesturi de fum mai mult decât de pământ. Aducea puţin Nistru în Moldova Prutului şi-n Iaşul Bahluiului.

Animator, găsise aderenţi, mai mult, fanatici între camarazii săi. Înjghebase o revistă intitulată scurt Nu, care opunea un veşnic veto „da”-urilor obşteşti. Evident, nici profesorii nu erau cruţaţi de acest „nu”, erga omnes, cum spuneau colegii de la Drept. Revistele universitare, îndeobşte, au un public limitat, căci, în genere, n-aduc altceva decât entuziasmul tineresc de care buzunarele părinţilor sunt blazate. Revista lui Vania însă aducea în oraşul lui Panu acel pelin al sarcasmului, pe care mulţi bătrâni îl apreciaseră în tinereţe. Aşa că Nu în Iaşi era preţuit esteticeşte. Ciudat: ceea ce era destinat acţiunii sociale, destructive pentru doctrina reacţionară, era aplaudat în saloanele Iaşului. În sfârşit! revista era discutată, apreciată, hulită, criticată, detestată: într-un cuvânt avea lectori. Directorul ei avea duşmani. Colaboratorii ei, prestigiu. Revista pamflet e un edificiu cu un singur paratrăsnet. Nu îl avea pe Vania.

Trăsnetul solicitat apăru din senin, o femeie: Ioana Pallă. Femeile mai îndrăzneţ curioase sufăr o străveche atracţie pentru oamenii reputaţi „răi”: aceeaşi impulsiune, în ordinea intelectuală, ca cea care le face să prefere alimentele pipărate, muştarurile, sosurile englezeşti, în ordinea alimentară. Răutatea e „picantă”. În salonul „închis” al Ioanei Pallă, intrase tânărul revoluţionar transnistrian.

Cast trupeşte şi sufleteşte, cum numai palizii ruşi nu englezii cu sânge şi ten de tomată, ştiu uneori să fie, Vania

reacţiona agresiv, cinic, brutal – în idei, evident, căci, profund iniţiat de propria-i delicateţă nu confunda, româneşte, vulgaritatea cu puterea – în faţa Ioanei Pallă, prerafaelită pe atunci, în discuţii, ca un vitraliu cu suavităţi de crin lunari şi stânjenei vesperali.

Vorbele lui Vania consumau dinamita şi vitriolul tuturor atitudinilor explozive în revoltă şi corosive în judecăţi. Brutalizată, Ioana admira în el fastul barbar al puterii bărbăteşti, şi-l stimula pe tărâmul discuţiilor.

Majuscula iniţială a atitudinei lui Vania – iarăşi în discuţii – faţă de fenomenul „femeie”, alături de părerile curente, era acelaşi „nu” prometeic al tinereţei universitare în jurul lui grupate.

Nu! Femeia nu poate fi o proprietate individuală, cât timp Adam e un plural şi Eva la fel, de când cu gramatica paradisului pierdut. Căsătoria monogamă: invenţia creştinismului, utilă preoţilor prin virtualitatea de noi căsătorii, şi avocaţilor prin divorţurile prealabile. Poligamia natural că e anatemizată de preoţi şi condamnată de legişti, de vreme ce le expropriază latifundiile profesionale.

Nu. Fidelitatea e crimă de les-biologie. Viaţa este proces de experienţe cât mai variate, nu de monotonii reiterate. Toţi oamenii de geniu, toate formulele proeminente ale vieţii sunt rezultatul unui adulter proxim sau depărtat. În pomicultură adulterul moralei e sfânta instituţie a altoiului. Şi însuşi pământul e fructul unui adulter cosmic.

Nu. Femeia să fie nesinceră, perfidă, diversă, conglomerat de sinceităţi autonome; să poată iubi mai mulţi bărbaţi deodată, cum marea primeşte în acelaşi culcuş de apă suplă, în care trupul ei e veşnic altă lumină cu alte unde, revărsarea, felurit ritmată şi colorată, a fluviilor care-i dau viaţă şi vigoare.

Iubirea platonică? Nu. Nu există. Există glande şi există frumuseţea. Varsă cincizeci de ani pe dragostea eternă a lui Romeo şi Julietei; Julieta va închide fereastra ca să nu răcească, trăgând storul pe splendoarea lunii, care

incomodează somnul; Romeo, numai la gândul că există scări – de lemn comod, nu de mătase elegantă – va binecuvânta eternitatea plană, cu perne moi, a patului. Reia-le cei cincizeci de ani, şi fiziologic vor fi lirici în poemul lui Shakespeare.

Nu! Nu! Nu!… Corsar negru în faţa flotelor imense ale daurilor, distrugea.

Într-o zi, Ioana Pallă, campioana suavităţilor în discuţii, spusese da. Şi Vania. Adică „da”-ul căzuse între ei ca un măr copt; vorba devenise fapt trupesc.

Ioana gustase cu o profundă jubilare savoarea decepţiei. Era întâia femeie a acestui padişah al haremurilor verbale. Trupul Ioanei, ca întâiul steag înfipt în Polul Nord, fâlfâia pe o împărăţie de zăpezi intacte, fără urme de galoşi, în bătaia unor vânturi nealterate de nici un iz omenesc. Epilogul întâiului dialog trupesc fusese neaşteptat pentru Ioana. Vania îi ceruse să plece cu el! Unde? Oriunde. În Africa, în America, în Australia; de pe atunci avea aptitudini continentale. De ce? Nu putea să accepte ignobilul gest de a saluta şi surâde omului bătrân care era soţul amantei sale. De ce? Prefera să bea apă din pumni sau să moară de sete, decât să-şi moaie buzele după altul. De ce? Fiindcă o iubea. Ei şi?

— Cum?

Aşa cum ar striga profetul tânăr în faţa cerului crăpat deodată, gol, fără Dumnezeu: „Cum?” cu sufletul spart ca şi cerul.

— Bună seara.

— Ne vedem mâne, Vania, zâmbise Ioana Pallă, care cunoştea perfect legile gravitaţiei.

Dar nu-l cunoştea pe Vania. A doua zi, tânărul revoluţionar plecase în America. Îi era scârbă nu numai de Iaşi, de Moldova, de România, ci de întreaga Europă. Oceanul despărţitor era de rigoare: atlantică batistă dusă la nas.

Desigur că şi Ioana Pallă ar fi plecat după el în America – gestul lui Vania bătea recordul picantului – dar între timp

sosise din Franţa Alexandru Pallă, dând o inedită savoare Europei.

De atunci – douăzeci de ani – Vania cunoscuse femeia, aşa cum mănânci din picioare, aşa cum bei din fântâni, mereu altele, la drum lung, în scurtele popasuri.

Dincolo de trup nici o femeie nu trecuse în mânăstirile dragostei zăvorite de blestem.

*

Se înclina mereu obrazul de palori al lunii pe umărul ei gol.

Pe tipsia mării, un parfum de trandafiri galbeni – era vag apusul lunii.

Pe toate zările, sălciile tăcerii, oglindindu-se în ape. Simţeai, în noapte, clipa de cufundare lăuntrică a toamnei, când singură îşi spune cu cea dintâi frunză căzută: Du-te.

*

Pe unii oameni în momentele grele ale vieţii îi persecută acelaşi motiv exterior. Un stor de pildă, pe care l-au văzut legănându-se în vânt, în clipa când au aflat o moarte, îl văd în faţa ochilor de câte ori durerea, îndoiala sau melancolia îi apasă. Pe alţii o melodie de gramofon. Pe alţii, unghia stupidă a degetului lor arătător. Pe alţii o caterincă şi un papagal verde ca harta Irlandei.

Pe Vania, gândul Americei. La aceeaşi fereastră sufletească, din acelaşi vârf de turn în care rareori se suia, vedea exact acelaşi contur: America. Continentul era acolo lipit de fereastră, ca un păianjen în aţa lui. Numele noului continent avea în sufletul lui un răsunet psihologic, nu geografic. America nu era dincolo de Atlantic, ci în creierul lui, ca un centru autonom, determinând anumite reacţii particulare, anumite ticuri. America, un fel de epilepsie a libertăţii.

Rupse tăcerea, întorcând capul spre Olguţa.

— Ştii că plec în America…

„Iarăşi”, dădu să îngâne Olguţa, dar tăcu fiindcă spaima îi împrejmuise vorbele.

Glasul lui Vania era liniştit şi informativ. Dar vibraţia lui aşternea pe obrajii Olguţei, ca gerul pe fereastră, abur peste abur, paloare peste paloare, alb peste alb. Şi iarăşi o impresie nouă, de o noutate stranie, pentru Vania. Dacă pământul pe care mergi, pe care-l calci, fără să te gândeşti la el – duritate încorporată în paşi ca cerul în ochi – ai simţi deodată că sufere din pricina ta, fiindcă paşii tăi sunt grei, dacă ai simţi înlăuntrul lui ca o durere fără de expresie aparentă, fiindcă îl calci – ce-ai face: ai merge înainte, sau te-ai opri?

Zeflemeaua, ironia, sarcasmul, duritatea le înfipsese în oameni, când trebuia, ca să înainteze prin indiferenţa lor masată: prora nu despică val sau linişte, când pânzele-s desfăşurate?

Şi iată că, deodată, mişcările lui, capriciile libertăţii lui, pornirile nevoilor lui – limitate la trupul şi sufletul lui – porunceau durere sau bucurie în altcineva.

Îşi pierdu echilibrul firii lui, ca un om educat de presiunea atmosferică a pământului, deşteptându-se într-o planetă nouă, în care pasul devine salt, braţul – aripă. Vrei să te pipăi, şi te loveşti îngrozitor cu propria ta mişcare, detractată. Lacrima-i glonţ; şoapta – bubuit.

— Am moştenit o moşie în Basarabia. O vând şi plec… Mă vezi tu pe mine proprietar în România?

Să cauţi fraze, oarecum hazlii, în faţa unor ochi negri care te privesc cu un fel de mirare amară…

„Mă vezi tu proprietar în România”; un ecou răspicat îi repetă vorbele în craniu. Ce însemna asta? Motivarea acţiunilor lui! De ce? Pentru cine? Niciodată nu dăduse socoteală nimănui. Niciodată nu-şi anunţase, nici explicase intenţiile, necum faptele.

Era jenat, intimidat. Tot ce făcea devenise deodată forţat, nenatural. Actele lui cele mai simple aveau spontaneitatea tunetului. Stârpise din el umbra cabotină pe care analiza o pune în jurul faptelor, concomitent cu formarea lor,

atenuându-le vigoarea sigură. Acum le culegea şi le dădea drumul, ca unor foşti vulturi deveniţi muşte cu pretenţii.

Perseveră totuşi, fiindcă prefera să fie ridicol decât să existe istovitoarea transparenţă a tăcerii între sufletul lui şi ochii negri.

— Mi-a revenit fobia Europei. Aş fi plecat în Rusia, dar s-a schimbat.

Capul căuta cuvinte. Nici construcţia frazelor, banal gramaticale nu mai avea abruptul frazei lui. Culegea cuvintele din dicţionare. Nu mai aveau sânge, necum sângele lui.

— Plec în America. Mă fac fermier.

America devenise un carton de jucării, în care era o fermă de lemn, cu iarbă artificială, animale cu miros de clei şi etichetă.

Căuta cuvinte cu febrilitate. Era în sufletul lui mişcarea dezordonată a picioarelor de cărăbuş întors pe dos.

Tăcerea începea.

— America…

Tăcerea se forma, limpede, de cristal dur.

Tăcu, prins în gheţar, ca un gol de aer.

— Vania…

Ce se întâmpla?

Buzele Olguţei se chinuiau în neastâmpăr. Ştia să vorbească. Orice gând găsea conturul sunetului precis în buzele ei, care nici în copilărie nu bâlbâiseră. Întotdeauna viaţa îi dăduse cuvintele care devin faptă, călcând pe buză ca pe un hotar de luptă.

Dar acum?

Era în sufletul ei o îngenunchiere, cu mânile împreunate, care cerea cerului cuvintele.

—.eşti hotărât să pleci în America?

Îşi înclină capul, prezentând fruntea ca un scut.

— Da.

Fruntea Olguţei se plecă mai tare, şi genele.

— Vania…

Şoptise numele desprins din bătăile inimei.

—.mă iei şi pe mine?

Îşi aplecase capul de tot, cu fruntea pe lespedea destinului.

— De ce?

Aspre, cuvintele porniseră cu pumnii strânşi din gura lui Vania spre fruntea lui, nu spre Olguţa. O loviră. Îl privi cu ochi în care nici o stea nu răsărise: Noaptea începutului.

— Fiindcă te iubesc.

Azvârlise un soare în braţele unui om.

— Şi eu te iubesc.

Cine vorbise?

Olguţa ştia, fiindcă ascultase: Vania nu, fiindcă vorbise.

Din nou plecată, Olguţa îşi răcorea buzele pe lespedea destinului.

— Când plecăm?

Glasul Olguţei trecea pe subt umbrare cu mult soare printre frunze. Sunetele erau grave de fericire, obosite de belşugul lor.

Dacă şi-ar fi întors faţa spre Olguţa, i-ar fi răspuns: „Când vrei”.

Dar şi-o ţinea în palme, grea. „E un copil, e un copil”, cântau coruri de glasuri în el. „Cruţ-o… las-o, e un copil”, porunceau glasurile în el.

Vorbi, ţinându-şi capul aplecat:

— Sunt un vagabond…

— Ştiu.

— Sunt. unchiul tău…

Glasul se înăsprise.

— Ştiu.

— Sunt cu douăzeci de ani mai mare decât tine…

Cum ar spune vântul: vin de departe, am pornit cu gheţarii, am fost amar prin brazi, crâncen pe mări, am scuturat floarea livezilor de portocali şi am venit cu rândunelele. Sunt bătrân.

Olguţa zâmbea. Se rumenea omătul piscurilor pe obrajii ei.

— Am iubit o femeie…

Ochii Olguţei se micşorară şi, fără să vrea, scuturǎ pletele care-i cădeau în ochi, descoperindu-şi fruntea.

— Acum douăzeci de ani, urmă Vania, sfărâmând cu inima tăcerea buzelor.

Olguţa regăsi un zâmbet care clipise.

— Viaţa… viaţa…

Pieptul larg al lui Vania se umflă. Călca în sfârşit pe pământul lui.

— Viaţa…

O privi pe Olguţa cu ochii care priviseră mereu viaţa în faţă, dominând-o cu trupul bătut de toate vânturile, de toate nevoile, de toate greutăţile…

Şi întâlni un zâmbet, cu duioşie ireverenţios.

— Viaţa… e grea.

Atât găsise ca să bată medalia Infernului al cărui miros ars îi palpita în nări.

— Ştiu.

Un „ştiu” de râs topit.

Şi pe aceeaşi faţă zâmbetul se stinse, trăsăturile se ascuţiră, fruntea se ivi, copleşind şi dominând rotunjimea copilăroasă a obrajilor.

— Ştiu, Vania…

Mânile lui Vania, pe genunchii lui încleştate, se umplură parcă de conturul obrajilor Olguţei, rămânând tot pe genunchii lui.

— Te iubesc, şopti Olguţa.

Obrazul Olguţei se înclinase fraged pe viola prăfuită a vorbei vechi.

Şi iarăşi zâmbetul aprinse feerii de ger subt lună.

— Când plecăm?

Şedea în faţa Olguţei, aplecat spre ea, cu mirare şi fără mirare, ca o mare statuie de granit, care deodată ar vedea

cu ochii ei de piatră macul privit de ochii orbi până atunci, în zeci de primăveri.

Înlătură cu o mişcare a mânii grămezile de ani din jurul lui, şi cu un zâmbet care se resemna să fie fericit vorbi încet, cu glasul lui adânc:

— Plecăm, Olguţa.

*

Prin somn îi simţise toate mişcările, cum simte fundul mării umbra unui nour din cer, călătorind altfel decât umbra vietăţilor adâncului mut.

Alexandru Pallă se deşteptă neliniştit, ca şi cum ar fi pierdut ceva. Întoarse capul: chaise-longue-ul Olguţei era gol.

Îl privi totuşi, şi după ce ochii constatară absenţa, nu cum te uiţi la un scaun de curând gol, ci cum măsori conturul precis al singurătăţii.

Spumoasele crengi ale lunii în declin atârnau frânte de propriul lor belşug.

Îşi umplu pipa, o aprinse. Un căscat alungă întâiul fum înainte de-a fi intrat în piept. Privirile-i alunecară pe punte, pe mare, pe cer, pe zare.

Trase un fum mai îndesat şi-i dădu drumul cu putere, oftând.

„S-a dus în cabină.”

Niciodată gândul lui n-o desemna pe Olguţa, nominal. Însă pronumele care-o cuprindea avea un timbru şi o inflexiune specială. Într-o carte religioasă, tipărită negru, ar fi fost majusculă cu roş chenar, pe care un fir de busuioc şi-ar fi lăsat piperul: dar o carte pe care nimeni n-ar îndrăzni s-o deschidă, închisă între scoarţe pentru vecie.

Fetele lui… Le iubea deopotrivă, adică voia să le iubească deopotrivă… Când se gândea la Monica, o vedea lumină de soare uitată de trecut într-o fereastră ogivală, vestind senin cu rândunele – şi zâmbea. Deasupra Monicăi se boltea cerul Florenţei. Presimţita şi fireasca vecinătate a acelui cer o făcea parcă atât de surâzător blondă – dimpreună cu teii –

şi atât de pur înaltă, deasupra spicului bogat. Când se gândea la Olguţa… prefera să fie alături şi Monica: astfel, numai emoţia lui îndrăznea să zâmbească.

De trei ani era tovarăşul lor, camaradul lor sur, într-o măsură bunicul lor. Cuvântul „bunic” îi inspirase statornic aversiunea pe care ţi-o dau cuvintele împăiate de literatură: lună, dor, Veneţia… Acum îl înspăimânta, mai puţin alături de Monica – faţă de care toţi oamenii vârstnici aveau atitudini de bunici măguliţi – imperios, însă, alături de Olguţa.

De acum înainte…

Îl aruncase viaţa între ele, cum ar arunca vântul o pelerină asupra unui zbor de cocori.

Dar fără miracolul tovărăşiei unui cârd de cocori cu o pelerină, aceasta e o sumbră bucată de postav bleg cu fald romantic şi miros de maryland. Şi atât.

Bună de pus în cuier, nu în colivie.

Se întorcea în ţară, fiindcă se întorceau fetele. Le însoţea până la capăt, cu toate că acum trei ani plecase hotărât să nu se mai întoarcă.

Plecarea de atunci!

Oroarea de atunci, în stare să răstoarne un munte, nu o inimă!

O muscă veninos şi gras lucioasă, înşurubându-se într-un hoit, e un spectacol hidos, firesc însă, care te dezgustă de moarte şi de heruvimii ei verzi.

Dar un frag rumen, fraged, aromat, mărgean de rouă, răsărind pur ca luceafărul dimineţelor biblice pe buzele unui hoit, te-ar dezgusta de fragi pe vecie. Aşa era înfiorătoarea copilărie a frumuseţii Adiei, pe sufletul ei: frag pe buzele unui hoit.

După cinci ani de căsătorie, când se deştepta dimineaţa cu Adia alături, o privea cu zâmbetul nou al celui care a dormit în iarbă de primăvară şi s-a trezit în zori om, între viorele şi rouă.

Anii treceau pe alături de ea, ca o armată în marş, care s-ar despica de la sine, călcând flori tinere, şi-ar merge în vârfuri, strivind miresme, ca să nu turbure somnul unei ciobăniţe frumoase, adormită în luncă.

El îmbătrânea, Adia rămânea tânără. Îi sacrificase pictura, adică i-o hărăzise ei. Din 1914, de când se căsătorise cu ea, până în 1919, pânzele lui erau ferestrele unui mare palat, prin care se juca o infantă cu păr roşcat ca ruginile soarelui şi ochi verzi de răcoare vegetală; răsărind la o fereastră, la alta, cu alt neastâmpăr, alt zâmbet şi altă mirare răsturnată în visteria luminilor şi a culorilor.

Sufletul lui o iubea fără pauzele care sunt clipirea ochilor drăgostii, o iubea cu ochii veşnic deschişi, ca ai apelor.

Cele mai mari iubiri au clipe, ore şi zile moarte – au osteneli, au saţ trecător, au reculegeri în singurătate, au discontinuităţi, intermitenţe; au, într-un cuvânt, ca şi pământul, anotimpuri care, după exuberanţe în afară, poruncesc tăceri şi înviorări subterane. El o iubise pe Adia mereu. Miliardele de clipe ale celor cinci ani fuseseră toate iubire, adorare, uriaş policandru cu toate luminile aprinse pentru ea, pentru cele mai mărunte şi neînsemnate mişcări ale ei.

Alţi oameni când iubesc, nu orbesc pentru priveliştea mulţimii celorlalte femei. O iubire pentru ei e o virtualitate împlinită, dar celelalte virtualităţi rămân disponibile şi agere. Parfumul părului altei femei decât cea iubită, rămâne în nara lor lung palpitând; râsul unor buze mai tinere decât cele pe care le sărută, le dă uneori vigoarea, alteori nostalgia muşcăturilor umede: şi şerpuirea unei coapse, dacă nu le fulgeră sângele în braţ, le lasă spirala unei istovitoare visări.

El o iubise total. Un fluviu duce mării toate ploile şi toate apele unui vast ţinut mărginit de munţi. Acolo sunt şipote, izvoare, şi cerul oglindit de ele, şi florile, şi brazii, şi plopii, şi stejarii, şi căprioarele care s-au adăpat, şi zig-zagul trăsnetului solitar în creier de munte, şi freamătul

pădurilor, şi aripa cu zimţ a diavolului în miez de noapte, şi inelul de argint care s-a înfiorat pe miezul pulpei de ţărancă, şi piscul zborurilor, vulturul, şi nufărul de-o clipă al pântecului rândunelei, şi tăcerea zăpezilor, şi parfumul toamnei. Un fluviu aduce mării care e o adâncă oglindă a constelaţiilor, tot misterul lumii topit în oglinzile lui curgătoare.

Astfel o iubise: cu toată simplicitatea sufletului şi cu întreg fastul talentului.

Natural, dorinţele şi capriciile cele mai absurde ale Adiei erau primite nu de voinţa lui, ci de dragostea lui, cu porţi împărăteşti deschise pentru ea.

Astfel, în timpul războiului, când hotarele pribegiilor frumoase îi erau închise, cumpărase casă mare la Iaşi, unde nopţi de-a rândul ofiţerii aliaţi, mai ales medicii armatelor aliate, cunoscuseră ospitalitatea unui boier moldovean trăit la Paris, biblioteca unui român poliglot şi artist, şi candoarea unui mare pictor ale cărui coarne aveau dimensiunile şi paleta unui curcubeu interaliat.

În timpul zilei, Adia era soră de caritate întru Cythera şi Lesbos, dimpreună cu nedespărţita sa cumnată Ioana Pallă. El se închidea în atelierul de pictură cu pipa, trudind şi chinuind culorile cum Dumnezeu le-a chinuit înainte de a face lumile.

Verzi erau ochii Adiei; el pribegea cu soarele în braţe prin luncile, crângurile şi codrii verdelui, ca să găsească ochii Adiei.

Roşii erau buzele Adiei: inima lui era rană în piersici şi însângerare în rodii ca să le presimtă.

Roz era chipul Adiei şi trupul cu obrajii sânilor: sufletul lui era nisip printre scoici şi vânt printre caişi ca să-l atingă.

El trăia în atelierul de pictură cu Adia, ca livezile cufundate în meditaţia primăverei. Cu Adia rareori era singur. Se întorcea de la spital seara târziu, împreună cu Ioana Pallă, purtând pe frunte crucea sanitară, însoţite de

un alai întreg de uniforme albastre, verzui etc… Mesele aveau înbelşugare şi cadenţă de chef deghizat în banchet.

După masă oaspeţii dansau cu cele două amfitrioane.

El privea zâmbind, nu cum priveşte un bărbat îndrăgostit pe femeia lui frământată de alţii, ci cum priveşte un părinte îndrăgostit pe fetiţa lui zburdând printre păpuşi şi jucării.

Se culcau foarte târziu. Adia adormea cu o spontaneitate copilărească, răsturnând pe pernă părul şi obrajii la care paleta şi penelul râvniseră. O privea la lumina mică a lămpii de noapte, îi auzea respiraţia care-i punea un abur pe inimă, îi privea mişcările somnului înmugurind încă, o creangă înflorită – şi era fericit.

Între timp, scandalul luase proporţii de monument public. Spitalul la care lucrau Adia şi Ioana Pallă, adăpostea mulţi soldaţi. Foştii ţărani. Întorşi de pe front mutilaţi, aduceau o resemnare încruntată pe masa de operaţie, şi-n noua viaţă, pe lângă picioarele sau braţele de lemn, acea mirare a sutelor de mii, în faţa căreia reformele sociale trebuiau să răsară nu ca un act de generozitate, ci ca un act de prudenţă. Aceşti ţărani din moşi strămoşi cunoscuseră desfrâul turcilor, al fanarioţilor şi al boierilor corciţi sau băştinaşi – şi-l socotiseră ca un drept boieresc. Dar acum de când mâna lor mânuise prea multă vreme puşca şi sabia ca să nu uite toată resemnarea coarnelor de plug din urma coarnelor de bou – nu mai puteau accepta ceea ce până atunci nici nu cutezaseră să judece. Verdictul invalizilor vârstnici fusese drastic: izgonirea celor două infirmiere care confundau crucea roşie cu felinarul roş. Aceasta, după ce răniţii mai tineri priviseră săptămâni de-a rândul, de pe ferestruica unui closet al etajului de sus, cum într-o odăiţă albă cu sofa, dosită tuturor privirilor şi ferestrelor, „două muieri scârnăveau pământul lui Dumnezeu”. Într-o zi ferestruica closetului care făcea victorioasă concurenţă vorbelor şi gravurilor obscene de pe ziduri, se purificase. Spartă cu cârjele şi braţele valide, uşa se prăvălise. Adina şi Ioana Pallă, goale, cu blănile pe ele şi desculţe în pantofi

neîncheiaţi, trecuseră prin „huideo”-ul unor oameni prea scârbiţi ca să-şi spurce cârjele lovind ceea ce se loveşte cu scuipatul numai.

Scena făcuse înconjurul întregii societăţi ieşene înainte ca să ajungă la urechile lui Alexandru Pallă, abia atunci când devenise amintire picantă din vremea războiului. Lovise pe cel care-l informase, somat să explice o glumă echivocă. Nu credea. Nu putea crede. Intrase totuşi neanunţat, pe furiş, în casa fratelui său, unde Adina îşi petrecea după-amiezele, şi văzuse tabloul familiar ferestruicii closetului de la spital. În acea clipă nu-l îngrozise atât palpitarea nudă a celor două femei, cât zâmbetul candid de copil deşteptat din somn cu care Adia-l privise prin fagurii revărsaţi ai părului.

Frag răsărit pe buzele unui hoit.

Soluţia divorţului îi apăruse atunci în toată trivialitatea ei. Să pui în vitrină viaţa nupţială! Nu.

Părăsise tot. Nu luase nimic din casa în care ruşinea şi scârba urlau a pustiu. Însărcinase pe prietenul său de club, avocatul Iorgu Deleanu, să-i administreze averea înjumătăţindu-i venitul între el şi femeia care-i purta numele. Numai formalităţile paşaportului îl mai reţineau. Pleca la Paris, în oraşul tinereţii.

Acceptase cu distrată indiferenţă la început, apoi cu surdă enervare, apoi cu lehamete resemnată, rugămintea domnului Deleanu, de a fi însoţitorul Monicăi şi Olguţei, care plecau în Franţa pentru studii. În schimb, nu cedase de loc stăruinţelor de-a renunţa la itinerarul pe apă, alegând trenul în locul vaporului. Şi Olguţa prefera vaporul, aşa că plecaseră pe mare, fără ştirea doamnei Deleanu, cu consimţimântul smuls domnului Deleanu şi complicitatea lui.

Acum trei ani… Aceeaşi noapte rece subt stele, ca un dar de înălţimi al munţilor, coborât pe mare. Aceeaşi punte goală. Aceleaşi chaises-longues-uri părăsite pe rând. Acelaşi Alexandru Pallă, învăluit în amplă pelerină, cu pipa, cu barba sură, părul alb ondulat, aceeaşi faţă palidă cu

trăsături de o înaltă frumuseţi, dar scurmată, devastată. Schimbase cu fetele încredinţate lui formulele de strictă politeţă, şi atât. Monica se retrăsese îndată după masă în cabină, Olguţa se instalase pe punte într-un chaise-longue.

Plecaseră unul câte unul, toţi admiratorii nopţilor, afară de Olguţa. Alexandru Pallă aşteptă mult, şi din ce în ce mai ostil, plecarea ei. Îl sâcâia şi tăcerea, pe care o presupunea febrilă, guralivă, şi futilă, a tinerei lui tovarăşe. Şi pe deasupra, tinereţea femeiască nu-i mai părea ca o răcoare înviorătoare pentru ochi şi suflet, ci ca o pândă veninoasă.

Olguţa nu pleca. El n-o privea. Avea impresia că se îndărătniceşte lângă el, lângă celebritatea lui, aşteptând exclamaţia, vorba, conversaţia: dezvelirea monumentului ilustru.

Olguţa nu pleca. El fuma pipă după pipă. De la o vreme o uitase. Suferea atât de mult că uneori îi venea să ofteze şi să geamă ca ţăranii, când bolesc pe prispă. Miliardele de clipe în care ardea o iubire de cinci ani fumegau înecăcios ca lumânările de său stinse. Îngreţoşarea era vastă şi profundă, ca acele crăpături care despart continente, dar o iubea încă pe Adina. O iubea, fiindcă simţea nevoia de a o lovi cu pumnii: impulsiune care tot spre trupul ei îl mâna.

Dacă marea, în loc să fie cuprins de apă sărată ar fi groapă de putrefacţii, fluviul tot acolo s-ar vărsa. Dar Alexandru Pallă era ora, nu fluviu, şi sufletul său alungat de aceeaşi mişcare prin acelaşi vad se încreţea de scârbă în preajma trupului nopţi de-a rândul vegheat şi adorat, zile de-a rândul cântat şi împodobit.

Cum? Tot nu plecase? Întâlnise profilul Olguţei proiectat pe stele, cu ochii deschişi. Tânăra lui tovarăşă, nici nu dormea, nici nu vorbea, nici nu-l iscodea.

O privise de câteva ori de-a lungul nopţii îngheţate, regăsind-o cufundată în acelaşi gest spre stele.

Zorii, răsăritul soarelui. Nu exclamase nimic. Nu-i notificase priveliştea. În argint de dimineaţă, profilul

tovarăşei lui era sever şi închis în semnificaţia lui, ca o literă chinezească de tuş.

— Bună dimineaţa, aţi dormit bine, domnişoară?

— Mulţumesc. Am dormit bine.

Plecase. De ce minţise tovarăşa lui tânără, care o noapte întreagă veghease cu ochii deschişi? Iubire? La vârsta ei iubirile au insomnii cu scurt circuit. Durere? La vârsta ei durerile plâng şi adorm în culcuş comod, nu pe scaune, fie ele şi chaises-longues-uri.

Atunci?

Câteva nopţi, tăcerea lui Alexandru Pallă se mirase alături de tăcerea Olguţei. Apoi o stimase. Tăcerea unei fete frumoase şi tinere, care nu dormea, alături de veghea unui bărbat, e o perlă neagră mai preţioasă decât lumina, fumul şi sclipirea celor albe.

Astfel descoperise Alexandru Pallă tăcerea Olguţei, înainte de a o descoperi pe Olguţa. Se mirase din nou. Taciturna lui tovarăşă de nesomn, nu era nici timidă, nici tăcută. Vorbele spuse de ea aveau îndoitul aspect al chipului ei: hotărâte şi agere, ca trăsăturile şi ochii, copilăros vesele, ca plinul obrajilor. Cu aceeaşi siguranţă vorbea, glumea, tăcea şi se mişca. Nu căuta nici să placă, nici să se impuie celorlalţi. În atmosfera de înfrăţire specială călătoriilor pe vapor, cu fizionomia ei unanimă, datorită unor cauze identice acţionând asupra unei grupări omologate de identitatea decorului în care se mişca, Olguţa trăia izolat, fără să fie ursuză, singură, fără să fie retrasă. Spre deosebire de ceilalţi, care erau veseli, visători sau preocupaţi numai când şi fiindcă şi ceilalţi oameni erau la fel, cum ai îmbrăca smochingul, fracul sau sacoul – după cum te duci la un ceai, la un banchet sau pe stradă – Olguţa avea tăceri, veselii şi umbre ale ei, numai ale ei, de propriile-i legi ordonate, distincte de-ale celorlalţi, dar intense ca ale tuturora la un loc.

Uneori toamna are nevoie de o pădure întreagă ca să-şi desfăşure şalul persan cu arabesc de crengi, colorit de

frunze, căderi de franjuri. Dar sunt copaci solitari, cedrii de pildă, pe al căror trunchi nu cresc coroanele de crengi ale copacilor în turmă, ci păduri. Umbra lor e un cer aşternut la picioare. Toamna e toamna lor, păunul de aur hrănit, crescut şi desfăcut în palma imensităţii lor. Prin crengile lor, nici luna, nici soarele nu trec – popas fugar pe o banca – ci călătoresc.

Sufletul lui Alexandru Pallă cunoştea îmbelşugarea acestor singurătăţi, tumultul acestor tăceri. Înainte de a cunoaşte sufletul Olguţei, îi bănuise dimensiunile.

Fetele tinere când nu glumesc, au deseori cochetăria să-şi valorifice puerilitatea buzelor cărnoase şi candoarea ochilor limpezi, vorbind lucruri serioase. Nici haina de doliu, din acest punct de vedere, nu le displace: frăgezeşte tenul şi întinereşte tinereţea mai bine decât fardul.

Şi femeile bătrâne au uneori predilecţie verbală pentru lucrurile serioase, îndeobşte rezervate bărbaţilor. E lugubru. Atunci seriozitatea nu mai e un aspect dur, unghiular al vieţii, ci o pulbere înecăcioasă a morţii.

Olguţa nu vorbea niciodată lucruri serioase. Le ocolea poate. Dar seriozitatea era subt vorbele şi glumele ei, ca pământul subt pasul copiilor şi oamenilor mari deopotrivă.

Existenţa statornică a acestei seriozităţi – din care se desprindeau toate mişcările ei, vorbe mici, fapte mici, gesturi zilnice, îi purifica vioiciunea de acea futilitate gazoasă, apreciată uneori ca un atribut exuberant al feminităţii, care dă valută-fleac şi greutatea-fulg comportării femeilor în genere. De aceea, alături de ea un bărbat putea să rămâie bărbat, fără instantaneul „tuns, ras şi frezat”, după care bărbatul ridică ochii spre femeie ca spre o oglindă menită să-l satisfacă. Cuvântul „camaraderie” suna cinstit şi plin alături de Olguţa.

Debarcând la Marsilia, Olguţa îi spunea lui Alexandru Pallă: „Paşa”; Alexandru Pallă îi spunea tovarăşei lui „Olguţa”. Nici Olguţa nu se înălţa, nici Alexandru Pallă nu se cobora.

Când doi oameni s-au cunoscut, în faţa morţii de pildă, se cunosc perfect. Dar rareori oamenii au prilejul să se cunoască aşa de bine. Unii oameni însă, foarte loaiali, despuiaţi complect de cabotinism, se pot cunoaşte foarte bine în condiţii de o banală normalitate. Mai târziu, se vor sătura poate unul de altul, dar decepţii nu pot avea niciodată.

Alexandru Pallă se împrietenise în aşa chip cu Olguţa, şi în aşa măsură preţuia prietenia Monicăi – când de lampă intimă, când de candelă subt icoane, când de fereastră spre lanuri de grâu – încât devenise, în tot timpul şederei la Paris, oaspete familiar mesei de seară, în apartamentul din Rue de l'Observatoire. El locuia în ostrovul Senei, numit La Cité în preajma Catedralei Notre Dame. Acolo avea şi atelierul cu pânze înnourate de cenuşiu şi alb. O dată cu Adia aruncase şi paleta culorilor ei. O regăsise însă, şi-o reluase.

Prietenele lui, Olguţa şi Monica lucrau: Monica la Sorbona şi la Bibliothèque Naţionale, Olguţa, la profesorul ei de pian şi acasă. Atmosfera de muncă tânără a casei lor dăduse lui Alexandru Pallă voinţa de-a ridica sceptrul culorilor, aruncat. Paleta de la Iaşi arzătoare şi fragedă de tinereţea culorilor tari.

Îmbătrânise ca un om: pălise, surâse, albise, în împăienjeniri de zâmbet stins.

Mult alb, dar pierise soarele, şi stinse erau stelele pentru acel alb, şi doar o lună subterană ca ocnele de sare îl cărunţea cu veacurile ei.

Şi cheiurile Senei pe care le picta erau amare şi pustii, ca sufletul celui care-şi aşternea singurătatea chinuită pe pânze, izgonind-o treptat din el, creată.

Zilele treceau. Artistul copleşea încet cu încetul pe omul de până atunci, încorporând în actul creator toate experienţele care devastaseră sufletul şi trupul omului. Alexandru Pallă se echilibra în noua viaţă. Adia, mistuită în alburi de scrum, de fum şi de cenuşă, nu mai era o amintire

tragică, ci profundul ferment al unei noi configuraţii picturale. Pe cheiurile Senei îmbătrânise o dragoste; apele Senei pro-hodeau un trecut.

Spre seară, pe la şapte, Alexandru Pallă privea ceasornicul, cu ochi de lucrător pentru care seara e o răsplată, o vacanţă. De la el până la apartamentul fetelor erau vreo doi alegri kilometri parizieni, împestriţaţi de tinereţă universitară până la Jardin du Luxembourg, de unde Boulevard-ul Saint-Michel, oprit o clipă, bătrâneşte, în dreptul grădinii pline de copii şi de baloane colorate, pleca pacificat, se întâlnea cu amintirile de vals din faţa Balului Bulier şi, întinerit, se bifurca împrejmuind grădina Observatorului, ca un buchet cuprins în braţe, în faţa căreia Alexandru Pallă, pieton greoi, se oprea să răsufle.

— Vos nièces sont à la maison, îl anunţa inutil, cu o regularitate cronometrică, conseioza imobilului, un fel de chioşc de ziare devenit femeie, cu obraji puponi, sprâncene şi mustăcioară de pâslă şi glas de tenor sopranizat în gramofon.

Urca scările pe care coborau gamele pianului de sus, suna, şi intra. Gamele încetau. Monica venea, blondă, cu tâmplele zburlite şi mânile studioase pătate de cerneală; Olguţa, brună, scuturându-şi pletele până atunci aplecate pe game. În clipa aceea, toţi trei intrau „în recreaţie” ca şcolarii. La Paris, Alexandru Pallă înlocuia pe domnul Deleanu. Ca şi el sosea cu surprize: uneori stridii proaspete, alteori brânzeturi picante, faimosul saucisson de Lyon, o langustă, un pâté, sau baclavale, cataif, bunătăţi cu gust de-acasă, exotic la Paris, fabricate numai într-o cofetărie din Boulevard Saint-Michel la întretăierea cu Rue des Écoles, în drumul lui Alexandru Pallă.

Acolo, în sofrageria solidului apartament de burghez francez, Alexandru Pallă cunoscuse un aspect întinerit al vieţii de familie, al vieţii de la Medeleni. Căci Olguţa, când se înveselea, era şi copilăria Olguţei, dar şi domnul Deleanu, iar Monica, rămânând Monica, era şi doamna

Deleanu. Ea conducea redusa gospodărie, urmând dogmele de acasă, dar cu graţia tinereţii ei blânde. Monica făcea menu-ul, dezorganizat de surprizele, previzibile de altfel, ale lui Alexandru Pallă. Tot ea, aşezată în capul mesei, servea, veghind cu gravitate ca Olguţa să mănânce, dojenind-o la nevoie, ceea ce stabilea de îndată între ele raporturile dintre Olguţa şi doamna Deleanu.

Olguţa întinerea sclipitor în acele clipe, iar Monica se maturiza în felul fetiţelor îmbrăcate cu rochii de femeie. Tot Monica prepara, în ibric adus de acasă, cafeaua turcească: raritate la Paris. Cafeaua era destinată lui Paşa, dar Olguţa nu accepta acest privilegiu, după cum nici Monica nu accepta ca Olguţa să-şi strice somnul bând cafea. Ceea ce însemna o acceptare, după luptă, din partea Monicăi. Luau masa într-o atmosferă de cordialitate neumbrită.

La aceste mese participau uneori, prin vorba Olguţei, cei de acasă. Olguţa reconstituia c-un vârf de zâmbet, scenete de la Iaşi şi Medeleni. Printr-un tacit acord, războiul era eliminat din discuţie, de toţi trei. Războiul aparţinea tăcerilor izolate: vorbele îl ocoleau, ca să poată respira şi zâmbi. După masă, Monica îşi relua lucrul în odaia ei, Olguţa cânta, Paşa fuma.

Uneori plecau împreună la concerte, la operă sau la teatru, ca trei buni camarazi; apoi supau împreună.

Duminica, Paşa prezida un dejun de fete: prietene de ale Olguţei şi Monicăi. Unele frumoase, altele sluticele, dar toate tinere, toate gătite şi copilăroase în veselie, fiindcă era duminică după o săptămână de intensă muncă. Intimidate la început de maiestatea frumuseţii lui Alexandru Pallă – mitropolit într-un pensionat de fete – şi de celebritatea lui – de mult pariziană – se familiarizaseră cu el ca hulubii Veneţiei cu statuile glorioase. Mâncau lucruri bune, preferau dulciurile – de care se îngrijea mai ales Paşa – fumau cu o ignoranţă încântătoare ţigarete obligatorii fiindcă băuseră cafea turcească, susţineau controverse literare în complicarea cărora Olguţa excela drăceşte, beau

şi câte un deget de curaçao sau o „fină” cu proporţii de degetar, având convingerea că au făcut o adevărată orgie, râdeau fiindcă se credeau ameţite – în realitate erau numai îmbujorate – dansau, privind cu impertinenţă de şcolăriţă care joacă pe catedră când profesoara e în fundul clasei portretul domnului decorat şi demodat: bunicul proprietarului apartamentului mobilat, dansau, dansau, şi plecau tropăind ostentativ pe scări, gata să cânte Marseillesa şi să dărâme Bastilia; lăsând în urma lor o dezordine atât de irezistibilă încât Monica, în loc să se încrunte ca doamna Deleanu, râdea ca Monica şi ca Olguţa, privindu-l pe Paşa, care, furat şi el de revoluţie, scutura scrumul pipei pe covorul proprietarului.

Din ce în ce, Paşa participa mai adânc şi mai amănunţit la viaţa lor. Teza de doctorat a Monicăi, Baladele lui François Villon, crescuse subt ochii lui, foaie cu foaie, capitol cu capitol. Subiectul tezei era datorit într-o măsură Olguţei. Ea i-l sugerase. Vagabondul slut, poltron, uscăţiv şi nemernic, care-şi ducea sufletul printre tâlhari, beţivi şi dezmăţaţi, ca o desagă de heruvimi, intrase demult în sufletul Olguţei prin glasul lui Vania, celălalt vagabond, dispărut, ca şi Villon, în fluviul pribegiilor, nu în căminul mormântului. Paşa, la fel cu profesorul Monicăi, se îndoise ca Monica va putea duce la bun sfârşit o lucrare care în afară de cunoştinţe istorice şi lingvistice, cerea o adâncă experienţă a vieţii, a unei vieţi care nu accepta raftul bibliotecii, ci numai arşiţa sau viscolul drumului şi popasul crâşmei. Dar acea viaţă rebelă literaturii există totuşi în baladele vagabondului. Exploda în ritmul biografic al baladelor; cetindu-l pe Villon trăiai viaţa lui Villon. Aşa că experienţa necesară priceperii lui nu era nevoie numaidecât să fie prealabilă lecturii, căci o căpătai cetindu-l.

„En ce temps que j'ay dit devant, Sur le Noël, morte saison, Que les loups se vivent de vent Et qu'on se tient en sa maison, Pour le frimas, près du tison;

Me vingt ung vouloir de brisier La très amoureuse prison Qui souloit mon citer debrisier…”

Olguţa se dilata cetind aceste versuri, care-i umflau pieptul cu nostalgii de crivăţ.

— Poezia lui Villon decolorează întreg lirismul sedentar al Franţei, spunea drastic Olguţa, şi Monica împărtăşea blând această judecată.

Îmbărbătată, aparent numai de Olguţa, Monica îşi aplecase sufletul asupra odiseei villoniene. În năframa Veronicăi, abur delicat ţesut, nu se întipărise mai viu decât în piatră, lemn şi marmură, chipul lui Isus?

Monica lucra cu simplicitatea pietăţii. Uitase că scrie o teză de doctorat, deşi munca informaţiunii biografice şi bibliografice şi scrupulozitatea ei studioasă îi aduceau mereu aminte de caracterul lucrării. Scria despre baladele lui Villon cu aceeaşi sinceritate cu care îi vorbea lui Dănuţ despre literatura lui. Nu râvnea nici să fie originală – obsesie juvenilă a lucrărilor de doctorat – nici să scrie frumos – pacoste a debutanţilor.

Pentru ea, Villon nu era un subiect sau un pretext, ci un om. Un om atât de om, încât în el erau mai mulţi oameni – unii răi, alţii buni, alţii şi mai răi. Din pricina asta era poet. Monica ştia că ea e o simplă fată îndrăgostită din copilărie pentru totdeauna de un Dănuţ nestatornic, felurit, uneori făţarnic, care-i ascundea multe lucruri urâte subt căldura vorbelor frumoase, dar că Dănuţ o iubea şi că poate iubirea lui Dănuţ era mai preţioasă decât a ei, fiindcă Dănuţ, feluritul Dănuţ era un cor de oameni, pe câtă vreme ea, Monica, era un singur glas ştiind un singur cântec. De câte ori îl iertase pe Dănuţ; de câte ori îl va ierta…

„Vous portastes, digne Vierge, princesse, Jésus régnant qui n'a ne fin ne cesse.

Le Tout Puissant, prenant nostre foiblesse, Laissa les cieulx et nous vint secourir, Offrit à mort sa très chère jeunesse;

Notre Seigneur, tel este, tel le confesse, En ceste foy je vueil vivre et mourir.”1

Şi înţelegea foarte bine tânăra îndrăgostită că dacă pământul n-ar plămădi ticăloşi ca Villon, Fecioara Maria n-ar mai avea pe cine să primească în cer, având pe buze zâmbetul mamei vagabondului când îl vedea sosind rupt, murdar, urmărit de legi şi totuşi dulcele ei copil.

Astfel Monica se prinsese tovarăşă cu steaua zidită într-un păcătos trup de om, mânat de vânturi.

Cu tâlharii, cu popii derbedei, cu femeile care se vând, prin temniţe, prin taverne, prin gropi, pretutindeni, drumul lui Villon era pur printre păcate, şi dureros printre cântece. Viaţa lui era viaţa unui fluier căzut din cer, apropiat de toate buzele, zvârlit din toate mânile, şi cules din nou, de mâna care-i scăpase prin somn, mânjit, dar cu acelaşi sunet.

Aplecată pe biografia vagabondului, Monica niciodată nu se încruntase, niciodată nu roşise. Cu drept cuvânt Olguţa poreclise pe foasta Melizandă la mère de Villon. Stilul Monicăi avea delicată siguranţă şi meditativul calm, care călăuzesc copita calului de munte prin cele mai anevoioase poteci.

Alexandru Pallă, zi cu zi urmărind lucrarea Monicăi, era uimit de maturitatea judecăţii, de lipsa totală de pedantism scolastic, de independenţa unei gândiri nealterate de învăţătură, şi de bunătatea înţelegătoare, care se desprindeau din rândurile aşternute de o mână hărăzită parcă dezmierdării pe frunte. Lucrarea Monicăi era vie. Semăna cu ea. Contemporană cu Villon, aceeaşi Monică, desigur că dacă l-ar fi întâlnit i-ar fi întins mânile cu bunătate, fără nici un dezgust. În filigranul lucrării de doctorat, Alexandru Pallă vedea acesată scenă.

Totuşi, cu o zi înainte de susţinerea lucrării, Paşa nu-şi găsea astâmpăr. Avea obsesia „tracului”. Reacţiona cum ar fi trebuit să reacţioneze Monica. Dar Monica era calmă.

Şi Paşa şi Olguţa asistaseră la examen. Olguţa încruntată, măsurând cu ochi caricaturizanţi, soborul învăţaţilor examinatori. Paşa, fără pipă, căutând-o mereu, frământându-şi mânile şi răscolindu-şi barba. Sala plină de

publicul parizian specializat în astfel de spectacole. De altfel, vânătoarea de gazele are un deosebit farmec pentru amatorii de emoţii crude şi fragede totodată.

Ceea ce izbise mai întâi sala, fusese sluţenia – normală de altminteri – a examinatorilor, de îndată ce Monica se izolase de public pe scaun, înaintea lor.

Ochii tuturora întâlniseră, însorit ca vitraliile cu tâmplele iluminate de cer, un profil desprins de pe vitraliul unei catedrale franceze. Cu mânile încrucişate paşnic pe genunchi, Monica aştepta, sala o privea – o priveau şi savanţii dascăli, înainte de-a-i examina ştiinţa. Plutea un început de zâmbet – istoric, nu ironic – în sala Sorbonei.

Desigur că cei care-o examinau, cunoşteau altfel alhimia limbei franceze, şi alt orizont aveau pentru situarea în priveliştea franceză a operei lui Villon.

Era mică învăţătura candidatei, în faţa specialiştilor coalizaţi, din faţa ei.

Dar Monica, în colocviu cu sluţii învăţaţi, părea tânăra contemporană a lui Villon, şi ei – posteritatea lui bătrână. Le vorbea despre Villon, răspunzându-le la întrebări, cu gestul recules pe care-l are cel ce pomeneşte de un mort în preajma căruia a trăit odinioară.

Era într-o măsură, prin felul cum le vorbea, o bunică informând cu siguranţă blajină pe savanţii ei strănepoţi, despre un om pe care ei l-au studiat, pe când ea l-a cunoscut.

„Femme je suis povrette et ancienne, Qui riens ne sçay: oncques lettres ne leus.”

Parcă pluteau deasupra ei versurile baladei în care mama vagabondului vorbeşte cerului, adunând îngerii spre ea, cum vin copiii la fereastră când ninge alb.

Se forma un zâmbet desuet pe toate buzele. Întrebările prea filologice se sfiiseră. Colocviul se-ndepărta de bibliotecă, apropiindu-se de viaţă.

Le răspundea cu un bun simţ care dezarma dogmele ştiinţifice şi severitatea fizionomiilor interogative. Astfel,

Ioana d'Arc, ţărăncuţa, avea un zâmbet rumen şi o vorbă sănătoasă, care câştigau victorii, comandând ştiinţei războinice a căpeteniilor militare.

Olguţa zâmbea, un zâmbet care săruta obrajii Monicăi şi chiar pe-ai dascălilor.

Rumoarea sălii, după examen, aducea vorbe insolite în acel decor rigid şi doct.

— Elle est charmante!

— Délicieuse, la petit roumaine.

— Quelle grâce...!

— Parcă ieşim de la Operă, după o reprezentaţie de-a Pavlovei, râdea Olguţa, braţ la braţ cu Paşa şi cu îmbujoratul doctor în litere, îndreptându-se spre poştă de unde succesul trebuia să treacă în România.

La Paris, festivitatea succesului fusese organizată de Paşa. Participase şi profesorul de litere al Monicăi, bătrân cu ochelari maliţioşi, indicat comesean al Olguţei care găsise momentul să-şi răzbune emoţiile încercate în timpul examenului. Zece fete şi doi bărbaţi. O veselie de douăsprezece persoane, cu şampanie şi trei sticle de Bourgogne-Musigny, de mult pregătite de Paşa. Profesorul Monicăi nu ştia dansuri moderne, pe cele vechi le uitase, şi avea reumatism.

Dar răzbunarea Olguţei prelungise diabolic valsul, început cu Monica şi reluat de alte nouă fete vindicativ tinere, până când, profesorul de literatură clipind miop, suflând precipitat, cu gulerul moale şi trupul la fel, fusese purtat de fete spre divan ca un simplu candidat cuprins de leşinul celor respinşi la examene.

Astfel trecuseră trei ani. În ajunul plecării, Paşa printre cufere şi pachete, în dezordinea absorbită sistematic de lăzi, avea aerul nedumerit al unui obiect familiar, pe care nici un geamandan nu-l accepta.

— Paşa, adică de ce n-ai veni cu noi în ţară? exclamase Olguţa, rezumând situaţia.

— Adică de ce să nu vin? meditase Paşa.

Şi venise cu fetele îndărăt, spre ţara pe care o lepădase la plecare.

*

Când ai adormit noaptea târziu, cu fereastra deschisă pe o livadă neagră, şi când dimineaţa o vezi deodată, izbucnitor de albă, dimineaţă-n dimineaţă, hohot de flori pe obrazul luminii – exclami ca un nerod:

— Primăvara!

Şi eşti ca un voievod atunci încoronat, în zalele primăverii. Te-a surprins, dar o aşteptai de cu noapte. Strigătul cu buzele deschise în adâncul inimii pândea.

Dar când, călătorind pe aspră mare, cu luna şi cu noaptea, cu apa şi tăcerea, ai uitat că-n acea clipă pământurile-s verzi de pasul ierbii, şi zorii zărilor, argint şi rumen, sunt floare în livezi – şi când deodată primăvara e asupra ta, îţi cade în braţe cu mii de trupuri calde, cu mii de aripi vii, cu mii de glasuri picurate – eşti în miracol, taci şi priveşti cerul deschis deodată ca un fluier cântat.

Aşa căzu primăvara asupra vaporului plutind pe unda Mării Negre. Venea din cer, aripă lângă aripă, pană sprintenă, guşă albă, zbor ascuţit, subţire glas. Ca mii de frunze revărsate-n poala vântului de mii de crengi, ca mii de aplauze din cer venind şi ca un nebunesc veştmânt de umbre şi de ciucuri, căzut deodată la picioarele dansatoarei dezgolite în spirala opririi în vârfuri – brunul stol de rândunele învălui cu vânt, cu ciripit, cu freamăt şi cu inimioare, vaporul de lemn şi fier.

Le vezi pe sârmele de telegraf, albe şi brune de neastâmpăr ca ochii gitanelor când te privesc; le vezi dând streşinei blajine, mişcare de arcaş; le vezi subt cer zig-zagul negru – dar niciodată braţul omenesc nu poate fi creangă acestor muguri de noapte şi de trăsnet, nici tovarăş.

Dar acum, domniţele cerului se-nvecinau cu palma bătătorită a omului şi cu tot ce această palmă grosolan clădise şi-mpletise.

Veneau de departe, din Africa toridă a palmierilor şi a nisipurilor iuţi. Degetul tânăr al primăverii, întorcea o foaie de poveste din Africa, peste mări, cu cerul zugrăvit albastru şi literele risipite-n vers.

Primăvara! Simţeai alături tâmplele primăverii aplecată asupra rândunelelor ei.

Şi viaţa omenească a vaporului deodată se sfii, greoaie, zâmbind captiv, ţesută-n rândunele.

*

Sunetul mării îl găseşti simplificat în câteva litere ale alfabetului, dacă îl cauţi acolo în loc să-l cauţi în coardele şi în gâtlejurile instrumentelor muzicale. Îl găseşti în s, în f, în ş şi în v.

S. Un s, ascultat pe o imensitate. Marea e liniştită. Nici un relief de val, nici o frunză de apă nu-ţi vădeşte pădurea de adâncuri. Calm. Totuşi urechea ascultă marea pe care ochiul o vede mută. Ce răsună? De unde? Ce fior catifelat dezmiardă auzul? Şşşşşş. Astfel şampania după ce s-a potolit în clara cupă de cristal, musează încă pe margini. Acelaşi s, nezimţat de nici un z, acelaşi s şoptit de buza aerului – dar s-ul mării musează delicat într-o cupă atât de vastă că zările abia îi pot cuprinde claritatea în mâni. E oftatul aburit al imensităţii calme.

F. Foşnet, dar ca de fum. Nimic nu se clatină pe mare.

Pe albastrul cu afunduri verzi, un sul de spumă râde alb. Fffff… E lenea moale a mării. E spuma plină ca o guşă de hulub. E zborul onctuos, ca al buhnelor albe în lumină de lună.

Ffffff… Se desprind fulgi de pe aripa uriaşă a pământului.

Ş. Fierbe spuma în clocote mari, şuierând. Şşşş. E ca o gară din care toate locomotivele lumii, în aburi şi în fum, ar porni, clătinând temeliile pământului, cu uraganul lor de fier înspumat.

V. Ochii se închid ca să nu vadă. E gura de leu a pământului, cu colţii implântaţi în urlet. E vâjâitul vânturilor

sfărâmat în colţii altei imensităţi. Pe nici o coardă n-a cântat.

Dar uneori marea tace. Lângă ea urechea e ca lângă un zid de care trupul e lipit. Atunci, de pe ţărmuri se aud numai glasurile pământului venind pe mare. Stai pe malul mării şi auzi greierii ca în livadă. Eşti lângă undă, şi-ţi auzi inima cu urechea pe ea. E straniu ca şi cum marea ar fi devenit spaţiul împovărat dintre gândurile tale. Şi-n locul mării apăsate, oftezi, uşurând-o.

*

De mult nu mai exista pentru ureche. Plecase. Tăcea ca o bancă de curând goală, dar o bancă de pe care zece munţi s-ar fi ridicat, lăsând mirarea absenţei lor formidabile.

Lin, ca în lunecare unsă de arcuşuri, lumina se ivi pe zare.

Şi marea, dispărută din urechi, începu să existe pentru ochi atât de suav încât îţi venea să o respiri ca pe o floare atunci deschisă. Fără cută, abia înălbăstrită, avea petala de înserare a stânjeneilor viorii, pe care o clipă de soare îi decolorează. Lumina zorilor înlocuia lumina lunii, înclinând palori. Mâni delicate în văzduh şi imensităţi sfiite în faţa lor.

Ţinând ochii închişi, numai cu plămânii ştiai că se luminează. Şi totuşi apusul lunii prin lumina zorilor, şi ochii pur încercănaţi ai mării fără val, lăsau o sfâşietoare tristeţă.

Simţeai că tâmplele în jurul cărora ar fi lucit această aureolă s-ar fi înclinat ca tâmplele crucificatului.

Zâmbise prea mult. Era luminos ostenită. În faţa ei veghea Vania ca un foc aprins pentru ea; de jur împrejur, popasul istovit al rândunelelor. I se închideau genele şi în tremurul lor vedea lumina alergând desculţă pe ample trepte albe, ochii verzi ai lui Vania şi capul rotund al rândunelelor. Când deschidea genele îi surâdea lui Vania ca prin somn, răcorindu-şi fruntea cu o clătinare a capului.

Ştia că e fericită, ştia că e ostenită. Somnul şi Vania – două feţe profund îmbinându-şi oglindirea, cu umbre şi lumini, în sufletul ei. Îi era ruşine să-i spuie lui Vania: „Mi-e somn” – şi-i era atât de somn! De mult şedea încremenită pe pledul

lui Vania, rezămându-se de mormanul de parâme – acum turelă de rândunele – învelită cu paltonul lui Vania peste al ei. Uitase de trup. Era numai un obraz cuprins în plete şi doi ochi care clipeau. Vorbise şi glumise mult, şi se simţise adunată şi adăpostită în tăcerea lui ca un joc de ape într-un bazin de piatră.

„Îi lipseşte un nasture şi am să i-l cos."

— Îţi lipseşte un nasture ş-am să ţi-l cos, repetară buzele hotărârea gândului.

Somnul o făcea să vorbească, aşa cum râzi în ger. Căuta sunetul vorbelor, ca să nu adoarmă de-a binelea.

Şi-ar fi culcat obrazul pe pieptul lui Vania, acolo unde-i lipsea nasturul, ca să închidă ochii fără să-i mărturisească somnul care-o cuprindea moale, dens, ca blăni de lutră – dar era prizonieră în paltoane.

— Ţi-e somn, Olguţa.

Tresări clipind ca la auzul bubuitului în munte. Îl măsură cu ochii mari, îl revăzu. Râsul îi acoperi din nou faţa cu somn, aplecându-i genele.

— Nu.

Şi adormi.

Vania o privea, alături de ea, aşa cum stă nisipul la marginea mării, umbrit şi luminat pe rând de capriciul undelor. De câte ori capul Olguţei se înclina pe-o parte, cu pleoapele grele ca somnul fluturelui pe tulpină subţire, îi venea să întindă palmele lui mari, şi nu îndrăznea, c-o bătaie de inimă. Era atât de treaz în cadenţa adâncă a inimii, încât tot ce se întâmpla în faţa şi în jurul lui, devenea straniu şi prea gingaş, ca apropierea zorilor după nesomn. În faţa capului cu plete negre şi obraji rotunzi, care tresărea, clipea sperios şi nu zbura – la fel cu toate rândunelele – era ca un cioplitor, trăit numai în cariere de piatră, mânuitor de daltă şi ciocan, deprins s-audă sunetul tare al fierului intrând în stei, deprins să ridice puterea grea a blocului colţuros, care deodată ar vedea, cu dalta

implântată şi ciocanul ridicat, acolo unde erau stane, mărunt norod uşor de zburătoare.

Chiar adormit, semăna atât de mult cu rândunelele capul fără trup al Oguţei, înclinat în aripele lucioase ale pletelor, împrejmuit de zborul oprit al rândunelelor, că nu îndrăznea să-i adăpostească somnul în mânile lui, cum nu îndrăzneşti să-ţi apropii mâna de trupul rândunelei care stă pe zborul ei ca o stea în cer, imens depărtată deşi clară ochiului.

Trecuse noaptea, şi zorii luminau minunea adusă de noapte, curând; curând trebuiau să se deştepte oamenii. Ochii lor aveau să întâlnească, în decorul familiar privirii, capul înclinat printre rândunele. Îi venea să alunge rândunelele ca să le cruţe de privirea oamenilor – şi-i era milă de istovirea lor. Îi venea să deştepte capul adormit – şi nu se îndura să se despartă de el.

Într-un pustiu, el singur, ca să cruţe odihna rândunelelor şi somnul capului împrejmuit de aripi brune, ar fi dus vaporul în braţe, fără gemăt, cu faţa sleită, năduşită şi arsă, dar cu un zâmbet fericit.

De ce nu era în pustiu cu povara de aripi în braţe?

Era printre oameni. Aveau să se deştepte din somnul care-l izola de ei, aveau să privească, să zâmbească, aşa cum zâmbesc oamenii când văd alături de un bărbat chiar un cap de rândunică adormită.

Mânia nu-i strângea pumnii; îi micşora numai ochii, înţepător.

Soarele era subt orizont, ca o bătaie de inimă subt platoşă.

— Olguţa…

Şoptise, încovoiat cu mii de crengi asupra ei. Rândunelele soprane vorbeau mai tare decât glasul gros. Poate râdeau în aerul fraged, cum râd subt streşini.

— Olguţa…

Se ruga.

Dacă n-o trezea el ar fi trezit-o soarele, peste o clipă, două, trei… Un tumult îmbelşuga lumina.

— Olguţa…

Îi puse mânile pe umeri, luându-i paltonul, cum desfaci un mugur.

Olguţa tresări.

— Nu dorm!

— Nu dormi, dar ţi-e somn, zâmbi Vania şi, uşor, o ridică.

Şi o văzu în proaspăta lumină a dimineţii, întreagă, trup în loc de zbor, aducându-i un zâmbet somnoros pe o înaltă tulpină, din acelea care cresc atât de sus încât îşi înclină floarea la fereastra casei cu o lene sprintenă.

— Ce să fac, Vania?

Clipea de somn.

— Să te culci.

Plecară cu paşi şovăitori. Umblau printre rândunele ca printre flori atunci deschise, fără alei. Ajunseră lângă scara îngustă şi repede. Unul lângă altul se opriră. Olguţa îşi ridică somnul cu genele spre el. De pe orizont, întreg, cu gest de lampă ridicată de împărătească mână, soarele îi lumina roş obrajii.

Vania crezu că a făcut un pas îndărăt, dar nu-l făcuse decât sufleteşte. Era ca un turn neclintit, înfiorat de un fir de iarbă care creşte. Olguţa îi întinse fruntea cu semnul soarelui. Vania era atât de mare că ar fi trebuit să se aplece, şi atât de împietrit că ar fi trebuit să se dărâme ca să ajungă fruntea întinsă lui.

Olguţa aştepta, cu fruntea ca un zbor oprit plutitor; ridică genele, văzu, şi cu o alintată mişcare ocrotitoare îşi alătură obrajii de marele piept bărbătesc. O clipă, cât soarele întrecu orizontul. Fugi pe scări în sus. N-o mai văzu. Îi atârna o icoană pe piept.

Respiră larg.

Curgea parcă un zvon de izvoare subţiri printre rândunele. Pornise zborul soarelui. C-un singur avânt, izbucniră ascuţit, săgetând cu tuş negru, roşul de lac chinezesc al soarelui rotund. Se cufundară în văzduh, departe, mai departe, până când se şterseră pe cer, ca o inscripţie măcinată de veacurile clipei cereşti.

Puntea era goală. Puteau să vie oamenii, cu viaţa lor de toate zilele.

În dreptul soarelui, şedea drept un om din larg clădit, ca o poartă închisă cu lacăt de veci, prin care trecuse Dumnezeu.

*

Vântul dă mării bucla des lucind a hulei, dar calmul aşterne nebuloase alei lactee ţesute-n fum de perlă, în argint pufos şi alburiu ca al mugurului de salcie, în albastru suav aburit ca al guşei de stânjenel, în brumăriu de prună şi în sur de promoroacă.

Gingăşia risipelor de pe aripele fluturilor străvezii, dar pe vigoarea unei imensităţi adânci. Diafana fibră a zorelelor, cernută prin tremurul aripei de libelulă, sclipind pe puste de borangic.

Cădeau polenuri de cer, albăstrind lumina. Era ca o evaporare în vibraţie a ponderei şi a conturului, în marea luncă de culori neînflorite.

Gândul se înclina şi, fum, se topea alene.

Marea: jilavă respiraţie şi lumină de seră cu multe violete şi înserare în vitralii largi.

Sufletul era o mişcare de voaluri prea străvezii ca să existe: mănunchi aiurit de adieri.

Totul era departe şi albăstriu, ca aşezat pe zări de toamnă cu nelămuriri de cer şi de zbor dus. Îţi venea să priveşti cu mâna pe ochi sau printre gene, ca şi cum marea pe care pluteai ar fi fost un punct pierdut în cer, albastră dispariţie, pastel al golului şi-al vagului.

Pe hotarul dintre concret şi abstract, marea era un început sau un sfârşit de somn al luminii, cu visul nopţii pălind între gene.

Dacă ar fi existat vorbe, ar fi avut parfumul căţuilor cu mirodenii ale basmului arab, crescând în zmalţul tăcerilor.

*

Deşi o noapte întreagă femeile, mai friguroase decât bărbaţii, se înveliseră cu pledurile, dorind flacăra sobei,

acum, în preajma sosirii, se gătiseră cu rochii subţiri, cu imprudenţa cochetă a florilor în dimineţi de primăvară.

Dimineaţa marină le pedepsea, implantându-le fiorul verzui care încreţeşte pieliţa obrazului cu vibraţia bătrâneţii. Culorile vii, exaltate de soare, dădeau punţii înfăţişarea unei plaje de lemn. Pantofii albi hulubăreau, doi câte doi, plini de neastâmpărul pe care-l dă femeiei apropierea valului şi a uscatului.

Comozi, bărbaţii îşi păstraseră paltoanele pe umeri, ca la plimbarea de toamnă prin grădină. Binoclurile erau în plină activitate, cum sunt la varieteu când, de departe, prin sticla măritoare iei ca aperitiv optic piciorul dezvelit al dansatoarei. În loc de jartieră, farul Constanţei avea medalia verzuie, cu vorbe solemne şi profil domnesc. Câteva capete se trudeau să fie coloniale, prin căştile de plută cu înveliş de pânză şi răsuflători, rude cu bostanul şi cupola. Altele copiau din răsputeri fizionomia flegmatic energică a ofiţerilor de marină, care la rândul lor o importau din Britania şi din literatura lui Claude Farrère, ale cărui volume sunt garda de onoare a bibliotecii marinarilor recenţi.

Copiii erau navigatori, prin inscripţia şi panglicele beretelor, şi muşte, prin întrebările cu care-şi sâcâiau mamele, muşte şi ele, la rândul lor, pentru consortul cu privire de amiral şi nervozitate maritală.

Intimitatea de sofragerie, rău de mare, punte şi dans, care înfrăţise aproape două săptămâni familia cosmopolită a clasei întâi, se dovedea precară în faţa uscatului. Fiecare cap de familie devenea feudal între bagajele, odraslele şi nevasta lui.

Flirturi şi idile se încheiau cu vagul în privire al răului de mare şi cu gest grabnic de batistă pentru gutunarul suav al ochilor.

Obsesia indiscreţiei vamale încreţea multe frunţi, şcolăreşte, ca la apropierea orei de matematică.

Ţărmul se apropia, pierzându-şi vălul albastru aşternut de zări, având în frunte Cazinoul, care este întâiul păcat al Constanţei în faţa mării, al doilea fiind statuia lui Ovidiu, în faţa cerului şi a eternităţii Imperiului roman.

Pe punte începea înfrigurarea călătorilor de pe peron, când se anunţă expresul urgent, prin palpitaţia clopoţelului şi duduitul şinelor. Sentimentul plecării copleşea absurd pe cel al sosirii. Femeile erau enervate de gândul că au uitat ceva în cabină şi o priveau recapitulativ, bărbaţii îşi pipăiau toate etajele buzunarelor şi se uitau la ceas, tic echivalent cu al femeilor când se uită în oglinda poşetei.

Comandantul vasului se suise la comandă, într-un fel de costum de tenis galonat. Vaporul îşi încetini mersul, devenind parcă mai greu. Începu manevra elegantă, dar mult prea migăloasă, a intrării în port. Înălţate deodată ca poştele pe sfoara zmeului – pe catargul mare, pavilioanele cu numele vaporului, fâlfâiră colorat.

Două steguleţe se ridicară: albastru pentru pilot, galben pentru vizita medicală.

Din port se desprinse un fel de gâscă, rapid plutitoare, cu gât de fum, care, apropiindu-se, deveni vaporaş cu direcţie imperinent perpendiculară pe flancul vaporului. Venea, crescând, dar din ce în ce micşorat în contrast cu enormitatea sporită a vaporului, ca o ţigaretă serviabilă de la care o havană cu proporţii de castravete solicită focul.

Pilotul se sui pe vapor. Actul întâi se isprăvise. Aşteptai cortina şi aplauzele.

Pilotat de noul-sosit, vaporul trecu printre faruri, intrând solemn din mare în cuşca portului, cu statura lui clădită pentru larguri, dar demnă în exil.

Între comandă, proră şi pupă începu schimb de porunci, gesturi şi urlete, ca o sfadă stacată proiectată pe cer, de la prea mare distanţă ca să devină bătaie. Comanda: „Funda”, slobozi un huruit apocaliptic, ca şi cum vaporul, fără să ştie, ar fi adus în pântecele său un cataclism. Prin nările vaporului, ancora se prăvăli ca o cruce pe un mormânt de

cruciat, însoţită de cascada zornăitului de lanţuri şi fierării, ca un galop medieval.

„Bandulele” zburară festiv ca serpentinele. Parâmele vânjoase fură prinse de „babalele” cheiului, enorme boturi de fier de care sunt priponite vapoarele. Şi, nebuneşte, hârâind delirant, ca într-un atelier de croitorie în care toate maşinile deodată trepidează, vinciurile vaporului se dezlănţuiră, aducându-l inert spre chei, captiv între parâmele întinse, ca trupul unui Guliver ostatic în ţara piticilor.

Când ai ajuns în faţa peronului cu trenul, te cobori grăbit. Când ai ajuns cu vaporul în faţa cheiului, lipit de zidul debarcaderului, stai. Stai tot pe vapor, cum fierbe apa în oală, dar stai. Ai impresia că eşti atârnat în cuier.

Formalităţile se suiră imediat pe punte, vamale şi medicinale. O dată cu ele, şi infracţiunea, adică micul privilegiu, atât de reprezentativ pentru ţara pe malul căreia vaporul acostase. Infracţiunea era încarnată de un avocat. Avocatul era domnul Deleanu. Nu era nici vameş, nici doctor, dar băuse vermut şi cu doctorul, şi cu vameşul, formând cu ei o trinitate care păşea inseparabilă pe puntea vaporului oprit.

— Olguţa!

O căuta prin mulţime, cu privirea vertiginos lucidă a jucătorului de cărţi, care desparte cupa, trefla, pica şi caraua în iureşul maşinei de treier.

Avea tâmplele albe şi masca mistuită a bătrâneţii, mască numai, căci ochii erau de copil la uşa pomului de Crăciun, inima la fel şi mişcările capului şi-ale braţelor dovedeau agilităţi de veveriţă.

— Olguţa!

O avea în braţe, o strângea, o săruta, spunându-i numele printre sărutări, ca o veste.

— Fetiţa tatii!

Şi era ciudat şi înduioşător să vezi pe acest copil cu părul alb, strângându-şi în braţe păpuşa regăsită, spunându-i cu

ochii părinteşti umezi: „Fetiţa tatii” – în timp ce „fetiţa”, mai mare decât el şi imperios tânără, îi dezmierda tâmplele albe, de care curând avea să se despartă, înălbindu-le mai tare şi mai greu decât anii.

PARTEA DOUA.

Înainte ca ochiul să o vadă, mult înainte, cataracta Niagarei se anunţă formidabil urechii. O auzi, o simţi. E vibraţia surdă încă a unei drâmbe cu dimensiuni de fluviu, pe buză de uragan; apoi e vâjâitul unei coarde de contrabas de himalaică statură. În preajmă-i, întinderea unui ocean, cutremurată, s-ar încreţi. Dar timpanul? Pe fondul enormităţii sonore, bubuitul tunetului îţi pare fleac efemer, situat în ordinea liliputană a insectelor – şi explozia tunului, puşcă de soc, infantilă şagă. Fără să vadă cataracta, urechea a apreciat vastitatea ei, căpătând un nou criteriu sonor, care pregăteşte ochiul pentru năprasnica arătare a mugetului cosmic, îmbăiat de spume.

Aşa trebuie să fie şi cu oraşele în care viaţa se adună şi răsună exploziv; să existe pentru auz, cu fizionomia lor distinctă, înainte ca ochiul să le întâlnească ziditul contur, felurita configuraţie. Dacă un orb care a trăit într-un oraş, revenind în el, după o lungă absenţă, nu-l va recunoaşte ascultându-l numai cum sună şi cum tace în contratimp, oraşul acela există pe harta ţării, dar viaţa tumultoasă a oraşelor l-a expulzat din rândurile ei agresive. Oraşul acela e mort. Dac-ar fi om, i-ai spune: „Sinucide-te”.

Un astfel de oraş e capitala Moldovei. Iaşul nu mai are puls de oraş diurn, nici zvon de oraş nocturn.

Ascultat cu ochii închişi, Iaşul e aceeaşi trepidaţie hodorogită de căruţe – şi trăsurile ieşene au sunet de căruţă pe străzile ieşene – a tuturor oraşelor de provincie moldovenească, în care tăcerea spaţiază, ca la sate, lătrat de câni, muget de vite şi rare accente omeneşti.

Are totuşi şi Iaşul un sunet vioi, o impetuozitate sonoră, care domină un singur moment al zilei: dimineaţa.

Acel răsunet de viaţă îl dau harabalele de gunoi ale primăriei.

Dis-de-dimineaţă somnul ieşenilor tresare, tresaltă şi se cutremură. Bucureşteanul, care de la cinci dimineaţa doarme într-un urlet organizat, distribuit în toate ungherele Capitalei cu felurite nuanţe de intensitate – ar dormi înainte, fără să-i pese de bâzâitul de bondar în grabnică traiectorie. Dar ieşeanul – răsfăţat o noapte întreagă în tăceri de undă submarină – saltă cu bătăi de inimă indignat. Cine-i tulbură liniştea fără cută a somnului de dimineaţă care e pentru somn ceea ce caimacul e pentru cafeaua turcească? Cine-i învârte la ureche această uriaşă huruitoare de Moşi? Cine? Harabalele primăriei. Din dealul Sărăriei, vreo douăzeci-treizeci de harabale, la care-s înhămate cele mai jalnice gloabe, gunoi al rasei cavaline, se revarsă la vale, de-a dura, în goană hurducată şi dârdâită, fiindcă-i pantă; căci pe drum drept, gloabele lehametei de-abia ar putea urni harabalele goale. Conducătorii acestor vehicule sunt tinere haimanale, veseli derbedei, cu faţa rozăşi muc de ţigară în colţul gurii: sfârc impertinent al buzei de jos, ţinând loc de musteaţă; cu un bici care e o vargă cu şfichi de sfoară putredă, ridicat spre cer cu gest imperial de sceptru; cu faţa mânjită ca a homarilor, haine peticite şi chiot haiduceşte ţuguiat.

— Hâi, hiiiii!… Hio, hiooooo…!

Şi harabalele se prăvălesc la vale ca butoaiele deşarte, rostogolindu-se dogit, sărind la hopuri în epileptica destrăbălare a ciolanelor de lemn, una după alta ca mătăniile şi ca sudălmile, împroşcând vrăbiile uliţelor, viscolind colburile, răsturnând pietroaiele, evocând carul sfântului Ilie beat în dezmăţata lor fugă, chiuind, ţipând, urlând, cu ritm de jaz şi de orgie, cu gest de talgere şi darabane.

Gata?

Gata.

Harabalele au intrat în ograda primăriei pentru lung popas.

Iaşul reintră cardiac în somnolenţa-i de basm; idealurile albăstresc pe zări surâsuri de liliac şi stânjenei; colbul cade din nou pe uliţele sale; tăcerea se coace în soare ca pânea în cuptor, aşteptând noaptea care o va deschide viorie cu roza petunie a lunii.

Mult va mai ţine coşmarul harabalelor municipale? se întreabă ieşenii somnului etern. Desigur că nu. „Oraşul e sărac, şi cu sau fără harabale, trăieşte în murdăria sa ca Veneţia între lagune şi ca volumul în anticărie. Într-o zi, gloabele primăriei vor deceda. După război şi gloabele s-au scumpit,. aşa că Iaşul va scăpa de gloabe. Harabalele vor rămânea anatomic în grajdurile din dealul Sărăriei. Atunci abia, capitala Moldovei va avea liniştea caselor bătrâneşti, unde servitorii fac grijitura de dimineaţă în vârful picioarelor desculţe, sau n-o fac de loc, ca să nu tulbure liniştea boierilor.

Ş-atunci în sfârşit, Iaşul va avea tăcerea de hrisov îngălbenit, uscat şi prăfuit, deschis pe pupitrul dealurilor, cu un fragment de istorie – subt privirea albastră a cerului.

*

Foasta odaie a Monicăi, numai cu mobile vechi de la bunica ei. Oglinda, ovală şi uşor brumată, ca lumina toamnei când încep funigeii. Masa de scris, rotundă, acoperită cu un şal pios cârpit; masă pe care vezi coada de păun multicolor a unei pasienţe, ochelarii cu antene lungi şi curbe, şi chiar o pisică în care somnul are sfârâit de samovar în odaia de alături.

Dar în foasta odaie a Monicăi locuia Dănuţ. Viaţa odăii se concentra aplecată asupra mesei. Miros de tutun fumat, şi fum de tutun în lentă erupţie. Cenuşii arabescuri, lungi temenele de cadâne în voaluri străvezii, perdeluţe răsucite, aţe de păianjeni, poteci aeriene… Pe masă, două scrumelniţe, adevărate panoplii tabagice; creioane, un cuţitaş, cărţi, caiete, o batistă şi o lampă cu picior elastic şi

glugă de metal, din care lumina îşi apleacă obrazul palid de călugăriţă pe caiet, pe carte, sau pe creionul ridicat în aer interogativ, ca o cumpănă de fântână la răspântii.

Faţa lui Dănuţ, chiar dacă nu-l cunoşti, ai mai văzut-o. Unde? Când?… Ciudat, gândul care vrea să-şi aducă aminte în loc să caute printre oameni tineri fuge în trecut, mai în trecut, la o parte de oameni, printre tăceri, printre ziduri vechi… şi a găsit. E chipul pe care-l întâlneşti în unele case bătrâneşti, într-un portret cu ramă de lemn negru sau de catifea roasă. E chipul tinereţii imberbe, cu păr buclat şi faţa îndulcită de un zâmbet sau o lumină de toamnă, a unui strămoş care a murit tânăr, sau a rămas tânăr într-un portret atârnat pe zidul unei odăi cu amintiri, ori trimis într-un pod cu vechituri. Tinereţea lui e mai blândă decât a strănepoţilor, fiindcă e în trecut, şi e mai delicată, fiindcă zâmbeşte brumat într-un portret îngălbenit, cu ramă veche.

Cu aceste capete ale tinereţii străbunilor anonimi semăna blândeţa obrazului lui Dănuţ, în bucla castanie a părului rostogolit pe spate. Şi tenul lui avea paloarea uşor smolită a vechilor portrete. Şi surâsul lui – de altfel, obrazul purta îndulcirea ovală a unui veşnic surâs somnolent – nu părea de loc contimporan al epocii de energie care-a transformat pacea într-o tensiune de război neîndurat între conaţionali. Surâs anacronic, trimis acestui obraz de o epocă în care foşneau mătăsurile valsului, luminate de candelabre, purtate de berline şi căleşti. Acest veşnic surâs cu ochi castanii şi obraz copilăresc prin curbe, grav prin frunte, făcea pe Dănuţ să pară unora timid, altora ironic, altora distant, altora visător, altora adormit, altora prostuţ. Acest surâs, însă, aducea ritmul altei epoci, mai blânde, mai leneşe, mai reculese şi poate mai armonioase. Tinereţea lui Dănuţ se înapoiase cu acest surâs din războiul tunului şi al tranşeelor. Alţii veniseră vociferând, alţii cu pumnii strânşi, alţii cu pieptul plin de decoraţii – funcţionari ai gloriei – alţii, reformatori sau profeţi, alţii cinici, cu apetit de viaţă festivă. El venise fără decoraţii şi fără glorie, cu acest surâs care la

început părea timorat ca al copiilor crescuţi de oameni bătrâni, când intră în societate. Demobilizat din armată, se demobilizase din epocă. Din pricina aceasta numai, acceptase, supunându-se rugăminţii cu ochi umezi, păr alb şi vorbe puţine, a mamei lui, să rămâie la Iaşi cu ea, fără de Monica şi Olguţa. Era ostenit. Profund ostenit. Parisul nu-l mai atrăgea ca odinioară. Ar fi plecat şi el acolo, numai ca să nu se despartă de Monica. Altminteri, viaţa exterioară în formele ei cele mai încântătoare şi fastuoase – şi Parisul pentru orice tânăr e sinteza tuturor seducţiunilor contradictorii – nu-l mai chema. Dorea izolarea. Iaşul, oraşul lepădat de viaţă în istorie, i-o oferea ca un azil de bătrâni. Fetele plecaseră fără de el, cu toate eforturile lui Herr Direktor de a-l trimite şi pe Dănuţ. Numai Monica ştia că Dănuţ, rămânând la Iaşi, când ele şi aproape toţi camarazii lui plecau în străinătate, nu făcea decât un singur sacrificiu: acela de-a se despărţi de ea. De aceea, Monica îi scria zilnic. Fiecare foaie nouă a calendarului aducea o altă scrisoare. Într-un saltar avea manuscrisul, ordonat scos din plicuri, al celor trei ani de viaţă pariziană ai Monicăi. De altfel, de trei ani trăia mai cu seamă printre manuscrise. În oraşul Iaşi, unde numele Deleanu avea o notorietate obştească – de la chelneri şi birjari, până la cei mai mizantropi pensionari – Dan Deleanu era aproape un necunoscut prin pronume. El nu exista social.

— Aa! Sunteţi fiul lui Conu Iorgu!

Acest refren i-l repetau, cu mici variante, toţi cei pe care se întâmpla să-i cunoască.

În India, izbucnitoare de lavă vegetală, oraşele trăiesc atâta vreme cât energia lor umană e mai puternică decât a pământului fecund pe care îşi înalţă armoniile de piatra şi de marmură. Fiecare oraş e monumentul unei victorii asupra solului, al cărui belşug e virulent ca ura. Dar braţul omului zidar al clădirii care-l va adăposti şi împodobi, trebuie să vegheze ca al pilotului pornit pe mare cu corabia, căci în pământul biruit, cu încordări de rădăcini adânci,

pândeşte furtuna vegetală, gata să-şi arunce valul de frunze, înecând fapta omului temerar.

Astfel, oraşele din India trăiesc atâta vreme numai cât întemeietorul lor, omul, ştie să fie şi oşteanul lor.

Dar ce frumoasă le e moartea, atunci când omul luptelor se pierde-n vis prea lung. Fanfarele pădurilor cântă înalt agonia vieţii omeneşti. Lespezile netede, pe care fruntea făpturii drepte şi-a prosternat gândul la picioarele zeilor, tresar ca lespedea învierii lui Hristos, şi, sfărâmate, lasă drum avântului de rădăcini. Statuile lui Budha, solar sculptate-n aur, cu mari ochi de smarald deasupra zâmbetului de dumnezeiască miere, se-ntunecă, în noaptea vegetală a lianelor gigante.

Vezi o pădure în hoarda pădurilor indiene. Cine-ar crede că-n inima ei e o cetate înălţată de mii de oameni de-a lungul veacurilor lungi! Şi totuşi, sute de cetăţi de marmură, fildeş şi aur, faguri ai roiului uman, se sting în vastele păduri, ca stelele căzute de pe boltă în nopţile de veci.

Murea şi Iaşul. Bietul pământ moldovenesc nu putea spune: „Veniţi, păduri”. Murea ca regele Lear, orb cerşetor, la poarta faptelor sale domneşti.

Dar în odaia Monicăi, sufletul unui tânăr întristat de viaţă şi poate-nfricoşat, pregătea Iaşului ceea ce pământul nu-i putea da: cântecul agoniei şi moartea frumoasă.

În frământarea singurătăţii şi tăcerii visul căuta elanul marelui gest vegetal al lianelor indice, trudindu-se să fie de ajuns de înalt şi de ajuns de vast, ca să culeagă în elegia braţelor, moartea capitalei trecutului românesc.

*

INCANTAŢIUNE.

Pasăre e şi buhna, pasăre e şi raţa. Dar între făptura hieratic dreaptă ca braţul ridicat din cot al faraonului pe tron, şi friptura cu trup şi puf de baletistă şi măcăit de broască răguşită, noaptea şi-a înălţat până la stele, statura ei de mister, buhna e în noapte, raţa în ogradă. Mănâncă-ţi

raţa cu varză călită, dar lasă buhna cu vaiet antipatic superstiţiei, şi dumitale, a cărui ureche apreciază mac-macul diurn al comestibilului şi trilul bine reputat al privighetorii.

Cuvântul poate fi şi buhnă şi raţă, acelaşi cuvânt. Raţă în ograda dumitale, e buhnă în noaptea mea.

De câte ori pe zi spui: „aur”. E un cuvânt. Îl ai pe buze şi eşti sărac dacă nu-l ai şi-n buzunar. Dă-mi-l: Nu-ţi trebuie. Îl voi lua – îl vezi? e un cuvânt, o împărechere de silabe, o deschidere şi o închidere a buzelor – dar eu îl voi lua în mâni, şi mânile deodată-mi vor fi grele. Nu deschide ochii mari! Nu te mira! Nu sunt boscar! Dar mânile mi-s grele de cuvântul lepădat de buza dumitale. Le vezi. Capul iubitei cu păr blond n-a fost mai dulce povară în mânile dumitale, decât acest cuvânt în pumnii mei. Îl vezi! E capul despletit al iubitei mele care-a adormit în mânile acestea. E somnul blond, cu obraji calzi. Respiră. Nu te-apropia! E un simplu cuvânt. Mâna dumitale nu va găsi nimic. Priveşte numai.

Spuneam că-i greu cuvântul murmurat de dumneata? Nu! E uşor. Mânile mi-s grele, căci masiv trebuie să fie pocalul în care strugurii cu boabă deasă – busuioci în dulcea respiraţie a unei toamne de demult – vor plânge busuioacă lacrimă.

Uite. Strâng mânile încet. Respiră lung. Parfum de tei? Ce blonde sunt miresmele când curg din faguri storşi! Nări, surâs şi pofticoasă salivă – făptura dumitale-i ca o vacă în faţa mânilor mele. Vrei să mă paşti? Sau mă admiri? Te rog rămâi cum eşti. Nu aplauda. Gestul acesta al hulubilor când zboară, lasă-li-l.

Acuma închide ochii. Nu brutal. Nu-ţi încreţi faţa; ţi-o va încreţi bătrâneţa, curând. Închide ochii uşor. Adu-ţi aminte de jocul de-a baba-oarba. Eşti băieţel mic. Ai pantaloni scurţi, genunchii zgâriaţi şi bucle. Uită că eşti chel. Scoate-ţi ochelarii. Descreşte-ţi sufletul. Lasă-l uşor. Deschide oblonul şi fereastra cu miros de colb; copilăria-ţi intră prin fereastra deschisă. O simţi? E un parfum de lilieci albi. Eşti

în grădină. A plouat puţin. Cerul e vioriu spre înserat. O fetiţă vine să te lege cu batista ei. Las-o. Îţi tremură buzele sau zâmbeşti? O iubeşti pe fetiţă, dar nu ştii că dragostea se joacă de-a baba-oarba. Vrei să-ţi ridici şosetele răsfrânte, dar nu îndrăzneşti. Nu mai vezi nimic. O noapte cu parfum de liliac ud, o fetiţă care pluteşte albă cu liliecii, şi râsul ei mut e albă tăcere în parfumul liliecilor. Îţi bate inima. Ai prins-o pe fetiţă. Smulgi batista. Ai strâns prea tare mâna fetiţei. Tace întristată; taci trist. Cerul e albastru şi întâia stea, de aur subţire, tremură deasupra capelelor voastre, ca lacrima pe care niciunul n-aţi plâns-o.

Uite steaua. E în mânile mele, desprinsă din tremurul genelor copilăriei, într-o seară cu cer albastru şi liliac alb.

De ce scoţi punga? N-o poţi cumpăra. Era a dumitale, dar ai pierdut-o în suflet şi „Mica publicitate” a Universului nu-ţi poate da ajutor să o găseşti.

Închide ochii. Îţi poruncesc. Închide-i tare, cum îţi astupi urechile în preajma sunetului năprasnic.

Încoardă-te. Propteşte-ţi bine picioarele. Vor izbucni milioane de trâmbiţe. Ia seama. O pădure de aramă îşi va trimite urletul drept în făptura ta. Pregăteşte-ţi inima: să-ţi fie scut, nu spaimă.

Deschide ochii.

Soarele!

Vezi sau auzi?

Şi ochii, şi urechile, şi trupul ţi s-au cutremurat. Te-a trâmbiţat soarele epopeilor, soarele legendelor, fabulosul soare. Ai ascultat cântecul gloriei.

De-acum înainte să ştii bine cine eşti când mergi cu umbrela subt soare, şi când tragi storul dimineaţa ca răsăritul să nu-ţi tulbure somnul.

Mi-ai împrumutat un cuvânt: aur, na-ţi-l îndărăt.

Nu uita însă atât de curând, că între buhnă şi raţă, noaptea şi-a înălţat până-n stele statura ei de mister.

Iunie 1915

Dănuţ şterse cu două linii titlul de atunci, Incantaţiune, înlocuindu-l cu următorul: Hocus-pocus.

Adăugă menţiunea: „1922”.

Aceste schimbări de titluri, cu adăugirea anului, se întâmplau de câte ori Dănuţ răsfoia caiete vechi. Titlul nou era în genere expresia unei atitudini critice faţă de celălalt. De multe ori, paginele de proză aveau mai multe titluri, succesiv adăugate, fiecare sentenţionându-şi mirarea, ironia sau dezgustul pentru titlul precedent. Astfel, o pagină lirică avea ca prim titlu firma: Dumnezeu. Al doilea titlu era: Genunchii tinereţii. Următorul: Strănut.

Îşi răsfoia deseori caietele, cum alţii cercetează fotografii din tinereţă, în decorul anualelor vilegiaturi. Îşi revedea etapele sufletului, cu atâta preciziune, încât ar fi putut descrie gestul care însoţise cutare pagină, şi toate preocupările lăturalnice.

Între Incantaţiune şi Hocus-pocus, trecuse războiul. Caietul de atunci avea următorul titlu: Peştera lui Ali-Baba. Peşteră plină de cuvinte. Era îndrăgostit de ele. Descoperea rând pe rând, câte un cuvânt, încorporându-l în bătăile inimii lui, dându-i o viaţă proprie prin modulaţia adjectivului, prin ritmul verbului, fosforescenţa metaforei şi perspectivele visului.

Era obsedat de cuvinte. Cum alţii trăiesc printre femei, el trăia printre cuvinte. Le vedea în distinctul lor contur, le auzea, le respira. Nu le căuta prin dicţionare, lexice sau cronice. Nu le alegea după vechimea lor faţă de contimporaneitate, nu-l interesa arhaismul, exotismul sau capacitatea lor poetică de până atunci, adică numărul plăcilor de gramofon care cântau prin pâlnia lor înţepenită.

Pentru el, cuvântul întâlnit începea o viaţă nouă, ca şi cum şi-ar fi pierdut memoria vieţii de până atunci. Între el şi cuvânt se întâmplă fenomenul numit dragoste între bărbat şi femeie, care face pe femeia îndrăgostită să devie altfel frumoasă, altfel femeie, cu nou suflet şi proaspăt trup, pentru ultimul iubit; de nerecunoscut pentru penultimul.

Viaţa lui de atunci era o veşnică bătaie de inimă pentru un alt cuvânt. Pe acela îl întâlnea tânăr şi robust legat, ca o fată de ţară care scoate apa – cu mânecele suflecate – dintr-o fântână de răscruce în preajma unui codru negru, arătând obraji răcoros roşi ca fragii, şi cozi negre împletite parcă din adânc de codru. Bătăile inimii erau un galop haiducesc ducând de-a curmezişul şeii creanga îndoită de belşug a unui trup de fată mare.

Alt cuvânt îl privea, frăgezit de spaimă, în graţia opririi cutremurate, ca o căprioară întâlnită la izvor, întindea mânile. Avea în mâni, ca şi izvorul, bot umed de căprioară îmblânzită.

Găsea în drumul prăfuit al tuturora cuvinte dulci ca mătasa păpuşoiului; cuvinte care păreau surceluşe moarte, şi care, în suflarea buzelor, spuneau mirări de fluier încă necântat; cuvinte inerte, care, atinse de căldura buzelor, deschideau ochi atât de negri că-ţi plecai genele în faţa lor.

Abia atunci cunoscuse bogăţia frustă a limbii româneşti, pe care literatura departe de-a o istovi, nici n-o ostenise măcar.

Vorbit, desigur, de buza strămoşilor păstori şi războinici, cuvântul românesc adăpostise şi literatura, ca un pământ pe care-au poposit nomazi în corturi. Dar rari erau cei care l-au arat adânc. Plugul românesc intrase numai în pământ – pe-alocuri numai, căci mai vaste erau întinderile necultivate decât celelalte – dar în vorbă, plugul nu intrase. Grase în sevă, vorbele aşteptau intacte, vorbă lângă vorbă, bogăţie lângă bogăţie.

În limba franceză, de pildă, în care Dănuţ scrisese la început – când limba românească îi părea inexpresivă şi săracă – fiecare vorbă e o statuie definitivă. Limba acestei ţări e o vastă galerie de statui. Cel care ar vrea din nou să sculpteze, în loc de blocuri ar trebui să sfarme vechile statui, şi-n ele să închege noua formă, să deştepte altă viaţă. Dar cine s-ar încumeta să sfarme marmura Venerei din Millo? Ce daltă şi ce mână ar îndrăzni să tulbure şi să clintească o perfecţiune întrupată? Doară barbarul sau

nebunul pentru care aşchia de marmură sfărmată, şi lovitura care sfarmă, sunt privelişte şi muzică mai preţioasă decât tăcerea închisă în lunara eternitate a statuii; sau nerodul care crede că mângâind o formă existentă o creează din nou.

Această conştiinţă profundă a limbii naţionale, îl făcuse a doua oară român, înainte de-a deveni scriitor.

Acest fenomen prealabil de naţionalizare artistică, îl socotea ca un punct de plecare în evoluţia sa.

Dar ceea ce-l izbea acum – în 1922 – caietul datat din 1915, era tonul epatat, nu orgoliul, mai degrabă vanitatea care se desprindea din rândurile Incantaţiunii, de pildă. Fiecare rând al Incantaţiunii se fălea parcă: „Uitaţi-vă la mine ce bogat sunt! Uitaţi-vă ce pot face eu dintr-un cuvânt! Nu mă aplaudaţi, nu mă felicitaţi, dar uitaţi-vă la mine. Am nevoie de privirea voastră ca să-mi măsor mai bine puterea şi bogăţia. Un rege fără de norod nu mai e rege. Fiţi voi norodul regalităţii mele. Voi, nivelul mării; eu, muntele.”

Lămurea gesturi de parvenitism literar în paginele acestui caiet, în sufletul acelei epoci hotărâtoare pentru el prin naţionalizarea sufletului, prin adânca şi personala încorporare a sunetului românesc în sonoritatea lui. Ai fi zis că nu se născuse în palatul său sufletesc, ci într-o colibă, şi că deodată devenise stăpân într-un palat al său, dar în care nu trăise şi nu intra cu gestul firesc al stăpânului, ci cu fanfaronadă exuberantă, sau abia stăpânită, a norocosului îmbogăţit.

Literatura unor evrei din România îi dădea aceeaşi impresie de nefiresc, de ostentativ, de febril. Peştele dac-ar deveni subit om, ar fi epatat că are mâni, picioare şi glas. În loc să se folosească de mâni, de pildă, ca de un organ cu care s-a născut, le-ar produce, le-ar pune în evidenţă, ca pe-o distincţie nobiliară pe care vrea s-o observe toţi. Ş-atunci fiecare gest făcut de acele mâni – oricât de natural în sine – ar deveni pretenţios – şi ratat. Dacă ţi-ar oferi un chibrit, n-

ai şti ce să-i spui şi ai şovăi între: „Mulţumesc pentru chibrit”; şi „Da-da. Am văzut! Ai mâni. Felicitările mele.” La fel cu celelalte atribute, de curând dobândite.

Acest gest, corcitură de utilitate şi vanitate – falsă monedă prin aceasta – îl vedea în literatura câtorva evrei români. Cuvântul întrebuinţat de ei, dacă era românesc, devenea prea românesc, tinzând parcă să dovedească naţionalitatea lor neaoş românească, mai mult decât să exprime riguroasa nuanţă a unui gând. De altfel, cei care ocoleau mai zeloşi, în literatura românească, neologismul, erau evreii scriitori. Ei importaseră arhaismul cel mai greoi; import, căci îl aduceau din ţara cronicelor, atât de nefiresc el, domolul cuvânt de munte sau de şes, în febrilitatea şi subtilitatea lor citadină.

Şi în ordinea lecturilor se reedita aceeaşi atitudine. Scriitorii cei mai lăudaţi de evreii literaţi sau gazetari, erau Eminescu şi Creangă. Admiraţia pentru Caragiale, mai reală şi foarte explicabilă, era mai puţin sunată, căci Creangă e zvonul franc al satului românesc clădit din lut şi baligă, iar Eminescu e cotnarul amar, cu amintiri de nuc, al celor mai pure podgorii natale.

Îl mira acum această asemănare de ton (între literatura lui din 1915 şi literatura unor evrei români. Se vede că pe atunci, de curând descins din literatura franceză, era un român debutant sau, mai exact, un român neofit, cunoscut fiind zelul excesiv al neofitului, saltul dincolo de spinarea calului, de teama lui dincoace.

În toate faptele, întâmplările şi creaţiunile vrâstelor crude, vei găsi imperfecţiuni, vulgarităţi şi dezarmonii, pe care luciditatea sporită de experienţă şi maturizare a vârstei din pragul căreia te judeci şi analizezi retrospectiv, le poate uşor desprinde şi sublinia. Dar gestul revelator, într-o măsură e admirativ, ca şi al corecţiunii părinteşti. Căci toate cusururile vrâstelor din urmă, îţi arată o mai exuberantă energie, îţi dovedesc o mai impetuoasă vitalitate – într-un cuvânt, îţi amintesc viguros de o tinereţă treptat dusă prin

eliminarea imperfecţiunilor care-au caracterizat momentele ei succesive, făcând din perfecţiunea actuală, presupusă poate, o caducă încremenire.

Acest caiet din 1915, Peştera lui Ali-Baba, aparţinea unui Dănuţ mai tânăr, mult mai tânăr. Poate că tânăr pur şi simplu. Căci acum, privind îndărăt prin anii războiului, regreta parcă acel accent de juvenil triumf al sufletului de atunci, deşi îi descoperise viciul.

Schimbă maşinal – adevărat tic al mânii – vechiul titlu, prefăcând Peştera lui Ali-Baba în Game, luând astfel caietului semnificaţia sau pretenţia de tezaur, dându-i-o pe aceea de exerciţii verbale.

Închise caietul Gamelor, luând unul mai recent, intitulat Ceasul cucuvaielor.

Titlul acesta i-l pusese noaptea, o noapte de acum trei ani, curând după plecarea Monicăi.

Casa era goală. Vechea casă Dumşa, cu două etaje masiv suprapuse şi toate odăile pustii, afară de ietacul mamei lui şi de foasta odaie a Monicăi, locuită de el. Nu primise încă nici o veste. Aflase din întâmplare nebunia domnului Deleanu – aşa aumea Dănuţ această slăbiciune a tatălui său – de-a consimţi ca fetele să plece pe marea plină încă de mine plutitoare. Cu o săptămână înainte, un vapor se cufundase.

Mama lui nu ştia nimic. Domnul Deleanu era la Bucureşti.

A cincea noapte de la plecarea Monicăi; întâia, însă, cu gândul călătoriei pe mare.

Şedea cu cotul rezemat de marginea ferestrei deschise. O nuvelă începută, intitulată Mânile, se vestejise fad. Sufletul o lepădase. Odaia era ostil curată. Se făcuse grijitură mare, înainte ca Dănuţ să se instaleze în ea. Totul era rigid aşezat de mâna servitorilor. Mirosul de terebentină al podelelor ceruite, aşternea ca o pojghiţă de gheaţă acolo unde zâmbiseră flori. Când întorcea capul înlăuntrul odăii, vedea pe masa Monicăi – nu devenise încă masa lui de lucru – luminată în plin de lampa cu picior elastic şi glugă de metal,

o fotografie de-a Monicăi, încadrată în lemn negru, la fel cu masa, cu lemnul fotoliului, cu poliţa dată cu baiţ, şi cu „bahut”-ul bombat.

Când Monica era la Iaşi, făptura ei luminoasă, chiar când lipsea de acasă, punea o vibraţie de blond cald pe toate mobilele vechi de lemn închis. În încăperea profund locuită de ea, ca în odăile cu mari buchete de crini, era o luminozitate şi ca o prăfuite de polen.

Dar plecarea Monicăi pe mare, mirosul tare al terebentinei şi aerul împăiat al decorului orânduit de servitori, restituiau lemnului negru accentul său mortuar, lăsându-l să domine.

Aşa veghease în timpul războiului, în unele nopţi de acalmie. Tăcerile nopţilor de pe front erau mai stranii şi mai greu de înfruntat – căci aduceau gândul – decât bubuitul tunului şi ţăcănitul mitralierei, care porunceau fapta. Instinctiv, toţi camarazii lui simţeau aceasta, şi dacă acţiunea îi izola pe fiecare la bateria lui, inacţiunea militară îi coaliza, ca preajma cimitirului pe cei care se plimbă noaptea la ţară. Se adunau în grup compact ca să alunge tăcerea, s-o uite. Improvizau distracţii cât mai puerile, ca şcolarii în recreaţie. În genere, jocul de cărţi cu ritmul său iute, cu emoţiile sale tari – un fel de parodie a războiului, în care riscul vieţii e înlocuit prin al pungii – satisfăcea şi nevoia de uitare în comun, şi dorinţa de combativitate, de exterminare a aproapelui, fără de care distracţia îşi pierde piperul, devenind anodină, fadă. Incapabili de-a secreta veselia din ei – aportul de glume şi anecdote adus de foştii civili se epuizase repede – o absorbeau din sticle, căutând să respecte în acest mod de înveselire, principiul vaselor comunicante. Discuţiile evocau mai ales femeia – războiul, ca subiect de discuţie, era monopolizat de societatea străină frontului. Evocau femeia cu cinism şi cu brutalitate fiziologică, aşa cum în genere e discutată femeia de grupurile bărbăteşti, care echilibrează prin trivialitatea

comună, sentimentalismul individual, a cărui pudoare cu ciudat aspect e trivialitatea.

Dănuţ nu putea participa la aceste desfătări – patetice prin tăcerea împrejmuitoare. Era inapt pentru petrecerea în comun. De când era în liceu, încercase cheful între camarazi, fără să izbutească. Veselia unui grup omenesc îl întrista. Hohotul de râs destrăbălat al veseliei colective, în loc să-l asimileze săltăreţ, îl expulza, amar. Pe lângă aceasta, nu ştia să joace cărţi şi nu putea bea alcooluri nici cât o mireasă. O cupă de şampanie, pentru el era un efort, a doua, o pedeapsă, a treia, o imposibilitate. Nici glumeţ nu era între oameni, căci zâmbetul isteţ al glumei numai singurătatea i-l stârnea uneori, ca o seminţă explozivă, întâmplător adusă de vânt.

Această inaptitudine nu-l făcea mândru cum face pe unii oameni ipocriţi sau mahmuri din pricina ficatului, care văd în izolarea de veselie, sau incapacitatea de veselie, semnul superiorităţii. Dimpotrivă îi invidia blajin pe ceilalţi, cum invidiezi pe orăşanul grav cu care te plimbi la ţară, când îl vezi dansând alături cu ţăranii, o horă, o sârbă sau o bătută, puţin ridicol, dar superior ţie prin accesul ritmurilor alegre şi naive, în faţa cărora ironia ta e totuşi pedestră şi ignorantă.

Natural, se resemnase în singurătate, complect despersonalizat de uniformă şi de viaţa în comun.

Veghease multe nopţi, la uşa unui bordei, pe prispa unei case ţărăneşti cu geamuri sparte şi ograda pustie, pe trunchiul unui copac sfărmat de un obuz, pe scaunul rigid al unui cheson, sau pe stânca de munte, subt stele mortuar apropiate de suflet.

Era ca o antrenare pentru neclintirea şi tăcerea trupului în moarte, veghea lui fără cuvinte şi mişcări. Nici o revoltă. O resemnare ca a pietrelor, dacă natura le-ar fi dat conştiinţa nemişcării lor minerale, printre ritmurile vegetale, animale, umane şi astrale. Îşi pierduse complect facultatea artistică de-a îşi împodobi tăcerile. O dispreţuia.

Pe-atunci, literatura morţii şi a deznădejdii îi apărea cabotin făţarnică.

Cum poţi să versifici sau să exprimi frumos tristeţa, de pildă, pe care o proclami profundă şi definitivă? Expresia artistică, ritmul inerent ei, conţine în ţesutul ei intrinsec, un optimism, o bucurie, o activitate satisfăcută, o energie măgulitoare, care dezmint categoric autenticitatea tristeţei astfel exprimate. Mortul, în clipa când moartea l-a pecetluit, nu spune: „Sunt mort. Priviţi-mă.” Neputinţa definitivă de-a notifica această stare, îl face să fie mort. Altminteri ar fi un pseudomort. Dar natura nu umblă cu fleacuri, nici nu-i cabotină. Mortul nu e vanitos, nici orgolios, fiindcă-i mort în faţa celui viu alături de secretul său indescifrabil. E mort pur şi simplu. E definitivul punct. Literatura însă, după fiecare moarte pune două puncte.

Această energie vanitoasă şi ipocrită făcea pentru el impură sinceritatea literară, îndepărtându-l de lecturile care i-ar fi fost singurul refugiu accesibil împotriva singurătăţii şi tăcerii. În acele veghi, dragostea lui pentru Monica îşi pierduse strălucirea literară, fastul decorativ, înduioşările agreabile – căpătând o amploare sobră, care domina cu linie pură de munte pe orizont, toate văile, toate terasele sufletului, toate liniile curgătoare de ape.

Gândul Monicăi nu-i mai trimitea măgulitor parfum de tei înflorit la fereastra lui, ci grav miros de brazi. Cuvântul „etern”, între dragoste şi moarte – amplu şi egal prezente – devenea simplu ca semnul crucii făcut de ţăran la auzul clopotului de bronz deasupra căruia, tot clopot, e cerul.

În timpul războiului nu scrisese nici un rând. Sufletul se simplificase în jurul Monicăi, adâncindu-se treptat subt bolţile religioase ale tăcerilor de-atunci.

Pe front însă, moartea îl împrejmuise pe el, exaltând lumina Monicăi în întunericul lui.

Acum presimţea moartea lângă Monica, dureros, ca firul subţire al tăcerilor de pe front. Altăceva e să mori, şi altăceva să ţi se prăbuşească religia, cu cerul care o

adăpostea, lăsându-ţi vidul. Pentru sufletul lui, moartea Monicăi ar fi fost un fapt minuscul şi enorm, cum ar fi dispariţia unui inel nelipsit degetului, care ar avea drept piatră, miraculos, cerul cu toate constelaţiile – pierderea lui lăsându-ţi dunga de vid a unei absenţe pe deget şi toată aiurirea vidului deasupra.

De la o vreme veghea devenise stranie. Ceasul Mitropoliei bătuse miezul nopţii deasupra tăcerii, ca o toacă de utrenie într-o mânăstire cu călugări morţi în chilii.

Avea două tâmple capul lui aplecat la fereastră. Una, cea dinspre noapte, însoţea cu zvâcnirea ei un vapor înaintând pe mare; cealaltă, dinspre odaie, simţea privirea luminată de lampă a unei fotografii. Şi între ele – fir mai subţire decât trilul greierilor – tăcerea frontului, sufletul lui.

Ceasul Mitropoliei bătuse unu. Nu-l auzise. Urechea lui asculta mările, mările… Pe nesimţite, tâmpla dinspre odaie se întorcea şi ea spre fereastră, intrând în noapte, dimpreună cu cealaltă, cu înclinarea frunţii grele.

Când priveşti îndelung întunericul, sau când veghezi în întuneric, cu ochii deschişi, lumina deodată întâlnită, e ca o spaimă. Cu ochi de noapte, întorcându-se, privise brusc fotografia luminată în plin. Şi se cutremurase din creştet.

Existase Monica?

Gândul îl străbătu cu îndoială, o clipă de fulger numai, dar covârşitor ca o zvâcnire de halucinaţie şi nebunie, dilatându-i creierul în aburi reci.

Existase Monica?

Sau se îndrăgostise, ca anahoreţii, de chipul zugrăvit al Madonei?

Exista un chip iluminat de focul nebun al privirii lui. Dar viaţa, viaţa Monicăi existase?

Şi dacă nu existase, atunci el…?

Gândul era ca un om zidit între oglinzi, care caută ferestre şi aer.

I se prăbuşise fruntea pe braţe, cu. geamătul scurmat al pieptului.

Şi noaptea, ca în miracolele vremurilor evanghelice, îi puse un pui de cucuvaie pe marginea ferestrei. Ridicase capul. Întâlnise ochii rotunzi în aurire ai pasării, privindu-l. Venise să-i ţie tovărăşie pasărea nopţii. Era o prezenţă alături de fruntea lui, ca o cunună şi ca o mână. Ochii ei de aur umed, ca două candele pogorâte din cer, îi aduceau înălţimi. Şi ce suveranitate în trupul mic, în portul capului rotund, cu peniţele de deasupra ochilor, în nimb! Mică, şi totuşi ca un pisc de munte, dreaptă, deasupra înălţimilor purtate-n trenă.

Pasărea morţii?

Nimic lugubru în tovărăşia puiului de cucuvaie. Dimpotrivă, ochii ei îl înălţau, apropiindu-l de cer, deasupra sufletului ca deasupra norilor, în calmă armonie de senin.

Zburase.

Dănuţ luase fotografia Monicăi din odaia cu mobile negre şi o aşezase pe marginea ferestrei, în locul puiului de cucuvaie. Adormise cu fruntea pe braţe, împrejmuit de calm şi stele…

*

CEASUL CUCUVAIELOR.

Capul ţi-e greu, ochii răi, inima amară. Aşteaptă.

Strângi pumnii, buzele te dor în sânge, oamenii ţi-au fost haini. Aşteaptă.

Braţul Domnului e lung. Scurt ţi-e braţul. Pe mări, departe, în calea luminii tale, mâna Domnului ridică vântul să ţi-o stingă, crapă valul, să ţi-o înghită. Braţul ţi-e scurt, puterea lui, nemernică. Nu poţi alunga vântul, nici ocroti lumina scumpă inimii tale. E Dumnezeu. Eşti om. Aşteaptă.

Nu te uita în viaţă. Întoarce-ţi ochii de la oameni. Ascunde-le şi lacrima, şi zâmbetul. Nu te uita la cer. Întoarce-ţi ochii de la Dumnezeu. Nu cere, nu cerşi. Aşteaptă.

Să vie noaptea, să vie tăcerea, să fie pustiu pământul mormintelor şi-al somnului, să fii singur, părăsit de toţi, lepădat de lumină, gonit de soare, să te ardă flacăra singurătăţii. Aşteaptă. Apleacă-ţi capul pe fereastră. Să-ţi

fie fruntea lespede călcată greu de talpa vieţii; să-ţi fie inima potir pentru cenuşă numai; să-ţi fie ochii orbi luminii, şi mânile ca rădăcinile în piatră seacă.

Şi în adânc de noapte neagră-n tine şi-n afară – când vei auzi: „Cu-vau, cu-vau…” – înalţă-ţi capul prăbuşit de viaţă, printre cucuvaie. Şi-aşteaptă noua zi cu fruntea dreaptă printre cucuvaie, căci toată noaptea, răcoarea stelelor lăsând izvoare pe o frunte mai înaltă decât piscul munţilor, îţi va spăla de praful vieţii, fruntea înălţată printre cucuvaie.

*

Dacă între sufletul creator şi societatea ambiantă s-ar stabili ad-hoc, un raport geometric, sufletul reprezentând centrul, iar societatea, circomferenţa care-l include cu o succesiune neîntreruptă de puncte, roind la egală distanţă de punctul central – activitatea literară a lui Dănuţ, din ultimii trei ani, ar putea fi caracterizată prin două mişcări: una centrifugă, alta, centripetă. Avea şi înainte de război aceste două mişcări contradictorii, dar pe atunci le realiza în felul următor: pe cea dintâi, mişcarea centrifugă, trăind, adică învăţând la şcoală, făcând sporturi, fiind elegant în faţa oamenilor şi pentru ei, cetind literatură, iubind-o pe Adina Stephano cu toate resursele trupeşti, afirmând asupra ei drepturi de proprietate, simţind în faţa ei grijă de proprietar ameninţat pe toate hotarele, de vicleşugul şi cupiditatea vecinilor, şi înlăuntrul proprietăţii terorizat de însăşi mişcarea terenului flotant pe care a clădit; gustând în Sevastiţe, libertatea şi sălbăticia stepelor în care turmele fără frâul vasalităţii, zburdă suverane; cunoscând cu Rodicele porcina desfătare a lefăitului în glod gras, prin faldul căruia ritul descoperă o cireaşă, o coajă de harbuz sau un măr, ronţăite cu zâmbet şi bale; experimentând cu Ioana Pallă opiata putere de idiotizare a unor femei din rasa mitologicei Circee…

Pe Monica o excludea din aceste categorii exterioare, nu din delicateţă, ci pentru simplul motiv că Monica, demult plămădită în substanţa lui sufletească, urma alte legi, având

o mişcare de creştere şi descreştere în conştiinţa lui, dar rămânând permanentă, ca o stea gemănă lui, din aceeaşi constelaţie.

Mişcarea centripetă, pe atunci, o realiza scriind.

Scrisul era un refugiu: sufletul se retrăgea în el ca anahoreţii în pustiu după ce păcătuiau, ispăşind prin singurătate păcatul vieţii.

Acele două mişcări, însă, erau succesive îndeobşte, ca două anotimpuri distincte. Epocile de viaţă exterioară declinau prin lehamite şi marasm, însoţite de nostalgii neputincioase de scris – asemănătoare cu învârtirea elicei vaporului în vid – şi dispăreau în clipa de hotar a scrisului absorbant şi purificator.

În timpul războiului, o singură mişcare îl dominase puternic şi statornic, mişcarea centripetă. Deşi războiul fusese epoca de permanentă şi energică activitate – mai intensă decât celelalte prin caracterul altfel silnic, şi altfel serios decât cel al activităţii şcolare – niciodată nu se izolase de viaţa exterioară mai complet decât în timpul războiului. Dar nu prin literatură. Se izolase alături de moarte în atitudinea de rugăciune mută a dragostei.

După război, sufletul lui Dănuţ îşi pierduse activitatea proprie. Era ostenit. Se oprise lângă Monica, aducându-i docil tot sufletul, ca un mare covor persan abia început pe harfa ţesătoare care i-a sunat întâile acorduri, colorate. Un an întreg, se odihnise alături de Monica. Ea urma la Facultatea de litere cursurile ultimului an. O însoţea la Universitate., ascultând uneori şi el distrat cursurile de la Litere deşi era înscris la Drept. Seara se plimbau împreună la Copou. Alteori făceau, împreună cu Olguţa, excursii cu automobilul spre munţii Moldovei. Astfel, un an trecuse, ca o plimbare pe subt tei înfloriţi.

Monica plecase, dezaxându-i singurătatea. Se mutase în odaia Monicăi. Nu demult, începuse o nuvelă stranie, intitulată Mânile. Noaptea de spaimă şi de deznădejde îl înstrăinase de ea. Apoi veniseră primele scrisori de la

Monica, fiecare deschizând vitralii cu lumina Monicăi în singurătatea lui. Astfel, sufletul se deşteptase la o nouă viaţă limpezind cu noi reliefuri în calme lumini, toate prefacerile, achiziţiile şi experienţele de până atunci.

Cele două mişcări de odinioară, reveniseră, dar simultan, nu succesiv. Ceasul cucuvaielor reprezenta mişcarea centripetă. Un elan de lirism, care-l făcea să înainteze în adâncurile lui, prin tuneluri săpate numai cu puterea mânilor. Dar concomitent cu această mişcare, tot în izolarea deplină, mişcarea centrifugă îl ducea spre oameni.

Începuse o serie de nuvele cu pronunţat caracter psihologic în care cerca să creeze obiectiv, psihologii distincte de a lui.

Această osmoză a celor două mişcări, potrivnic îndrumate, îi crease o stare de singurătate durabilă, distinctă de a celorlalte vrâste. Era singur, dar împrejmuit de o viaţă intensă, care-i primenea mereu izolarea, dându-i dominatoare putere, robust calm. Rămânând în pură izolare, era totuşi aplecat asupra vieţii tuturora, ca un cer. Elanul care odinioară îi poruncea să trăiască în rândurile oamenilor, să se zbată, să păcătuiască şi să sufere cu ei, de astă dată îl ducea spre viaţă cu viaţa în braţe, vărsând-o pe hotarul de la care începe viaţa, dar oprindu-se acolo şi revenind, aspirat de el ca roua de soare, după ce a căzut.

Astfel, actuala lui izolare nu însemna istovitoare contemplare a unui punct fix în deşert, ci conştiinţa de mulţime lăuntrică, de vastă şi diversă pluralitate, pe care o dă faptul născut al creaţiunei, omului planetar singur în armonia universală.

*

Ceasul Mitropoliei bătu de douăsprezece ori, solemn şi familiar, ca o pendulă într-un mare salon cu luminile stinse. Urechea lui Dănuţ înregistră ora imediat, dar mintea o consideră mult după ce clopotul o sunase. Această anticameră a sunetelor în ureche, îl făcea să pară distrat între oameni, obligându-i inutil să repete o întrebare, de

pildă, pe care o auzise perfect, dar la care răspundea mai târziu decât cel ce trăieşte exclusiv în realitatea prezentă. Era socotit distrat şi visător, şi era tratat în consecinţă, cu o tolerantă nuanţă de superioritate. La tribunal, colegii vorbeau mai tare cu el, cum vorbeşti cu surzii şi cu cei care dorm în tren. Distrat? Ochiul şi urechea lui înregistrau minuţios, filmau şi fonografiau necontenit, tot ce se petrece în jur – dar fără ostentaţie, involuntar. Pentru majoritatea oamenilor însă, a observa înseamnă a holba ochii ca cei care privesc petele lunii în telescop; a asculta înseamnă a-ţi face cornet cu mâna pe ureche, ca cei care vorbesc la telefon cu alt oraş alungind mânios pe oricine vine să-i tulbure din activitatea absorbantă.

Omul normal, cu o exclamaţie măgulită, îţi notifică luna pe care, continuând să vorbeşti cu el, demult ai simţit-o şi ai urmărit-o răsărind cu coada ochiului şi ochiul mare al memoriei vizuale. Şi totuşi el are aerul că ţi-a dat bacşiş răsăritul lunii. Astfel că tu, distratul, veşnic Cristofor Columb în descoperirea realităţilor inedite, eşti nevoit să înduri ca toţi oamenii normali să-ţi servească de călăuză în ţările demult cunoscute pasului tău, să taie generoşi pentru tine, foile cărţii de tine scrise, să se socoată amfitrioni pe pragul caselor tale.

Omul normal are o conştiinţă simplu construită, întocmai ca ochiul lui omenesc, al cărui câmp vizual e de ajuns de restrâns. Această conştiinţă, ca şi ochiul, poate înregistra ceea ce e situat în faţă, între ea şi obiectul său: faptul observat, trebuind să existe raportul dintre retina fotografică şi tabloul care o impresionează. Ca să observe ceea ce e prea lăturalnic, sau situat îndărătul său, trebuie să iacă o mişcare importantă… Întoarce capul ca să observe ce se întâmplă la spate; dar cum privirea peste propriul său umăr e incomodă, întoarce şi trupul aşezându-se întotdeauna cu faţa, atunci când observă. Astfel, starea de observare a omului normal îi dă o atitudine specială, generalizată în tot trupul – un fel de mobilizare generală a

făpturii sale. Acest efort îl face să trăiască exclusiv în prezent, în actul pe care-l săvârşeşte.

Conştiinţa observatorului înnăscut însă, e omeneşte anormală, ca ochiul camelionului. Mişcările iuţi, mici şi circulare ale ochiului de camelion nu proclamă niciodată pânda sa. Crezi că doarme, tocmai în clipa când limba sa vertiginoasă îşi pregăteşte traiectoria cleioasă, în tact cu ochiul care-i indică microscopic apropierea vietăţii savuroase.

Astfel, conştiinţa adevăratului observator, îmbracă aparenţa somnolenţei, ceea ce-i dă putinţa să nu incomodeze sau să alarmeze acele mărunte fapte şi atitudini cu dimensiuni de insectă, care exprimă adevărul omenesc altfel decât sinceritatea verbală şi faptul declarat la vamă, căci adevărul omenesc e numai contrabandă. Cu singura deosebire că în natură, mătăhălosul copac nu se ocupă de educaţia camelionului cu aparenţă trândavă, nici nu-i spune când vede o insectă, cu glasul său de bas vegetal:

— Hei, camelionule, trezeşte-te! Scoală! Uite-ţi vine mâncarea.

Pe câtă vreme Dănuţ, între oameni, simţea supărător bunăvoinţa lor masivă ca bocancul potcovit, de a-l trezi din toropeală şi inerţie.

*

Uitată, ţigara i se stinsese între degete, insinuându-i în nări duhoarea de mahorcă a tutunului de după război, miros asemănător cu al tovalului soldăţesc. Respiră, întorcând capul spre fereastra deschisă, suflarea de lilieci abia înfloriţi, a nopţii de primăvară. Şi abia atunci ascultă cele douăsprezece bătăi ale orologiului Mitropoliei, de mult stinse. Ascultă, şi revăzu Mitropolia faţă în faţă cu ruina gălbuie numită Palatul Justiţiei.

Această fugară şi involuntară evocare a decorului profesional – de un an era avocat – îi alungă zâmbetul care-i îndulcea trăsăturile. Faţa slăbi deodată, arătându-şi osatura

descurajată ca la bolnavii de piept. Sufletul îşi închise porţile, lăsându-l în afară pe cel care putea să tulbure cu griji omeneşti fastul catifelat al fluturilor de noapte. Strânse caietele. Aprinse o nouă ţigară. Era alt om, odaia era alta. O trapă scufundase omul şi decorul de până acum. Prefacere totală şi instantanee. Asemănarea lui Dănuţ cu vechile portrete ale tinereţii străbunilor, dispăruse. Obrazul de acum, l-ai fi putut întâlni la fereastra unui spital de copii, în preajma Crăciunului.

Clipele acestea erau echivalentul amar în epoca tinereţii, al întristărilor lui de copil când dumineca se apropia de luni, cea mai aguridă zi a săptămânii şcolare.

A doua zi avea un proces la Curtea cu juri, după amiază, şi altul, dimineaţa, la Judecătoria de ocol.

— Domnule judecător, dosarul acesta…

— Domnule preşedinte, onorată curte, domnilor juraţi, în faţa domniilor voastre…

Dosarul de la judecătorie era alcătuit din câteva procese-verbale dresate la comisariat, cu cerneală verde, oţeţită-n ochi, consemnând bătaia şi sudălmile dintre un proprietar şi chiriaşul său. Dănuţ reprezenta interesele chiriaşului, care era şi reclamant şi inculpat, graţie strategiei avocatului proprietarului bătăuş. Cuvintele, „porc”, „haimana”, „stârpitură”, „şpagă”, „bou”, „tâmpit” şi altele asemenea alcătuiau armonia specială a acestui dosar. Clientul lui Dănuţ dorea să „arate canaliei de proprietar cine-s eu” – şi plătea şase sute de lei, dând acont două, ca Dănuţ să-l facă „albie de cine” pe proprietar, în faţa co-mahalagiilor invitaţi la festinul oratoric. Adversarul lui Dănuţ era vestitul Todiriţă-bun-de-gură, un vlăjgan mehenghi, care purta în buzunarul de la piept, cel destinat batistei, câte doi-trei ardei roşi, fiindcă mânca mereu în târg din pricina aglomeraţiei proceselor, şi nu putea suporta mâncarea neardeiată. Acest Todiriţă era o glorie a judecătoriilor de ocol. Înainte de a-şi începe pledoaria se crăcăna plescăind din limbă.

— Onorată giudecată, articula el, îndreptând o mişcare de taur spre placidul jude.

Şi, concomitent, cu sfârcul pleoapei clipea către public.

— E dat dracului! răsuna în sală opinia publică, dilatată.

Auditoriul, dacă nu judecata, era câştigat.

Pe lângă aceasta, faimosul Todiriţă avea impunătoare atribute bărbăteşti. O statură de dulap, capul flocos, cum e coada dulăilor de stână, şi o musteaţă pe care degetele o puteau parcurge de-a lungul unei depline perioade oratorice.

Ce putea face Dănuţ în faţa lui Todiriţă, decât să zâmbească? Cu zâmbetul însă poţi câştiga femeile reale, dar Justiţia cu ovare de bronz, nu. În pretoriul dreptăţii judiciare, zâmbetul şi tăcerea sunt suveranele atribute ale magistraturii. Avocaţii trebuie să vorbească mult. Clientul plăteşte kilogramul de vorbe şi sucul lor concret: sudoarea, aşa-zisă a frunţii.

Dă-i-l, dă-i-o, de vreme ce faci acest negoţ de vorbe şi sudoare.

Aşadar, mâne dimineaţă, Dănuţ – imberb ca un adolescent cu chip de fată, suspect de tinereţă auditoriului matur, care vede în musteaţă un testimoniu cerebral – trebuie să împrumute de la incomparabil virilul Todiriţă, din ale sale plăci de gramofon, o placă între plăci, şi să-i dea drumul cu gura căscată în emisiune, şi să asculte, pe deasupra, din gura sa ieşind, vorbele cu ciorapi roşi ale lui Todiriţă.

Pe mâni te speli cu aspră perie şi cu săpun, torni şi alcool şi eşti curat. Pe dinţi te freci cu periuţa gras fardată de pastă dentifrice, gura ţi-o clăteşti cu apă fenicată sau oxigenată şi eşti dezinfectat.

Dar buzele – buzele mârşăvite într-o Judecătorie de ocol, într-un decor de crâşmă de rohatcă, în faţa mahalalei care pute şi ascultă pe bănci – cu ce le speli, cu ce le arzi?

Între timp, prin micile grădini ale Iaşului, primăvara răstoarnă proaspete buchete de liliac.

La amiază, după inhalaţiile judecătoriei de ocol şi după taciturnul dejun în doi cu doamna Deleanu, porneşte spre Curtea cu juri, care e instalată în localul Şcoalei primare „Gheorghe Asachi”.

Curtea cu juri e pusă între santinele ca un cuvânt în ghilimete, fiindcă o clădire nu poate fi arestată. La portiţa de intrare, un comisar asudă, cu şapca pe ceafă şi ţigara, scobitoarea sau scuipatul între dinţi. Face baie de soare. Sui treptele cu sonoritate de recreaţie şcolară şi cu miros de latrină tot şcolară. În ograda şcolii se joacă vrăbiile. Juraţii se plimbă pe coridoare, necăjiţi ca părinţii cu odrasle repetente. În sala de şedinţă, mirosul rău e un solist care-şi acordă instrumentul în surdină. Curând îşi va calma stridenţele de fanfară municipală.

Un sergent stă, stă pur şi simplu ca lângă un cadavru, alături de o bancă dată lângă părete înaintea celorlalte bănci, ca atunci când sunt elevi supra-numerari. Păreţii sunt decoraţi cu planşe anatomice şi cu diverse portrete animale. Vezi o vacă grasă, cromolitografic albă, cu ugerul ca o lună plină împănată cu sparanghel roz în sfârc, suptă de un viţel cafeniu, ceea ce dă o grandioasă icoană a cafelii cu lapte şviţeriene şi a maternităţii. Vezi un cal zdravăn, dar cuviincios – de lemn ai zice, – care nici nu baligă, nici nu nechează. Un elefant îşi înalţă palatul animal, cerşind cu trompa o portocală sau o notă bună pentru copiii palizi. Locul justiţiei e marcat de o alăturare de mese lungi, foarte asemănătoare cu acele mese insolit plantate la poarta gradinelor publice, când se dau serbări de binefacere patronate de cucoane din înalta societate. Cel dintâi răstignit în încăperile justiţiei este Hristos. Îl vezi pe crucea lui, pătat de muşte, prezidând monumentalele călimări judiciare, condeiele cu peniţe crăpate şi tenul sanghin al codurilor Hamangiu.

Grefierul în robă e premergătorul celorlalte robe cu mai multă solicitudine pentru digestie, decât cea subalternă. E negru ca un pian închis într-o sală de concert goală. Îţi cere

o ţigară şi te încurajează, indicându-ţi „juraţii lui”. Căci fiecare grefier de curte cu juri, are juraţii lui, ca un pachet de cărţi cu care vei câştiga matematic. Te apleci cu el – mirosul de cufăr cu molii al grefierilor! – asupra listei juraţilor, ca pe o listă de mâncare, alături de chelnerul competent şi serviabil. Asculţi un lung monolog. Dacă acuzatul şi-a ucis nevasta infidelă, grefierul taie pe toţi juraţii înşelaţi care erau să-şi ucidă nevasta, dar au revenit. Cum majoritatea juraţilor ignorează drama lor conjugală, juraţii disponibili sunt numeroşi, recuzările anticipative, reduse. Dacă acuzatul şi-a dat foc casei, grefierul alege buchetul celor despăgubiţi de casele de asigurare împotriva incendiului. Pentru omucideri rurale, sunt buni juraţii evrei. Pentru tâlhării sunt contraindicaţi. Pentru avorturi, mamoşii oferă antidotul achitării.

Când ţi-ai ridicat faţa de pe lista comentată de buzele grefierului, oraşul cu toţi cetăţenii săi majori, pute ca un canal desfundat. Grefierul îţi mai cere o ţigară. Îi dai trei – grefierii în contact cu ştiinţa avocaţilor-cunosc dictonul: „Alle gute Dinge sind drei” – şi pleci pe sală unde te aşteaptă acuzatul între sentinele. Pentru a zecea oară te întreabă:

— Ce să spun, domnule avocat?

Căci avocatul, universal ca Dumnezeu, ştie mai bine decât clientul faptele acestuia, solitar săvârşite.

Între timp lumea se adună în sală, ca la foc, ca la bătaie, ca la luptele cu tauri. Publicul curţilor cu juri vrea emoţii tari. Sentimental şi lacrimogen la început, când acuzatul plânge, şi când din sală îi răspunde bocetul nevestei şi al copiilor adevăraţi sau tocmiţi ad-hoc, publicul îşi şterge ochii. Dar când reprezentantul familiei victimei zugrăveşte cu badanaua gesturilor oratorice şi cu mugetul vitelor în incendiu, ticăloşia criminalului, publicul îl urăşte pe cel compătimit la începutul şedinţei. Şi ura publicului creşte cu fâlfâirea neagră a oratoriei în robă a procurorului. Acuzatul e condamnat. Finalul rechizitorului, cu silueta braţelor

avântate în lături, e ca o cruce neagră de corbi pe un mormânt. Dar se ridică suav şi insidios apărătorul. Inimile publicului sunt suspendate ca legumele în coşurile olteanului.

Preludiul apărării moaie ochii, îndulceşte inimile, ca orchestrele care te fac să oftezi sentimental în restaurante, pe când îţi tai bucata de friptură în sânge şi-ţi aduni cartofii rumeori.

Pe rând, apărătorul e filosof, e uman, e analist, e jurist, e biblie: ai zice că vorbesc cu ritm şi dulce grai, foile bibliotecilor de popularizare pentru adulţi.

Câte nu învaţă publicul de la un avocat în vervă! Dar e teribil apărătorul! Întrerupt de procuror, îl sfarmă ca un automobil în plină viteză pe o biată zburătoare.

Dar e şi şmecher apărătorul! Întrerupt de preşedinte, se-ndulceşte, se transformă, ca un cazan cu smoală fierbinte devenit revărsare de sirop de fragi. Mamele ar vrea să-l aibă ginere; fetele – logodnic; femeile măritate – amant; bătrânii – fiu; copiii – tată.

Ce fericit e acuzatul care are un astfel de avocat! Fiecare râvneşte – ideal – această onoare.

Dar bietul acuzat! Ce om de treabă! Ce om necăjit! Publicul află ororile jandarmeriei, care smulge mărturisiri, inchizitorial…

— E ca pe vremea lui Ignaţiu de Loyola…

Tunată, comparaţia frapează ca un vers minulescian. Publicul ar vrea să strige ca la întrunirile politice:

— Jos cu el!

Dar clopotul preşedintelui protejează memoria lui Ignaţiu de Loyola, şi apărătorul, profitând, ridică un ditiramb vibrant, magistraturii imparţiale şi civilizate. E ca un început de migrenă în sală. Dar mesajul oratoric continuă până când întregul public – cu mica fracţiune de public privilegiat a juraţilor – va fi omogen în mânile febrile ale oratorului.

Şi deodată fenomenul se întâmplă. Avocatul e suprem. Ridică braţele spre cer – cu kilogramele palpitătorii – şi cere achitarea cu un gest care trânteşte fleşcăit şi inert întregul aluat al publicului şi al juraţilor. Aştepţi să-şi şteargă sudoarea cu dosul palmei – ca rândaşii după ce-au frământat aluatul cozonacilor. Nu! E sudoarea sfântă a muncii. O lasă să curgă, beat.

Publicul achită. Justiţia populară, la fel.

Aplauze. Clopoţel. Tumult teatral.

Mulţimea vine spre apărător, ca moaşa cu fătul în braţe spre patul lehuzei palid zâmbitoare.

Ş-afară, afară a trecut limpede printre lilieci înfloriţi, o zi de primăvară, c-un mănunchi de ceasuri ale tinereţii tale.

Dar Curtea cu juri e o instanţă excepţională, cu viaţă sporadică. Decorul cel de toate zilele ai avocatului ieşan e Palatul Justiţiei, aşezat pe strada Ştefan-cel-Mare, în faţa Mitropoliei.

Strada Ştefan-cel-Mare! Numele voievodului moldovean sună ciudat celui care mai simte ecoul istoric, nu asfaltat, al acestor silabe ecvestre, printre dugbenele de încălţăminte, galanterie şi comestibile, cu firme în „ici”, „feld” şi „sohn”', care întovărăşesc domnescul bulevard până în faţa Mitropoliei, se opresc lăsând spaţiu naltelor clopote, şi-l însoţesc iar până la biserica Trei Ierarhi care-i un cor în noaptea Învierii, în aur de odăjdii şi flăcări, având în spate stampele albastre ale dealurilor, şi-n faţă tot firmele în „ici”, „feld” şi „sohn”.

Când minutarele ceasului Mitropoliei arată douăsprezece, curtea fostului palat roznovenesc – de mult intrat în melancolia epilogului boierimii – e plină de ţărani ca un iarmaroc trist. Procesele încep la unu, dar pe citaţii ora judecăţilor e douăsprezece, aşa că ţăranii, încrezători în cuvântul scris, aşteaptă de la unsprezece judecata anunţată la douăsprezece, principial începând la unu, şi efectiv la unu jumătate. În aşteptarea judecăţii, se descalţă – căci au

făcut drum lung – scot merindele din desagi, mănâncă şi rabdă cu dinţi strânşi sau gura căscată.

La abator, în clipa când vita-i înjunghiată, muştele verzi râd mai aproape, şi javrele flămânde ale mahalalelor înaintează în procesiune somnambulă.

În preajma lui douăsprezece sosesc premergătorii baroului, cu nările dilatate. E cuconul Ştefanache, e nenea Petrache, e domnul Matache, e Mitriţă pur şi simplu, cel mai şoltic dintre tineri, care calcă pe urmele bătrânilor. Sunt cei mai gravi avocaţi, premergătorii în viteză. Nu se uită nici în dreapta, nici în stânga la norodul orizontal. Îmbrăcaţi în negru, redingotă mai ales, au inel masiv de aur cu briliant – sau cvarţ – focos bombat pe degetul gesticulărilor, deocamdată în repaus pe mânerul bastonului purtat ca un sceptru. Subt braţul stâng au o geantă plată, cu care dimineaţa au adus pânea şi zarzavaturile din piaţă. Lanţ de aur pe burtă. O culoare la butonieră, care să fie sau să samene cu insigna unei decoraţii. În buzunar au cel puţin o sută de cărţi de vizită, cu numele, toate titlurile lor – fost subprefect, licenţiat în drept, locotenent de rezervă – şi adresa în mărime supranaturală.

Sosesc câte doi sau trei deodată – fiindcă toată dimineaţa au pândit şi s-au pândit pe străzi – dar au aerul că nu se cunosc între ei. Trecerea lor prin ograda plină de ţărani – clienţi în perioada de incubaţie – e austeră şi grandioasă ca o procesiune de arhimandriţi. Ţăranii văd în ei un fel de prapur al Justiţiei – n-au aflat că ei, ţăranii, sunt coliva – şi, ridicându-se în grupuri, îi salută adânc.

E un adevărat balet decorativ în straie albe, prin care lebedele negre ale baroului trec cu geanta subţioară. Trec, nu se opresc, nu văd, nu ştiu nimic; se duc direct spre intrarea palatului, cu pasul solemn al celui care merge spre altarul catedralei, şi direcţia imperios orientată a celui care se duce la closet pe coridorul hotelului.

Au intrat.

Au dispărut.

Suspendată în urma lor reverenţios, viaţa îşi reia fizionomia de mică ţinută.

Unde-s?

La o fereastră-i unul; la alta, celălalt. Ochiul nautic al lui Ulysse nu era mai profund decât al lor. Una, două, trei, patru, cinci, şase, şapte perechi de ochi, cu ochelari sau fără, la ferestrele obscure ale Justiţiei, radioscopează chimirul ţăranilor din ogradă.

Oricine poate fi împricinat; nu oricine, client. Căci nevoia, beleaua sau năpasta cad pe oricine, dar banul ocoleşte pe mulţi. Ochii de la ferestre sunt de avocaţi, căci ştiu să aleagă, fără vorbe, pe clienţi de împricinaţi, în categorii distincte. Alegerea e sigură, definitivă. Pădurarul spune dintr-o dată copacilor pe nume: acela-i frasin, acela-i ulm, acela-i fag, acela-i stejar. Adevăratul fumător, trăgând un singur fum, va deosebi tutunul basarabean de cel bârlădean, pe acesta de cel dobrogean; precum şi tutunul de Cavalla de cel de Smirna şi aşa mai departe. La fel, băutorul afinat îţi va preciza vrâsta şi podgoria vinului gustat. Această aptitudine se numeşte ochiul sau gustul profesional.

Acest ochi profesional, în avocatură, nu-l capeţi la Facultatea de Drept. Îl ai sau nu-l ai. Facultatea de drept îţi dă – sau se zice că-ţi dă – ştiinţă. Ochiul profesional, însă, îţi dă clienţi. Şi avocatura, când se mărgineşte la ştiinţă, e „natură moartă”, ca şi Facultatea de Drept.

Aşadar, cuconul Ştefanache, nenea Petrache, domnul Matache şi emulul lor, juniorul Mitriţă, după ce şi-au deschis ochiul profesional îndărătul ferestrelor, intră în acţiune profesională. Căci descoperirea vocaţiunii de client în masa împricinaţilor e abia un preludiu al vânătorii care curând va începe. O deschide cuconul Ştefanache, decanul de vârstă al celorlalţi, iesă din palat aşa cum a intrat, cu acelaşi pas de statuie, dar priveşte, măsoară, cântăreşte, prubuluieşte, ţinteşte, în dreapta şi în stânga. Şi deodată se opreşte.

— Ce-i cu tine?

Inima ţăranului interpelat e ca o măslină în scobitoarea privirii lui cuconu Ştefanache.

— Ce să fie, boierule!... Ia, năcazuri, oftează omul, cu căciula în mână, trecându-şi dosul palmei peste musteaţă.

— La cât eşti condamnat?

— Pentru nica toată, boierule! Mi-o suduit muierea, mi-o cotonogit scroafa! Rabdă el, omu, da...

— I-ai dat cu păru?

— Cu păru, sărut mâna, da la chicioare...

— Greu! meditează cuconu Ştefanache, holbând ochii bulbucaţi şi lăţindu-şi gura cleioasă de broască în rut.

— Greu, nu zâc! oftează omul.

— Câte pogoane ai?

— An prost, boierule! Mi-o murit vaca, giţica boleşte, muierea o căzut gre...

— Şi te ţii de ticăloşii, mişelule! tună cuconu Ştefanache. Omori oamenii!

— Da n-o murit 'răcan di mini! Ne-am împăcat. Vini amuşi cu căruţa la târg.

— Legea nu iartă! ripostează subt bolţile veşniciei crunte cuconu Ştefanache, care ştie că în materie de loviri simple împăcarea părţilor stinge acţiunea publică.

Ţăranul şi-a înfipt privirea în pământ, ca o roata de car pe care nu-l mai poţi urni.

— Dă citaţia!

Se supune. Îşi desface brâul, scoate o batistă eu floricele, se dă puţin în lături, pieziş – dar cuconul Ştefanache a şi văzut sutarii coşcoviţi în sul uleios deasupra citaţiei păturită cu sfinţenie. Ia citaţia, scoate ochelarii cu ramă de aur, îi aşează pe vârful nasului, dă capul pe spate – cu aerul statuilor de bărbaţi politici, care citesc un discurs – descifrează conţinutul şapirografiat al citaţiei, stă, priveşte cerul, se eţăreşte în pământ, scoate agenda, o deschide, notează ceva mărunt, păstureşte citaţia, o închide în agendă, agenda intră în buzunar. Ţăranul simte că a devenit ca

ursul cu inelul trecut prin nări, în mâna ursarului care ţine lanţul, şi greoi, urmează paşii mărunţi ai lui conu Ştefanache.

Când au ieşit împreună dm Palatul Justiţiei, sulul bumăştilor din chimirul ţăranului, a trecut plat în buzunarul lui cuconu Ştefanache. Dar ţăranul, devenit client, nu se miră. El a văzut pe dregătorii din grefă înclinându-se cu respect în faţa avocatului său; el a văzut degetele cu strălucirea briliantului umblând, aşa cum ai încerca o varză, cu dosarul în care e luna de puşcărie – şi simte că şi-ar vinde şi giţelul numai să-l scape cuconu Ştefanache de cei trei ani de temniţă pe care domnul procuror, în tălmăcirea lui cuconu Ştefanache, îi cere judecăţii împotriva lui. Încetul cu-ncetul, până la unu, tot ce era susceptibil să devină client a devenit. Gloata clienţilor, împărţită în loturi, aparţine avocaţilor premergători, ale căror agende, la ziua respectivă, albe dis-de-dimineaţă, ş-au acoperit de nume, ca un zid nocturn de ploşniţe.

Se apropie ora legală. Sosesc trăsurile cu avocaţi şi avocaţii pedeştri, urgenţi, cu servieta subţioară, ca pasagerul ajuns la gară o dată cu soneria clopoţelului.

Intră. Intră. Intră. Cum trec, trec, trec, trec, stâlpii de telegraf, oblici, pe lângă ferestrele expresului.

Unu.

Împricinaţii evrei, care îşi pierd vremea cu folos la cafenea, nu la Palatul Justiţiei înainte de ridicarea cortinei, sosesc în grupuri. Discută, gesticulează şi se opresc în răstimpuri, gata să se ia la bătaie, dar nu se iau; pornesc iar şi discută. Deşi n-au servietă subţioară, toţi par avocaţi prin febrilitate, gesticulare, şi tonul peremptoriu. Înlăuntrul palatului ei sunt în mediul şi în largul lor. Zâmbesc avocaţilor, clipesc grefierilor, dezmiardă umărul aprozilor, interpelează pe copişti cu porecle, şi salută cu mătănii musulmane trecerea cu pas descompus a magistraţilor de la curte.

Unu şi cinci.

Dosarele din grefă au trecut pe mesele de şedinţă. La uşa secţiilor, grupuri-grupuri se îngrămădesc în jurul listelor de procese, ca în faţa afişelor de mobilizare. Sălile de şedinţă absorb mereu. Băncile împricinaţilor au aspectul galeriilor de cinematograf, în timp ce filmul rulează. Primul film îl rulează avocaţii din incintă, înainte de intrarea magistraţilor.

Fumatul e interzis pentru public. Avocaţii fumează, scuipă şi leapădă scobitorile uitate între dinţi de la prânz, căci numai în tren aceste gesturi sunt penalizate cu amenzi instantanee. Unii îşi citesc dosarele, cum învaţă lecţia şcolarii înainte de intrarea profesorului în clasă. Căci avocatul e isteţ prin definiţie, şi ca să ştie un proces n-are nevoie să citească dosarul. Îl ştie prin intuiţie, punându-şi degetele în contact cu dosarul. Aşadar, deocamdată avocaţii discută: un fel de passe de arme, preliminare. Aceste discuţii tind neglijent către spirit, ironie şi humor. Niciunul nu tace: tăcerea, în această profesie, e viciul suprem. Dacă vorbele ar putea fi materializate în mucuri de ţigară, de pildă, discuţia premergătoare intrării magistraţilor ar reprezenta o cantitate pentru care întreg Palatul Justiţiei ar fi scrumelniţă neîncăpătoare.

Clienţii de pe bănci sunt în extaz. Ei simt într-un singur avocat mai mult zgomot decât într-un oraş industrial. Cum să n-aibă încredere în avocaţi? Această potenţă sonoră creează un prestigiu special avocatului în Palatul Justiţiei. Femeile cunosc astfel un aspect sonor al virilităţii, altul decât cel al pintenilor militari. Cele care au divorţuri, simt lămurit că ar divorţa numai de dragul avocaţilor. Tot publicul trăieşte mai intens în acest mediu locvace. Fiecare simte că prinde viaţă, ca în faţa mării sau a şpriţului. Se stabileşte încet cu-ncetul, un ritm epileptic. Împricinaţii capătă ticuri nervoase, au nostalgii săltăreţe de sârbă şi bătută. Părţile adverse simt că devin mai adverse; cele dispuse la conciliere se sfiesc şi renunţă la această laşitate, inculpaţii pentru schimb reciproc de palme se miră şi

regretă că n-a fost de pumni şi de picioare; cei care s-au instalat zvâcnesc în aripele captive ale sudălmilor; în sfârşit, surdina conflictelor umane, scoasă treptat, sloboade şi dezlănţuie aprig instinctele în incinta justiţiei, ea în codrul primitiv. Cu singura deosebire că în acest cadru al civilizaţiei supreme, instinctele apar la ghişeuri separate. Aceste ghişeuri de instincte verbalizate sunt avocaţii. Onoare acestor vestale. Şedinţele au fost deschise, procesele au început. Avocaţii nu mai merg: aleargă. Ferească-se din calea lor clientul staţionar!

O dâră: a trecut un avocat. Alta: altul. Vezi-le. Evită-le. Traiectoria acestor stele are ghionţi şi lasă vânătaie.

Publicul înghesuit în întunericul coridoarelor tremură şi palpită.

Din pragul secţiilor aprozii urlă şi se tânguie, ca geamandurile şi ca sirenile în ceaţă.

O mână, o batistă pe frunte, o servietă care spânzură în goană, e un avocat care-a pledat la o secţie şi-a izbucnit la alta.

— Idiotule!

E clientul care-a răspuns lung şi prost la interogator.

— Lasă-mă, cucoană, nu mă-nnebuni!

E clienta cu divorţul.

— Pităcii!

E procesul câştigat în stare agresivă de onorar.

Fiecare sală are mişcări de flux şi reflux, clipă cu clipă. Oameni răsar, oameni dispar. Oameni? Umbre? Păpuşi automate?

În rumoarea generală, glasul pare că strănută, sughiţă şi nechează. E ca o bătaie vorbită. Braţele boxează, fără să lovească. Picioarele aleargă, fără să înainteze. O hârtie încleiată pentru muşte, dar imensificată şi cu muşte umane.

Două secţii de curte, două de tribunal, Parchetul şi cabinetele de instrucţie, lucrează, lucrează, lucrează, sună, sună, sună.

Există tăcerea?

Întuneric şi fum pe toate coridoarele, ca în preajma erupţiei vulcanice. Closetele îşi trâmbiţează fetidul amoniac acru, din colţ în colţ, din etaj în etaj.

Nefericit suflet cu trenă lungă ce cauţi în acest decor?

*

Are şi Palatul Justiţiei un loc de odihnă, de înviorare, de reculegere. E aşa-zisul restaurant al coanei Lenta Bodron, văduva plutonierului Lică Bodron, fost aprod pe vremuri al Curţii de apel, apoi client al Parchetului, pensionar al Penetenciarului, mort pe câmpul de onoare – ierte-l Domnul, că Lenta l-a iertat.

Numitul restaurant e o încăpere mult mai scurtă şi ceva mai largă decât culoarul unui vagon de cale ferată, pe linia Crasna-Huşi. Un sfert al acestei încăperi e bucătărie; urmează un paravan de scânduri, şi localul propriu-zis al restaurantului. O singură masă îl ocupă în întregime. Două bănci de locantă muncitorească, se îndoaie sub povara nobilă a avocaţilor în repaos. Faţa de masă a fost albă pe vremea când coana Lentă Bodron se numea Lenta Ilieş, căci coana Lentă a îngropat trei bărbaţi, de la care are şase feciori şi trei fecioare, dintre care cea mai fragedă e aghiotantul opulentei sale mame cu statură de maior intendant.

— Ţico, un şpriţ ca la „Capşa”!

Ţică Bodron – e cu plotonierul, ultimul mort al Lenţei – ştie că „şpriţul ca la «Capşa»„ e formula aristocratică a şpriţului tare. De aceea, mâna ei culinar mirositoare varsă în paharul – din care cu o simplă mişcare a lepădat restul şpriţului precedent – o licoare roşie ca sfecla stricată, numită vin, până aproape de buza paharului, aţâţând-o cu un şfichi de sifon.

— Ţico, o costiţă de Constantinescu!

— Ţacă Mariţo, o costiţă de porc, zâmbeşte Ţică, complice şi părtaşă la spiritul politico-gastronomic al juristului înfometat.

Tacă Mariţa e a doua odraslă, mai vrâstnică şi mai trecută, a coanei Lentă, care a făcut-o cu domnul Popovici, al doilea defunct în ordinea maritală, inspector al podarilor, pe când trăia.

Tacă Mariţa, divorţată, găteşte; Ţică serveşte, iar cucoana Lentă priveghează, ţine casa şi răcneşte.

— Ţico, pardon, un rahat cu apă rece!

Ţică vârâ mâna într-un fel de putină de tinichea, din care desprinde un rahat curb în degete, ca un limbric roz.

— E de trandafir, pentru dumneavoastră, serveşte Ţică rahatul, ripostând c-un madrigal „pardonului”' hăzos.

În această atmosferă – în care numele Ţică, trecând din gură-n gură, e ca o gamă săltăreaţă de ţimbal, şi glasul coanei Lentă, ca un arcuş mârâitor de contrabas – avocaţii gustă un binemeritat repaos în antractele proceselor. Anecdotele au precădere; cele pornografice, proeminenţă. Fetele coanei Lenta nu-s sfioase, iar mama lor, în clipe de mânie, întrece în savoare şi cruditate vocabularul anecdotelor din jurul mesei. Mediul e cordial. Pe bănci stau avocaţii bătrâni; la spate, pajii baroului ascultă şi se iniţiază. Clienţii se îmbulzesc la uşa cu geamlâc, fiindcă înlăuntru nu încap. Ochii lor au solicitudini calde pentru odihna apărătorului respectiv. Dacă avocaţii ar fi ouă, puiul din ei ar evolua şi ar ieşi numai subt privirea clocitoare a clienţilor de la uşă.

Dar această săliţă este importantă şi din alt punct de vedere. În ea, reprezentantul presei ia contact cu viaţa judiciară. Cronicarul judiciar al presei ieşene are un nume autentic desigur, pe care-l ştie numai actul său de naştere, şi un pseudonim gentil, cunoscut tuturor lectorilor de ziare: Menestrel. Menestrelul judiciar e un tinerel cu păr vertical creţ, cu lavalieră violetă, precipitat la vorbă, cu o uşoară gângăvire care dă un acompaniament de mandolină vorbelor sale repezi ca o cădere din balcon. Avocaţii îl numesc Pârţişor, pseudonimul Menestrel părându-li-se fad. El însă, consecvent cu punctul său de vedere, preferă să i se spuie Menestrel. Când reportajul judiciar e măgulitor pentru avocat, Menestrel e numit Menestrel. Când, dimpotrivă, diabolicul Menestrel, succint şi lapidar, informează publicul că avocatul X a apărat pe negustorul Y, care a fost condamnat pentru speculă, avocatul X îl interpelează pe Menestrel în agoraua Lenţei Bodron:

— Măi Pârţişor, tot tachinezi gazetăria?

Dar acelaşi avocat se duce după Pârţişor, şi într-un fund de coridor îl prinde, îl acopere, cu atitudinea cetăţenilor care zăbovesc cu faţa lângă un zid dosnic, spunându-i cordial:

— Menestrel dragă, să dai o notă la ziar. L-am achitat pe Goldmann, ştii, cel cu fabrica de sifoane.

Şi Menestrel dă, dar, satanic, elimină numele avocatului pledant, ceea ce-l face să redevină Pârţişor, căci viaţa lui e sunetul acesta alternat de Pârţişor cu Menestrel, şi Menestrel cu Pârţişor.

În Palatul Justiţiei şi activitatea, şi inactivitatea, e febrilă. Un avocat care n-a avut nici un proces e tot atât de ostenit ca şi unul care a pledat la toate secţiile. Aşa că spre seară, avocaţii care părăsesc Palatul Justiţiei sunt unanim istoviţi. Pornesc în grupuri, profesional vociferante, profesional familiare. Toată lumea îi cunoaşte şi-i salută. Ei se înrudesc cu întregul judeţ, căci toţi cetăţenii le sunt clienţi. Pavajul pe care calcă e o afacere de ei pledată. Casa în dreptul căreia sunt, de ei a fost evacuată, închiriată, vândută, donată sau ipotecată. Omul pe care-l salută cu un zâmbet special – tradus în vorbe, zâmbetul ar însemna: ştiu, ştiu, n-ai nici o grijă! – e o dată în agendă, un termen, un acont şi-un onorar. Birjarul care-i solicită reverenţios, i-o contravenţie. Femeia care le zâmbeşte lung, e-un adulter, o bigamie, un avort sau un divorţ. Vatmanul tramvaiului, cu mâna ostăşeşte la chipiu în fată-le, e un omor prin imprudenţă. Băcanul cu faţă de şuncă şi zâmbet tos – ca şi zahărul dat lipsă la cântar – care-i invită la aperitive gratuite, e un proces de speculă, sau o contravenţie la legea repausului duminical.

Ei nu calcă pe uliţi, ei nu respiră floarea liliecilor, ei nu trăiesc în Iaşul dealurilor şi-al tăcerii, ci-ntr-un spectral oraş profesional, clădit din procese şi afaceri, capital învestit, poliţi protestate, falimente născânde. Fereastra sufletului le e agenda, în care viaţa e repartizată pe secţii de Tribunale, pe cabinete de instrucţie, pe secţii de curţi de

apel, civil, penal sau comercial. Pentru ei naşterea e un act de stare civilă; căsătoria un contract bilateral; viaţa, e o minoritate, o succesiune de procese şi tranzacţii; moartea, un testament urmat de un proces, sau o succesiune ab-intestat.

Răsăritul soarelui e pavilionul ridicat de judecătoriile de ocol, care încep la nouă dimineaţa; amiaza e storul tras la tribunal sau curte în timpul pledoariei cu batista pe frunte; iar seara, vestibulul clientelei din biroul de acasă. Noaptea lor îmbracă tot un caracter profesional, căci impregnaţi de pledoariile, replicele şi ripostele zilei trecute, şi obsedaţi de combinaţiile zilei viitoare – ca doctorii, de iod şi izuri fenicate – visează ce-au vorbit şi ce-au gesticulat, şi sunt neliniştiţi de larvele obscure ale pledoariilor viitoare.

Şi desigur că dacă la sunetul trâmbiţilor transcereşti ale supremei judecăţi – tot judecată – în faţa cerului, a creatorului, a îngerilor şi a sfinţilor, făpturile umane s-ar trezi din somnul morţii cu vorbele pe buze, avocaţii ar începe în cor:

— Domnule preşedinte şi onorat tribunal…

*

De ce se înscrisese Dănuţ la Facultatea de Drept? Fiindcă orice om tânăr, care nu-şi simte nici o vocaţiune profesională, dar trebuie să facă ceva, se înscrie la Drept, această facultate fiind pentru tineret o adevărată răspântie de nehotărâri.

De ce devenise avocat? Fiindcă orişice licenţiat în drept, care nu se sinucide, nici nu intră în sicriul de lux al robei judecătoreşti, se înscrie în barou.

De ce profesa? Dintr-un drastic sentiment de pudoare pentru activitatea lui literară, pe care n-o concepea ca o profesie, ci ca o religie solitară. Avea douăzeci şi şase de ani, vârstă la care orişice om valid care nu câştigă, e un parazit, un ambuscat. Camaradul şi prietenul adolescenţei şi tinereţii lui, Mircea Balmuş, doctor în filosofie din Germania, minte şi suflet înalt, care nu izbutise să capete o

catedră la Universitatea din Iaşi, era profesor de liceu, avea şi lecţii particulare, lucra în redacţia revistei Viaţa contimporană şi, în acest fel, rămânea independent, izbutind să nu fie sarcină mamei lui, rămasă văduvă în timpul războiului, cu pensiunea de magistrat la Curtea de apel.

Dănuţ, care nu plătea chirie, pensionat în chip firesc în casa părintească, nu putea concepe la vârsta lui, gestul de a cere – nici cu echivocul titlu de împrumut în familie – bani de buzunar, bani pentru haine, ţigări şi cărţi, de la părinţii lui, mai rău, de la mama lui, cu-atât mai mult cu cât frecventarea Tribunalului îl pusese la curent cu ipotecile Medelenilor micşoraţi de expropriere, bântuiţi de ani secetoşi, exploataţi în propriul profit al administratorului Haralamb Scrobohaci, credincioasă ploşniţă a familiei Deleanu.

Apoi, mai presus de toate, Monica. Căsătoria lor, situată hotărât în viitorul cel mai apropiat, n-o putea privi ca o pagină de lirism pur, deşi era, ci ca un fapt real, cu temelia în viaţă, şi mai ales în viaţa de toate zilele. Sufleteşte, Monica era copilul părinţilor lui, soră cu el şi cu Olguţa. Dar civilmente, Monica nu era sora lor, nu făcea parte din neamul lor. Era o orfană crescută de părinţii lui, dimpreună cu copiii lor. Viaţa ei în casa lor, judecând obiectiv, era vasală caritătii soţilor Deleanu. Solicitudinea părinţilor faţă de proprii lor copii, e o datorie umană şi socială. Trebuie să-i îngrijească, trebuie să se sacrifice pentru solida clădire a vieţii lor, fiindcă i-au făcut fără consimţământul lor, al copiilor. Gratitudinea copiilor faţă de părinţi e firească, dar nu e obligatorie. Copilul slab, cu suflet şi trup bicisnic, dezarmat în viaţă fiindcă nu-i decât o versiune mai debilă a propriilor lui părinţi – dacă-i va urî sau duşmăni fiindcă l-au condamnat la viaţă prin fapta lor, nu va fi un monstru, ci un judecător imparţial, liber pe cugetul şi verdictul dat în faţa conştiinţei sale.

Dar creşterea unui copil străin, e o donaţiune cu nete şi imperioase obligaţiuni din partea beneficiarului faţă de donatorii săi.

Ori, acest sentiment de obligatorie recunoştinţă faţă de părinţii săi, din partea Monicăi, era o povară pentru Dănuţ fiindcă presimţea că restrânge libertatea sufletească a Monicăi, poruncindu-i un gest totdeauna umilitor când e obligator şi poruncit. Recunoştinţa e pură şi uşurătoare pentru suflet numai atunci când se naşte de la sine, ca un parfum involuntar al conştiinţei libere. Recunoştinţa e dar regesc, un plocon de serv.

Dacă, de pildă, Monica nu l-ar fi iubit pe Dănuţ, şi dacă Dănuţ ar fi fost vădit nenorocit de înstrăinarea Monicăi de el, şi dacă doamna Deleanu, mai adânc mama lui Dănuţ decât a Monicăi, i-ar fi spus: „Aşa-ţi arăţi tu, Monica, recunoştinţa pentru noi?”

Ce-ar fi putut răspunde Monica? Să spuie că dragostea şi recunoştinţa nu se confundă, că sunt două mişcări distincte şi neatârnate ale sufletului? Să răspundă astfel unei mame rănite de suferinţa copilului sângelui ei?

Nu! De prisos! Ar fi trebuit să plece capul, recunoscând astfel că iubirea pentru altul decât Dănuţ, e o ingratitudine faţă de familia Deleanu.

Aceste scene grele, însă, erau neverosimile, dat fiind iubirea lor şi raporturile de filială afecţiune şi delicată stimă dintre Monica şi părinţii lui.

Totuşi, germenul exista, fatal. Oricând putea da naştere unei atingeri, foarte uşoară, abia nuanţă, nu lovitură de ciocan – dar acea simplă atingere a Monicăi l-ar fi înstrăinat dureros pe Dănuţ de părinţii lui.

De altfel, dorinţa de independenţă care-o făcuse pe Monica să-şi continue studiile la Universitate şi să-şi dea examenul de capacitate, intrând în rândurile profesorilor de liceu – înainte de plecarea la Paris – vorbea clar. Nu era o mişcare de răzvrătire, de scuturare a jugului agreabil. Era o mişcare de neatârnare firească oricărui om pentru care

viaţa începe în clipa când devii stăpân pe tine, dispunând aşa cum hotărăşti deliberat. Foarte cu greu Monica acceptase plecarea la Paris pe socoteala Olguţei, care dispunea de la majorat de averea moştenită de la Fiţa Elencu. Olguţa îi smulsese acceptarea, într-o conversaţie necunoscută lui Dănuţ. Monica îi spusese atât: că Olguţa are nevoie efectivă de tovărăşia ei, şi că, de altfel, doctoratul în litere, pe care şi-l va lua acolo, îi va fi de folos.

Aşadar, Dănuţ nu numai că dorea să contribuie la independenţa Monicăi, dar vroia să răscumpere într-un fel obligaţia de recunoştinţă contractată de ea faţă de părinţii lui, luându-i caracterul de troc, lăsându-i-l pe acel de afecţiune pură. În clipa căsătoriei, Dănuţ se hotărâse să renunţe în favoarea Olguţei la partea lui de avere. Această renunţare trebuia să fie zestrea eliberatoare a Monicăi.

Ca să poată face însă acest gest, trebuia să fie în stare să câştige alături şi împreună cu Monica banul cel de toate zilele.

Cum?

Sufletul îi oferea o corabie cu pânzele umflate pe pragul ondulat al mărilor. Viaţa îi oferea Palatul Justiţiei.

Alege!

Monica! Monica!

Ziua, cu clienţii, rob; noaptea, cu corabia, stăpân.

Dar somnul?

De zece ani scria; pe-atunci însă nu ştia că scrisul, ca şi tuberculoza, e boală de lux. Ce crease timp de zece ani? Nimic. Făcuse game. Îşi pregătise degetele să fie suple, docile, să poată clădi acordul vast, să poată culege sunetul gingaş. Dar ce clădise? Nimic. Căsuţe de nisip, palate de scoici, catedrale de hârtie.

Acum putea clădi. Acum putea primi viaţa în palate şi o putea îngenunchea în chilii. Dar când?

În clipa când Dumnezeu a hotărât înfăptuirea lumii, avea în faţă şase zile de trudă şi şase nopţi de odihnă.

El n-avea zilele, şi nici odihna nopţilor.

Monica! Monica!

Nu putea s-o sacrifice pe Monica. Dar nici sufletul nu putea să şi-l sacrifice, căci, sacrificându-l, ar fi împuţinat şi alterat însăşi dragostea lui, care avea dimensiunile sufletului său întreg, nu ciung.

Trebuia să câştige el singur prin munca lui, şi trebuia să scrie. De aproape un an de zile, de când era avocat, câştiga mai mult sau mai puţin, dar câştiga. Dureros şi umilitor câştig!

În genere, avocaţii debutanţi sunt nehotărâţi pe pragul profesiei. Intimidaţi de siguranţa agresivă şi ironică a înaintaşilor lor – în care nu disting tartarinismul; descurajaţi de aspectul suburban al judecătoriilor de ocol, unde-şi fac stagiul de începători; sensibilizaţi de vrâstă şi literatură pentru trivialitatea vieţii procesuale; sfioşi la vorbă şi lesne intimidabili în această profesie în care vorba şi cutezanţa sunt organic necesare, ca braţele pentru tâmplar şi picioarele pentru ciclist; licenţiaţii în drept, dar neofiţi în avocatură, dându-şi seama că întreaga învăţătură de până atunci e ca pământul văzut din planeta Marte, pentru cel hărăzit traiului între oameni; decepţionaţi de avocatura visată şi decorativ privită dinafară, acum, când sunt în rândurile ei intime, ca cei care râvnesc epismul vieţii de cavalerist înainte de-a fi cunoscut cazarma: tinerii avocaţi şovăie, gata să renunţe la cariera visată. Dar cade şi în buzunarul lor, deodată, greutatea onorarului. Gustă şi ei, prin surprindere, ritmul gesticulărilor la bară şi murmurul admirativ al sălii. Confratele mai bătrân decât ei se dovedeşte mai puţin colţos şi mult mai puţin primejdios la bară decât pe coridor, pe sală, pe stradă şi în opinia publică. Şi, minune, însăşi frenezia timidităţii lor le dă un curaj pieptos, în faţa căruia curajul avocatului bătrân apare ros în coate, greu în genunchi, cu respiraţia scurtă. Atunci observă cu mirare că nu se cunoşteau, că s-au descoperit mult superiori propriilor lor aşteptări, paralizate de debut. Avocatura i-a prins, dezbărându-i de acel esenţial principiu

de viaţă şi desăvârşire al omului: îndoiala de sine. Sunt siguri. Sunt însăşi inima vieţii şi creierul care comandă. E ca o îngrăşare subită a sufletului, până atunci zvelt şi flexibil. Sunt avocaţi. Sunt în perfect echilibru cu viaţa şi cu ei înşişi. Vor trăi până la capăt, radioşi, cu iluzia supremaţiei intelectuale, în cocardă. Un om a murit, un avocat s-a născut: trăiască avocatul.

Dănuţ nu murise, nu vroia şi nu putea să moară., în contact zilnic cu avocatura, zilnic îndârjirea lui era sporită. Profesia nu-l putea asimila.

Pledase întâiul proces alături de domnul Deleanu. Invidiat de toţi camarazii de vrâstă ai baroului, debutase la Curtea cu juri într-un proces celebru în analele proceselor scandaloase.

Acuzatul, om cu vază în societatea ieşană, moşier bogat, îşi violase propria fiică, trăind cu ea maritalmente, vreme de doi ani. Într-o zi fata fugise cu un tânăr vecin de moşie, la Iaşi. După o noapte petrecută la hotel, îşi denunţase părintele.

Pledau patru celebrităţi penale ale baroului ieşan, în frunte cu domnul Deleanu. Debutantul Dănuţ era şupranumerar.

Opinia publică era de perfect acord cu Justiţia şi chiar cu opinia particulară a propriilor apărători ai incestuosului: acuzatul era un monstru, fata, o victimă. Dar acuzatul era foarte bogat, aşa că patru avocaţi trebuiau să lucreze în răspărul opiniei publice şi al intimei lor convingeri, pentru a obţine onorarii de achitare.

Avocaţii angajaţi se mărginiseră să citească actul de acuzare, copioasă relatare a faptelor, însoţită de aferentele consideraţiuni juridice. Dănuţ copiase întreg dosarul, cu mâna lui, şi câteva nopţi în şir, cu creionul nuvelelor şi al poemelor, meditase grafic problema pe care trebuia să o rezolve dintâi în faţa curiozităţii lui de viaţă, şi apoi, în faţa judecătorilor. Lecturile din Freud, şi în special teoria

„complexului Oedip”, îi dăduse sugestii preţioase pentru dezlegarea acestui proces.

Moşierul incestuos avea o biografie relativ normală. La treizeci de ani se căsătorise cu o fată de şaptesprezece ani, pe care o idolatrase. Cu ea avuse un singur copil: fata care-l adusese pe banca acuzării. După patru ani de căsnicie, fusese înşelat, adică aflase. Îşi bătuse şi alungase soţia necredincioasă, trimeţând fetiţa la o soră a lui din Bucureşti. Nu vroia să mai ştie nimic despre fetiţă. Îi trimetea bani, dar atât. În timpul războiului, fetiţa rămasă la Bucureşti în timpul ocupaţiei germane, dovedise, pare-se, după spusa mătuşei care o creştea, aptitudini categorice pentru destrăbălare.

După război, moşierul se recăsătorise cu o văduvă frumoasă şi săracă. Între timp, sora lui de la Bucureşti, alarmată de moravurile şi independenţa sfidătoare a nepoatei, o expediase tatălui ei, cu o scrisoare edificatoare. În clipa revederii, copilul de odinioară devenise femeie, exactă reproducere în castaniu a mamei ei roşcate, demult plecată în străinătate, unde i se pierduse urma. Pentru fată, în casa părintească începu o viaţă de neîndurată severitate. S-ar fi zis că ispăşea nu numai purtările ei, ci şi păcatul mamei. Închisă la moşie, nu vedea pe nimeni, nu ieşea nicăieri, era controlată pas cu pas, şi pe deasupra pusă la învăţătură subt privegherea tatălui ei şi a mamei vitrege.

Dănuţ lămurise, analizând microscopic toate amănuntele acestei intimităţi în trei, ecoul şi revanşa vechii gelozii, premergătoare păcatului descoperit al mamei, îmbinându-se surd cu severitatea bărbaţilor, în genere, pentru tot ce-i în legătură cu apetitul sexual al fiicelor lor tinere. Această severitate a tatălui e întotdeauna deosebită de a mamei, căci tatăl vede cu o incomodă repulsiune, că şi copilul său e tot femeie, şi replica acestei repulsiuni nemărturisite – care dă ceva impur atitudinei faţă de copilul-femeie – e excesul şi brutalitatea posomorâtă în severitate.

Moşierul îşi supraveghease exclusiv fata. Amănunt pe care Dănuţ îl reţinuse, dându-i toată valoarea, căci această exclusivitate în supravegherea fetei dovedea o detaşare de femeia lui, în ce priveşte gelozia. Natural, văduva frumoasă şi săracă, prudentă atâta vreme cât cea mai mică nesocotinţă i-ar fi periclitat situaţia, profitase de relaxarea supravegherii în ce-o privea. Profitase din cale-afară, căci fusese prinsă şi expulzată ca şi întâia femeie – dar calm. Nici bătaie, nici scandal. O simplă constatare cu jandarmi a adulterului şi izgonirea din casă, lăsându-i timp să-şi facă bagajele.

Rămas singur la ţară cu fata lui, moşierul devenise mai sever. Nemaiavând înlocuitor pentru îndeaproape supraveghere, şedea tot timpul acasă, încruntat, rigid, taciturn, poruncitor, lovind fără cruţare, la cea mai mică nesupunere.

Renunţând la o evadare imposibilă – ferestre cu gratii, uşă închisă cu cheia şi un lacăt pe deasupra – fata în plin clocot de nubilitate, văzând în tatăl ei nu tatăl – un tată nu se improvizează prin severitate – ci temnicerul ei, bărbat, găsise calea de îndulcire a vieţii ei aşa cum i-o indica poruncitor natura: să-i devie simpatică, să-l îmbuneze, să-l moaie, să facă din el un tovarăş cât mai agreabil, în lipsa altora.

După o săptămână, citeau şi vorbeau împreună. Mai mult, feciorul care-i servea la masă – martor în proces – văzuse pe stăpânul său râzând.

După două săptămâni ieşeau amândoi la plimbare, călări sau cu docarul. Împreună supravegheau munca ţăranilor de pe moşie.

Într-o zi, rochiile, gătelile şi fardurile cu care venise de la Bucureşti, trecuseră prin surpriză în odaia ei. Până atunci erau sechestrate în odaia tatălui ci.

De-atunci, zi cu zi, îşi pierdu aspectul de penitentă, luându-l pe acela de femeie, care, înveselind intimitatea

mohorâtă a unui bărbat izolat, devine floarea şi stăpâna casei.

Conştiinţa ascensiunii în dominaţiune creează nu numai la femei, ci la toţi oamenii publici, elanul abuziv. Într-o zi, fata propusese tatălui ei o călătorie în doi la Bucureşti. Scena se întâmpla seara, la masă.

— Odată s-o încruntat boieru de-am crezut c-o sfarmă! I s-o umflat vinele de pe frunte, s-o făcut roş ca sfecla, o strâmbat capu-n jos şi o plecat de la masă cu şărvătu la gât, ca un om beat. Musca nu zbârnâia.

Aşa spunea feciorul, martor al acestei scene.

În aceeaşi seară, fata – nu mai era închisă – bătuse, în halat de noapte, la uşa ietacului părintesc. Deschisese uşa. Se apropiase de pat.

— Ce vrei? răsunase după o lungă tăcere, un glas cavernos.

Tăcere.

Se aşezase pe marginea patului.

Tăcere.

Venise cu părul despletit pe spate. Se aplecase pe obrazul tatălui ei.

— Nu mai ştiam, dragă băiete, gemuse în fundul cancelariei închisorii omul bătrân către Dănuţ, nu mai ştiam ce-i cu mine! Era lângă mine, trup lângă trup, femeia pe care o iubisem… Plângea, ştergându-şi ochii tulburi, plini de vinişoare sanghine, cu degetele tremurătoare… pe care am iubit-o în tinereţea mea.

Fără gemăt, fără protestare, fata devenise amanta tatălui ei.

— Dragă băiete, să-mi fi spus odată: „Ce faci, tăticule?” scuipam pe mine şi mă zvârleam în apa Prutului…

Doi ani, fata fusese amanta tuturor nopţilor tatălui ei. Călătoriseră împreună în străinătate. Rochiile, în garderoba ei, erau val neîntrerupt. Capriciile ei deveneau imediat faptă. Exasperată de conştiinţa păcatului oribil, virilitatea omului bătrân răspundea frenetic femeii tinere de lângă el.

Coaptă sexualiceşte, nu prin dragoste, ci prin viciu, de la o vreme fata se blazase de formula pe care o presimţea incompletă şi dorise dragostea idilică. Făcuse cunoştinţă cu un tânăr vecin de moşie. Fugise cu el. Raţiunea denunţării? Mai presus de toate, panica de-a nu fi prinsă şi ucisă. Vinele umflate pe fruntea bătrânului lubric în braţele ei şi glasul cavernos o urmăreau neliniştitor. Condamnarea lui la temniţă însemna liniştea şi libertatea ei.

Dar teama de scandal? Tânărul cu care fugise, îndrăgostit ideal de graţia nevinovăţiei ei, o descoperise, natural, femeie coaptă, demult cadenţată de dragoste. Dramă între ei. Dar fata-femeie – prefăcuse drama în tragedie, ea devenind eroina, tânărul, spectatorul îngrozit. El denunţase – revolta lui n-avea capacitate omucidă: era şi student la Drept pe deasupra – fata recunoscuse şi narase. Fusese siluită, după cazne, lupte, ameninţări cu revolverul.

De ce nu denunţase? Era supravegheată strâns şi ameninţată cu moartea.

Acesta era procesul. Ordonanţa definitivă, rechizitorul şi actul de acuzare nu erau decât o reeditare cu amplificări şi comentarii juridice a interogatoriilor fetii.

Acuzarea era fata; acuzatul, tatăl. La mijloc avocaţii. În faţă, Justiţia. Iar cerul, podelele şi zidurile erau opinie publică. Sala era pavată, decorată şi clădită cu opinie publică în opinia publică.

Magistraţii proiectaseră şedinţă secretă. Dar deasupra tuturor puterilor constituite sunt femeile. Femeile Iaşului obţinuseră şedinţă publică pentru acest spectacol.

Apărătorii – în afară de domnul Deleanu, care niciodată nu participa la conciliabulele confraţilor – decretaseră singura soluţie salvatoare: nebunia. Aveau şi un punct de reazăm, într-o întâmplare care coincidă cu debutul raporturilor incestuoase. O cădere în cap, de pe cal, a moşierului, de pe urma căreia zăcuse în pat câteva zile, rămânând cu ticuri faciale şi cu insomnii febrile. De altfel, un avocat poate

dovedi oricând nebunia clientului său. Cu atât mai uşor se poate dovedi nebunia unui monstru.

Dănuţ nu era consultat. El n-avea nici glas, nici vot în acest conciliabul care se ţinea de altfel în ultimul moment, pe coridorul Curţii cu juri, în preajma closetelor: singurul loc neinvadat de public.

Ochii spectatorilor – în majoritate femei: mame şi fete: studente – aveau luciri tulburi. Dar vorbele şi murmurile erau indignate.

Dănuţ era trist. O tristeţă care-l paraliza. Văzându-l palid şi abătut, domnul Deleanu, cu o înduioşătoare solicitudine, îl ocrotea cu braţul, îmbărbătându-l.

— Dacă nu te simţi în vervă, lasă, Dănuţ. Lasă-l pe tata.

Asta cu glas încet şi ochi copilăreşti buni.

Şi subit redevenea alt om, impulsiv, agresiv, neastâmpărat, impunându-şi ritmul întregii dezbateri, comentând cu glas tare lectura actului de acuzare, răsturnând c-o replică râsete în sală, oţet pe magistraţi.

Preşedintele venise hotărât să imprime dezbaterilor gravitate, decenţă, dramatică sobrietate. Cu neputinţă! O simplă ocheadă a avocaţilor, subliniind caracterul echivoc al unei fraze din actul de acuzare, dezlănţuia hopuri săltăreţe de râs sughiţat cu batista la gură.

Clopoţelul sună.

Dar acest râs al sălii, nu putea fi potolit decât cu pompele de incendiu. Era nechezatul cu nări dilatate şi ochii în friguri al sexualităţii stârnite.

Gravitatea lui Dănuţ, între gesticulările neîntrerupte ale confraţilor, impresiona agreabil pe femeile romanţioase. Şi tinereţa lui palidă, cu păr castaniu. Se simţea lins de priviri din sală. Era îngreţoşat.

Interogatorul începu. Acuzatul îşi pierduse vorbele, calmul rostirii silabelor. Din buzele sale ieşea un gemăt neputincios, bâlbâit. Articulaţie de mut, în care sunetele deznădejdii sunt ca cioatele pădurilor tăiate. Masca şi gemătul convulsionat ale acestui bătrân îţi dădeau fiorul

care suflă ger la rădăcina părului şi încreţeşte spinarea. Şi totuşi, nimeni nu spunea: „Lăsaţi-l. E penibil. E odios. Să se isprăvească odată!”

Întrebările stăruiau, amănunţite. Ochii sălii străluceau, la pândă.

Bătrânul rupea sunete din gura cutremurată. Oedip, cu grozăvia faptelor în ochii arşi cu fierul roş, aşa privea, aşa era.

Apariţia fetei – adusă pe sală din camera martorilor – produse o explozie succesivă de capete, ca a bidoanelor de benzină, apoi de murmure. În sfârşit, o tăcere holbată de mulţime în faţa eclipsei de soare pietrifică pe fiecare, cu gâtul întins, cu ochii bulbucaţi, cu urechile căscate. Curiozitatea hâise toate chipurile, ca o enormă oglindă convexă în care întreaga mulţime s-ar fi oglindit. Uitaseră să mai tuşească. Tăceau, strâmbi.

Fata se drapase în negru, ca o văduvă. Trecu prin mulţime cu genele plecate. Ochii tuturora o dezbrăcau. În clipa când se opri în faţa curţii te mirai că nu-i goală ca un hrean trecut prin dinţii răzătorii. Păstra încă o atitudine de călugăriţă cufundată în evlavie. Mânile încrucişate pe batista pregătită – alb pe negru – umerii plecaţi, capul înclinat, cu efect negru de gene pe fuga de palori a obrajilor până-n ovalul bărbiei. Bărbaţii, în treacăt, îi zăriseră sânii de profil: aveau vibrant contur. Din spate îi vedeau gleznele subţiri în ciorapi negri, perzându-se cărnoase – pulpe – în negrul flotant al rochiei de ajuns de scurte ca să dea trupului, în contrast cu subţiimea gleznelor, aspect de corolă învoalta pe tulpina ei. Văzută din spate, părea o pariziană orfană de război – filmată pentru străinătate – în clipa când vine să depună un buchet de violete – cu batista la gură – pe mormântul soldatului necunoscut.

Fără să fie întrebată de nimeni, începu în şoaptă, cu ochii plecaţi, frământând batista.

— Mai tare, îndrăzni un glas.

— Mai tare! Mai tare! Nu s-aude nimic! murmură corul sălii, cu ochi devoranţi şi urechi flămânde.

Clopoţelul sună.

— Vorbeşte mai tare, domnişoară! Nu-ţi fie teamă. Întoarce-te cu faţa la domnii juraţi, vorbi preşedintele cu glas scăzut, ca la ureche.

— Juraţii au faţa, noi spatele. Tristă meserie! trecu o şoaptă dinspre banca avocaţilor.

Preşidenţialul clopoţel clipi, briliantul inelarului sclipi.

Tot în şoaptă, dar mai umflată – ca aluatul dospit, când, buzat, întrece marginea vasului – fata urmă.

Nu era deprinsă încă să vorbească în public.

Şi deodată, fără legătură narativă, imprecaţia izbucni, însoţită de mână, ca nechezatul calului de vârful suliţei, în plin atac.

— Omul acesta, monstrul acesta şi-a bătut joc de virginitatea mea…

Dănuţ notă: „Virginitatea mea. Restul e secundar pentru ea.”

Glasul se iuţise, cu stridenţe care, împroşcate din şoaptele de până atunci, surprindeau ca un ardei blând la început, îngrozitor de iute deodată.

Publicul o urmărea cu ritmul de gâfâire al pasiunii. Juraţii deveniseră numai ochi. Perechi lângă perechi suspendate-n aer. Un singur jurat, chel, ştirb, fără dantură, cu bărbia haită-n sus, îşi aplecase urechea din stânga cu mâna, întorcându-se de profil. Acea singură ureche între cele unsprezece clipiri de ochi era monstruos coşmar, un fel de ochi păros al tâmplei, cu aripa de carne răsucită.

Mişcările fetei, libertate de constrângerea premeditată, căpătaseră elasticitatea revelatoare a trupului şi impetuozitatea roşie a sângelui. Descria caznele îndurate, căci monstrul de mult o pândea. De ce alungase din casă pe nevasta lui? De ce-o închidea într-o odaie cu zăbrele şi lacăt la uşă? De ce-o ţinea nemâncată? De ce-i îngropase tinereţa într-un mormânt?

— Acest vampir cu chip de om mi-a supt tinereţa, mi-a distrus viaţa…

Şi pe mama ei, sărmana, o bătuse şi o alungase din casă monstrul, satirul, fiara cu chip de om. Vorbea pe nerăsuflate. Îl acuza, îl acuza, îl acuza cu trepidaţia mistreţului mâniat. O ură uscată, fără lacrimi, vehementă, impudică. Era atât de trivială în gest, vorbă şi glas, deşi frumoasă şi foarte tânără, încât omul dintre puşti – tatăl şi amantul ei, acuzatul cu păr alb şi faţa vitriolată de privirea publicului – ridică deodată spre ea ochi de mort care-ar vedea din nou lumea, o clipă numai, cu o mirare putredă. Aşadar el era tatăl acestei fete…

Închise ochii viermănoşi.

Fata văzu şi, sprijinită de aprobarea tuturora, exclamă:

— Un singur lucru trebuia să faci: să te ucizi. Să nu mă târăşti aici, pe banca infamiei…

— Straşnic temperament! comentă banca apărării, apreciind temperamentul feminin, nu cel oratoric.

Umerii obrajilor i se înroşiseră, violent fardaţi de beţia sonoră. Fiecare întrebare însemna pentru ea un avânt de trambulină. Riposta lung, sacadat, îmbelşugat, ambalându-se, făcând din fiecare răspuns un zoier cu lături, aruncat în obrazul tatălui ei, reluând cu nouă vigoare amănunte repetate de mai multe ori. În clipa când preşedintele o invită să se retragă, fără să-şi dea seama, stăpânită de beţia ritmică a interogatoriului, avu pasul lubric, săltat din şold, al dansatoarei care se coboară de pe masă în aplauzele şi duhoarea de vin şi patimă a bărbaţilor excitaţi, cu tamburina dansului, devenită în mâna ei talger pentru chetă. Batista-i era uscată. Ochii foarte strălucitori. I se oferi un scaun. Se opri alături de el, cu mâna pe spetează, arătând unghii ascuţite, lăcuite purpuriu, unghii implântate parcă într-o inimă vie. Şedea cambrată, c-un şold proeminent, cu sânii vii. Nu-şi găsea astâmpăr. Numai patul, dansul, răcnetul, beţia sau crima ar fi putut-o uşura.

— Oribil spectacol, papa! S-a dat pe faţă adevăratul monstru al procesului.

— Taci, Dănuţ, să nu te-audă cineva!

—.?

— Tu nu vezi! a cucerit sala.

O cucerise într-adevăr. Ochiul rutinat al domnului Deleanu văzuse just. Sala vibra. Rechizitorul procurorului nu mai avea nevoie să dovedească nimic.

După audierea martorilor, procurorul se rezemă exclusiv pe „tragedia acestui copil fără de mamă, prostituat de propriul ei tată”; pe „accentul adevărului şi al suferinţei” cules din gura unui copil căruia atât îi mai rămâne: strigătul deznădejdii.

— Nu mă adresez juraţilor, mă adresez reprezentanţilor tuturor părinţilor, cetăţenilor care sunt copiii părinţilor de ieri… cetăţenilor care sunt părinţii copiilor de astăzi… Acest om…

Degetul procurorului fu ţeavă de revolver.

— Acest om, pe care nu-l acceptă nici mormintele părinţilor, nici leagănul neprihănit al copiilor, trebuie să piară dintre oamenii liberi. Altminteri, Dumnezeu îşi va întoarce faţa de la pământul făpturilor sale.

Şedinţa fu suspendată pentru felicitări. După avizul unanim, procurorul – un vibrant glas de bariton eu musteaţă brună – se întrecuse pe sine.

Întâia cădere de cortină a tragediei avea aplauzele ei, palme pe sufletul lui Dănuţ.

Şi apărătorii îl felicitară pe procuror, aprinzându-şi ţigările de la acelaşi chibrit, cordiali.

Condamnarea exista în sală, ca zidurile, ca podelele, ca scaunele, ca ferestrele.

Într-o astfel de atmosferă, avocatul rutinat ştie că juraţii câştigaţi de procuror, hotărâţi să condamne, trebuie, mai întâi, să uite complect tot ce s-a întâmplat până atunci. În mintea lor, procesul trebuie să dispară ca o rândunică în somnolenţele albastre ale cerului. Activitatea liminară a

pledoariei trebuie să se concentreze asupra memoriei juraţilor, făcându-i pase magnetice. Avocatul trebuie să surprindă pe juraţi, să-i minuneze, să-i uluiască, printr-o introducere depărtată de proces, ca Polul Nord de Polul Sud. Avocatul trebuie să distreze, să încânte, să dispună, să ademenească prin şagă, anecdotă, glumă, haz şi consideraţii generale – pe înţelesul tuturora şi în consensul banalităţii obşteşti. În acest fel, juraţii vor merge pe un alt drum decât cel al procesului – cu fanfară în faţă, în cadenţă unanimă – până departe, hăt departe, unde avocatul îi va lăsa dezorientaţi, să se reculeagă. Fiecare dintre ei se va simţi orfan, ostenit, gata de somn, conciliant, preocupat numai de el, de binele lui, de comoditatea lui. Astfel narcotizaţi şi izolaţi, cu pleoapele grele şi luciditatea aburită, juraţii trebuie din nou treziţi, căci dacă adorm de-a binelea procesul e pierdut.

Atunci răsună un tunet vocal, din senin, răstit, crâncen, hain, care are efectul sărurilor englezeşti – săruri de lavandă în amoniac – destupate subt nas.

Juraţii tresaltă. Ce s-a întâmplat? Cine s-a supărat? Sunt ameninţaţi? Viaţa lor e în primejdie? Nu! Nu! Nu!

Pledează avocatul, surâzând serviabil dezmeticirii lor, ca un conductor de tren în compartimentul somnului deputăţesc, dar indignat pe ceva sau cineva.

E agreabil să vezi un orator care-ţi surâde că distruge cu tot focul artileriilor verbale pe altcineva. E măgulitor să fii stimat de un om tare, a cărui putere urzicătoare, corozivă, contondentă şi explozivă se exercită în faţa ta pe spinarea altcuiva.

Juraţii simt atunci că trebuie să-l asculte pe acest om primejdios, să-l urmărească reverenţioşi, să-l aprobe cu capul, să nu-l indispuie, să nu-l irite, să nu şi-l facă advers. Avocatul, deci, în această atmosferă, e ca un taur intrat într-un bal, ale cărui dansatoare, văzându-l, dezbracă hainele roşii, arborând cele mai albe danturi, cele mai intime steaguri albe, cele mai benigne fizionomii, cele mai

calmante atitudini. Sigur pe urechea şi ochiul juraţilor, avocatul se ocupă de craniul lor. Dacă trepanaţia reuşeşte, juraţii achită; dacă nu, avocatul va casa la Înalta curte „această decizie strigătoare la cer”.

— Aveţi cuvântul.

Dănuţ se ridică. Tinereţa încruntată din faţa juraţilor nu era nici mască de avocat cu buza pe halba elocvenţei, nici statuară tăcere de orator popular. Faţa urei, pumnii strânşi ai revoltei. Primele vorbe fură pietre aruncate în judecători.

Domnul Deleanu, palid cum fusese Dănut înainte de-a se ridica, îşi aplecase fruntea pe braţele încrucişate deasupra pupitrului. După întâile vorbe, aruncate ca de-o catapultă, ridicase fruntea. În această clipă regăsea în Dănuţ vibraţia Olguţei. Uită complect că-i avocat, nu-şi mai dădu seama de formidabila gafă profesională a lui Dănuţ, şi redeveni studentul tânăr de odinioară, cu ochii săgetând sub scutul agresiv al frunţii. Pe-atunci aşa era şi el în faţa oamenilor. Tinereţa lui în contact cu viaţa devenea trâmbiţa revoltei.

Lapidaţi, după uimirea prealabilă – care dilata mirări cum se deschid umbrele – juraţii începură să se răsucească în fotoliile mâncate de molii.

Dar norul trecuse, lăsând în fizionomia sălii dezordinea grindinei mari. Toţi erau solidari împotriva unui singur om: avocatul. Acuzatul fusese uitat la părete, ca un copil la colţ când se ceartă părinţii.

Decongestionat de furia acumulată de-a lungul orelor de tăcere, Dănuţ îşi începu pledoaria cu altă gafă, mai formidabilă decât cea dintâi: o întrebare, aruncată în plin obraz fetei care-l privea încadrată de capetele spectatorilor:

— Dar dumneata, dumneata care ţi-ai condamnat tatăl la moarte, de ce nu te-ai sinucis?

Clopoţelul sună, exprimând indignarea generală.

— Domnule avocat, n-aveţi dreptul să insultaţi o femeie nenorocită, răspică preşedintele, avântându-şi capul peste masă.

Domnul Deleanu sări ars, dar în salt îşi schimbă fulgerător fizionomia, îmbrăcând un zâmbet inocent:

— Întrebarea mânie n-are, domnule preşedinte. A întrebat băiatul, n-a ordonat…

O gargară ilară transformă sala, solidarizând-o glumeţ cu avocaţii împotriva magistraţilor.

Hopul trecuse.

Întrebarea lui Dănuţ fusese explozia indignată a unei idei.

O reluă calm, arătând pe îndelete că actul sexual pentru o fecioară se traduce prin durere, prin teroare, prin revoltă fiziologică. Înaintea plăcerii – cardinală vieţii feminine – fecioara cunoaşte actul sălbatic, lovitura organică pe care trupul o primeşte cu o mirare înfricoşată, crispat. Acest dintâi contact sexual, pentru fecioara îndrăgostită e un sacrificiu pe care-l face plăcerii bărbatului iubit. Întâia apropiere de bărbat e o deziluzie. Dulceaţa strângerii de mână şi a sărutării devine deodată agresiune brutală. Femeia care-a acceptat se teme de bărbat după ce-a fost trupeşte iubită, şi numai masca recunoştinţei bărbatului ostenit alături de ea, redevenit prevenitor şi calm, atenuează spaima femeii care-a văzut în braţele ei metamorfoza sărutării în muşcătură, a dezmierdării în strivire, a vorbei în gemăt dezarticulat – a turturelei în gorilă. Întâia reacţie a femeii, posterioară actului sexual, e revolta, deviată îndată prin conştiinţa sacrificiului. Ultima reacţie e măgulirea, cu un aţâţător fior de spaimă din care se desprinde curiozitatea, întâia poftă.

Dar când actul, consimţit îndeobşte, e smuls prin viol, de către un om de care te desparte o îndoită repulsiune – a legăturii filiale şi a vrâstei; când omul care te îndurerează e un monstru, atunci revolta e pură şi ia proporţiile demenţei.

Ucizi, răzbunându-te.

Sau te ucizi, ca să dispari dimpreună cu greaţa de tine şi de ai tăi.

Dănuţ arătă că revolverul – subt ameninţarea căruia fata pretindea că fusese violată – era un corp distinct de trupul

acuzatului. Un om nu poate iubi cu revolverul în mână. Poate cel mult obţine consimţământul iniţial, cedarea. Odată obţinute, odată dorinţa devenită act, revolverul, în chip firesc, iese din mâna şi mintea celui preocupat de actul drăgostii, absorbit de el.

De ce nu-l folosise atunci, în clipa de istovire a bărbatului din braţele ei, desfiinţându-l, sau desfiinţându-se? Căci după săvârşirea actului, în clipele imediate, raportul de forţe era inversat: bărbatul, dominator înainte de act – prin puterea bărbătească înzecită de dorinţă – era istovit prin plăcere, şi istovirea sexuală a unui om bătrân echivalează cu o letargie, cu o apatie în tot cazul, care-l face inofensiv; pe câtă vreme femeia, în plin clocot al urii, al scârbei, al deznădejdii, e o forţă atunci născută, o energie atunci izbucnită, ale cărei manifestări niciodată nu pot fi pasive.

Care era reacţia fetei posterioară actului? Pasivitatea? Melancolia? Dezgustul debil? Dar aceste reacţii echivalează cu o resemnare. Ori, fata pretindea că luptase mereu, ceas cu ceas, clipă cu clipă – pe câtă vreme revolverul neutilizat dovedea contrarul.

Vra să zică, principalul izvor de informaţii al acuzării – victima – era suspect. Adevărul în genere nu e un atribut al victimelor; nici de data aceasta nu era.

Cu această suspiciune, Dănuţ revizui întreg procesul.

Începuse o sumară expunere a teoriilor lui Freud, explicând semnificaţia „complexului Oedip”. […]

La lumina teoriilor lui Freud, Dănuţ întreprinsese biografia paralelă a părţilor din proces. Tăgădui că ar fi existând „glasul sângelui”.

Rumoare în sală. Clopoţel preşidenţial.

— Domnule avocat, sunteţi prea tânăr ca să cunoaşteţi „glasul sângelui”.

— Într-adevăr, mulţi părinţi iubesc în virtutea „glasului sângelui” pe copiii prietenului casei, ripostase tare domnul Deleanu, cu degetele în răscroiala jiletcei, privind cu fruntea toată sala.

Râsete, cu ochii la alţii.

Dănuţ urmă, arătând procesul de latentă formaţiune al drăgostii părinteşti, care nu apare ca trăsnetul. Arătă că dragostea părintească se naşte din contactul zilnic, că e o însumare, o totalizare a treptatului ataşament de copilul pe care-l vezi crescând subt ochii tăi. Că părintele care nu şi-a văzut copilul din clipa când era un aluat de carne şi un tril de greier, umanizându-se treptat în forme graţioase, devenind copil, ocrotit de el; distrat de el cu poveşti, cu minciuni; dezmierdat şi adormit de mâna lui; vegheat când e bolnav, nopţi de-a rândul, cu sfâşietoarea şi neputincioasa milă a omului mare pentru copilul dezarmat în faţa suferinţei; când, într-un cuvânt, nu şi-a retrăit copilăria alături de copilul lui – acel copil, devenit om mare, e copilul său prin voia întâmplării, nu prin perspectiva amintirilor înduioşate. Faţă de acel om, care e copilul său, părintele, dacă nu e făţarnic, va avea reacţia normală raporturilor dintre oameni necunoscuţi. Îl va evalua, faţă de criteriile, preferinţele, slăbiciunile şi antipatiile înrădăcinate în el. Îi va fi simpatic, antipatic sau indiferent, ca orişice om pe care l-ar întâlni în viaţă, exterior egoismului său. Va avea obligaţiuni faţă de el. Desigur. Dar obligaţiunile sociale nu creează stări sufleteşti conforme cu natura acelor obligaţii. Plăteşti impozite statului nu fiindcă-l iubeşti, ci fiindcă n-ai încotro: de ochii lumii, sau de teama sancţiunilor legale.

Mai departe, Dănuţ arătă că psihologiceşte acuzatul nu era tatăl fiicei sale.

Şi de la acesta nuanţă porni în analiza bărbatului bătrân, singur la ţară cu fetiţa turburată de nubilitate. Această fetiţă, icoană castanie a tinereţii mamei ei roşcate – deosebite prin culoarea părului, dar înzestrate cu aceeaşi neliniştitoare feminitate – reprezenta pentru tatăl ei momentul culminant al tinereţii lui, momentul când îşi izgonise prima soţie, cu violenţa convulsivă a pasionaţilor sanghini. O izgonise – dar o dorea. Dacă n-ar fi plecat în străinătate, pierzându-i-se urma, desigur că ar fi rechemat-

o, supunând-o aceluiaşi regim penitenciar, la care-şi supusese fiica trimisă de la Bucureşti, pentru purtări rele.

Tratamentul fetii făcea să apară în viaţa conştientă a bătrânului, o energie brusc dispărută în sufletul obscur, cu ani în urmă, după ce-şi alungase soţia. Trecutul şi prezentul se îmbinau, răscolind sufletul tulbure al adâncurilor. Fata lui era fiica lui pentru mintea lui clară. Dar fundul sexual al sufletului vedea în ea o femeie care-l făcuse să sufere, care-l putea încă şi necontenit face să sufere. Tratamentul fetii era o răzbunare, o gelozie, deghizate, nu numai pentru alţii, dar chiar şi pentru conştiinţa lui morală, în severitate părintească.

Femeia de-a doua, descoperită şi ea adulterină, fusese expulzată calm. Indignarea raţiunii o îndepărtase din casă, nu scârba şi revolta drăgostii înşelate.

De acum înainte, acuzatul şi victima erau singuri. Ajungând la acest punct, Dănuţ declarase:

— Domnilor judecători, mă simt dator, înainte de-a începe analiza care-mi pare decizivă, să arăt că nu urmăresc jignirea acestei nenorocite fete; nu voi pretinde şi nu pretind că fata, conştient, şi-a sedus tatăl…

Sala murmură revoltată, ca şi cum ar fi declarat contrarul.

Dănuţ vorbea de aproape două ore, într-o atmosferă ostilă şi impermeabilă oricărui argument adus de el.

Simţi din nou îndemnul tristeţii: „Du-te de aici. Lasă-i. Du-te.”

Dar în faţa lui, dintre puşti, un om bătrân îl privea cu evlavie. Era o îngenunchere în privirea acelor ochi.

Urmă.

Cunoaşterea amănunţită a dosarului, informaţiunile culese de la acuzat şi martori, îndelunga lor meditare, şi elanul acela imaginativ, graţie căruia putea mula orice decor, îi dădură vorbele care crează o atmosferă cu toate particularităţile ei. Descrise curtea boierească, odaia fetei, sofrageria, ietacul bătrânului.

Descrise, cum ai descrie mobile şi lucruri concrete, gândurile fetii, prizonieră într-o odaie ursuză, subt privegherea posacului temnicer. Arătă, în această situaţie, cât de natural şi feminin era gândul fetii de-a îmblânzi, de-a capta bunăvoinţa – evita cuvântul seducere – bărbatului de care depindea exclusiv. Şi zugrăvi, făcând prudent uz de mărturia feciorului, treptata transformare a fetii din clipa când – prizonieră până atunci – devenise stăpână; şi vertiginoasa prefacere a bătrânului, când după ani de mahmureală începuse să râdă la masă.

Cine-l îmblânzise? Fata lui? sau femeia din casa lui? Evident, femeia, căci surpriza cu gătelile fetii, sechestrate din ziua sosirii de la Bucureşti, şi restituite pe furiş – vorbea clar: „Fii femeie. Na-ţi hainele care te vor face mai frumoasă în ochii mei.”

Refăcu scena din sufragerie. Faţă în faţă, la masă. Râd. Glumesc. Şi iată că fata, cu glasul care desigur că avea accentul prefăcut şi mieros al glasului mamei ei – când îl înşela fără să ştie – vorbise:

— Ia-mă la Bucureşti, tăticule…

Sili pe juraţi să vadă scena. O apropie de ochii lor, ca la cinematograf, când filmul subliniază un tablou, izolând prin mărirea dimensiunilor şi intensificarea luminii, două personagii principale, a căror mimică trebuie să fie urmărită cu de-amănuntul.

Şi astfel dădu deplinătate accentului sinistru al mărturiei feciorului.

„Odată s-o încruntat boierul, de-am crezut c-o sfarmă. I s-o umflat vinele de pe frunte, s-o făcut roş cum îi sfecla, o strâmbat capul în jos, şi o plecat de la masă cu şărvătu la gât, cu capul în jos, ca un om beat. Musca nu zbârnâia.”

„Odată s-o încruntat boierul.” Se prăbuşise bucuria lui, calmul de până atunci. Fata nu era mulţumită cu el împreună. Gândul ei se ducea tot spre Bucureşti: oraşul în care începuse să arate purtări rele.

„.de-am crezut c-o sfarmă…” Înviase panica, groaza din trecut, de pe vremea primei lui soţii. Înviase mama. Fata din faţa lui era strigoiul femeii de odinioară. Ar fi sfărmat-o desigur, dar venise congestia. Plecase de la masă cu şervetul la gât, roş ca sfecla – adică vânăt – împleticindu-se ca un om beat. Instinctiv intrase în ietac, unde se răsturnase sau se prăbuşise pe pat.

Dănuţ arătă că în momentul primei furii, acuzatul ar fi putut deveni ucigaşul copilului său.

— Şi uşor de achitat completase în surdină domnul Deleanu, cu aprobarea confraţilor.

Dar că năvala sângelui, congestia cerebrală, îl împiedicase să-şi exteriorizeze furia. Aşa numai se explica libertatea fetii, din acea seară. Căci dacă era teafăr, ori o ucidea. În prima furie, ori reîntrona, cu sporită îndârjire, vechiul regim penitenciar.

Ce căutase fata la el în odaie? Solicitudine filială? Teama de pedeapsă şi frica recentă erau prea vii ca să mai încapă alături de ele îngrijorarea pentru viaţa omului care fusese şi putea să redevină temnicerul ei. De altfel – invocase iarăşi mărturia feciorului – fata îşi continuase masa, cu fruntea încreţită, plecase la ea în odaie, se dezbrăcase, se despletise…

Reintrase deci în normal, – dar preocupată. Hotărârea de-a intra în ietacul tatălui ei o luase, desigur, fără să-şi dea seamă de semnificaţia ei, în clipa când, dezbrăcată, în cămaşă de noapte, cu halatul de noapte pe umeri, despletindu-se în faţa oglinzii, se gândise – în faţa oglinzii – că hainele dezbrăcate puteau din nou să fie sechestrate, că frumuseţea ei putea din nou să fie zidită într-o odaie. În faţa oglinzii femeile, măgulite de icoana lor, întotdeauna simt acuta nevoie a admiraţiei bărbăteşti, nevoia de-a se valorifica în ochii virili: nutritiva oglindă. O imagină satisfăcătoare, în singurătate, pentru femeia dublată în oglindă, înseamnă mai ales o părere de rău, un regret, traduse printr-un oftat, printr-o privire visătoare. Ar dori ca

oglinda să devie subit fereastră, vitrină sau scenă. Aşadar, în faţa oglinzii, care o arăta frumoasă şi ameninţată iar de vestejire în singurătate, se gândise la omul bătrân, pe care-l dominase câtva timp, şi simţise că aşa cum era, frumoasă ca în oglindă, trebuia să se ducă şi să recâştige locul pierdut sau periclitat.

Până aici, Dănuţ arătase că totul putea fi controlat şi confirmat prin mărturii. Reconstituirea lui, era sinteza vie a spuselor martorilor. Din clipa când fata intrase în ietacul tatălui ei, martorii dispăruseră.

Dar Cuvier, când reconstituise, orientându-se după un os găsit, sau chiar o sfărâmătură de os, specii animale de mult dispărute, ale altor ere, se folosise de martori? Acea logică a naturii intitulată de el „legea corelaţiunii formelor”, înlocuise spusa martorilor. Aceeaşi lege a corelaţiunii formelor dă putinţă investigaţiunii juridice să pătrundă veridic acolo unde martori nu-s şi să reconstituiască logic, nu arbitrar, fapte necunoscute.

Dănuţ căutase să reediteze scena căreia fata îi da o versiune agreabilă acuzării – în conformitate cu psihologia generală şi cea momentană a protagoniştilor.

Moşierul, în clipa când fata bătuse la uşă, era desigur încă ameţit de congestie. Altminteri, furia şi teama nu l-ar fi lăsat să stea întins pe pat, în timp ce fata liberă, necontrolată, putea să fugă.

Bătaia fetii în uşa ietacului era întâiul sunet viu care-l solicita. Căci până atunci, de când se sculase de la masă, „nu zbârnâia musca”, aşa cum spunea feciorul.

Fata intrase.

— Ce vrei?

Încă nu se dezmeticise. Tălmăcirea acestui: „Ce vrei?” e: „Cine-i? Ce-i?” al omului deşteptat din somn.

Complect treaz, moşierul i-ar fi spus acelei care-l doborâse la pat: „Ieşi”, sau: „Ticăloaso!”

Imperativul sau injuria ar fi dovedit complecta revenire la normal. Interogativul, în acea clipă, însemna abia un

început de deşteptare.

Fata se apropiase de pat. Îşi aplecase obrazul pe al bătrânului, aducându-i în nări parfumul părului despletit şi căldura unui trup de femeie alăturat trupului său. Omul acesta doborât de congestie, înainte de-a fi stăpân pe mintea lui, se deşteptase fals în congestia sexuală. Lângă el era o femeie care-i dezmierda obrajii. Lângă el reînvia parfumul de odinioară al femeii care-l înşelase. Surd, mânia începea, dar gestul ei, în trupul slăbit şi mintea aiurită, nu era decât un val moale, dezmierdare, pipăire, apropiere posesivă de trupul alăturat.

În epoca nubilităţii, fetele plâng, râd şi se roşesc foarte uşor. Mişcările sângelui sunt vânt printre trandafiri. O atingere mai lungă de un trup bărbătesc le poate da o moleşeală dulce ca o sinucidere în apă caldă, prin tăierea vinelor.

Din atingerea celor două trupuri se născuse pe nesimţite acordul ritmic al sexualităţii. Niciunul dintre ei nu ştia ce se va întâmpla. Trupurile lor, val cu val, îşi impuneau legea.

—.în acea clipă, comentă Dănuţ, un trup de bărbat se împreuna cu un trup de femeie, în cavernă. Noţiunile de tată şi fiică ale civilizaţiei nu puteau să existe, căci cele două trupuri erau în afară de civilizaţie. Incestul nu s-a născut atunci, ci numai după înfăptuirea actului, în conştiinţa tatălui şi a fetei, redeveniţi oameni în clipa desperecherii. Anterior civilizaţiei, moralei şi legii, faptul, în acea clipă, nu era păcat. Incestul a luat naştere în amintirea lor posterior înfăptuirii lui.

— Nu-l lăsaţi, nu-l lăsaţi! Nu-i daţi voie. Apăraţi-mă…

Răcnetul fetei, cu mânile la cer, cu trupul smuls din mulţime, avu efectul loviturii cu coada biciului în crupa calului. Sala cabră. Indignarea se născu în acea clipă, dar cu efect retroactiv. Toţi aveau aerul să spuie: „Cum de-am tolerat până acum, să fie insultată în auzul nostru, această biată fiinţă fără apărare?”

Clopoţelul sună.

Procurorul izbucni.

— Domnule preşedinte, mă fac ecoul conştiinţei tuturora, cerându-vă să luaţi cuvântul domnului avocat. Morala publică e jignită…

— Dar cea particulară? răsună, deasupra tumultului, glasul domnului Deleanu.

— Evacuez sala!

— Evacuaţi ecoul conştiinţei tuturora, domnule preşedinte, zâmbi domnul Deleanu, sau invitaţi-l să fie calm.

— Domnule preşedinte, mă pun subt ocrotirea dumneavoastră!

— Rămâneţi acolo, domnule Procuror general. E un adăpost inviolabil, replică domnul Deleanu.

— Domnule preşedinte…

— De ce-aţi ieşit? Ahile avea un călcâi vulnerabil, dumneavoastră aveţi două.

Captivată de ripostele repezi, sala devenise iarăşi spectatoare.

— Urmaţi, domnule avocat, dar ţineţi seamă de ce-aţi văzut! interveni preşedintele către Dănuţ, arătând cu palma spre sală.

Până în momentul întreruperii, Dănuţ crezuse – văzând capetele adunate în jurul vorbelor lui, văzând încordarea generală, concentrarea tuturora – că a izbutit să impună adevărul cu reliefuri sigure, că toţi îl văd, îl recunosc. Îşi dădu seama, fulgerător, de enormitatea erorii. Î1 urmăriseră nu cu atenţie, dar cu pasiune – revăzând ochii lor de-atunci, îşi dădu seama că luceau lubric – fiindcă palpitarea spre pornografic îi delecta profund. Ceea ce căutau ei în vorbele lui, era fiorul erotic, tabloul impudic, fresca păcatului oribil. Plastice, vorbele lui – pentru el – erau un auxiliar al analizei; pentru ei erau un tablou în sine, un scop.

Totul se explica în acest fel. Îşi amintise o scenă din timpul războiului. Camarazii lui de regiment izbutiseră să capete un aparat cinematografic. Între alte filme – rebuturi

dinainte de război – obţinură de la ruşi un film pornografic. Fusese invitat şi coIonelul – om bătrân şi puritan – la reprezentaţie. Până la sfârşit, colonelul privise scabroasa vitrină a sexualităţii orăşeneşti. După ultimul tablou se ridicase tunând: „Să le fie ruşine celor care fac astfel de ticăloşii. Trebuie dat pe foc acest film.”

Îşi adunase ofiţerii la popotă, ţinându-le un fulminant discurs patriotic şi antipornografic, şi sechestrase filmul destinat incinerării. Colonelul n-avea aparat cinematografic, dar avea ochelari şi lupă. „Băieţii” fuseseră informaţi de ordonanţa colonelului că filmul era citit de acesta, cu devoţiune, prin sticlele măritoare.

Acelaşi lucru şi de astă dată. Priviseră filmul care li se păruse pornografic, pe care în realitate îl făcuseră pornografie, dându-i caracterul de scop, eliminând analiza al cărei punct de plecare era, şi dându-şi seama, când răsunase ţipătul fetei, că tăcerea lor de până atunci îi da de gol, că era pornografică aşa cum pentru ei era şi pledoaria, redeveniseră – eliberaţi din muţenie – gloată ipocrită, căutând să spele prin indignarea colectivă tăcerile individual revelatoare de până atunci.

Pledoaria lui mai avea încă multe analize, multe comentarii. Vroia să le arate că singurul fapt care putea fi examinat din punctul de vedere al legii penale era debutul incestuos. Căci legea penală nu pedepseşte incestul, ci violul, adică actul sexual smuls prin violenţă, împotriva consimţământului celui care-l suferă pasiv. Că această violenţă este elementul substanţial al violului, deci, existenţa sau neexistenţa ei va include sau va exclude din prevederea penală faptul respectiv. Cum însă convieţuirea de doi ani, călătoriile în străinătate, libertatea fetei din acea vreme, eleganţa şi buna ei dispoziţie, excludeau accentul zilnic al violenţei – dovedind, dimpotrivă, o complacere dacă nu o resemnare pentru menajul incestuos – singurul moment în care crima ar fi putut lua naştere era acel al primului contact sexual, deşi consimţământul ulterior, după

părerea unor doctrinari ar fi fost o ratificare, făcând să dispară crima. Vroia apoi să le explice raţiunea acestui lung menaj incestuos; psihologia fetei, excitată de păcat, îmbătată de revanşa dominaţiunii totale asupra celui care fusese temnicerul ei şi al mamei ei, dorinţa de a-l ruina – dovedită prin simţitoarea împuţinare a unei mari averi. Vroia, apoi, concomitent cu evoluţia fetei, să le arate evoluţia tatălui, ros de remuşcări, amânând mereu o sinucidere reparatoare, al cărei gând îl făcea mereu să guste din păcatul noapte cu noapte mai ispititor, mai de jar. Vroia, într-un cuvânt, să ridice în faţa judecătorilor acea mare statură fantomatică de gheţar plutitor a fatalităţii şi să le dea fiorul spectacolului a doi oameni, mişcându-se mărunţi în umbra îngheţat uriaşă a fatalităţii care i-a întâlnit în drumul ei indiferent. Din acest punct de vedere vroia să ceară achitarea lui penală şi compătimirea nenorocirii acestui om, pentru care achitarea însemna, ca şi ocna, şi poate mai dureros, o definitivă excludere din rândurile sociale.

Mai vroia să analizeze raţiunea denunţului tardiv. Vroia să le arate cum se născuse în sufletul fetei care trăia în viciu, nostalgia idilei, adică a unei nouă formă de iubire, de viaţă. Intervenţia oportună a tânărului vecin de moşie; descoperirea de către acesta, că fata pe care o iubise idilic, dar pe care o dorea trupeşte, nu era fecioară. Jignirea vanităţii lui de senior sexual, abilitatea instinctivă a fetei, care preferase să dea pe faţă drama, devenind eroină de tragedie, decât să fie socotită banală fată cu aventuri…

Era inutil.

— Voi fi scurt, domnilor judecători, părăsind aceste analize ale omului, care pe dumneavoastră vă indignează iar pe mine mă întristează, şi voi descinde în Codul penal.

Examinase glacial faptul, din punct de vedere strict juridic, şi ceruse achitarea, cu un ton care le spunea: „Faceţi ce vreţi!”

Şedinţa fusese suspendată, rămânând în continuare după masă.

— Măăă, cinică e generaţia asta de după război! Nu respectă nimic! exclamase un avocat.

În trăsura care-i ducea acasă, domnul Deleanu îl sărutase pe Dănuţ, punându-i în buzunar un plic în care era tot onorarul primit pentru proces şi-i împărtăşise următoarea reflecţie:

— Dragă Dănuţ, în avocatură, ca să-ţi poţi permite să spui justiţiei adevăruri de talia celor spuse de tine, trebuie să fii avocat bătrân şi celebru – dar atunci nu le mai spui. Eu însă te rog să rămâi aşa cum eşti… câtă vreme voi fi lângă tine.

*

La nouă, şedinţa fusese redeschisă. Adevăraţii avocaţi se simţeau datori să repare gafele de după amiază. Întâiul ridicat la bară găsise locul ocupat de reputaţia lui. Zâmbise, cu o înclinare a capului, zâmbetelor reverenţiale, care-l omagiau unanim. Chipul său ar putea fi numit visul unei halbe de bere. O jovialitate sanghină, ochi sfredeliţi de râs şiret, fălci masive, gest familiar, care bate publicul peste umăr şi peste burtă. Era vestit pentru dibăcia lui de scamator judiciar. Pentru el, o pledoarie era un joc de-a „uite popa, nu e popa”. Achitările pe care le obţinea erau aplauze traduse în decizii de achitare, răsplată personală acordată meritelor lui. Plătit împărăteşte, avea cultul exclusiv şi mărturisit al onorarului. „Chiulul clientului” – acest diavol fabricat de Scaraoţchi, anume pentru avocaţi – nu exista pentru el. Pleda bine, spunea el, numai când simţea în buzunar ponderea onorarului. Şi nu pleda decât bine. Începuse, elogiind cu hârdăul şi lopata, meritele literare – sublinierea o făcuse cu ochiul – ale predecesorului său la bară, fiul ilustrului confrate Iorgu Deleanu, adevărată glorie a baroului românesc.

— Forma aleasă a tânărului meu confrate, limbajul cu flori de stil, cultura generală de care ne-a dat ampla dovadă, ne

fac să presimţim în domnia-sa un demn urmaş al ilustrului său tată…

Uitase că domnul Deleanu era alături.

— Dragă prietene, n-am murit încă. Fii, te rog, gentil şi amână elogiile necrologului. Cât despre fiu-meu, de vreme ce eşti exclusiv avocat, lasă pe critici să-i comenteze literatura.

Înghiţise ilar – ca un şpriţ dat duşcă, deşi oţetit – această întrerupere şi continuase, arătând că dacă tinerii întrec pe bătrâni prin cultură şi prin forma literară, în schimb bătrânii deţin experienţa vieţii, pe care tinerii n-o au. În numele acestei experienţe de viaţă, cerea încrederea juraţilor. Pledase iresponsabilitatea. Acuzatul era nebun, deci beneficia de faptul justificativ prevăzut de articolul 57 din Codul penal.

Descrisese, catastrofal, ca prăbuşirea unui edificiu american cu cincizeci de etaje, căderea moşierului în cap de pe cal. De-atunci începuse să-l „lucreze” nebunia. Acest fel de înnebunire, în limbajul său special, era numit traumatic. Deci, nebunie traumatică.

Un vapor nu poate trece printr-o ureche de ac. De aceea, sufletul nu şi-a ascuns adâncurile, ridicând ziduri de stânci. O simplă ureche de ac desparte sufletul aparent – accesibil tuturora – de sufletul adânc, accesibil rareori unor anumite minţi numai.

Cine trece prin această ureche de ac intră în suflet; cine trece pe alături, trece înainte, dar pe lângă suflet. Aşa că e foarte greu să distingi pe cel care-a intrat, de cel care trece pe alături, fiindcă amândoi înaintează cu egală viteză, în aceeaşi direcţie. Publicul admira siguranţa evoluţiei acestui transatlantic; urechea de ac era în ochii lui Dănuţ un cer gol.

Pledoaria dovedea nebunia. Problema pusă de avocat era următoarea: poate să trăiască doi ani un nebun în societate, fără ca nimeni să observe că-i nebun? Şi o rezolvase cu exemple. Preşedintele Wilson al Americei, condusese lumea,

şi totuşi medicina dovedise ulterior că era nebun. Cutare concetăţean, bine cunoscut ieşenilor, frecventator asiduu al berăriei „Azuga”, patru ani băuse halbe, şi fusese dovedit nebun. Urmară anecdote, aluzii, istorisiri, amintiri.

Şedinţa devenise o petrecere în familie, captivată de convorbitor. Aşteptai tava cu dulceţi şi cafeluţele. Parcă auzeai clănţănitul sticlelor îndesate în căldări cu gheaţă.

Acest om, al cărui suflet nu cunoştea tăcerea, straniul şi toate acele mirări care te fac să presimţi penumbrele şi lumina de lună ale nebuniei, vorbea despre nebunie pitoresc. Elementele ei le desprindea din paharul cu vin. Pentru el, nebunia era o beţie de lungă durată, care pe unii îi face febrili şi zgomotoşi, pe alţii, taciturni şi apatici.

Această nebunie, dovedită pe înţelesul tuturora, era acceptată cu filosofice înclinări de cap, ca un parastas după care urmează praznicul.

Avocatul următor, dându-şi seamă că publicul nu s-ar fi supărat ca melodia să fie bisată, reluă motivul primei pledoarii, aducând tot aportul său de amintiri personale. Astfel, defilă în faţa juraţilor familia de nebuni notabili a oraşului Iaşi. E foarte plăcută excursia printre amintiri. Solidarizează pe cei de faţă, dându-le un trecut comun. Îi măguleşte pe deasupra, fiindcă între atâţia nebuni, ei singuri – cei de faţă – sunt normali şi încă foarte perspicaci şi inteligenţi, de vreme ce avocatul îi încredinţează că nu psihiatria – „ştiinţa nebunilor scrisă de oameni… bizari” – ci ei, oamenii normali numai, pot fi arbitrii unor astfel de chestiuni. Al treilea avocat, nemaiavând ce spune, vorbi o oră, făcând generalităţi despre sufletul omenesc. Porni de la Hamlet: „a fi sau a nu fi”… Pledoaria sa avu caracterul muzicei de sacrificiu din antracte. Dădea răgaz auditoriului să-şi sufle nasul, să tuşească, să-şi scarpine ceafa sau coşul de pe frunte, să caşte, să-şi dezmorţească încheieturile – să-şi mai caute puţin de sufleţel. Domnul Deleanu se ridică într-o tăcere deferentă. Magistraţii luară în fotoliu o nouă poziţie, căutând să şi-o impuie definitivă; juraţii din primul

rând îşi sprijiniră coatele pe genunchi sau se rezemară mai îndesat în fotolii; cei din rândul al doilea se sprijiniră de spetezele fotoliilor din faţă, făcând cu suflarea lor călduţă clisme cefei respective; procurorul, răsfrângându-şi mâneca robei cu o mişcare elegantă, îşi pregăti creionul.

Înainte de-a arunca bomba – pledoariile domnului Deleanu aduceau întotdeauna surprize care dădeau procesului o nouă întorsătură – domnul Deleanu proclamă existenţa glasului sângelui. Se îndoia, desigur, de existenţa acestui glas, în sinea lui, dar vorbea gândindu-se la Olguţa, căci vorbele lui aveau o duioşie, un adevăr, o căldură, care dovedeau marea lui iubire părintească pentru Olguţa, nu existenţa glasului sângelui. Asta pentru Dănuţ. Domnul Deleanu izbutise să impuie tuturora bătaia lui de inimă, cu fiecare vorbă în care această rară inimă de tată bătea.

Spre deosebire de majoritatea marilor avocaţi, ale căror pledoarii aduc idei, argumente şi suverane ritmuri oratorice, domnul Deleanu aducea mari emoţii umane. Îi înşela, fiindcă inima lui o vedea pe Olguţa, pe când ceilalţi vedeau paternitatea în genere – dar emoţia vorbelor sale, veridică, răscolea sufletele, expulzând orice impuritate. Era un elan de înălţare purificatoare. Respirau aer curat. Aşa că în clipa când domnul Deleanu afirmă că nici un părinte nu poate fi amantul fiicei sale, incestul nu mai există.

Dar rămânea acuzatul.

Urmând, domnul Deleanu arătă că incestul e un fapt atât de monstruos, încât istoria omenirei, care uită chiar fapte glorioase între atâtea pe care le pomeneşte, înalţă pe incestuoşi la înălţimea faptului istoric, spânzurându-i ca pe Iuda în faţa posterităţii. Vorbi despre papa Borgia, amantul Lucreţiei Borgia, arătând cu de-amănuntul fizionomia Renaşterii, cu arta ei supremă, care nu era decât convulsiunea fastuoasă a unei adânci destrăbălări. Şi argumentă persuaziv că incestul Borgilor era fapta rezumativă a unei epoci, nu fapta unei familii. Astfel, consemnând numai incestul istoric, nu şi pe cel normal

colectivităţilor nomade şi popoarelor primitive, făcu din incest un semn culminant al destrăbălării unei epoci şi al unui popor, cum ar fi ciuma bubonică în promiscuităţile Orientului.

Cu această premisă, analiză moravurile neamului românesc, neam prea tânăr ca să fie conrupt. Patriotismul sălii era convins mai dinainte, dar şi foarte măgulit de această analiză. Trecu imediat, abrupt, folosind atitudinea publicului, la biografia acuzatului. Fiu de răzeşi moldoveni. Tinereţă studioasă. Viaţă curată. Prima căsătorie: act de om normal. Izgonirea femeii necredincioase: act de om profund moral, care nu poate accepta în căminul lui impuritatea. A doua căsătorie, de după război: dorinţa de a-şi rechema fiica, dându-i şi o mamă. Şi arătă, astfel, ajungând la momentul violului, ce insolit devenea acest act în viaţa unui om care albise curat.

Aruncă bomba. Toţi – judecător de instrucţie, procuror, cameră de punere subt acuzare, opinie publică şi avocaţi – plecaseră de la premisa că fata e fiica tatălui său. De ce? Fiindcă actul de stare civilă spunea aceasta. Dar actul de stare civilă dovedeşte numai în faţa legii paternitatea. Această paternitate e formală – „Pater semper incertus”… a spus poporul cel mai lucid: romanii.

Era într-adevăr victima fata acuzatului?

Oul lui Columb, dar Columb îi dăduse stabilitate.

Ai fi zis că toată sala se născuse în acea clipă. Era un început de viaţă zâmbitoare şi mirată. Faţa procurorului se lungise, ochii i se micşoraseră. Juraţii respirau. Deveniră zâmbitori şi guşaţi.

Pentru domnul Deleanu, a dovedi era natural ca deschiderea buzelor în preajma vorbei. Le dovedi, deci, că fata nu era copila acuzatului. Refăcu biografia primului menaj. Femeie tânără şi arzătoare; om prea copt şi prea mohorât pentru tinereţa ei. Adulterul descoperit era un adulter, dar logica arăta clar că nu era întâiul. De altfel,

care era raţiunea expedierii copilului de îndată ce mama fusese alungată?

Iarăşi vorbi părintele, cu aceeaşi căldură, cu aceeaşi emoţie. De copilul tău, rămas fără de mamă, nu te desparţi. Devii tu mamă pentru el. Mânuţa lui numai, întinsă spre tine, e singura rădăcină care te leagă de viaţă, atunci când eşti dezgustat de ea.

Să te desparţi de copil, în clipa când ai pierdut dragostea mamei? Dar atunci ar fi trebuit să se ucidă cel care dezlega ultimul nod de bucurie al vieţii lui.

Nu! O alungase din casă fiindcă era copilul păcatului. Alungase păcatul matern, alungase şi via lui amintire.

Juraţii erau convinşi. Aprobau.

Totuşi, domnul Deleanu găsi accentul comunicativ al unui argument neprevăzut.

— Aţi văzut pe acest copil, domnilor, subt ochii noştri, în faţa tatălui său. Şi aţi avut dovada neîndoioasă că fiinţa care condamna la moarte pe acest bătrân nu e fiica lui.

Reluă glasul sângelui, arătând că acest glas domină sufletul cu prezenţa lui uriaşă, ca un munte. Că, orice s-ar întâmpla în vale, muntele rămâne în picioare. Oricât ar duşmăni un copil pe propriul sau tată, cu oricâtă dreptate, în clipa când îl va vedea la stâlpul infamiei, bătrân şi dezarmat, va fi alături de el, împotriva străinilor, cu mila, dacă nu cu fapta, cu lacrima, dacă nu cu pumnii.

— De două ori glasul sângelui n-a vorbit: în clipa când omul acesta a devenit amantul acestei femei şi în clipa când această femeie a dat ea cea dintâi cu piatra în amantul ei. Aceşti doi oameni, părinte şi fiică în faţa legii civile, în faţa legii sângelui sunt doi străini.

Replica procurorului bătu la uşi zăvorâte, cu stăpânii plecaţi de-acasă.

După ce-şi isprăvi rezumatul, preşedintele – magistrat călit în lupte judiciare, cu un ton care izbuti să îmbrace solemnitatea clipei, se adresă acuzatului.

— Acuzat, eşti om bătrân, curând vei da socoteală de faptele dumitale altui judecător, mai mare decât noi. În numele acestui judecător te îndemn să răspunzi: îţi recunoşti fiica sau nu?

Tăcerea veni ca o paloare.

Dănuţ zări capul domnului Deleanu: şi-l aplecase, greu. Nu mai era avocat; era tatăl copiilor săi.

Apoi ochii lui Dănuţ se întâlniră cu ai acuzatului. Nu putea să-i urle: „Recunoaşte că eşti tatăl ei. Fii ultimul om drept şi cinstit. Spală-ne de ticăloşie.”

Nu putea. Dar era palid, cu obrazul subţiat, căci ochii acuzatului, întorcându-se de la el, se pironiră în pământ.

— Nu ştiu…

Fu achitat de minciună, ticălosul care fusese cel mai curat dintre ei, el, cel legat de stâlpul infamiei, până în clipa când, învins de oameni, intrase în rândurile lor, dându-le ce meritau: efigia minciunii lor.

*

Pe mânile omucide ale lui lady Macbeth, răsărise pata de sânge, shakespeareian.

Tot atât de durabil, după acest debut, gustul rânced al avocaturei apăruse în sufletul lui Dănuţ. Procesul se isprăvise la două noaptea; el adormise la patru; restul nopţii şi-l petrecuse cu alternanţe de coşmaruri şi insomnii. Somnul îl alunga în insomnie, insomnia îl lepăda în somn. Pe hotarul de pucioasă dintre coşmar şi obsesia trează simţea vorbele procesului – viol, incest, violenţă, sexualitate, perversitate – viermuind în el, ca limbricii, ca păianjenii, ca scorpiile. Era scuturat de acele friguri care vin din suflet, din bălţile acre ale scârbei de oamenii între care te prenumeri zoologic.

A doua zi de dimineaţă anunţase pe părinţii săi că pleacă la un prieten, rugând-o pe doamna Deleanu să-i pună deoparte scrisorile de la Paris, se suise în automobil – maşină uşoară cu trei locuri, pe care i-o dăruise Herr

Direktor după licenţă, destinând-o alergăturii profesionale – şi plecase.

Unde? Nu ştia. Se îndepărta de oraşul în care fusese procesul, de oamenii care auziseră, văzuseră şi vorbiseră sau vorbeau despre proces. Ajunsese tocmai la Durău. Acolo, la poalele Ceahlăului, printre călugării cu păr mărăcinos, sălbăticiţi şi imbecilizaţi, rude cu cimpanzeii, rândaşi ai grajdurilor Domnului – era în sfârşit singur. Trăsese la arhondaric, dându-şi un nume fals. Nu vroia să mai existe nici prin numele său adevărat. Vroia să uite tot. Să aştepte uitarea ca o iarbă deasă, grasă şi înaltă, cum era cea din poiana schitului. Dorea apariţia uni suflet stupid şi bleg ca o vacă plină. O săptămână întreagă trăise printre stânci, copaci şi ierburi, gonind mereu trupul, nelăsându-i decât răgazul somnului greu ca un stejar trăsnit. Îşi primenise nările şi plămânii cu miros de brad, ascultase, în clipe de senin, bucuria apelor de munte, copilăroasă în pârâul care duruie pe lângă schit; ascultase, când se-ntunecă piscul Ceahlăului cu nori întunecaţi ca nişte ochi deschişi ai muntelui, negri deasupra Moldovei, basul bubuitului de tunet; ascultase ploile, cum vin şi fug, lungi, pe picioare de argint; ascultase brazii, ascultase toaca, ascultase clopotul – dar glasul omenesc îl ocolise şi acolo.

Când se înapoiase de la Durău, tristeţa lui avea obraji rumeni.

Dar decât să te duci după fiecare proces la Durău, mai bine rămâi acolo.

Monica! Monica!

*

De-atunci, Dan Deleanu devenise avocat, renunţând la avocatura experimentată în întâiul proces.

Pe cât putea, adică din răsputeri, căuta să profeseze cu gura numai. Codurile adnotate îţi dau legi şi jurisprudenţe, cum magazinele cu haine pentru baluri costumate închiriază fracuri, hlamide, costume de paj, burnuzuri arabe. Codurile-n geantă, vorbele pe buze, şi atât. Se

trudea să fie cât mai cenuşiu, cât mai şters, cât mai în umbră. Reverenţios cu judecătorii, cuviincios cu colegii, răbdător cu clienţii. Prin nimic să nu atragă atenţia nimănui. Să fie în avocatură cum sunt submarinele în mare, alături de vapoare: cât mai afund, cât mai invizibil. Să şteargă, să estompeze măcar aventura debutului. Să-l facă pe acel Dan Deleanu care încercase în faţa Curţii cu juri să respecte viaţa, să devină neverosimil faţă de acest Dan Deleanu, ireproşabil de culoarea colbului judiciar.

Sufletul? Noaptea, printre cucuvaie…

Dar sufletul, când e mare şi tânăr, nu acceptă uşor regimul impus de voinţă. Buzele celui care vorbea la tribunal, curte sau judecătorie, nu erau buzele pe care avocatul Dan Deleanu şi le lăsa în cuier, când venea seara acasă, alături de surtuc: erau buzele lui, unicele, cele de zi, ca şi de noapte. Şi în dosare – în acele dosare mânuite de mâna arhivarilor şi grefierilor, în acele dosare scrise cu stridenţa cernelii violete, sau cu apoasă cerneală albastră – ochiul clar vede tot viaţa. Şi ce trist e obrazul vieţii privindu-te îndărătul gratiilor unei foi de dosar! S-o laşi acolo închisă, s-o laşi să mucezească acolo, când o vezi, când ştii că poţi sfărâma gratia?

Greu! E greu să ţii în mână furculiţa şi să mănânci pe deasupra când mânia îţi strânge pumnii!

În aceste condiţii, zi cu zi el suferea mai aspru, în timp ce camarazii lui, asimilaţi de mediul profesional, îşi găsiseră echilibrul stabil.

Intra în Palatul Justiţiei aşa cum intri în spital. Pentru un singur proces, pe care nenorocul îl rânduise al şaptezecelea pe listă, îşi pierdea o după amiază întreagă, pentru ca, de cele mai multe ori, procesul să fie amânat din lipsă de timp. În decursul acestor ore nu se mişca din sala de şedinţă. Acolo cel puţin era lăsat în pace. Şedea ghemuit într-un colţ de bancă, dormitând printre vorbe ca printre muşte într-o bucătărie locace.

Uneori, însă, un colţ de cer albastru ca întâia prună coaptă în livadă, o rândunică, vârf de lance în azur, o albină intrată printr-o spărtură de fereastră, aducând în sala de şedinţă murmurele soarelui, îi dădeau, cu valuri de sânge din inimă pornite, acea nostalgie a haiducilor puşcăriaşi când înverzeşte codrul. Pleca. Nu departe, căci trebuia s-aştepte rândul procesului. Cu geanta subţioară, se ducea peste drum, lângă cele două mitropolii. Se simţea solidar cu cea veche, dezafectată, nu cu cea nouă, hardughie cu trup de gară germanică şi patru turnuri ţuguiate infatuat, clădire parvenită şi fanfaroană, atât de străină în perspectiva alungitelor curbe ale dealurilor ieşene. Cu drept cuvânt Gheorghe Panu spunea despre ea că e o masă cu picioarele în sus. În schimb, ce dragă-i era vechea Mitropolie, pustie şi sihastră, alături de cealaltă. Cât de ieşană era clădirea care avea forma girezelor clădite-n lung! Nici un turn nu trâmbiţa deasupra ei. Doar patru cruci ridicau în semnul lor creştin clădirea care bătuse mătanie cu fruntea în faţa Domnului ceresc. Creştea iarba în jurul ei, iarba izolării şi paraginei, nu gazon. Şi trei păuni, în odăjdi de primăvară, cu straniu ţipăt, pe lângă zidurile în ruină, erau adevăraţii preoţi ai adevăratei Mitropolii a morţii ieşene.

— Cum de-a ieşit dintr-un om vesel ca dumneata un băiat atât de trist? îl întrebase odată pe domnul Deleanu un perspicace coleg de barou.

— Fecior vesel din om trist se vede mai des: nu? Se vede că el îi tatu-meu!

*

Ceasul Mitropoliei bătu unu.

Subt lună, Iaşul era scufundat în somnul unei ape clare: oraş de altădată, înecat, adus de visul apei, ochiului. Îl pierzi, îl vezi, dispare, vine…

Întinereau mereu alţi lilieci cu floare albă şi violetă. Erau de flori întâmplările primăverii. Un mugur verde se deştepta alb şi înflorea mai tare de mirare. Un ou alb, ovală simplicitate, se deschidea crăpat, cu un luceafăr de puf

blond: pui de primăvară al cloştei. Buratecul palpita de râsul unei glume inocente.

Muşcase cineva o zarzără crudă, sau mirosea iarba atât de ud acidă?

Într-un oraş bătrân, greu de melancolii, primăvara e veselia mirată a unei fetiţe, când scoate dintr-un pod cu vechituri jucăriile unui copil mort.

Cu cotul rezemat de fereastră, Dănuţ privea noaptea, de mult. Se ridică de la fereastră, intrând cu totul în odaie. Era prea multă primăvară în noaptea Iaşului.

Aprinse o ţigară. Se-ndepărtă, se apropie de masa de lucru. Era o basculare nehotărâtă în paşii săi. O cumpănă, când depărtată, când apropiată de manuscrisele rânduite subt lumina lămpii şi-n penumbră.

— Tejghea!

Murmurase printre dinţi.

Schimbă direcţia paşilor. Porni spre fereastră, se întoarse spre uşă…

De câteva nopţi intrusiunea avocaturii în gândurile lui de noapte îl împiedeca să lucreze. Şi îndemnul lui Mircea, în aceste clipe când sufletul îl dădea afară, îi revenea obsedant.

— Publică! Publică! Publică! Trebuie să apari în faţa lectorilor. Să fii lăudat pentru defectele de care numai aşa te vei dezbăra; să fii înjurat fiindcă ai un suflet care nu seamănă cu sufletul devenit obligator şi oficial în literatura curentă; să fii dispreţuit pentru că ai necuviinţa de-a fi tânăr între bătrâni; să se încingă în jurul tău harmalaia publicistică. Atunci de abia vei şti dacă poţi rezista succesului, dacă insuccesul nu te acreşte în loc să te înalţe spre tine…

De câte ori îl vedea şi, mai ales, de câte ori îl vedea mohorât, descurajat, apăsat de profesie ca de o altă haină militară, Mircea îl îndemna să intre public în literatură.

— Nu-ţi spun să intri în literatură, cum ai intrat în avocatură, profesional. N-ai nevoie să faci vizite confraţilor,

să-i saluţi pe stradă, să le recunoşti cu obedienţa ta, gradul de locotenenţi sau generali literari. Publică subt un pseudonim, dacă vrei, dar publică, lasă-ţi sufletul scris să călătorească, să capete experienţă. Caietele tale vor să trăiască, să iasă în lume, peste capriciul, orgoliul sau avariţia ta de tine. Nu le-ai scris pentru tine, oricât le-ai iubi. Tu eşti un cer care vrea să-şi deţie toate stelele. Nu se poate. Trebuie să cadă. Asta-i viaţa lor…

Şi-ncet cu-ncetul, Mircea căutase să-i sugereze posibilitatea unei altfel de soluţionări a vieţii şi nevoilor lui.

— Nu scrii ca să câştigi, evident. Nici nu mai discutăm. După cum nici nu scrii ca să mori de foame. Nu e cazul, dar, în sfârşit! Contingenţa literaturii cu banul e străină actului creator. Intervine ulterior, ca o consecinţă economică a producţiei, de orice fel ar fi. Măslinul nu face măslinele pentru comerţ. E copac, nu comerciant. Dar măslina desprinsă din natură, devine, fatal, valoare economică… Tu vei publica pur şi simplu, fără premeditarea câştigului. Legea ofertei şi a cererii, fără de tine, dincolo de tine şi în afară de tine, va da visului tău realizat un anume indice de valoare economică. Buzunarele tale vor suporta consecinţele. Presupune că vei avea succes, că volumul tău va fi cerut de tot tineretul care nu găseşte în literatura actuală, nu hrană, dar nici aperitive măcar. Tu nu vezi că proza românească e anacronică! Pagini frumoase, dar intrate în istoria literară, testimonii ale trecutului. Tineretul mănâncă pâne uscată, şi o roade fiindcă are apetit şi n-are ce mânca. Uită-te: singura carte care pătrunde viabil în discuţia literară, e cartea străinătăţii. Snobismul literar, acest ferment real al începuturilor culturale, tot de cartea străină se interesează. De ce? Fiindcă miile de lectori activi – cei în care literatura devine viaţa, nu distracţie senilă – sunt tinerii: liceele, universităţile. Aceşti tineri asemănători între ei mai mult decât generaţiile precedente – prin această epocă radical nouă care începe cu ei – nu văd în literatură harta lor sufletească. Literatura actuală e o hartă

a României vechi. Tu faci parte din această generaţie recentă. Literatura ta are configuraţia sufletească a acestei generaţii. Vei pătrunde. În metafora ta, prea deasă, vor recunoaşte tumultul eruptiv al acestei vrâste ingrate a unei întregi colectivităţi tinere. Vei fi citit, cumpărat, adulat, înjurat. De ce să-ţi fie ruşine de banul câştigat cu adevărul tău sufletesc, când ai consimţit, în avocatură, să-l câştigi cu eeea ce tu singur afirmi că e minciună? Şi cine ştie, Dan, poate că într-o zi, banul onest câştigat cu sufletul tău, te va cruţa de ipocrizia avocaturii…

— În România?

— Sigur. În România. Asta-i eroarea grosolană a tuturora. Astăzi, când viaţa a devenit atât de grea, când banul nostru e atât de depreciat, şi cartea străină, prin aceasta, atât de scumpă – literatura a devenit, sufleteşte, un obiect de primă necesitate. Ceea ce era tutunul în tranşee, este literatura în viaţa de după război. E prea amară viaţa de azi. Toţi simt nevoia să evadeze din ea, să uite – sau să o poată înţelege, domina şi dispreţui, cu puterea, înălţimea şi ritmul unui creator. Această resursă de energie consolatoare, sau de îmbărbătare, oamenii n-o au în ei. O cer de la Dumnezeu, sau de la scriitor. Ei cer de la scriitor visul care adoarme ca vinul, şi energia care înviorează ca cea mai tare cafea neagră. Ei cer de la scriitor să le dăruiască noaptea amplificată, pentru odihnă, şi să le recreeze ziua de muncă. Când Eminescu a murit sărac în România, acea România, în totalitatea ei, era satisfăcută sau resemnată. Mai rău: abrutizată. Puţinii intelectuali revoltaţi puteau ajutora pe Eminescu, nu cumpărându-i cartea – erau prea puţini – ci prin ofranda lor generoasă. Astăzi, scriitorii epocii acestea au lectori. Dar unde-i scriitorul epocii, care moare de foame? Arată-mi-l! Există altceva în România de azi: veşnicile bocitoare. „Tragedia intelectualului” nu-i altceva decât aptitudinea plângăreaţă a falşilor intelectuali, elefantiazisul vanităţii lor. Eu te asigur că vei câştiga, fără ca să devii negustor ambulant de marfă literară. În clipa

când vei publica, indignarea unui bătrân care atâta aşteaptă: să poată profetiza dezastrul epocii în faţa apariţiei unei inedite literaturi, te va semnala dintr-o dată întregului tineret. Vei avea notorietatea unei corăbii ciumate care-a sosit în port. Curând, o generaţie întreagă va mânca poamele necunoscute pe care i le aduci. Şi injuria va rămânea ştirbă, după ce te va fi servit, anunţându-te.

Războiul îl virilizase pe Mircea, dându-i, trupeşte şi sufleteşte, altă musculatură pe aceeaşi delicată osatură de odinioară. Îşi pierduse aspectul de adolescent, care-l făcea să samene cu sfântul Sebastian, primind cu genele plecate săgeţile Hardtmuth ale Olguţei – căpătând o înfăţişare de oştean ieşit din întâia armură, proaspăt, grav: dreaptă statură a tinereţei cu ochi negri, simţindu-şi sufletul bogat ca o coamă. Întors din Germania, unde-şi luase doctoratul în filosofie, intrase de-a dreptul în lupta socială, înscriindu-se în partidul ţărănesc, în dispreţul părerii sfetnicilor – amici de-ai tatălui său – care-l sfătuiau să devină mai întâi liberal, ca să poată ajunge la Universitate; în România, acesta fiind drumul cel mai scurt dintre două puncte, oricare ar fi ele.

Dănuţ, care n-avea habar de politică – „această glandă îmi lipseşte”, mărturisea el – dar care cunoştea mai mulţi avocaţi ţărănişti, şi vedea că doctrina politică nu-i diferenţiază câtuşi de puţin de avocaţii liberali, averescani, iorghişti sau naţionalişti, îi reproşase această diminuare a libertăţii lui.

— Ce cauţi la ţărănişti anume? Dacă vrei să intri în politică, trage la sorţ, să aleagă hazardul!

Mircea zâmbise, deşi cunoştea inocenţa politică a prietenului său.

— Dragă Dan, când intri în politică, înseamnă că ai acest apetit fără să-l provoci, fără să-l invenţi. Şi când ai apetit robust, mănânci orice, cu o singură condiţie: să fie curat. Partidul ţărănesc, în stadiul său actual, e o mâncare de rând, dar curat pregătită. În celelalte mâncări politice

găseşti prea multe muşte, gândaci şi sosuri sleite, reîncălzite. Prefer…

Copleşit de muncă didactică – pe care de altfel niciodată n-o dispreţuia – îşi reluase şi activitatea literară, începută înainte de război, continuată în timpul şederii în Germania, prin corespondenţe informative. Revista ieşană Viaţa contimporană căpătase prin el un tânăr judecător, altfel aspru decât cei bătrâni, al problemelor sociale şi literare provocate de război. Stimat, cum sunt oamenii temuţi, mai ales când sunt tineri, călca sigur, folosind pentru mers elasticitatea înviorătoare a adversităţii surde şi a răutăţii coalizate. Aceeaşi solicitudine frăţească îl lega de Dănuţ, iar de numele Deleanu, acel nod marinăresc făcut din bătaia de inimă a drăgostii dintâi. Trăise. Nu-şi închinase tinereţa lui Dumnezeu, dar sufletul nu-şi aplecase genunchii decât în faţa Olguţei.

Ca să-l determine pe Dănuţ, dacă nu să publice, măcar să cunoască alt aspect al Iaşului, decât cel avocăţesc şi cel al contemplaţiei nocturne în singurătate, îl introdusese în intimitatea unui om pentru care avea, în ordinea intelectuală, aceeaşi atitudine ca şi faţă de Olguţa, în ordinea sentimentală. Acest om era directorul, redactorul, colaboratorul, tatăl, mama, fiul, soacra şi logodnica revistei Viaţa contimporană, pe care-o crease, conducând-o de peste cincisprezece ani.

Înainte de prima vizită:

— Haide, Dan. Nu te mănâncă!

— Cred… dar n-am timp, n-am chef… Lucrez…

Îl dusese pe sus oarecum.

După întâia vizită:

— Mircea, când mai mergem?

Acesta era primul succes al lui Mircea. Cu activă răbdare îl pregătise pe al doilea.

*

Dănuţ începuse să scrie – literatură, natural – cu zece ani în urmă, la vrâsta de şaisprezece ani. Dar nu în acea clipă a

primului vers desemnat grafic devenise scriitor, ci cu mult înainte. Acea clipă îl aplecase asupra caietului, nu asupra sufletului. Abia după multe caiete avea să găsească din nou ceea ce presimţise în copilărie, ceea ce căuta atunci: a patra dimensiune a vieţii, creaţiunea artistică.

Eşti copil mic, de cinci-şase ani. Ştii să mănânci urât; să dormi solid; să plângi cu o mie de lacrimi; să râzi cu zece mii de zurgălăi – şi ştii, mai presus de toate, să te joci. Te joci cu orice: cu unghia degetului cel mic, de la mână sau picior, şi cu barba lui Dumnezeu. Contemplaţia mistică – acea divină sugătoare de suflete, preparată de religii – n-a absorbit mai complect un suflet, decât joaca, sufletul copilăresc.

Un copil cu o minge în mână, e un copil cu sufletul în mână, cum unele tablouri religioase îl arată pe Isus copil ţinând în mâna lui pământul: trista minge. Astfel, copilul e, pe rând, toate jucăriile lui: băţ de poarcă, minge de oină, zmeu, praştie, titirez, arşice, diabollo, cerc, păpuşă, soldat de plumb, trompetă, darabană, cal de lemn, scrânciob… În clipa când jucăria pe care-o ţine-n mână nu mai e o formă a sufletului său, ci un simplu obiect de distracţie, nu mai e copil. Dar atunci, e iarăşi, pe rând, tot ce citeşte, toţi eroii de poveste, care-l încântă, toate chipurile văzute la cinematograf şi teatru… Apoi vine dragostea, apoi începe viaţa. De acum înainte nu mai poate fi nimic altceva decât ce e, aşa cum e. Unii încearcă în religie evadarea inconştientă de odinioară. Mulţi cred c-au izbutit. Alţii se resemnează să fie ei, limitaţi în strictul hotar al personalităţii lor. Iar alţii, izbutesc prin activităţile profesionale să nu mai fie nimic: fericiţi ca şi copiii, sunt însă odioşi.

Dar sunt copii, plozi pe care jucăria nu-i absoarbe complect: aşa a vrut Dumnezeu, să fie în ei copilăria fracţionată.

E primăvară, de pildă. Copiii zburdă pe tăpşan. Acolo-s vrăbiile, dincolo-s copiii. Copiii se joacă de-a vrăbiile,

vrăbiile, de-a copiii. Nu mai ştii!

Tăpşanul nu e un tăpşan literar, adică o tipsie de primăvară, mărginită de plopi, să zicem. Nu! E un tăpşan orăşenesc, infect. Băltoace într-o parte, rău mirositoare. Ciori grase. Ghete putrede, scorojite, fără toc şi talpă, lepădate de un cerşetor o dată cu venirea primăverii. Cutii de sardele şi tinichele de conserve. Piepteni fără dinţi. Coji de lămâi.

Şi totuşi, şi acolo-i primăvara.

Copiii se joacă, dar unul dintre ei se joacă… uituc oarecum, discontinuu. Nu fuge mereu. Nu ţipă mereu. E puţin distrat. Ai crede c-a uitat ceva, c-a pierdut ceva. Se joacă şi el, dar ştie ca se joacă, pe când ceilalţi se joacă pur şi simplu. E vesel şi el, dar ştie că e vesel, pe când ceilalţi n-au vreme să facă astfel de constatări. Şi, pe deasupra, parcă e trist, parcă neliniştit. El nu cunoaşte primăvara, nici literatura primăverii – căci întâiul om e premergător literaturii – dar, în afară de joacă, se întâmplă ceva care-l priveşte pe el, care-l cheamă… E chinuit puţin. Nu-i e îndemână. Se furişează, neobservat de nimeni, dintre copii, şi se duce acasă, sau hoinăreşte pe uliţi, şovăind, ca cineva care-a pierdut adresa celui pe care-l caută. Parcă-i vine să plângă – un uşor nod în gât, care-l face să înghită des; parcă ar vrea să spuie ceva, dar n-are pe nimeni şi nici-o jucărie lângă el; parcă ar vrea să surâdă, şi-i vine să închidă ochii, rezemându-se de zăplazul cald de soare.

De ce-a plecat din joaca celorlalţi? Ce-a păţit? E bolnav…?

În tăcerea acelei clipe de joacă sacrificată fără motiv, s-a născut un scriitor. Dar acea tăcere, cu tremurul purităţii ei neexprimate, cu extazul ei neştiut, e depărtată ca o stea. Poate că o va mai întâlni, poate că nu. Desigur însă că nu în clipa întâiului vers al tinereţii va culege lumina acelei stele.

Şi dacă târziu, foarte târziu, după ce va fi săpat mii de tuneluri, după ce va fi spart mii de munţi, va descoperi misterul acelei clipe, ce va face? Va striga oamenilor: „Veniţi! Iată ce-am găsit, iată ce am Eu”; sau închizând la

loc tunelurile, ridicând din nou munţii, va rămânea singur, cu steaua lui?

Iată de ce Dănuţ nu publicase încă nimic.

Şi iată de ce, acum, când se vedea constrâns de viaţă să publice, să câştige altfel decât minţind, simţea tristeţa aceluia care în loc să ducă la târg ouă sau găini în coş, pentru vânzare, ar trebui să ducă steaua singurătăţii lui.

*

Începuse-n el febrilitatea care urmează marilor hotărâri, multă vreme amânate. Vrei să precipiţi clipele ca să isprăveşti mai repede, ceea ce ani de zile n-ai făcut.

Şi era burlesc contrastul dintre activitatea trepidantă a mânilor, şi aerul absent al feţii. Pusese ţigara fumată în saltarul creioanelor. După câteva clipe abia, deşteptat de mirosul de ars, o luase de acolo. În loc să-şi îmbrace surtucul, îmbrăcase pijamaua. Era enervat de aceste necontenite confuzii, şi totuşi mereu greşea. În faţa oglinzii în care se privea – fără să se vadă – observase deodată că-şi înnodase cravata la gulerul cămeşii de noapte.

Izbuti în sfârşit să fie gata. Smunci de pe masă caietul sacrificat publicităţii, cu duşmănie – având gestul unui tată când dă partea cuvenită de avere unui copil care, împotriva dorinţei părinteşti, se expatriază. Goli servieta avocăţească, exact cum făcea înainte de-a pleca la tribunal, împinse caietul în ea, şi, maşinal, puse la loc Codul de şedinţă. O cutie cu ţigări în buzunar, servieta subt braţ, pălăria înfundată în cap. Aruncă o privire distrat cercetătoare prin încăpere, stinse lumina, şi porni. Trecu prin antret, coridoare, coborî scările în vârful picioarelor, cu precauţiuni inutile – casa era goală, ietacul doamnei Deleanu era depărtat de încăperile din drumul lui – dar trupul se pregătea parcă pentru o faptă urâtă.

Noaptea, ca o fată brună de şaisprezece ani, cu lilieci în braţe.

Stele strălucitoare. Câni care se gudură până la poartă.

— Aici-i număru cinci?

O siluetă precipitată de telegrafist nocturn, cu băţul subţioară, îl întâmpinase, gata parcă să-l ia în coarne.

— Ce doreşti?

— O telegramă pentru… pentru…

Îl privi deodată pe Dănuţ, cu silabele adresei pe buze.

— Mă rog, sunteţi de-ai casei?

— Nu.

— Atunci…

Făcu un pas îndărăt, cu mâna pe băţ, căutând cu o aruncătură de ochi sergentul de noapte. Dănuţ trecu pe lângă el şi se îndepărtă cu pas mare. Telegrafistul îşi scărpină bărbia, răsfrânse buzele a mirare, ridică din umeri şi intră, lătrat de câni, mestecând un fel de invizibilă mămăligă uriaşă cu băţul printre ei.

Dănuţ mergea, mergea, ca cel din poveste, care nu trebuia să privească în urmă. O telegramă! Desigur că era dată de domnul Deleanu, anunţându-i pe neaşteptate un proces important la Curtea de apel, pe care trebuia, mâne dimineaţă, de la unsprezece la douăsprezece, să-l citească, să-l prepare, şi după amiază să-l pledeze, împărţindu-se în două: jumătate la Curtea de apel, în Palatul Justiţiei; cealaltă, la Curtea cu juri, în localul Şcoalei primare „Gheorghe Asachi”, unde avea alt proces. Domnul Deleanu izbutea să se împartă şi în patru, şi-l supunea şi pe Dănuţ, prin telegrame urgente, la acelaşi regim, anunţându-i procese neprevăzute, în ultimul moment.

Oftă adânc.

Şi deodată îşi simţi inima grea. Ajunsese. Era în dreptul celor două ferestre ciudat luminate, într-un oraş şi pe o stradă cu toate luminile stinse. Ferestre nalte de casă boierească: păreau foarte mari, din pricina zidului ruinat, cum în obrazul mistuit de boală, ochii cresc din cale-afară. Pe deasupra perdeluţelor albe, în fund, zăreai un raft de bibliotecă, ticsit de cărţi. Privind numai, presimţeai fumul de ţigară, care domnea acolo ca o ceaţă a insomniilor lungi. Şi lampa odăii, o vedeai de-afară, nu era o lampă

întâmplător aprinsă pentru un întâmplător nesomn, ci mare glob luminos, bulgăr de gheaţă incandescentă, soare de odaie pentru o minte deprinsă să vegheze la lumina acestei amieze spectrale.

Se grăbise să ajungă la această casă, în faţa ferestrelor care hipnotizau strada şi fluturii de noapte. Totuşi mai amână o dată. Porni înainte. Găsise, adică născocise, justificarea acestei ultime şi absurde amânări. Trebuia să-l descopere pe Puiu Deleanu, secretarul domnului Deleanu. Puiu la Curtea cu juri; el, la Curtea de apel. Adică de-a-ndoaselea. Uitase că la Curtea cu juri era angajat el, Dan Deleanu, şi nu putea să trimită înlocuitori.

Unde să-l găsească pe Puiu?

În definitiv, putea să-l puie la curent şi mâne dimineaţă cu procesul de după amiază, dar… Renunţă să-şi mai dovedească absurditatea târcoalelor pe care le dădea casei cu ferestre luminate. Avea nevoie să se mai mişte puţin… La urma urmei, era liber pe actele lui! Nu era obligat să dea manuscrisul.

Iarăşi!

Îl va da. Dar întâi trebuia să-l descopere pe Puiu. Unde? Dănuţ nu era de loc la curent cu viaţa şi localurile de noapte ale Iaşului. La tribunal, când se isca vreo controversă între avocaţii însuraţi, cu privire la supremaţia pulpelor Lizetei, de pildă, asupra pulpelor Rozei, aceştia apelau la arbitrajul tinerilor. Fusese invitat şi Dănuţ să ia loc în acest scaun suprem.

— Dumneata eşti băiat cult, domnule Deleanu. Te alegem judecător. Hotărăşte dumneata dacă are a face dicţiunea Lolei cu a lui Gretty.

— Sunt actriţe? se informase Dănuţ scrupulos, cu perfectă candoare.

— Eeec! N-ai să-mi spui că eşti călugăr!

Puiu, în schimb, în astfel de chestiuni era „doctor”.

Vesel băiat Puiu Deleanu! În jurul lui viaţa cânta arii de operetă. Cercetaş şi voluntar în timpul războiului, scăpase

de armată atunci când cei de-o vârstă cu el abia se pregăteau s-o facă.

Deşi cu trei ani mai tânăr decât Dănuţ, ieşise avocat înaintea lui. La Universitate luase bagheta mişcării antisemite. De două ori fusese arestat; în felul acesta, înainte de a intra în avocatură, căpătase o durabilă notorietate printre clienţi şi avocaţi. Domnul Deleanu se simţea complice cu tinereţa lui eruptivă. Îi tolera toate drăciile. Strălucit student, de altminteri. Toţi profesorii – chiar şi cei indispuşi de turbulenţa mişcărilor antisemite – conveniseră cum laude că neastâmpăratul student are bosa juridică. În calitate de conducător al mişcării antisemite, venind des în contact cu poliţia, căpătase diverse bose frontale şi occipitale. Trecuseră. Cea juridică numai era permanentă. Plonjase în avocatură ca într-o mare de zurgălăi. Înota cu răsunet. Pleda împotriva „jidanilor” în calitate de foastă căpetenie antisemită, şi pentru ei, în calitate de secretar al domnului Deleanu. Clientela evreiască, cea mai numeroasă, care ştie mai bine decât dascălii universitari să puie diagnosticul bosei juridice, îl aprecia în ambele calităţi. Intrase şi în mişcarea chiriaşilor, valorificând drepturile lor cu o vehemenţă revoluţionară. Proprietarii căutau să-l evacueze de la chiriaşi, absorbindu-l în rândurile lor. Duşman la bară cu toată lumea, era prietenul întregului oraş. Poreclit „Expres” de către colegi, nu-şi dezminţea porecla profesională nici printre femeile nocturne, la care – primit ca un expres într-o gară – ajungea înaintea trenurilor de marfă şi persoane mature. Avea şi metresă: pe Rodica, foasta camaradă a Olguţei şi Monicăi. El o divorţase de primul bărbat, un sublocotenent rănit în război – a cărui complectă soră de caritate fusese Rodica – recăsătorind-o, adică făcându-i actul dotal, cu bancherul botezat Bercale, din Bercovici. Îşi rezervase o creanţă ipotecară asupra trupului Rodicăi.

Frecventa toate localurile de noapte ale Iaşului, căpătând o nouă configuraţie de clientelă. Devenise avocatul

competent al tuturor beţivilor, zurbagiilor şi haimanalelor. Chelnerii îl salutau până la pământ, servindu-l cu viteze speciale. Muscalii cu robe de catifea albastră, opulent clocind pe capra trăsurii sprintene, alergau câte cinci odată, pe întrecute, să-l servească pe „cacanaş Puiu”.

O pornise iute în avocatură, ca şi domnul Deleanu odinioară. Îşi închiriase un mic apartament în centrul oraşului, şi-l mobilase cu tot dichisul profesional, instalând şi telefon, şi, pe deasupra, avea şi un fecior care se intitula: secretarul lui domnu' avocat, în lipsa lui Puiu de acasă. Fostul pungaş de buzunare, achitat de Puiu şi transformat de el în fecior teatral: favorite, jiletcă în dungi cu nasturi de alamă, mănuşi albe – se numise în epoca buzunarelor, Nicu, zis şi Spirt. Puiu îl botezase Nick, mai scurt şi mai britanic. Nick primea clienţii şi-i purta cu vorba, până ce sosea „maestrul”. Maestrul lui Nick era un tânăr atlet sportiv – umeri laţi, talia sprintenă – cu faţa roză de piccolo, nas puţin cârn, dantură ca a copilului „Cadum”, frunte care sfidează cerul şi păr dat pe spate. Din pricina acestei figuri – nu-l credea nimeni că se rade – Puiu purta ochelari americani, cu ramă de os şi cârlige pe după urechi, în timpul zilei, la Tribunal.

— Asta mă pozează, băieţi. Cine n-are musteţi trebuie să poarte ochelari. Cine n-are nici musteţi, nici ochelari, să se lase de avocatură.

În timpul nopţii, însă, purta monoclu. Se ţinea la curent cu modele, având o garderobă mereu împrospătată. Nick era îmbrăcat întotdeauna cu o modă în urma stăpânului său.

Chipul lui Puiu, ireductibil copilăros – proclamase odată, ca reţetă pentru oratorii cu figură infantilă, cicatricea care deformează hidos – găsise formula unei impertinenţe nemaiîntâlnite pe uliţele Iaşului. Odată, pe sala Palatului de Justiţie, Puiu, din întâmplare, n-avea masca ochelarilor americani. Un domn de lângă el, întâlnindu-i faţa şi crezând că face dinadins, protestase:

— Tinere, nu-i frumos din partea dumitale! Sunt om bătrân.

— Şi eu sunt tânăr, domnul meu. Aşa sunt eu!

Involuntar, Dănuţ se îndreptase spre „Pavilion”. Ca oamenii care socotesc la bătrâneţă că în oraşul lor se petrece şi acum numai în localurile cunoscute tinereţii lor, Dănuţ pornise spre unul dintre cele două localuri de noapte, întâmplător ştiute. Unul era „Tanasachi”: şantanul târgului. Celălalt, „Pavilionul”, portul Iaşului la marea de umbre a văilor cu dealuri, dominând întinderea vânătă şi albastră, stropită cu lumini tremurătoare.

Acest loc de petrecere e o crâşmă amplificată c-un fel de lanţuri de chilii: separeurile. E situată pe strada Păcurari, alături de lugubra clădire a Penitenciarului. Bucureştenii ar fi numit-o „La Veneţia”, din pricina priveliştei lacustre; ieşenii, însă, o botezaseră „Pavilion”, termenii poetizanţi răsărind mai rar pe buza cetăţeanului ieşan, decât pe-a celui bucureştean, atât de inventiv în poetizarea verbală a străzilor şi a localurilor de noapte.

Patronul, grecotei cu palori untdelemnii şi cârlionţi de culoare grasă a măslinelor marinate, servea personal numai pe clienţii de marcă, de pildă doctorul primar al municipiului sau pe domnii deputaţi; altminteri, domnea cu ochi de vameş şi mâni de moaşă îndărătul tejghelei cu stropitoare pentru pahare, îmbrăcat corect, dar fără guler, adică decorat cu motivele naţionale ale gulerului cămeşii de noapte cu canafuri roşii, şi creionul cu vârf bont după ureche. Dănuţ intră. Era ca un bal mascat de sticle. În luminile aprinse străluceau toate culorile alcoolice, de la roşul falş al vinului măsluit, până la verdele halucinant al pipermintului. Un client turtit, dormea cu capul pe masă, strănutând câte-un fragment lăutăresc.

— Domnul doreşte…

E o formulă mai imperativă şi mai glacială decât: „Ce doreşte domnul?”, servită clienţilor necunoscuţi şi suspecţi. Geanta lui Dănuţ îi dădea un iz semipoliţienesc, semifiscal.

Acest hermafroditism profesional îl făcea indezirabil într-un astfel de local.

— Caut pe cineva, enunţă vag Dănuţ, privind în jur.

Patronul ridică din umeri, înnăbuşindu-l prudent pe: „N-ai decât!”

— Aveţi… treabă?

— Daa…

— Cu cine, mă rog?

— Cu domnul avocat Deleanu.

— Aa! respiră patronul. Cu domnu Puiu! Băiete, n-auzi, băiete, du-te şi spune lui domnu Puiu că-l aşteaptă un client. Zboară la bacşiş!

Şervetul cu chelnerul zburară. Reveniră, aducând un zâmbet ca o farfurie de cartofi paille.

— Vine, vă rog. Luaţi loc.

Dănuţ zâmbi. Şi la „Pavilion”, Puiu avea un vestibul profesional.

Se auziră paşi imperioşi. În cadrul unei uşi deschise, monoclul lui Puiu sclipi scenic. Părea luminat de rampă, gata să debiteze un cuplet ardeiat. Lovi zgomotos palmele una de alta. Doi chelneri se precipitară.

— Cum? Bum! Călugărul din vechiul schit la „Pavilion” a răsărit! Bum! Ce cauţi, Dan?

— Pe tine.

— M-ai găsit.

— Ascultă, Puiu, eu pledez mâne la Curtea cu juri.

— Ştiu: faimosul Hahău. Splendidă crimă!

— Şi a venit o telegramă de la papa. Ştii!

— Îmi închipui. Aranjăm o amânare.

— Treci tu dimineaţă pe la birou să vezi ce-i.

— S-a făcut.

— Noapte bună şi petrecere bună!

— Cum, pleci?

— Sigur.

— Dan! Îmi pare rău! Vii şi tu o dată la mine-acasă! Un pahar n-ai să refuzi!

— Puiule, nu mă ştii!
— Bine, omule, un pahar… Şampanie, Cotnar… Panaioti!
— Ordin!
— O sticlă de Cotnar de-al meu.
— Zboară, băiete! tună patronul.
Doi chelneri se precipitară.
— Puiule, ţţ!
— Nu te las nici mort! Cinci minute pe ceasornic. Hai, bre omule! Ce Dumnezeu! Am dincolo o colecţie de gogomani! Hai, zău! N-ai să regreţi! Să-mi auzi lăutarii, să-mi vezi menajeria. Stăm pe terasă. Nu-i picior de jidan. Noaptea, o splendoare! arătă Puiu cu gest larg spre uşă.
Dănuţ îl urmă.
Pe terasa de lemn, suspendată deasupra nopţii, între stele şi lumini terestre, două becuri electrice luminau o frescă destrăbălată. Guri căscate de cântece, cu gest de paiaţă automată; păr incendiar zburlit; frunţi îmbrobonate, deasupra ochilor iluminaţi de vin; etola unui braţ bărbătesc pe gâtul făinos al unei femei decoltate, cu buzele proaspăt drese pentru noul sosit; marş pedestru de sticle albe şi negre printre sifoanele cu cască de jandarm; putrefacţii vinete de rocquefort, tirul găurit al şvaiţerului, fructe, farfurii cu anatomia fripturilor de pui…
— Ura! Ura! vociferară tinerii avocaţi, recunoscându-şi confratele întrezărit pe la Tribunal.
— Tăcere, broaştelor! Vă prezint, graţioase dame şi tinere fecioare, pe vărul meu, Dan Deleanu, care e căsătorit cu servieta sa.
Semnalată, servieta lui Dănuţ deveni vizibilă ca un balcon electoral.
Alături de Puiu, Dănuţ părea îngrozitor de minor. Faţa i se acoperise de surâsul timid şi parcă trist, care-l făcea să pară distrat şi absent printre oameni, chiar când îi privea în faţă.
Era considerat cu deferenţă, numele Deleanu – prin tată şi nepot – fiind o casă de încredere, cum ar fi „Mumm”-ul în

şampanie.

Dănuţ se aşează lângă Puiu, cu faţa spre dealuri. Alături de el era Lizica, din categoria denumită de Puiu fecioară, adică, în limbaj bancar, nouă emisiune. Foasta elevă a şcoalei profesionale de fete, în loc să-şi prepare corigenţa, preferase să-şi aleagă o carieră fără de corigenţe. Era îmbrăcată ca pentru bal. Ciorapi de matasă, pantofi de matasă, rochie de matasă şi dessou-uri de matasă, asigura Puiu. Dar Lizica, în această baie de matasă, intrase cu trupul ei plinuţ de ţărăncuţă. Era bună la inimă, ca un piersic ţărănesc. Cine vroia, culegea. Orice vorbă avea pentru faţa ei rotundă, cu nări cărnoase, răsfrânte în sus, proprietăţi gâdilitoare, ilariante. Tot timpul spunea: „Dă-mi pace!”, deşi, deocamdată, nimeni nu-i făcea nimic. Dar toate vorbele îi dădeau cutremure de râs, îmbătând-o mai mult decât vinul din faţă.

— Dă-mi pace, Puiule!

O privise.

— Cesar, de ce nu-mi dai pace?

Îi făcuse cu ochiul.

Facultatea aceasta gazoasă şi eruptivă, de râs, suna delectabil în urechea tuturora, dar isteric în urechea lui Dănuţ, cu-atât mai mult cu cât observase că unele căutături îndreptate spre ea, proclamau violul.

În faţa lui Dănuţ, lată şi turtită ca o floarea-soarelui, era „madmazel Lina”, cu un surâs centimetrat de dinţii laţi, pe o faţă albă ca smântâna. I se mai spunea şi Dicke-Bertha, aluzie la sânii ei atât de vast bombaţi, încât ar fi încăput în ţeava giganticului tun, pentru două lovituri. Istorisea fără mofturi, „povestea vieţii ei”. Fusese la „Maternitatea” nu doică, aşa cum o arătau sânii, ci moaşă, aşa cum o arăta vocabularul. O violase un mamoş, cu care trăise un an. „Fii, ce om!” ofta ea. Tot el „o avortase”. „Pii, ce mână!” suspina ea. Apoi devenise „artistă”. Era şi acum, arta fiind un generos refugiu pentru cei care au suferit.

În capul mesei şedea Măicuţa. Nu venea de la Agapia, nici de la Văratic, nici de la Agafton. Dar avea o cuvioasă slăbiciune pentru negru. Haină neagră, bărbaţi bruni, viaţă de noapte. Era albă în preajma rozului, cu gene negre ca musteaţa bărbaţilor de pică. Juristul de lângă ea, răspundea nostalgiei ei de abanos: negru dur. Poreclit Maciste, avea glas profund, statură de contrabas sculat în orhestră, şi efectiv cântase din contrabas în orhestra Liceului Internat pe când era singurul elev al liceului, care trebuia să se radă zilnic. Păreau prunci, pe lângă el, toţi adolescenţii baroului. Maciste avea nasul înrudit cu trompa, ochi minusculi şi o expresie care aducea cu bonomia masivă a elefantului. Era nelipsit de la toate chefurile. Nu numai Măicuţa râvnea la el, ci şi silueta androgină, surghiunită de gelozie, în celălalt capăt al mesei, faţă în faţă cu rivala ei şi cu toreadorul lor. Aceasta din urmă, cap frumos de adolescent prea încercănat, îşi rezema paloarea frunţii în palmă, arătând purpura cu ascuţit contur – lac „Oja” – a unghiilor, manichiurate special pentru efectul satanic. Se numea, nici mai mult, nici mai puţin, Thais. De ce Thais, şi nu Salammbô sau Salomeea? Acest nume, enigmatic pentru majoritatea clientelei, izbutise să-i creeze un prestigiu literar, nuanţat în următoarea expresie:

— Thais are un ce mistic.

Cine ştie ce reminiscenţe obscure ale ochilor aruncaţi în treacăt prin vitrina librăriilor ieşene răsfrângeau asupra acestei Thais graţia de fum de smirnă şi de caisă a numelui celeilalte: ispita lui Pafnute.

Thais era în fruntea unei mese vesele: vin şi sifoane. Dar ochii ei nocturn desfăşuraţi, aveau privirea ultimului act de tragedie. Părea că priveşte de pe terasa unui palat contimporan cu Neron, cel puţin incendiul Romei. O dublă influenţă îşi disputa întâietatea în atitudinele ei. Văzuse în timpul războiului la Iaşi, pe Mărioara Ventura în Dama cu camelii şi Omul de altădată de Porto-Riche. Şi căuta să imite plutirile ei ascuţite de acvilă semită deasupra gloriei latine.

A doua influenţă era mai recentă, şi germanică. Se numea Conrad Weidt: luciferul ecranului, asul macabrului germanic. Şi acesta era unghiular satanic. Thais, pe lângă Mărioara Ventura şi Conrad Weidt, priza cocainã. După fiecare aspiraţie – cu nări dilatate – a prafului sidefiu adunat cu buricul degetelor, faţa ei devenea mai crispată – Conrad Weidt îl juca pe Pagannini; Mărioara Ventura, rolul Phedrei. Falca ei inferioară, înţepenită în paralizia cocainei, căpăta treptat o mişcare de rumegare, un uşor rânjet. Această proiectare ritmică a fălcii, îmbinată cu paloarea, ochii negri şi influenţele teatrale, îi dădeau ceva mortuar; presimţeai capul de mort, hârca, dar o hârcă rămasă cabotină şi în neant.

În sfârşit, al patrulea exemplar feminin al petrecerii se numea Iulişca, unguroaică adusă în regat de trupele de ocupaţie. La chefuri, Iulişca avea semnificaţia ardeiului roş, cel pe care-l găseşti înfipt în solniţa tuturor meselor de crâşmă. Ea nu putea spune cuiva: „Te iubesc”; sau „Îmi placi”; sau: „Eşti băiat drăguţ”. Aceste expresii ale profesiei, ea nu le rostea, ci le dansa, le zbura, le gemea, le sculpta, le vulcaniza.

De pildă, Iulişca vroia să arate unui bărbat că doreşte să-l aibă client. Atunci, ea se oprea în faţa lui, trăsnită, pietrificată, indiferent dacă victima era la masă cu mai multă lume, sau dacă, alături, o altă femeie îl deservea.

Se oprea, închidea ochii, răsturna capul pe spate – cu atitudinea celui care respiră eter – întredeschidea buzele, strângea pumnii, ondula şoldurile, cabra sânii. Nu ştiai ce va face: va strănuta? va exploda? va ţâşni în sus? va cădea pe spate…?

Nu! Era în transele unor vorbe de dragoste. Un cutremur o răscolea toată, buzele emiteau un şuierat de şarpe, gemut şi tremolat şi, în sfârşit, izbucnea:

— Aaaah, cum mă arde, micule…!

„Micul” era convins că „femeie ca Iulişca, mai rar”. În realitate, Iulişca prefera femeile. Dar numai bărbaţii

plăteau.

La această masă, Măicuţa şi cu Thais şi-l disputau pe Maciste; Măicuţa, la rândul ei, era râvnită de Iulişca, pentru care Maciste simţea o virilă vocaţiune. Protagoniştii acestui complex poligon erotic, deveneau inaccesibili celorlalţi. Titularul Lizicăi era Puiu. Aşa că numai Dicke-Bertha era francamente disponibilă. De altfel, dimensiunile şi sufletul ei o făceau ospitalieră pentru toţi deodată. În jurul gâtului, ca două spade încrucişate paşnic pe o panoplie, două braţe, unul de postav albastru, celălalt de postav cenuşiu, o încolăceau. O mână, răsărită din postavul albastru, o ciupea de ureche; cealaltă mână, aparţinând postavului cenuşiu, o netezea pe guşă. La spatele ei, un avocat se instalase pe scaun, ronţăindu-i ceafa, sârguitor. Pe subt masă, diverse perechi de picioare tricotau în jurul gambelor ei, escaladându-le, compri-mându-le, parcurgându-le. Între timp, Dicke-Bertha bea vin, mânca bişcoturi, râdea şi istorisea. Era ca un munte elveţian, parcurs pe o coastă de funiculare; pe alta, păscut de vaci Suchard; pe alta, exploatat de cherestele; pe alta, contemplat de un pastor calvinist, fără să mai socotim turiştii care-l suie cu alpenştocuri, şi cei care, desfăşuraţi pe iarbă, consumă savuroase alimente – în timp ce el, muntele, se ocupă cu norii, cu cerul şi cu soarele. Norii, cerul şi soarele Dickei-Bertha erau alimentele. Trăia mâncând. De câţiva ani, dragostea căzuse pe planul al doilea. Nici un bărbat nu mai putea deştepta în ochii ei duioşiile antropofage, pe care o simplă costiţă de purcel – bine friptă – i le răscolea. O mânca până la os şi o sugea cum sug copiii un caramel, şi viţelul, ugerul matern. În materie alimentară avea procedeele ei. Orice om mănâncă alimentele cu pâne, pânea devenind un acompaniament pentru fiecare solist alimentar. Dicke-Bertha consuma natural, cu pâne, dar şi cu unt. Bucăţica de pâne aferentă înghiţiturei respective era o tartină cu unt atât de îmbelşugată, încât un om normal, după o astfel de tartină, ar fi renunţat la restul mesei. Acest

procedeu îl învăţase de la un rus, nerespectând decât această latură a procedeului, pe cealaltă, alcoolul simetric înghiţit, limitând-o la litrul de vin care ajută digestia. Ceea ce pentru o profesionistă a drăgostii e amantul de inimă, pentru Dicke-Bertha erau dulciurile. Contactul dintre buzele ei şi un cataif cu frişcă sau o cremă de ciocolată sau o piurea de castane era sărutarea buzelor Salomeei pe buza de zmeură îngheţată a lui Ionathan.

Luminile din vale tremurau subţire ca un preludiu de harfe. Pe dealul Galatei, un foc se aprinse, roş. Pornea o corabie cu lumină la catarg? O stea căzu sprinten, ca un pavilion lăsat; în urmă-i un cer de stele, cutremurat, sclipi lung, atunci parcă desfăşurat.

Sosea cotnarul în sticle negre, dar comesenii aclamau altă sosire.

— Huduba! Huduba! Bravo, cioară!

Huduba nu apăruse ca un violonist pe scenă, cu tăcerea subţioară, ci ca un bondar. Un deget scărpina o strună, sau un văzduh de vară. Zbârnâia struna, răsuna vara. Stârnite ca de-o mâncărime, glasurile întâmpinară pe lăutar, cu un: „Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai”…

În ritmul săltăreţ ca o cadenţă de pinteni şi de drâmbe, paharele uşor pişcate cu vârful cuţitelor picurară piuit de curci. Huduba se apropia cu scripca într-o mână, aducând pe-o faţă de gorilă tuberculoasă un zâmbet ca o reclamă luminoasă pentru o pastă dentifrice.

„Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai”…

Un mare miez de nucă bătrână, răsucită în cute întortocheate, gălbui şi negre; cu musteţile spălăcit albe, lăsate pe oală; cu urechi clăpăuge, înaripând o gambetă strâmb aşezată pe creştet, gata să cadă; doi ochi îngrozitori de negri, dar care erau albi fiindcă ţiganul îi da peste cap, privindu-şi parcă podul gândurilor; o redingotă ca un fel de rasol de redingotă; nişte pantaloni tubular blegi, în care presimţeai ciolanele firave ca fumul de mangal. Totuşi,

ţiganul înainta pe valuri elastice, scărpinând strunele scripcei.

„Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai”…

Era o aiurire generală, ca un nor de ţânţari pe-o baltă, din care trebuia să se desprindă un cântec, dar unul singur, nu oricare. Struna lui Huduba îl căuta, ochii lui Huduba îl invocau. În clipa opririi – câţiva paşi mai erau până la masă – cântecul trebuia să răsune.

În urma lui Huduba venea masiv ţimbalagiul, baragladină spătoasă. Burtos ca un bucătar, cu fălci proeminente ca nişte şolduri ale obrazului, cu musteaţă neagră ca un început de codru şi sprincene ca un început de corb, purta legat de gât şi sprijinit în bolta burţii, grătarul de strune al ţimbalului. Ciocanele ridicate aşteptau porunca arcuşului.

„Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai”…

Dănuţ, cu ochii întredeschişi, asculta struna ţiganului, dar cu mai bine de douăzeci de ani în urmă. Era copil mic. Trăia bunicul lui. Doamna şi domnul Deleanu erau tineri, bruni, subţirei în haine demodate. În pridvorul de la Medeleni. Masă mare, prezidată de conu Costache Dumşa. Musafiri, Herr Direktor. Copiii mâncau înainte, dar trăgeau cu ochiul pe la ferestre şi cu urechea pe la uşele deschise. Luminele aprinse – trandafiri palizi în globuri roze – luminau mari buchete de flori răspândite printre cristale, argintărie, pe olandele proaspăt albe. Cânii, pe scări, cu luciri stranii în ochi. Copiii, în cămeşă de noapte, la ferestre, îndărătul perdelelor. Afară, miros de pui fript şi de petunii tămâioase.

Şi deodată, din noapte, prin lătratul cânilor stârniţi, Huduba, lăutarul satului, venea pe poartă, lăsând în drum alaiul ţărănesc, scărpinând o strună subt cerul stelelor de vară. Venea cu greierii şi cu cosaşii, negru şi pocit în hainele orăşeneşti, sunând o strună, călărind vibraţia unei strune, în trapul şi galopul unei strune, ca acele vrăjitoare încălecate pe coada unei mături. Venea pe-o strună cel care fără strună era batjocura copiilor şi gazda bătăilor. Se oprea în faţa scărilor, ploconindu-se în faţa „măriilor-lor”,

dar tot bâzâind din strună. Nu-l îndemna nimeni, nu-i poruncea nimeni. El doar ştia ce vor boierii: să râdă de un ţigan, ş-apoi să plângă pe coarda dulce a unei scripci:
„Crâşmăriţa m-o chemat, Jap, jap, jap!
Să-mi deie zahăr chisat, Jap, jap, jap!”
Cu capul holbat, buzat, şi ochii peste cap, Huduba, după ce se bucura într-un rânjet alb că l-a chemat crâşmăriţa, plescăia din buză în aşa fel „jap, jap, jap”, încât simţeai trei palme pe obrajii lui, din senin trântite, ca şi cum arhanghelul ţiganilor l-ar fi trăsnit de sus; pe când degetul cel gros al mânii drepte, suna pe strune de trei ori, hain şi îndrăcit, ca o asmuţire de câni, urmată de un zbârnâit de râsete batjocoritoare. Glasul lui Huduba devenea tot mai chinuit şi mai surd, de-a lungul strofelor care-l arătau ars de dorul crâşmăriţei – care-l chema în batjocură – şi de năvala palmelor – jap, jap, jap! – refren pocnitor al obrajilor.
Dar nici el nu se lăsa: „Hai cu mine-n Bucureşti, Jap, jap, jap!
Să-ţi fac salbă de ciuperci Şi papuci de castraveţi.
Jap, jap, jap!”
Şi deodată, cu spaimă şi cu jale – alb în ochi, alb în dinţi, cu faţa de tăciune – Huduba se cutremura, gata să plângă printre suspine ilariante: „Când s-o ieu la dezmierdat, Jap, jap, jap!
Hop bărbatul din dulap, Jap, jap, jap!
Şi-mi dă cu măciucă-n cap Jap, jap, jap!”
Râsete cu lacrimi în pridvor. Râsete cu mâna la gură printre slujnice şi servitori. Râsetele satului la poartă. Huduba înviase, cu scripca sluţeniei lui, toată elegia ţiganului din România, rob al tuturora, a cărui viaţă e un refren de palme pe obraz, în hazul băştinaşilor. Părea un sfânt sculptat în rădăcină, o sperietoare de păsări răstignită pe pocnituri de palme, cu pruncul sfânt al coardelor în braţe.
Lui Dănuţ, pe-atunci copil cu bucle, în cămeşa de noapte la fereastra veseliei, îi venea să plângă fiindcă toţi râdeau, şi

la urmă râdea şi ţiganul răsturnând pe gât paharul cu vin sau cu rachiu. Avea o mie de glasuri Huduba, şi o mie de chipuri. Fiecare cântec era cântat de un alt Huduba, atunci răsărit din scripcă şi din melodie, ca dintr-o vrăjitorească trapă. Roiuri mucalite răscolea degetul lui pe strune. Dar uneori, arcuşul de lemn curb desprindea dintre suspinele coardelor pe cele mai pure. Atunci, gâtul uscat, smolit şi creţ al ţiganului, se înclina ca al lebedelor pe unda scripcii lui.

— N-o vinzi, măi ţigane? îl necăjeau boierii.

— N-o vindem, măria-voastră, că Huduba are un trup parşiv pentru biciuşca boierilor, da inima lui Huduba e acolea în scripcă, mititica, din mila măriei-voastre.

Trupul lui, ca drumurile pământului, era hărăzit piciorului omenesc – să-l calce, să-l lovească, dar scripca lui – inima lui – era o ureche aplecată şi pe frunza codrului român, şi pe apele plutaşilor, şi pe gemetele bejănarilor de odinioară, şi pe viaţa satelor…

Uneori născocea refrenuri ciudate, onomatopeice, care destăinuiau mai surd, dar mai puternic decât vorbele, jalea, bucuria, ura şi batjocura.

Avea un cântec, cu straniu refren, ţigănesc poate dacă ar fi aparţinut unui grai, care punea ca o ameninţare de tunet şi ca o joacă de diavoli între strofele dragostei: „La portiţa mândrei mele, mândrei mele, Răsăritu-au…

Lebidabidumbai-lan-dugamengher, două stele.

Două stele-au răsărit, răsărit, Sau mândra s-a…

Lebidabidumbai-lan-dugamengher, logodit?”

Vra să zică mai trăia Huduba! Înviase pridvorul petrecerilor bătrâneşti, cu tinereţa părinţilor lui Dănuţ, cu bătrâneţa bunicului, şi cu copilăria lui.

„Zumbai, zumbai; zumbai, zumbai”…

„La Bacău, La Bacău, Într-o mahala, S-a-ntâmplat, S-a-ntâmplat O mare dandana…”

Dănuţ deschise ochii, şi se văzu la o masă a prezentului, între contimporanii lui: Lizica, Dicke-Bertha, Thais,

Măicuţa, Iulişca, Maciste, Puiu…

Întoarse capul spre lăutar: acelaşi Huduba, mai bătrân, mai năruit, mai uscăţiv, mai pocit, mai jalnic.

„La Bacău, La Bacău…”

Şi acum, el ştia ce vor boierii. Din murmurul buzelor chefliilor, el desprinsese cântecul lor: La Bacău. Acolo, la masa petrecerii, erau odrasle de ţărani şi copii de târgoveţi scurşi de la periferii în inima oraşelor. Ei vroiau să trăiască viaţa: cea de oraş. Peste ei, ca o cometă a veseliei contimporane, era nasul lui Tănase. Acest nas zodiac izgonise sunetul veseliei care vine cu râurile la vale, din munţi cu brazi. Chefliii de astăzi cereau scripcii lui Huduba cupletul trivial, şi romanţa sentimentală în care-şi suflă nasul gramofoanele.

Acolo era pridvorul trecutului cu străbunii; dincoace, masa prezentului, cu strănepoţii. Şi între ele, scripca lui Huduba.

— Dan, nici nu ţi-ai băut paharul!

Din picioare, îl dădu duşcă, mulţumi şi plecă repede. Se ducea spre casa cu ferestre luminate, cu geanta subţioară, pe uliţele pustii.

Lăutar şi el, dar scripca lui Huduba avea alte cântece pentru noii contimporani, pe când scripca lui Dănuţ avea un singur cântec pentru toţi.

Monica! Monica!

*

În clipa când se naşte, porecla defineşte stringent şi plastic pe cineva, dar totodată îl constrânge să fie vasalul ei.

O femeie poreclită „femeie fatală” înseamnă că în societatea ambiantă ei a fost fatală cuiva – indiferent dacă cel care s-a sinucis pentru ea e dirigintele oficiului poştal sau şeful unei percepţii – şi că mai poate fi fatală şi altora, din aceeaşi categorie socială. Dar totodată, din clipa când şi-a auzit porecla primită cu un zâmbet de sfinx – acest zâmbet inexistent e apanagiul femeilor fatale – va deveni şi mai fatală, deservindu-şi porecla. În mahalaua ei va profesa rolul pe care Anthineea îl profesează în suburbia literară a

Atlantidei lui Pierre Benoât. Cu ochii ei bovini, cu părul ei negru lins pe tâmple, şi trupul ei de falduri lăptoase, va deveni un fel de casieriţă impasibilă a sinuciderilor din amor, a delapidărilor din amor, a divorţurilor. Poate că înainte de poreclă ar fi preferat să facă dulceţi, să bată pasienţe şi să croşeteze rozace textile pentru perne şi spetezele scaunelor – dar magnetizată de poreclă a intrat în rândul Messalinelor. Porecla i-a descoperit o vocaţiune surdă, impunându-i-o cu suverana energie a colectivităţii care a creat-o, decretând-o.

Aşadar, porecla e receptivă – prin faptul constatării plastice – şi e creatoare, eliminând sau atenuând însuşirile divergente de la poreclă, ale celui definit, silindu-l să abunde în sensul ei. Ceea ce dovedeşte slăbiciunea omului în faţa voinţei semenilor săi. Personalitatea decretată de societatea în care trăieşte, va fi mai durabilă decât adevărata lui personalitate, alcătuită din atavism şi ereditate, convertite fiziologic şi psihologic într-o formulă proprie. Această unilateralizare a omului prin poreclă, în sensul ei, această falsificare a individualităţii – datorită exagerării unei însuşiri în detrimentul celorlalte, e un spectacol penibil, în clipa când individul îşi pierde tinereţa, când se usucă.

Anonim, neştiut şi nedefinit de nimeni, fără nici o reputaţie, fără nici o etichetă, individul albit de ani ar fi bătrân pur şi simplu. Bătrâneţa n-ar fi decât o surdină pe coardele sonore ale tinereţii lui. El n-ar căuta – tocmai fiindcă-i bătrân cu simplicitate, fără cabotinism – să plagieze ceea ce în tinereţă i-a dat o anumită seducţiune între semenii săi. Bătrâneţa lui n-ar fi caricatura tinereţii lui, ci bătrâneţa ei, a tinereţii, frumoasă încă, în felul toamnelor. Dar rareori există acel individ anonim, a cărui bătrâneţă naturală, ca un anotimp final, să nu se înjosească histrionesc în faţa oamenilor. Şi poate şi mai rare sunt individualităţile, care, evoluând în celebritate – cum ar creşte o pădure în vitrină sau pe scenă – să nu devie

parcuri, adică să nu cedeze publicului loc agreabil pentru bănci şi plimbări comode, în propria lor fiinţă vasală succesului.

Cei mai mulţi bătrâni sunt parodiile reputaţiei sau poreclei lor din epoca plenitudinei tinereşti. Astfel, întâlneşti într-un salon, de pildă, un om venerabil prin vrâstă, care se arată isteţ şi neastâmpărat, tachinând fetele, atacând cucoanele, pretinzând prin fapta lui să învioreze „tineretul de azi” cu glume, calambururi, istorioare şi anecdote răsuflate, care l-au făcut celebru în tinereţă lui de ieri. Ţi se strânge inima de milă. Surâzi cu efort, cum aplauzi la circ pe nenorocitul acrobat care nu izbuteşte măcar să atragă atenţia cuiva. Îl compătimeşti. Şi n-ai curajul, nimeni nu-l are – respectul bătrâneţii – să-i spui: „Astâmpără-te. Rămâi bătrân. Nu-ţi şade bine să te strâmbi!”

Dar pe înfundate, tinerii hazlii ai salonului respectiv râd de moşneagul histrion. Ei nu ştiu – ei, cei reputaţi irezistibili – că mâne vor fi la fel cu moşneagul reputat şi el irezistibil în saloanele tinereţii lui.

Astfel, o victimă a reputaţiei este Iaşul, denumit oraşul cultural, oraşul intelectual. Merită Iaşul această reputaţie?

Reputaţia, întâi şi întâi, e receptivă. Ea constată o realitate, nu o născoceşte. Reputaţia nu e o lăudăroşenie, o tartarinadă. Această reputaţie a Iaşului însuma o activitate culturală mai proeminentă, mai personală şi mai stăruitoare decât a celorlalte oraşe româneşti. Faptele muntenilor, între care România, sunt fiicele ideilor moldoveneşti, ieşene mai ales. Apoi „Junimea” – acel amestec de cultură şi bun-simţ, de entuziasm şi ironie, de credinţă şi scepticism – e templu moldovenesc, clădit între zările ieşene. Ieşană e şi armonia Eminescu, şi zvonul Creangă, şi zeflemeaua cu monoclu Petrache Carp, şi gravitatea statuară Maiorescu, şi zâmbetul Alecsandri, şi veninul tonic Gheorghe Panu.

Dar, junimiştii s-au dus: unii în mormânt, alţii în noua capitală a ţării, ducând cu ei altoi moldovenesc, crescut în pepinierele „Junimii”. De-atunci s-au ridicat şi alte generaţii

între zările ieşene, visând cu stelele, trudind cu slovele – dar, mai curând decât al bunicilor, exodul lor spre noua capitală a început.

Iaşul de altădată a îmbătrânit. Mai este el oraşul culturii, oraşul ideilor? Da, pretind ieşenii, dispreţuind de la înălţimea reputaţiei de alţii ctitorită, muncitoarele şi poate vulgarele oraşe ale României Mari.

Nu! Acest oraş bătrân nu ştie să fie bătrân – nu el, biată făptură de ruine – ci oamenii care-l locuiesc, vanitoşi, caricaturizându-i reputaţia din tinereţă. Nu eşti intelectual fiindcă trăieşti într-o bibliotecă, după cum şoarecii bibliotecilor şi păianjenii lor nu sunt intelectuali, ci pur şi simplu şoareci şi păianjeni. Nici omul care doarme într-o bibliotecă, nu e prin aceasta intelectual, căci somnul nu e susceptibil de astfel de denumiri. Un oraş nu e intelectual prin numărul clădirilor culturale unde învăţăceii tineri deprind să ţie condeiul şi să deschidă gura, ci prin e personalităţi care cu înălţimea lor meditativă şi dominatoare, împrăştie ca o aromă, până departe, şi duhul oraşului în care s-au format. Unde-s aceşti stejari ieşeni, aceşti plopi ieşeni, aceşti brazi ieşeni, spre care ţara să se-ndrepte în procesiuni evlavioase? Eminescu, Alecsandri, Creangă, Panu?

Aceştia au fost, şi dimpreună au dominat zarea românească.

Dar acum?

Acum, într-un oraş bătrân şi înăcrit de vanitate – care vede în Bucureşti Calea Victoriei şi „Capşa”, cum vede ţaţa de la perdeluţa răsucită a geamului tot ce-i urât şi aparent în viaţa vecinilor, neglijând restul – existau două mari ferestre luminate, pe o stradă dosnică, într-o clădire ruinată.

Acolo, ca acele buhne solitare, stăpânind palatele pustii cu măreţia lor de urne funerare, nopţi de-a rândul veghea un om sur. Tinereţa lui crescuse pe ruinele „Junimii”. Mai răsună încă ecoul paşilor lui Eminescu pe uliţele Iaşului, atunci când tânărul socialist, abia ieşit de pe băncile şcolii,

privea luna lui Eminescu, cu întâia dragoste în ochii melancolizaţi amar de Schopenhauer.

Treptat dispăruseră marii ieşeni, atingându-l toţi cu pulpana umbrei lor istorice, lăsându-l singur în oraşul lor să le vegheze nopţile subt dublul scut de aur al ferestrelor luminate. Acolo era ultimul intelectual al Iaşului. Prin el numai, prin nopţile lui de insomnie, Iaşul putea să judece ţara lui, nu s-o bârfească.

Dar adresa acestui om era ignorată de mai toţi ieşenii, în afară de proprietarul său, care-i intentase proces de evacuare.

*

Acest supravieţuitor nocturn al marilor ieşeni altădată avea două titluri sociale: profesor universitar şi redactor al revistei Viaţa contimporană. Dar n-avea cărţi de vizită. Nu frecventa pe nimeni, în afară de cei din biblioteca sa. Devenise profesor universitar la o vrâstă când socotea că fiecare student e un echivalent al personalităţii sale, a dascălului tânăr, şi că n-ar fi rău ca, de pe catedră, amical, să le împărtăşească experienţele sale intelectuale. Observase, însă, că el, dascălul, e un exemplar ciudat, cu picioare mult prea repezi pentru ale celorlalţi, cu plămâni mult mai rezistenţi decât ai discipolilor. Se văzuse în situaţia călăuzei pentru piscuri nalte, care n-ar avea nici un client, pentru simplul motiv că turiştii solicitaţi pentru ascensiune preferă berăria sau cofetăria de la poalele muntelui, cu scaune comode, consumaţii delectabile, şi cărţi poştale edificatoare cromolitografic.

Profesase mai departe – nu putea nici să moară de foame, nici să se facă uşier la Facultatea de litere – dar renunţase la altitudini cu turma după el. Devenise, cum s-ar zice, un profesor sceptic, oarecum mizantrop. Când distingea câte-un apetit intelectual, printre elevii săi, îl invita acasă. Devenea amic, incapabil să fie profesor. Aceste amiciţii îi împuţinaseră simţitor biblioteca. Amiciţia impune sacrificii materiale.

Între timp, dimpreună cu un grup de prieteni întru entuziasm, înjghebase o revistă voluminoasă, intitulată Viaţa contimporană. Ceilalţi înclinaseră spre titlul mai general şi mai pompos: Viaţa. Adaosul „contimporană” era zâmbetul modestiei lui.

Entuziasmul care-i solidarizase era o idee, denumită ideea poporanistă. Programul revistei „literare şi sociale”, nu de „literatură socială”, cum de la început fusese botezată de adversari, era simplu ca un precept al celebrului deschizător de uşi deschise: La Palisse. Redactorul cerea scriitorilor, artiştilor în genere, să aibă faţă de fenomenul ţărănesc o atitudine artistică, adică imparţială. Să nu facă compot de ţărani cum făcea Alecsandri, dar nici să nu dispreţuiască pur şi simplu starea primară a acestei clase inculte, brutale, instinctive, făcând-o insuportabilă nasului estetizant. S-o facă să trăiască aşa cum e, în adevărul social care-a creat-o. Departe de-a cere scriitorilor literatură ţărănească, le semnala dificultatea unei literaturi având ca subiect ţăranul şi viaţa lui, din pricina perspectivei de cugetare obiectivă, pe care mai ales acest subiect o cerea creatorului.

Fusese înţeles atât de bine, încât ani de-a rândul poşta redacţională îi adusese vrafuri de poezii şi proză care slăveau fad şi nătâng pe „ţăranul împilat”, „glia umedă de roua sângelui”, şi pe „martirul ogoarelor”. Natural, coşul redacţional respectase traiectoria: tout à l'égout. Dar şi mai ciudat, reputaţia acestei reviste cu atitudine atât de eclectic artistică în faţa clasei ţărăneşti, creştea fals, formidabil de fals, în entuziasmul tuturora. Această revistă cu precepte pur artistice era socotită ca un organ literar de slăvire a ţărănimii, ceea ce determinase o serioasă curiozitate şi poate şi caritate socială pentru ţărani, fapt care îndestula, într-o măsură, programul social al revistei, dar nu şi pe cel literar. Venise războiul. Urmase exproprierea. Revista, cu acelaşi titlu, care acum părea o impertinenţă, reapăruse.

— De ce mai trăieşti? Ce mai vrei? i se spunea. Vremurile împilării ţăranilor au trecut. Lasă amintirea cruciadei duse pentru ţărani. Ai liberat Sfântul Mormânt; du-te acasă. Adică: dispari.

S-ar fi zis că nimeni nu observa – în genere subtitlurile sunt rareori citite – că pe coperta revistei figura menţiunea: „Literară şi socială”, şi că, în cuprinsul său se discutau alte probleme sociale, tot atât de grave, şi tot atât de miop privite până atunci, ca şi problema ţărănească de odinioară; şi că, pe deasupra, revista – literară exact în proporţia în care era socială – tipărea literatura cea mai publicabilă a epocii de după război. Se întâmpla cu Viaţa contimporană acelaşi fenomen al poreclei sau reputaţiei, care ucid sau ascund realitatea.

Aşadar, redactorul Vieţii contimporane era socotit îndeobşte, în domeniul literar, ca un echivalent al acelui ireductibil român care afurisea Parisul, pretinzând că acolo a murit de foame fiindcă nici un restaurant n-a vrut să-i servească mămăligă, sarmale cu varză şi ciorbă de potroace.

Între timp, îndărătul celor două ferestre luminate, în vibraţia amiezii spectrale, volumele lui Marcel Proust aveau în ţara românească întâiul lector demn de epopeea insomniei lor, în straniile perspective ale timpului, discompus.

*

La poalele piramidelor, un copil egipţian, răsărit din nisip ca un fragment de umbră al piramidei, îţi oferă un scarabeu. Acuma l-a găsit, scotocind nisipul. E cald. Ţi-l vinde pentru preţul derizoriu de doi piaştri. Departe de-a te tocmi, îi mai dai doi piaştri, ca să n-ai impresia că-l furi pe bietul copil. Ai generozitatea omului care-a făcut o strălucită afacere.

Abia la Cairo, într-o cafenea, afli că scarabeul e made în Germany, şi că zeci de negustori ambulanţi îl vând în

cafenele – cum la noi se vând alunele americane – cu un piastru duzina; acesta fiind preţul iniţial.

La New-Castle, în Anglia, cumperi o brichetă originală, a cărei flacără în loc să fie stinsă de vânt, e înteţită. „Ai dracului oameni englejii!” îţi spui admirativ, făcând din brichetă o alegorie a vitalităţii engleze, pe care vrăjmăşiile continentale o sporesc. Dar pe vaporul care te aduce în ţară, într-o zi de plictiseală, pe când îţi răsuceşti admirativ bricheta, observi că şi invenţia britanică e made în Germany.

De la Madrid vrei să te-ntorci în ţară cu puţin spirit specific, consemnat în artă. Cumperi nişte castaniete al căror tril de toacă l-ai auzit, sedus, sunând în mânile nervoase ale dansatoarei spaniole, întovărăşindu-i onctuosu-i şold.

Cumperi şi o lamă de Toledo. E glorioasă ca un vers de epopee; e iute ca o limbă de şarpe; şi-i înfloritǎ, ca şi cum pe luciul ei metalic o lună plină ar fi imprimat umbra unei frunze migălos zimţată.

Şi castanietele, şi lama de Toledo sunt made în Germany. Devii atât de bănuitor, încât te-ntrebi dacă blana ursului polar, călătorind la Pol pe un sloi de gheaţă, nu e şi ea made în Germany.

În produsele sufleteşti şi intelectuale cele mai diverse vanitatea are înfiorătoarea universalitate a produselor made în Germany. Orice revistă literară sau socială e un grup de individualităţi legate printr-un entuziasm comun – principiu de temporară înrudire – printr-o atitudine similară în faţa vieţii, în esenţă, se înţelege – dar şi un grup de vanităţi, şi poate mai ales. Iscălitura de pe copertă semnalează pe producătorul articolului, al prozei sau al versului din cuprinsul revistei. Desigur că e legitim şi onorabil să fii proprietarul unei case ridicate prin munca ta; dar e foarte agreabil să stai pe pragul sau în poarta casei tale, ca vecinii să te vadă pe soclu, ca trecătorii să te ştie. Poate că mai mult decât existenţa casei de tine clădită,

privirea vecinilor şi a trecătorilor – admirativă sau invidioasă – ţi-e răsplata efortului. Acea privire îţi îngraşă sufletul şi-ţi dilată nările. Ea îţi dă acolada.

Se întâmplă, natural, ca multe articole să nu fie iscălite. Modestie? Nu! Laşitate sau prudenţă. Nu-ţi vine să iscăleşti articolul injurios, a cărui glorie se revarsă asupră-ţi cu vânt de palme şi praf de injurii. E atât de previzibil şi normal acest anonimat în care răutatea sau curajul sunt deghizate subt mască şi pelerină, încât legea presei a prevăzut printr-un articol, că redactorul revistei sau gazetei e răspunzător de calomnia sau injuria cuprinsă în articolele anonime. Sunt şi articole, mereu iscălite de un nume care e un pseudonim sau pur şi simplu cu două sau trei steluţe. Dar când, într-un oraş, un singur om va umbla pe străzi mascat sau costumat, însă totdeauna cu aceeaşi mască şi acelaşi costum, va fi cunoscut de către public mai bine decât toţi cetăţenii descoperiţi, Aşa că aceste pseudonime, departe de-a exprima modestia sau dorinţa de anonimat, exprimă ori jena pentru numele adevărat – te lepezi de el, rebotezându-te – ori dorinţa de-a se singulariza în plină piaţă publică.

Revista Viaţa contimporană avea mulţi proprietari stând pe pragul casei lor, expunându-se privirii celorlalţi. Cu alte cuvinte, avea mulţi colaboratori. Sumarul ei, afişat pe copertă – pentru lesnicioasa edificare a lectorului – producea multe nume de intelectuali emeriţi şi artişti reputaţi. Rareori însă zăreai numele redactorului, de fapt directorului ei. Şi totuşi, el era colaboratorul cel mai statornic şi cel mai proteic. O jumătate de revistă era scrisă de el, dar sumarul era iscălit de alţii. Iar articolele de critică literară, pe care trebuia să le semneze – ca să dea sumarului prestigiul numelui său – cădeau în coada sumarului, acolo unde listele de mâncare anunţă apele minerale, şi termometrele, zero grade. Rol de scafandru, după cum se vede, nu importanţă de far. Din această pricină, i se reproşa lipsa de productivitate. Căci nimeni nu-şi dădea seamă că o revistă nu trăieşte prin salonul de

recepţie – adică prin beletristică şi articole – ci prin obscurul complex al gospodăriei redacţionale: polemici, însemnări, recenzii şi tot felul de rubrici permanente, strecurate printre producţiile de gală, dar sporadice. Aceste rubrici, aceste note dau unei reviste o anumită atmosferă, o anumită viaţă. Toate aceste rubrici permanente sunt atribuite totalităţii colaboratorilor – care acceptă cu un surâs modest denunţarea paternităţii lor colective – nu obscurului redactor, care e un şef de orhestră, nevăzut, şi pe deasupra pe rând şi oricând înlocuitorul anonim al fiecărui solist absent. Astfel, treptat, redactorul Vieţii contimporane făcuse gloria altora: a tuturor colaboratorilor. Miniştri, dascăli universitari, academiciani, oratori publici, mari avocaţi, produceau în viaţa socială, ca un paşaport diplomatic, titlul de colaboratori ai Vieţii contimporane. Vorbeau desigur cu oarecare deferenţă despre redactorul acestei reviste, dar cu deferenţa miloasă şi compătimitoare a copilului de ţară, care odată ajuns, vorbeşte despre viaţa de martiră a bietei maică-sa, pe care însă n-o mai frecventează, recunoscându-i jertfa mai mult decât valoarea, pentru a converti această jertfă într-un atribut moral al provenienţei sale de jos. Prestigiul muncii anonime a acestui redactor, trecuse asupra revistei. Ori, revista erau toţi, în afară de redactorul ei. Revista Viaţa contimporană, în gura unui fost sau prezent colaborator, se traducea prin orgoliosul plural „noi”, împănat de singularul „eu”, procurator al pluralului. Dar pronumele „el”, al redactorului, era treptat exclus.

Aşa că, încet cu încetul, însuşi redactorul revistei ajunsese să se deposedeze de revista lui. O iubea ca pe o faptă a unei colectivităţi. O idolatra ca pe un copil al altora, crescut numai de el. Pentru el, revista lui devenise o fiinţă de sine stătătoare, exterioara lui. Ciudat, acest om – care în viaţa privată nu purtase niciodată emblema românească, injuria, iar în viaţa publică nu depăşise niciodată hotarul ironiei descriptive, nu exclamative – era înjurat pur şi simplu.

Drept răspuns la un articol în care dovedea nulitatea unui scriitor, era apostrofat cu vorbele: „bătrân, neurastenic, maniac”. Nu răspundea. În schimb, cea mai neînsemnată cârtire sau defăimare a Vieţii contimporane îi înarma luciditatea cu cele mai subţiri săgeţi ale sarcasmului. Îşi apăra revista, reputaţia ei: singurul punct vulnerabil al impasibilităţii lui. Din această cauză, era atacat mai ales personal. Tăcerile lui însemnau pentru adversari un succes. Pe acesta li-l lăsa, zâmbitor.

Revista Viaţa contimporană avuse pentru el două semnificaţii. Întâia, comună tuturor întemeietorilor: aceea de arenă onestă, pentru lupta socială şi literară. A doua semnificaţie îi era strict personală. La Universitate, apoi în viaţa de toate zilele, nu găsise interlocutori. Mintea lui prea repede, corosiv lucidă, şi prea înaltă, nu găsea între camarazii de vrâstă, profesie şi viaţă, replica egală, comprehensivă, deopotrivă de elastică, deopotrivă de dură. Renunţase deci la oameni. Dar activitatea lui de la Viaţa contimporană nu era decât o veşnică scrisoare adresată anonimului din mulţimea anonimă: acela trebuia să existe. Fără de această ultimă speranţă, desigur că redactorul Vieţii contimporane ar fi renunţat la viaţă, după ce renunţase la oameni.

Pe acest anonim camarad al minţii sale, pe acest frate întru singurătate şi înaltă veghe, nu-l căuta ca Diogene – poate fiindcă se temea să nu-l găsească. Dar lui îi scria. Pentru el vorbea. În faţa lui se lupta. Activitatea consemnată în paginele revistei, în perspectiva ei totală, arăta o puritate de sinceritate, de onestitate morală şi intelectuală, cum se găseşte rareori numai în viaţa oamenilor care trăiesc subt privirea lui Dumnezeu, la o parte de tumultul vieţii.

Două particularităţi îi dăduseră oarecare notorietate pitorească printre concetăţenii săi: viaţa de noapte şi fobia microbilor.

Un om care-şi petrece nopţile primind lume la el acasă, organizând sindrofii cu fatalele partide de cărţi sau care face chefuri în oraş e reputat „om de viaţă”. Vocabularul clasificator însă n-a găsit alt cuvânt pentru cel care-şi petrece nopţile trăind, în clipa când ceilalţi dorm sau fac chef, decât acela de neurastenic. În noapte şi printre cărţi, acest om trăia ca pădurarul în inima pădurii. Şi faţa lui, învăluită în păr sălbăticit un pic pe tâmple şi în barbă, avea oarecare asemănare cu chipul pădurarilor pe care-i vezi răsărind subt solemnele bolţi vegetale, din umbra unui stejar, ca nişte pustnici gravi, cu ochi limpezi şi ageri, aducând şi cu bufniţa şi cu vulturul. Paloarea feţii însă, aparţinea cărţilor. Purta vaste pălării negre cu margine lată, şi pelerină. Aşa răsărea pe uliţele dosnice ale Iaşului, mergând spre Universitate. Dacă l-ar fi întâlnit prin ruinele Iaşului, Rembrandt ar fi tresărit şi l-ar fi privit lung şi altfel decât rarii concetăţeni care-l întâlneau, măsurând ironici această apariţie de umbră, cu prea multă lumină în faţă, şi-atât de puţin actuală din punct de vedere vestimentar.

Trăsăturile acestui om, curbe, umerii obrajilor proeminenţi, orbitele adânci, fruntea lată şi dreaptă, nasul coroiat fără hrăpăreaţă ascuţime, dovedeau o osatură fermă, nu bicisnică. Pe această osatură viguroasă, în fineţea ei, din adâncul orbitelor, ochii priveau clar. Acolo le era locul, în adânc. Erau căprui, dar umbra orbitei îi făcea negri şi parcă mai mari. Aveau ceva din rotunda claritate a ochilor de buhnă, mai ales că nasul pornea curb dintre ei. Nimic febril pe-această faţă. Calm, dar ager. Marile căpetenii militare aşa visau. În preajma luptelor privindu-şi ostile în bivuac la lumini de focuri arămii.

A doua particularitate a acestui om era fobia microbilor. Îi vedea presăraţi sarcastic pe toate cele: pe mâna prietenilor, pe clanţa uşilor, pe cartonul ţigărilor. Fumător pasionat, nu-şi fuma ţigara decât după ce-i pârjolea cartonul la flacără, făcând din el un fel de frigărui fierbinte. Din această cauză, buza de jos era uşor arsă. Aceşti microbi, permanenţi pe

toate cele, îi dădeau gesturi alegorice parcă. După ce strângea o mână – politicos, nu întorcea spatele celor care-i întindeau mâna – scotea dintr-un buzunar o sticluţă cu sublimat sau cu alcool de peste patruzeci de grade, şi se dezinfecta. Microbii îl izolau complect de viaţă. Nimeni nu-i făcea vizite, nimeni nu-i pretindea.

„Lasă-l, domnule, ăsta trăieşte noaptea ca huhurezii şi se teme de microbi!”

Nimeni nu-şi dădea seamă ce zâmbet ironic avea această viaţă de noapte şi această fobie de microbi. Poate că nici el nu-şi mai dădea perfect seama. Dar există o formulă mai fericită şi mai cuviincioasă – care să te izoleze de oameni, fără a le spune: „Da-ţi-mi pace, imbecililor!” – decât viaţa de noapte şi fobia microbilor? Căci aceeaşi mână care se dezinfecta după ce strângea o altă mână, nopţi întregi, fără mănuşi şi fără sublimat, şi le petrecea mână-n mână cu volumele lui Tolstoi, Dostoievski sau Proust. Continua desigur şi când era singur să-şi flambeze cartonul ţigărilor, dar mirosul şi gustul de ars, nu distrugerea microbilor, îi deveniseră încet cu încetul, tot atât de necesare ca şi tutunul.

*

Iaşul are o grădină, Copoul, reputată frumoasă prin decret municipal şi cor civic. E frumoasă în măsura în care orişice grădină cu flori şi copaci bătrâni e frumoasă… Atributul floral şi vegetal nu-i lipseşte: prin aceasta e grădină. Ca să fie frumoasă, însă, grădina trebuie să aibă acel echilibru subtil, acea transfigurare a naturii, care face altfel frumoasă o armonie de culori zugrăvite, alături de culorile livezilor şi-ale luminii. În lunca ei natală, floarea necultivată e sinceritatea, e candoarea luncii, şi e frumoasă fiindcă exprimă această sinceritate, această candoare, care depăşesc arta, convieţuind alături cu ea. Dar în clipa când nu mai răsare din pământ împodobindu-l involuntar, ci e aşezată de mâna omului într-un pământ îngrădit, cultivat, destinat înfrumuseţării, floarea e supusă aceloraşi legi

artistice, ca şi sunetul în fraza muzicală, ca şi vorba în vers, ca şi culoarea în pictură. Frumoasă în sine, latent, ea ori devine frumoasă prin armonia care o însumează altfel decât natura, ori devine sunet fals, pretenţios, vulgar, ca tot materialul prim artistic, pe care mâna omului nu l-a înviat prin creaţiune, desprinzându-l din natură. Aşadar, într-un parc, într-o grădină publică, nu mai apreciezi materialul vegetal şi floral din care sunt alcătuite, ci existenţa sau inexistenţa armoniei artistice, a creaţiunii omeneşti.

Din acest punct de vedere – adică respectând firescul criteriu – grădina Copou e slută şi vulgară. Ea indispune ochiul ca un salon de mahala pregătit pentru recepţia deputatului, ca o romanţă a lunii dedicată primarului, ca o poezie epică închinată cutărui general de brigadă.

Ca şi Mitropolia ieşană, şi ca şi atâtea clădiri recent înălţate pe blândele uliţi ale Iaşului, ea nu respectă armonia florentină a zării ieşene, atât de pur ondulată de linia dealurilor, că pare un văl fluturând de pe umerii goi ai unei madone care se închină – şi sfidează, grosolan epatată, modestia artistică a ruinelor ieşene. Totuşi, ieşenii se plimbă pe aleile Copoului şi îl admiră, aceiaşi ieşeni care compătimesc Bucureştiul, fără să cunoască Cişmigiul, grădină grasă, care nu-i departe de frumuseţă, deşi plină de doici, de ordonanţe şi de boanghini.

Grădina Copoului debutează printr-o alee centrală, mărginită de o parte şi de alta, cu bănci vopsite verde. Arhitectul grădinii a avut desigur concepţii grandioase. El a vrut oarecum să cânte din ocarină fanfare eroice. A izbutit. Această alee dominantă a Copoului, e ridicolă şi pretenţioasă. A reuşit organizatorul grădinii să facă din ea un pretext pentru alee, cum bătrâneţa face din capul omenesc un pretext pentru dilatarea cheliei. Cât de just ieşană ar fi fost o întortochere de poteci printre straturi de flori! Ce viaţă armonios distribuită ar fi dat grădinei aceste poteci alegre, chemând perechile în toate părţile cu zâmbete de flori – în locul acestui fals bulevard, odios ca un

guler înalt şi rigid pe gâtul unui copil limfatic. Această alee centrală e plină ca vestibulul unui dentist celebru. Lumea stă şi se plimbă acolo numai. Restul grădinei e gol; copacii nu se plimbă. Când se dau serbări – kermeze: aşa anunţă afişele – grădina e neîncăpătoare, adică aleea, faimoasa alee, căci grădina e aleea precum aleea e grădină. Două mişcări în răspăr, în sus şi în jos. Ce fac oamenii aceia? Se plimbă? Nu! Se freacă unii de alţii ca periile în mânile lustragiului, atunci când îşi iau avântul. Se respiră, nas în nas, ca miopii când se întâlnesc cu felinarele. Se împroaşcă necontenit cu praful scărmănat de paşii lor îndesaţi. Asta se cheamă a lua parte la o kermeză.

În fundul aleei, ca un sughiţ al perspectivei, se ridică un obelisc, la picioarele căruia, aşezaţi pe labe, patru lei de piatră – poate că-s sfincşi – veghează. Aceşti lei, de când au devenit de piatră s-au îngrăşat. Au oarecare asemănare cu obezitatea scroafelor, dar sunt lei. Botoşi şi mahmuri ca începutul unui formidabil gutunar în nasul bont al unui om fălcos, n-au batistă fiindcă sunt lei. Nu rag, nu urlă, nu mârâie, dar fălcile lor de piatră abia pot stăpâni o vărsătură în cascadă.

Bieţi lei ai Africei, cine v-a pus să deveniţi celebri?

Al doilea edificiu al acestei alei, e vegetal: un tei bătrân, cu floare şi umbră dulce. E numit – de aici se naşte catastrofa – teiul lui Eminescu.

— Aici visa Eminescu, îţi explică ieşeanul, arătându-ţi teiul încercuit de bănci populate.

Aici n-a visat niciodată Eminescu, subt acest tei situat pe aleea principală a Copoului. Căci dacă aşa înţelegea Eminescu să viseze, se instala cu scaunul şi masa „de brad” în galantarul celei mai mari magazii de pe strada Lăpuşneanu. Eminescu n-a visat în faţa nimănui. Avea o pudoare cu dimensiuni de munte abrupt, asasin pentru turişti.

Tu, oricine vei fi, citeşte cât vrei slova lui Eminescu, fii familiar cu ea cum eşti cu cerul de deasupra ogrăzii, aibe-o

în gură cât vrei şi când vrei ca pe-o pastă de dinţi şi ca pe un şpriţ de la gheaţă – dar lasă-i viaţa, lasă-i visul. Nu crede că visa aşa cum stai dumneata în faţa fotografului, nici cum te razemi în cot de balustrada lojei, la concertul fără muzică melodioasă.

Nu!

Eminescu, omul acela care avea o bucată de cer în loc de frunte, în clipa când îndoia spre pământ creanga de luceferi a cerului, poate rodea în dinţi un vârf de creion, sau îşi muşca musteaţa, singur, fără să-l vadă şi să-l ştie nimeni.

Şi-n clipa când, cu crengile toamnei în braţul lui, arăta: „Vezi, rândunelele se duc, Se scutură frunza de nuc, Se lasă bruma peste vii, De ce nu-mi vii? De ce nu-mi vii?” nu crede că era ca Hamlet când o trimete, pe scenă, pe Ofelia la mânăstire! Nu! Într-o crâşmă de mahala a Iaşului, cu răspopitul Creangă, urât ca o gorilă şi bun, ca un miros de fum şi baligă în soare, în faţa unei sticle de poşârcă – chipul lui Eminescu zâmbea lui Creangă, ciocnind paharul, şi sufletul lui dezlega toamna, cu gest de orizont.

Subt teiul lui Eminescu, tinerii visători ieşeni fac inhalaţii eminesciene.

La stânga aleei, subt un chioşc circular, nechează fanfara militară. Faţă-n faţă cu chioşcul alămurilor, de cealaltă parte a aleei, un pavilion cu ferestre colorate transportă în această grădină, nu departe de faimosul tei, visul cu halbe de bere, sirop, gustări în scobitoare, şpriţ şi alune americane.

Iată grădina Copoului.

Dar în fundul ei, într-un zaplaz înalt de scânduri putrede, vizibilă numai prin clanţă, atât e de mică şi de ştearsă, se deschide scârţâind o uşiţă. E situată în grădina Copou, cum sunt uşele cămărilor: în fundul obscur al casei. Pleci capul, îndoi umerii – uşiţa e scundă, ridici piciorul – pragul e nalt, ai impresia că escaladezi o fereastră – şi intri deodată, lăsând în urmă toate amintirile urbane, în cea mai dulce lumină din câte ţi-a fost dat să întâlneşti. Crezi că-i un fum

albăstrui ca cel de cetini în dreptul pădurilor de brazi, dar nici brazi nu-s, nici fum nu-i. E lumina îndulcită într-atâta, încât îţi pare fum. O potecă lungă, acoperită cu iarbă, romaniţe şi rochiţa-rândunelii, printre păpuşoi, se apleacă la vale şi se duce, se duce cu mişcări de izvor până departe. Şi iat-o revărsată-n aer, miere şi-n dealurile albastre, uşoare, fluide ca un cer de toamnă coborât pe pământ ca fumul de tămâie din cădelniţă. Îţi vine să înclini capul pe umăr surâzând. Unde eşti? Parcă s-au născut aici, din aer şi melancoliile luminii, versurile: „Pe-un picior de plai Pe-o gură de rai…”

Numai contururi blânde, ca versul Mioriţei. Nici-o asperitate, nici-o duritate. Toate liniile au curba obrajilor de copii şi a dezmierdărilor pe frunte. Acolo-i păpuşoi; acolo-s vii; acolo în verdeaţă e o casă, e un fum; acolo latră câinii; acolo sună o talangă; acolo cântă un cucoş; acolo cade alb un zbor de hulubi; acolo-i un cuc; acolo-i o mierlă… Şi peste toate, lumina ca tăcerea unui surâs şi ca somnolenţa unor mari ochi albaştri.

Ce semn se desprinde de pe hotarul luminii? Cine te priveşte peste marginele lumii, ridicat deasupra ei?

Orizonturile s-au deschis ca nişte mari vitralii. Zările sunt mai adânci, lumina mai afundă şi limpede ca tăcerea unei mulţimi îngenuncheate.

Ceahlăul!

În clipele de mare cumpănă şi îndoială, aşa se arăta prezenţa lui Dumnezeu, pustnicilor deznădăjduiţi, cu credinţa zdruncinată.

Ceahlăul! Flacără albastră desprinsă din albastrul zărilor. Cunună de fum peste cenuşa norilor. Pisc în soare deasupra trecutului. Şi ai descoperit semnul poruncii. Îi vei da ascultare. Niciodată nu vei părăsi oraşul mort. Ceahlăul ţi-a dat, albastră, acolada azurului.

O simplă uşiţă de lemn despărţea Copoul de golful albastru al plutirii spre Ceahlău. Tot atât de bruscă fusese, pentru Dănuţ, tranziţia de la viaţa ieşană – cea pe care o

cunoscuse în timpul zilei – la atmosfera odăii în care trăia redactorul Vieţii contimporane.

Numai strigătul trufiei lirice a lui Jean-Cristophe în clipa când cunoaşte întâia iluminare a prieteniei – „J'ai un ami! J'ai un ami!” – ar putea traduce cadenţa inimii lui Dănuţ, după ce făcuse, împreună cu Mircea, întâia vizită acestui om.

Iată răsfrângerea imediată în scrisoarea pe care Dănuţ, chiar în acea noapte, i-o scria Monicăi: „Dragă Monica, Fac mea culpa, fiindcă sunt cinci dimineaţa şi nu dorm, şi fiindcă nu ţi-am ascultat mai demult îndemnul de-a cunoaşte pe fostul tău profesor de la Facultatea de litere. Ce vrei? Noţiunea de profesor universitar – şi încă de literatură – mă crispează ca valeriana pe pisici.

Ştiu! Mi-ai spus de atâtea ori – şi m-ai convins – că acest profesor nu invită literatura pe patul lui Procust; că n-are cântar farmaceutic pentru vis, nici basculă decimală pentru viaţă; că vorbele lui nu merg în pas de defilare, ci, dimpotrivă, au elocinţa încâlcită şi abruptă a pasului împleticit pe clinuri de munte neumblat – totuşi…

Ce-i bun pentru alţii nu-i bun pentru tine. Mic sunt desigur, faţă de un Eminescu, faţă de un Caragiale, dar eu sunt eu, altul decât Eminescu, altul decât Caragiale, şi călăuza unică pentru cunoaşterea lor, eu, intactul, cunoscut numai de tine, nu puteam s-o accept.

Această neacceptare era poate şi închipuirea tinerească a oricărui începător că nu poate fi înţeles de alt om – oricât de inteligent şi comprehensiv – mai în vârstă decât el, dar şi pudoarea – trufie a pudoarei – de planetă nouă, pe care nici o lunetă astronomică n-a întâlnit-o.

Ţi-am mai spus ce dar ai tu – miraculos pentru mine ca mersul lui Isus pe ape – de-a mă deschide clar în faţa ta. Lângă tine sunt eu în întregime, fără nevoia de-a mă dovedi şi explica. Lângă alţii sunt ca o casă ermetic închisă deodată: ferestrele dispar zidite, uşile dispar tencuite. Lângă tine se deschid de la sine ferestre mari prin care vezi

tot. E ca o amplă respiraţie a plămânilor mei. E ca o dezlegare a îngheţului. E ca o dispariţie de nouri masivi. Sunt eu, dar sunt în întregime subt privirea ta. E mai mult decât dragostea. E o senzaţie de primăvară care izbucneşte din pământ cu florile şi cu jivinele deopotrivă.

Dar tu eşti Monica.

Nu-mi închipuiam ca alături de un alt om, fără de elanul iubirii, miracolul să se repete. Totuşi s-a repetat. Am avut fericirea de-a fi profund străveziu alături de un om pe care atunci l-am cunoscut, de care nici dragostea, nici amintirile nu mă legau. Acest salut, această totală descoperire a fiinţei intime, care-şi pleacă nu pălăria ci misterul opacităţii în faţa unui alt om, l-am cunoscut din nou, şi altfel decât lângă tine, în această noapte. Înţelegi ce mă leagă şi cum mă leagă de acest om. Sunt fericit că tu l-ai preţuit înaintea mea, fiindu-mi tot tu, şi de astă dată singură călăuză spre singurele mele bucurii.

Voi cerca să te fac să participi la această vizită.

La unu noaptea mă opream, însoţit de Mircea, în faţa ferestrelor luminate, care răsturnau o punte galbenă de-a curmezişul străzii, oglindindu-se şi-n zidul din faţă, ca două vechi icoane.

Mircea a bătut la o fereastră. Şi Mircea, şi eu, aveam un aer de conspiratori. Eram neliniştit. Iar trebuia să vorbesc, şi pe deasupra, în faţa unui om inteligent dar cu totul necunoscut mie. Mă pregăteam parcă să dau un examen, să pledez un proces. Eu, cel cu vorbe somnoroase, lipsit de spontaneitate, fals de câte ori doresc să fiu cât mai natural în faţa unui necunoscut demn de stimă – îmi aduceam sufletul de ureche, ca pe un copil care nu vrea să spuie bună ziua musafirilor din salon. Şi pe deasupra era în gândurile mele zăpăceala festivă a oraşelor de provincie în preajma sosirii regelui. Dar drumul de la ferestrele dinspre stradă, până la uşa de dindos, m-a schimbat. Închipuieşte-ţi poarta: o poartă din acelea de lemn, strânsă în alveolele pământului îngrămădit în jurul ei. Are un lacăt şi zăvor, şi

nu se deschide decât o dată pe an, toamna, când intră lemnele şi căruţa cu legume. Portiţa ei e îndărătnică şi buclucaşă. E caracterizată prin aceea că nu vrea să se deschidă. Trebuie s-o hurduci, s-o salţi, s-o împingi cu umărul, şi abia după îndârjită luptă izbuteşti s-o dai în lături, într-un scârţâit mârâitor.

În ogradă, iarbă deasă şi grasă ca în ograda unei mănăstiri. Pământul e ondulat, plin cu gheburi şi scobituri, aşa că pasul trebuie să fie atent şi capul inclinat.

Era noapte neagră cu câteva stele. După lumina puternică a ferestrelor din faţă, ochii noştri nu mai distingeau nimic. Bâjbâiam în urma lui Mircea. Şi cei câţiva paşi de la ferestre până la uşa de dindos, mi-au rechemat fulgerător amintiri din copilărie. Ştii dorul nostru – tu, Olguţa şi cu mine – de mister, de aventuri, prin noaptea livezii de la Medeleni. Instinctiv ne îmbrăcam cu pelerine. Olguţa, în frunte; noi, în urmă. Eu îmi închipuiam – gândul detrona şefia de fapt a Olguţei – că sunt căpitan de haiduci şi că-i conduc la un atac nocturn. Mergeam de jur împrejurul casei; broaştele, cu saltul lor moale, îmi dădeau bătăi de inimă: un licurici mă făcea să tresar, ca un ochi de lup. Dar făceam o baie de mister eroic. Îmi încruntam sprâncenele – ca să fiu mai fioros – eram convins că am voce de bas, musteţi şi pumni care-ar fi ucis un bou şi dărâmat un zid. Îmi încordam muşchii, şi simţeam parcă duritatea defensivă a unei zale ascunsă sub cămeşă. Era în mine şi spaima celor din casa împrejmuită, şi calmul încordat al haiducilor care atacau… La urmă ajungeam în bucătărie. Eram decepţionat de cozile bucuroase ale cânilor, de sunetul farfuriilor spălate, de zâmbetul babei care ne oferea cucoşei – dar şi fericit că eram, în sfârşit, la lumină, între oameni.

Ce formidabile instantaneităţi are sufletul nostru! Această ogradă necunoscută, prin care bâjbâiam spre un om necunoscut, îmi devenise familiară după întâiul pas, ca şi cum, orb, aş fi zâmbit în ograda copilăriei mele, căutându-vă pe voi.

Am aşteptat în faţa unei uşi de lemn cu geamlâc, dând pe un coridor întunecat. În sfârşit, în fund, s-a crăpat o uşă vestind lumina dinlăuntru, şi a apărut, cu părul vâlvoi şi barba zburlită, c-o pelerină pe umeri şi o lumânare în mână, un fel de stareţ împresurat de mari palpitări de umbre şi lumini. Era ceva subpământean în această apariţie, ca o întâmpinare din vechi veacuri, în fund de catacombe. Uitasem că sunt în Iaşi, că trăiesc în această epocă. Eram în preajma unei legende.

Învârti cheia în broască, aşează lumânarea pe un dulăpaş de lângă uşă şi dispăru grabnic, proiectându-şi fâlfâirea enormei umbre.

— Nu intrăm?

— Stai să-nchidă uşa. Se teme de curente, zâmbi Mircea.

Am intrat. Respectând parcă un rit, Mircea luă lumânarea de pe dulăpaş, călăuzindu-mă. Miros umed de pivniţă leguminoasă, îmbinat cu căldură de pod încins. Scândurile se cutremurau subt paşii noştri, ca o barcă veche. Pe lângă ziduri, teancuri de reviste şi de cărţi. Ne simţeam spionaţi de ochi de şoareci. Lângă uşa odăii, un butoiaş; pe părete, un portret îngălbenit al lui Eminescu. Un Eminescu îngrăşat la jaţă, puhav, cu musteaţă groasă, şi ochi rătăciţi.

Am intrat în penumbra unei odăi îmbibată de fum tabagic. În treacăt am zărit patul, un bec electric suspendat ca un păianjen, deasupra căpătâiului, o masă plină de cărţi, o cană galbenă cu reliefuri, acoperită cu un şervet.

Şi din această odaie am păşit brusc în viscolul incandescent al odăii cu ferestre luminate. Eram ca într-un fulger de magneziu.

Îţi mai aduci aminte, Monica, de o fotografie dintr-un album de la Medeleni, reprezentând un călugăr franciscan, încins cu o frânghie, în mijlocul Pieţii San-Marco, învăluit în zboruri de hulubi? Înlocuieşte hulubii cu cărţi, Piaţa San-Marco prefă-o într-o vastă bibliotecă fumegândă, şi vezi în mijlocul ei un călugăr franciscan, cu pelerină de umeri, împrejmuit ca de un zbor de cărţi. Aşa l-am găsit pe

profesorul tău. Cărţile nu mai erau hârtii neînsufleţite. Vibra în ele o agerime, o palpitare de zbor. Şi le vedeai pretutindeni. Din podele până-n tavan, de-a lungul păreţilor, numai rafturi lungi, îndoite subt greutatea cărţilor. Între ele, nici o aliniere rigidă, nici o constrângere ordonată; o dezordine voioasă, exuberantă. Toate erau strâmbe, zburlite, îndoite; unele parcă voiau s-aplaude, altele să cadă, altele să sară. Din unele se ţuguia câte-o fiţuică lungă, atât de lungă încât se înclina ca fumul. Din altele răsăreau broşuri colorate. Altele aveau capac un caiet coşcovit. Dar nu numai rafturile ticsite, ci mai ales odaia era inundată de revărsarea cărţilor. Teancuri de tomuri in-folio, legate în piele, mărgineau ca un zid chinezesc rafturile de jos. Subt cele două ferestre, cetate Ungă cetate, se înălţa Viaţa contimporană legată în carton. Pe scaune, iarăşi cărţi. O dormeză era acoperită cu reviste şi broşuri. Pe podele, ca o procesiune de cămile, gheburi de volume, prelungite până departe de şiruri desprinse. Toate erau răsfoite, desfăcute, strâmbate, însemnate, cu marginile des adnotate, cu textul subliniat cu roş şi albastru. Trăiau. În jurul acestui om plutea un zbor de cărţi îmblânzite. Aveai impresia că nu le caută, că vin singure, că un semn de-al lui ar fi chemat zborul galben al volumelor lui France sau fâlfâirea roşie a volumelor lui Dickens; că o simplă poruncă a ochilor lui ar fi prefăcut încăperea într-o foşnitoare roire de culori, ca văzduhul exotic al pădurilor tropicale. Şi părul, şi barba lui, păreau răscolite de zboruri, de vânturile lor. Îşi uitase pelerina pe umeri. Aburii fumului de tutun se îndoiau deşi în jurul lui. Ne privea. Abia atunci i-am văzut vioiciunea ochilor. Era parcă ceva vrăjitoresc în această arătare scăldată în lumina tare ca o reverberaţie de munţi calcaroşi. Omul acesta zidit în bibliotecă, brumat de fura de tutun de-a lungul nopţilor, avea ceva dominator, o năprasnică vitalitate. Nu era nici ostenit, nici îndoit, nici bătrân, deşi sur: Satan, răsărind pe vârf de stâncă, arătând cu un deget omului care-l visează lumea prăvălită-n văi,

această vibraţie trebuie s-o aibă, această înălţare a frunţii, acest port al capului.

Prezenţa lui înteţeşte, distribuie o trepidaţie în gânduri, o dezordine care-ţi face sufletul asemănător cu odaia în care eşti. Te simţi răsfoit, mânuit, adnotat. Eşti o nouă carte îmblânzită în această pădure de cărţi. Şi simţi deodată, stând în picioare, neîndrăznind să alungi cărţile de pe scaune, că sufletul e la el acasă…”

*

Bătuse la fereastră, trecuse prin ogradă, după ce-şi exercitase umărul la portiţă. Acuma aştepta în faţa uşii întunecate. Se familiarizase şi cu ograda, şi cu riturile casei.

Era atât de puternic mirosul de frunză nouă, iarbă crudă şi lilieci în floare, încât îţi venea să răstorni capul pe spate, ca femeile sărutate pe gură.

Uşa din fund se crăpă luminos. Aceeaşi apariţie în falduri de umbre şi lumini, cu lumânarea în mână. Ca niciodată însă, uşa de afară se deschise. Flacăra lumânării rămasă pe dulăpaşul de lângă uşă, în revărsarea de aer proaspăt, se înclină suplu, răsturnând lungi fluturări de umbre, până departe, prin întunericul ogrăzii.

— Dumneata eşti, domnule Deleanu?

— Eu sunt. Bună seara, domnule profesor.

Două braţe impetuoase desfăcură pelerina, proiectându-se pe stele.

— Domnule Deleanu! Domnule Deleanu! Ce catastrofă e respectul! Dumneata îmi spui „domnule profesor” cu un ton atât de reverenţios, încât mă insulţi! Şi ai dreptate. Tinereţa trebuie să insulte bătrâneţa prin respect. Domnule Deleanu, cel mai grav păcat al omului este bătrâneţa. Înţelegi dumneata ce-i primăvara?

Dănuţ zâmbi, respirând larg.

— Te înşeli, domnule Deleanu! Să-ţi spun eu ce-i primăvara. Acum treizeci de ani – simţi dumneata ce monstruozitate e în gura unui om să poată spune: acum treizeci de ani eram tânăr!; acum treizeci de ani eram un

imbecil fudul de ce aveam în cap, nu de cum era capul pe dinafară. Eram genial, domnule Deleanu, te asigur. Tinereţa e genială. În loc să mă admir în oglindă, mă uitam în cărţi. Şedeam în Tătăraşi, într-o casă cu lut pe jos. Dacă vărsăm apă se făcea glod. Zvârleam ţigările oriunde. Era o dezordine înfiorătoare. Recitam versuri cu voce tare. Şuieram partiturile operelor romantice, de la un capăt la altul. Somnul mă ofensa. Nu-l puteam accepta… Şi când venea primăvara, întâia noapte de primăvară, ieşeam pe pragul casei; o casă de mahala, domnule Deleanu, o casă de bărbier; dumneata nu cunoşti aşa ceva! Şi ce crezi că făceam? Crezi că eram umilit că afară-i primăvară şi ghetele mi-s rupte, şi pantalonii peticiţi? Nu, domnule Deleanu! Eram fericit. Îmi spuneam: „Mă, băiete, a venit primăvara. Aştepţi o fată. Te iubeşte. O iubeşti. O aştepţi.” Nu aşteptam pe nimeni! Dar dragostea era pe pragul casei mele. Toate fetele lumii puteau să vie. Asta-i primăvara! Să fii calic, să nu te ştie nimeni, să stai pe pragul unei case de mahala, şi să fii împăratul drăgostii… Acuma… acuma dumneata îmi spui „domnule profesor”, afară-i primăvară, şi-mi vine să strănut. Strănută. Poftim în casă, domnule Deleanu. Şi închide bine uşa. Natura nu respectă pe oamenii bătrâni!

Trecură în odaia albă de lumină şi de fum. Dănuţ îşi rezemă geanta pe fereastră, aşezându-se într-un scaun legănat pe tălpi curbe de lemn.

— Azi am avut o mare bucurie, domnule Deleanu. Am căpătat un permanent pe Căile Ferate. Uite-l: e de piele galbenă, cu fotografia mea. Sunt fericit. N-am să călătoresc niciodată. N-am să-l utilizez. Dar acest carnet… – îl agită cu mâna, juvenil —…mă face stăpân pe o ţară întreagă. Îl am aici în buzunar, şi pot pleca oriunde. Deschid carnetul şi ştiu că pot pleca în Bucovina sau în Ardeal. Asta-i fericirea, domnule Deleanu: să deţii simbolul unui grup de virtualităţi. Asta-i tinereţa: simbolul virtualităţilor viitorului. La întâi ianuar 1923, biletul acesta, tot aşa de galben şi tot aşa de

curat, va fi un simplu permanent expirat, amintirea nici unei călătorii. Asta-i bătrâneţa, domnule Deleanu: un permanent de viaţă în ziua expirării…

— Dar bucuria permanentului pe Calea Ferată?

— Asta-i senilitate, domnule Deleanu!

Pelerina-i căzuse de pe umeri, pe marginea fotoliului. Nu se instala pe scaun, decât în treacăt. Fiecare năvală de gânduri, indignare sau entuziasm, îl ridica în picioare, mobil şi vivace ca popândăii la margine de drum. Era îmbrăcat cu un surtuc de stofă gălbuie cu pătrăţele negre, a cărui formă oscila între tunică şi pijamaua de odaie. Manşete cilindrice, de modă veche; guler moale resfrânt; cravată neagră cu nodul făcut de-a gata, cam strâmbă.

Uneori ochiul drept avea încreţirea ochiului de bijutier expert, când îl concentrează prin monoclul tubular al lupei, asupra unui diamant. Acest gest, care-i asimetriza faţa, strâmbându-i sprânceana ochiului drept, exprima efortul de-a formula un gând obscur.

În clipele de popas pe scaun şedea picior peste picior, arătând ghete bătrâneşti cu margini de elastic, şi urechile ieşite afară. Te-ai fi aşteptat la eforturi artritice sau reumatice. De unde! Unghiurile genunchilor erau prompte, dând un neastâmpăr juvenil picioarelor, contradictor cu încălţămintea.

Atent, pârjolea cartonul ţigării la flacăra unui chibrit. Alături, pe birou, cartonul unei cutii cu ţigări era acoperit cu inscripţii mărunte, unele subliniate cu creionul roş. Dănuţ desluşi un galop de litere: „Majoritatea scriitorilor privesc sufletul omenesc cu luneta astronomică. Rezultatul: aproximative hărţi cu linii groase. Proust îl priveşte cu microscopul, fiindcă e altfel situat faţă de suflet”…

Cu ochii la cartonul cutiei de ţigări, Dănuţ zâmbea. Îi surprinse privirea şi zâmbetul. Îşi trecu mâna prin păr, trăgând din ţigară fum gros.

— Domnule Deleanu, sunt un om vicios. Uite ce-am ajuns: o mână şi un creion. Restul nu mai există. Scriu, scriu, scriu.

Sunt o notă pe marginea cărţilor. Am vrut să mă vindec. Am închis în birou toate colile de hârtie, toate caietele, tot ce era susceptibil de-a fi mâzgălit. I-am dat cheia lui domnu Balmuş, rugându-l s-o ţie o săptămână. Care crezi c-a fost rezultatul? Uite-l: scriu pe cutiile de ţigări. Uitasem să închid şi creioanele! Ce diabolică invenţie, domnule Deleanu, instrumentele de scris! Dumnezeu l-a făcut pe Adam, din coasta lui Adam a rupt-o pe Eva. Păcatul vieţii e dar dumnezeiesc. Dar diavolul a desprins o aşchie din corniţa lui şi a întins-o omului. Era instrumentul scrisului… Când ţi-ai petrecut viaţa scriind, ridici capul la bătrâneţă, dându-ţi seamă prea târziu că păcatele lui Dumnezeu sunt ale vieţii, dar păcatul scrisului e împotriva vieţii. Cu faţa în aburii tutunului, zâmbi privind ferestrele. Spune dumneata, domnule Deleanu, în noaptea asta de primăvară n-ar fi mai cuminte, decât să grifonez cartoanele cutiilor de ţigări, să fiu sus pe Ceahlău?… Te-ai suit pe Ceahlău?

— Până sus, nu. Am fost la Durău.

— Se poate, domnule Deleanu? Atunci nu ştii nimic! Sări de pe scaun, având desigur Ceahlăul în faţa ochilor. Noaptea pe Ceahlău cu amici! Altceva nu există! Ai douăzeci de ani, o pelerină pe umeri, şi eşti pe Ceahlău! Nu trebuie să uiţi tutunul! Dacă n-ai ţigări, te-arunci de pe Ceahlău la vale, ca să ajungi mai presto la un pachet de mahorcă… Hei, domnule Deleanu, dar ca s-ajungi pe Ceahlău nu poţi umbla cu fleacuri: cu automobile, cu motociclete, cu aeroplane. Erezie! Te duci cu clasa treia până la Paşcani. Mănânci bine la o crâşmă: o fleică, o bucată de pastramă; bei un pahar de vin. După aceea angajezi un landou… Zâmbea către Dănuţ, învârtind din mână. Îi sclipeau şi ochii şi nările. Domnule Deleanu, din landou vezi lumea altfel. Landoul nu e un vehicul, e un criteriu. Peisagiile intră şi iesă cu respiraţia dumitale, ca fumul ţigării încorporat în plămâni. Dumitale nu se poate să nu-ţi placă să stai pe canapea, cu picioarele pe părete. Stai comod şi exuberant în acelaşi timp. Uite-aşa stai în landou!

Trupul în fund, picioarele pe scăunaşul din faţă; cerul la cap, cerul la picioare. Caii au zurgălăi. Spinarea vizitiului e plină de soare. Şi deodată se deschide valea Moldovei…

Îşi dădu braţele în lături – cu ochii în extaz – aşa cum poate Dumnezeu le-a dat, împingând munţii să onduleze tot mai argintiu albaştri spre cununa zărilor, ca să facă loc apei cu fulgere de-argint pe văi de soare.

— Domnule Deleanu, îl cunoşti pe Sadoveanu?

Dănuţ făcu un gest vag.

— Domnule Deleanu, toată valea Moldovei, toată lunca Şiretului sunt Sadoveanu. Acolo te descoperi în faţa artei lui Sadoveanu. Asta înseamnă literatură: să-ţi aparţină natura. Sadoveanu e cel mai pur arcuş al prozei româneşti. Moldova, toată Moldova, e vioara pe care cântă Sadoveanu… Luna pe care o vezi răsărind la Agapia deasupra brazilor negri, „cu lumina ei fecioară”, e a lui Eminescu. Nimeni nu i-o poate lua. El o dăruieşte plină, de câte ori răsare, lumii româneşti. Sadoveanu a dăruit României valea Moldovei şi lunca Şiretului… E teribil omul acesta, domnule Deleanu! Are ochi mici de elefant şi vede tot, nimic nu-i scapă. Am călătorit odată, cu el şi alţi amici, pe Bistriţa, cu plutele. Eram scandalizat! Eu mă agitam ca un negustor de haine vechi care se târguieşte, pe când Sadoveanu juca şah, pe Bistriţa. Nu se uita la nimic. Nu vedea nimic. Fierbeam! Să-l auzi pe Sadoveanu la Toance, în loc să urle, că spune placid: „Şah la rege!” Ei bine, domnule Deleanu, peste o săptămână îmi trimetea o nuvelă pentru revistă. Văzuse tot, domnule Deleanu. Nimic nu-i scăpase. Înghiţise Bistriţa cu Toance cu tot, pe când juca şah. Până şi un cuc, pe care-l auzisem cântând în timpul drumului, cânta în nuvela lui, „mirat” aşa cum cântase în natură… Iar am ajuns la literatură! Vezi, domnule Deleanu, asta-i bătrâneţa: porneşti cu landoul de la Paşcani, şi-n loc să ajungi la Ceahlău, ajungi la Eminescu şi la Sadoveanu! Pe lumea cealaltă – să zicem – cei care-au trăit se vor duce în rai; cei care-au scris, în infern. Infernul, domnule Deleanu,

n-are miros de pucioasă şi piatră arsă; are miros de cerneală şi creion. E o foaie de hârtie plană, cât planeta Venus, pe care scriitorii au devenit instrumente de scris. Asta-i tortura! În vecii vecilor vor scrie fără odihnă… Dar, oricum, parcă tot e mai plăcut decât s-asculţi în paradis predicele sau anecdotele cutărui om politic, să fii în manuscrisul gheenei ordonanţa penei lui Voltaire…

Ar fi fumat neîntrerupt ţigară de la ţigară, dar prăjirea prealabilă îi impunea opriri. Şi Dănuţ fuma mult. Fumul se îndesise. Era ca un început de ceaţă în jurul reverberului unui chei londonez.

A doua zi dimineaţă Dănuţ avea proces la judecătorie. Trebuia să se deştepte cel mult la opt. Apoi venise hotărât să dea caietul: să scape de această incertitudine, de această obsesie. Uitase şi de una şi de alta. Şi alţii păţeau ca el. Scopurile vizitelor rămâneau la uşă. Dizolvate în această atmosferă, orele îşi pierdeau preciziunea diurnă şi semnificaţia socială. Şi decorul de cărţi şi fum, şi omul care-l însufleţea trăiau pe un plan special. Viaţa devenea un obiect de speculaţiune intelectuală, pierzându-şi greutatea pe care-o are atunci când o trăieşti pe câmpurile ei de luptă. Această uşurare de viaţă, pe care-o găseşti în unele cărţi, Dănuţ o găsea în această încăpere, alături de acest om. Devenea şi carte într-o măsură, dar şi lector. Aici, reveniri la cealaltă viaţă – echivalente cu trezirile din beţia de opiu – nu existau. Principiul excluderii lor era permanent. Nocturnul animator, şi când vorbea, şi când tăcea, şi când şedea locului, vibra. Era ca faţetele briliantelor constrânse prin structura lor să sclipească mereu, dând briliantului preţioasă agerime, fulgurant contur. Uneori vorbea numai el: rareori. În genere asculta şi replica. Replică rezumativă, care rectifica erori. Avea şi oroarea, şi pudoarea seriozităţii: de aici, fantezia şi veşnica autopersiflare.

O surpriză a conversaţiei acestui om, faţă de stilul scrierilor sale, era imagismul. Scrise, fraza colorat vorbită,

analiza metaforic prescurtată în notiţă, deveneau uscat analitice, didactic clare. Pitorescul acestei metamorfoze era explicaţia imajată pe care o dădea: „Imaginile sunt un fel de fosforescenţe de licurici, agreabile în timpul nopţii. Ele nu luminează conturul total al unei privelişti, dar semnalează ochiului întinderea obscură, o fac presimţită prin luminări discrete sau vii, dar fragmentare. E percepţia poetică, suficient de vagă, pentru care lumina nu mai este un mijloc de cunoaştere, ci un scop: bijutărie pe obscur. Critica, însă, nu trebuie să lucreze cu imagini, ci cu lumina diurnă a inteligenţii. În timpul zilei, incandescenţa licuricilor devine inutilă, ca şi luminarea. Întrebuinţarea sistematică a metaforei în critică face numai dovada vanităţii criticului; imagina exprimă dorinţa lui de-a dovedi scriitorului discutat că şi el dispune de materialul poetic al acestuia. Astfel, criticul nu se mai supune la obiectul propriu criticei, ci la obiectul propriu artei. Ar fi cazul hirurgului care ar opera cucoane elegante, punându-şi pe degetele profesionale toate inelele de care dispune, pentru a fi «şic». Cred că această operaţiune nu se cheamă a face critică, ci a face stil. Perfecta adaptare la scop, e o lege de fier în industrie impunând inexorabil fiecărui obiect stilul adecvat destinaţiunii sale. Caroseria unui aeroplan sau a unui automobil e un model de stil adecvat vitezei terestre sau aeriene. Tot aşa, tunul exprimă riguros expulzarea exploziei, echilibrată cu rezistenţa la această violenţă provocată. În industriile intelectuale însă, puţini oameni se miră dacă văd un tun cu corset, sau un aeroplan în formă de biserică. Cei mai mulţi chiar, admiră aceste incongruenţe, atribuindu-le fanteziei creatoare…”

Alături de Dănuţ, pe marginea dinspre el a biroului, un număr recent al Vieţii contimporane îşi producea sumarul. Ochii lui Dănuţ întâlniră un titlu de poezie: Primăvara. Cetise întâmplător poezia. Era identică, de pe aceeaşi tulpină desprinsă, cu milionul de poezii al primăverii.

— Domnule profesor, de ce publicaţi astfel de poezii? Am cetit această Primăvară. E inutilă. O apreciezi cu exclamaţia: Ei, şi?!

— Domnule Deleanu, eu, individul din faţa dumitale, mă raliez la această exclamaţie. Dar redactorul Vieţii contimporane, adică tot eu, protestează. Criteriul absolut e valabil numai în intimitatea craniului. O faptă înseamnă o cedare de absolut a minţii. Fapta e penitenţa ideii, e un antrenament pentru modestie. Când mie nu-mi place o poezie pe care redactorul Vieţii contimporane o publică, exclam: „Imbecilule, uite ce prostii faci!” Dar acest redactor al faptelor, ricanează: „Ce-ţi pasă! Dumneata stai cu Tolstoi şi Eminescu! Poftim în locul meu să văd cum te descurci?” Îl las deci să publice o literatură care nu-i iscălită nici de Tolstoi, nici de Eminescu. Câte prostii nu face pentru o femeie un om îndrăgostit! Eu le fac pentru o revistă. Să nu-mi critici revista, domnule Deleanu, fiindcă între patru ochi mă constrângi să-ţi dau dreptate. Această Primăvară e iscălită de o debutantă. O debutantă care publică de zece ani. E un dar preţios al femeilor să debuteze mereu… Ce spune? Luă revista încruntat, şi întâlnind versurile zâmbi. Cer, rândunele, albine, soare, flori! Domnule Deleanu, puţini ştiu adresa particulară a primăverii. O întâlnesc numai la recepţii de gală. De altfel au mult curaj. Ei spun, „cer, soare”, cum spun eu „batistă, chibrit”. Sunt familiari cu frumosul oficial: asta-i măguleşte… Hm! Un cer de primăvară… Se ridică în picioare, cu revista în mână. Domnule Deleanu, ia să lăsăm fleacurile, să fim oameni de treabă. Ia să presupunem că a venit primăvara. Într-un colţ de ogradă orăşănească, spre seară, un om învârte un pui în frigare, deasupra jarului. De ce nu-l frige în bucătărie? Fiindcă s-a dus iarna, şi afară-i mai răcoare decât în căldura bucătăriei. Omul şi-a lepădat surtucul, şi-a suflecat mânicele: mişcări de vară. Nu-i tare cald afară înspre seară, dar e aer curat şi jarul la care se frige puiul îl încălzeşte şi pe el. Învârte frigarea. Puiul: sfrrr. Unge puiul cu pana

muiată în unt. Cojiţa se rumeneşte. Jarul se spuzeşte. Un miros delicios… Şi-n fund, când ridică ochii, să-şi şteargă năduşeala de pe frunte, zăreşte ceva albastru: cerul…

Dănuţ zâmbea.

— Spune, domnule Deleanu, e sau nu e acela cerul primăverii? Dar noi suntem oameni de treabă. Nu l-am căutat pe sus. E prea mare, prea albastru pentru noi. Ne îngheaţă. Noi l-am luat cu binişorul şi l-am surprins. Degetul afirma hotărât. L-am văzut, domnule Deleanu. Uite o adresă particulară a primăverii. Şi câte n-are! Nu-i spuneam dăunăzi, unui tânăr scriitor, talentat de altfel, care se repezea de-a dreptul la răsăritul soarelui: şi acela, tot de primăvară. I-am spus: „Lasă, domnule, soarele. Vrei să redai bucuria primăverii? Uită-te la pământ. Ia un văcsuitor de ghete. A apărut în colţul străzii o dată cu rândunelele primăverii. Se întinde în soare, şi-a reluat profesia. Vine un muşteriu. Întinde piciorul pe calapod. Lustragiul scoate crema, unge bine, dă vânt periilor, dă-i, şi dă-i, lesă un lustru cumplit. Vede soarele ca în oglindă, în ghetele pe care el le-a lustruit. Uite bucuria primăverii!” S-a ofensat, domnule Deleanu! Mi-a spus că-s om prozaic. Şi-a publicat poezia cu soarele la altă revistă. Am pierdut un băiat de talent…

— Dar prost bine!

— Poet! Poetul afirmă, contrazicerea sau discuţia îl ofensează. Poeţii seamănă cu Dumnezeu, domnule Deleanu. Lumea e o afirmaţie. Diavolul e un critic literar! Vezi raporturile! Şi astăzi, domnule Deleanu, critica e în mâna poeţilor. De asta am ajuns un om supărător. Generaţiile de astăzi vor să se apropie, prin misticism, de afirmaţia lui Dumnezeu. E foarte frumos şi înălţător, dar nu trebuie să-l uităm pe Diavol. Trebuie să-l respectăm. Dumnezeu a dat omului femeia; Diavolul i-a sugerat demnitatea… Bei un pahar de ceai, domnule Deleanu?

— Da, mulţumesc.

Îşi luă pelerina pe umeri, trecând în odaia de alături. Dănuţ se răsturnă în scaunul legănat, cutreierând păreţii cu privirea. Faţă în faţă, aşezate pe doi păreţi potrivnici, două tablouri se priveau: unul era o reconstituire cât mai ştiinţifică a antropoidului. Un fel de mătăhăloasă gorilă, îngreuiată parcă de propria-i vânjoşenie, într-o atitudine crăcănată de marinar beat, care iese din tavernă, cu măciucă-n mâna flocoasă, cu capul proeminent prin falca de jos, inexistent prin frunte, dominând o întindere de pustietăţi, alăturat cavernei; celălalt tablou era o fotografie a lui Anatole France în odaia sa de lucru. Pe fondul cenuşiu al bibliotecelor, rezemat de masa de lucru, picior peste picior, îşi trimetea privirea ascuţită. Calotă pe creştetul capului, frunte înaltă, nas dârz, ochi robuşti, mustăcioară deasupra unei buze spiritual cărnoase, barbişon viguros deşi sur, jiletcă de catifea pe un pântec bombat ca o frunte de poet. Şi într-un tablou, şi-n celălalt, erau două versiuni ale elanului spre viaţă. Dar puterea cavernelor părea terorizată, fioros, mârâitor terorizată, pe când puterea bibliotecii zâmbea. Părea mai sigur omul zâmbetului sceptic, decât antropoidul ghioagei dogmatice. Mai încolo de portretul lui France, pe acelaşi părete, un Schopenhauer cu o cravată complicată – a cărei îmbinare cere o concentrare de cel puţin un sfert de oră în faţa oglinzii – arăta cu degetul o frunte gotică prin dimensiuni şi cute. Concomitent cu fruntea şi cravata, producea un rictus amar şi dispreţuitor în faţa fotografului. Tristă lege a cabotinismului! Oameni care-au trăit veridic, la o parte de lume, măcar în faţa fotografului, aduc lumii tributul lor de cabotinism.

— Domnule Deleanu, ce-aveţi dumneavoastră cu Schopenhauer? răsună glasul de dincolo. Şi dumneata; şi domnul Balmuş, îl priviţi agresiv!

Dănuţ şovăi. Nu vroia să jignească. Totuşi fotografia îl provoca.

— Domnule profesor, la varieteu sau la operetă, când dansatoarea se-ntoarce cu spatele la public, şi făcând o reverenţă inversată îşi dă volănaşele peste cap arătându-şi formele cele mai preţioase, nu poţi spune nimic. Ori aplauzi, ori n-ai ce căuta acolo. Dar când un Schopenhauer îşi arată fruntea cu degetul… gestul său fotografic nu e departe de volănaşele dansatoarei.

Redactorul Vieţii contimporane uită de ceai. Sări în odaie, adus parcă de fluturarea pelerinei, cu braţele în sus.

— Domnule Deleanu, acum treizeci de ani, după cele ce mi-ai spus, te-aş fi ucis în duel… Braţele-i căzură. Zâmbea plin de fum, ca un vulcan. Dar acum te admir. Ce tânăr trebuie să fii ca să nu-l respecţi pe Schopenhauer! E singurul om, domnule Deleanu, care are dreptul să-şi ţie degetul pe frunte. Dar asta-i frumuseţa tinereţii! Şi-n faţa lui Schopenhauer e uşoară în „volănaşele ei”!

Îşi aduse aminte. Intră în cealaltă odaie, precipitat. De-acolo, glasul răsună binevoitor:

— Domnule Deleanu, şi elementele naturei te dezaprobă. Îţi voi servi un ceai indignat!

*

Întâile lumini ale dimineţii se iviră la ferestre ca o mirare exterioară.

În odaie, ceaiuri, fum, dezordinea căruntă a scrumului presărat de la o vreme pe podele, de gestul distrat şi larg. Dănuţ avea acel început de melancolie adus de nopţile de-a lungul cărora ai evocat tinereţa unor femei moarte. Vorbiseră într-adevăr despre femei, dar despre femeile literaturii: Anna Karenin, a cărei moarte te lasă singur pe un peron de gară, printre străini; de Irena din Fum, care la optsprezece ani te priveşte cu ochii duşi spre tâmple ca ai figurilor egipţiene, pe tine, deopotrivă ca şi pe eroul lui Turgheniev; Bimmala din La maison et le monde a lui Tagore; Odetta lui Proust; Saşa din Viaţa la ţară; Tess d'Urberville a lui Thomas Hardy…

Ciudatul om din faţa lui Dănuţ le cunoscuse pe toate, le iubise pe toate. Vorbele lui despre ele păreau spovedanii. Reţinuse detalii care numai în mintea unui îndrăgostit rămân. Descria foşnetul rochiei de bal a Annei Karenin, când se coboară jos de pe treapta trăsurii; în încăperea plină de fum şi de cărţi, foşnetul rochiei de bal lăsase o lungă tăcere, ca un parfum de primăvară venit pe fereastră.

La Baden-Baden, Irena avea douăzeci şi şapte de ani. Se schimbase. Cel care-o evoca o cunoscuse când avea optsprezece ani. Descrierea lui Turgheniev devenise o amintire a ochilor lui. Irena avea bustul şi carnaţiunea figurelor zugrăvite pe bolţile Palatului Dogilor din Veneţia.

Abia atunci Dănuţ observase o particularitate a acestui om. Când vorbea despre femeie în genere, o analiza şi situa fiziologic, net, fără nici o cruţare. Nici vulgaritate, nici cinism: o contractare abstractă, un efort de-a o dispreţui ştiinţific. De îndată însă ce vorbea despre o anume femeie – Irena, Anna Karenin, sau alta – gesturile sale deveneau de catifea ca ale fluturilor de noapte; vorbele, de un lirism evlavios, culegeau conturul celei evocate, ca o vale dintre munţi cu brazi, lumina lunii.

Ceea ce pe ceilalţi oameni îi face brutali şi vulgari în viaţă, în fiinţa acestui om se convertise în atitudine filosofică, lăsându-i în fapte delicateţa pe care alţii o au numai în literatură. Acest original echilibru îi dădea în toate cele o aristocraţie mai înaltă decât cea conferită de vechimea şi puritatea sângelui nobiliar. Această nedezminţită distincţiune îl făcea să reacţioneze armonios în faţa celui mai vulgarizant subiect pentru bărbaţi: femeile.

În loc să se isprăvească prin anecdote picante, evocarea femeilor lăsase melancolie, ca o veghe printre morminte.

Becul electric se stinse. Oraşul, prin uzina electrică, le făcea semn.

Dănuţ se ridică. Luându-şi pălăria agăţată de mânerul ferestrei, întâlni şi geanta. Îşi aduse aminte cu o strângere

de inimă, de el, de viaţă, de avocatură, de tot… Abia îşi stăpâni un oftat. Scoase caietul din geantă.

— Domnule profesor…

Gestul era clar şi dezolat. Ochii lui Dănuţ, prin penumbra sură a odăii, întâlniră un zâmbet maliţios.

— Iartă-mă, domnule Deleanu, dar ştiu. Domnul Balmuş mi-a povestit amical… cum să spun? fobia dumitale de publicitate. Dă-mi voie să-ţi strâng mâna.

Microbii dispăruseră de pe mâna întinsă cu manuscrisul.

*

Intrând în odaia lui, maşinal, Dănuţ învârti butonul electric. Becul nu se aprinse.

A! era dimineaţă. Îşi zvârli surtucul pe un scaun, îşi desfăcu nodul cravatei şi, cu o mişcare smuncită, descheie deodată toţi nasturii pieptarului cămeşii. Abia atunci zări pe masa de lucru o coală de hârtie înfiptă cu un ac deasupra caietelor.

„Dragă Dănuţ, O veste bună. Am primit o telegramă de la papa, în care mă anunţă că soseşte mâne seară cu fetele. Acuma:

1. Mâne te demenajez în odaia ta. Scoală-te dis-de-dimineaţă, ca să pot pregăti odaia Monicăi.

2. Pune-ţi caietele în geamandanul de lângă pat, ca să nu umble servitorii printre ele. De ce te culci aşa târziu, Dănuţ?

Noapte bună, Mama.”

Zâmbete dansară în jurul odăii.

Dănuţ porni cu paşi mari de-a lungul şi de-a latul. Vestea intrase în el ca un ritm imperios, devenit tumult. Patul şi somnul erau de prisos. Se rezemă de fereastră, respirând adânc dimineaţa de primăvară. În tăcerea palidă, glasuri întrebătoare ciripeau ascuţit.

Ai fi zis că o aştepta pe Monica să sosească pe fereastră, nu pe uşă. O vedea apropiindu-se în cerul cu dungi blonde. Reciti scrisoarea, cuprins de îndoială. Nu!”. Soseşte mâne seară cu fetele…” adică diseară… A! Să-şi strângă caietele.

Le luă pe toate, grămădindu-le în geamandanul pregătit de mama lui. Lipsea un caiet. Da! Un caiet nu mai era al lui. Intrase în viaţă.

Dar venea Monica.

Se rezemă iar de fereastră. Soarele răsărea. Caietul! Monica! Era şi fericit, şi trist. O plecare: Caietul. O sosire: Monica.

În discul soarelui, toţi şi toate îşi recăpătau umbrele. Numai el şi-o vânduse, tocmai în clipa când se apropia de el lumina lui.

PARTEA A TREIA.

Întreţinerea curăţeniei unei case, subt denumirea generică de grijitură, însumează două categorii de acţiuni, de aceeaşi natură, urmărind acelaşi scop, deosebite însă prin profunzime şi importanţă. „Grijitura mică” este zilnică – în principiu – având ca simbol cârpa de şters colburile, sau universalul şorţ al servitoarei, şi ca instrumente, mătura, făraşul şi bodogăneala oficiantei.

Grijitură mare e sporadică – în unele case e săptămânală, ca şi baia stăpânilor; în altele, lunară, ca şi primenirea cearşafurilor; în altele, anuală, ca şi viligiatura; şi-n altele, virtuală, ca şi câştigul la loterie – având ca simbol evacuarea mobilelor din casă – covoarele pe frânghie, bărbaţii la club – şi ca instrumente, băţul de bătut covoarele, mătura cu gât de girafă pentru aţele de păianjeni, ceara pentru lustruitul podelelor, cu adaosul prealabil al sârmei, dacă-s parchete, lighenele pentru spălatul ferestrelor, şi nervii, vizibili ca viţa din pridvor, ai stăpânei casei.

Pe lângă aceste două soiuri de grijituri, clasificabile după criteriul curăţeniei casnice, există o a treia perturbare, înrudită cu celelalte prin nervii executorilor – femeile – şi crisparea ursuză a executaţilor – bărbaţii – dar deosebite de ele prin scop. Această a treia acţiune interioară e desemnată de vocabularul bărbaţilor prin denumirea: „mania schimbării”. Graţie acestei manii, mobila ietacului a

fost pe rând în odaia salonului, în odaia biroului, în odaia sofrageriei, ale căror mobile, şi ele, la rândul lor, au călătorit prin toate încăperile. Astfel că fiecare odaie a fost amanta fiecărui mobilier, ca în acele oribile familii nomade, în care tatăl nu e numai soţul nevestii, ci şi amantul fetelor, precum şi al soacrei sale.

În sfârşit, o a patra categorie de acţiuni domestice se desprinde dintre celelalte, depăşindu-le prin pateticul său, înălţându-se între actele zguduitoare ale omului în luptă cu destinul.

Bărbatul iubit a plecat în război. Femeia a rămas singură în decorul fericirii de până atunci. E tristă printre amintiri. Pe o masă e fotografia lui. Înainte, la acea masă lucra. Venea în vârful picioarelor, îi încolăcea cu braţele capul lui sever bărbătesc, şi-l vedea zâmbindu-i, luând-o în braţe, dezmierdându-i fruntea. Acolo, de la acea fereastră goală pe un anotimp vesel sau trist, îl pândea spre seară, când se întorcea acasă. El, nu anotimpul, era al inimei ei. Inima ei de-acum, tot la fereastră, e un cuib gol. Acolo, pe taburetul vechi de la părinţii ei, într-o iarnă, când el a venit acasă cu castane, s-au aşezat copilăreşte pe taburetul prea mic pentru ei, la gura sobei. Timpul trece. Veştile de la cel aşteptat sunt tot mai rare. În locul amintirilor, care oricât tot îi aduceau un început de zâmbet, vine tristeţa. E ca un îngheţ al amintirilor. Stă singură, tot mai singură şi mai părăsită, fără de cel iubit, fără de amintiri. Mobilele par înţepenite pe veci într-un cavou. O carte care cade, o fereastră care tresare, o mobilă care scârţâe, dau presimţiri de moarte. Inima e grea ca un pendul oprit. Parcă nu mai îndrăzneşte să puie mâna pe nimic. Noaptea are coşmaruri care o prăbuşesc plângând deasupra patului ca pe un mormânt. Prin întuneric toate mobilele o înfricoşează. O pândesc. Vor s-o gâtuie. Se desprinde ca o ură din muţenia şi neclintirea lor opacă.

Treptat, decorul fericirii de odinioară devine un loc de groază. Ar vrea să plece, să fugă de acolo dar acolo trebuie

să-l aştepte pe cel care cine ştie dacă va mai veni.

Şi într-o zi, factorul aduce, subt un ziar veşnic zvârlit, scrisoarea.

Vine!

Trebuie să-l primească în odaie, aşa cum îl primeşte în inima ei. Dar odaia e răzbită de tristeţa şi oroarea lungei aşteptări. Nu mai e odaia zâmbitoare de odinioară, deşi-i aceeaşi. Nopţi şi zile de moarte şi pustiu au înstrăinat-o de ei, au golit-o.

Nu grijitură! Trebuie să alunge moartea şi îngheţul întipărite în toate mobilele. Aripile ferestrelor în lături, să intre aerul şi soarele. Ochii care-au plâns prea mult se deprind să râdă. Obrajii prea palizi trebuie să fie rumeni. E o febră şi-n mâni, şi-n odaie. Trebuie să învie, trebuie să râdă odaia, să se lumineze ferestrele, să respire oglinzile.

Acea grijitură în friguri e o luptă a bietei făpturi omeneşti cu destinul. S-au adunat multe aţe de păianjen pe descurajarea zidurilor, şi a intrat mult colb în deşertul covoarelor.

Un om trăieşte despărţit de nevasta lui. Divorţul s-a rostit împotrivă-i. Tribunalul a încredinţat creşterea unicei fetiţe, mamei. Numai o lună pe an tatăl are dreptul să audă în casa lui râsul copilului său.

Casă ursuză de om care-a avut familie şi n-o mai are. Mobile rigide. Posomorârea tăcerii bărbatului singur, care nu mai e tânăr, care nu mai ştie să cânte, să gesticuleze, să monologheze, să facă dezordine exuberantă. Casă fără de femeie şi copil: grădină părăginită între ziduri severe. Trăieşte totuşi în ea, mai mult noaptea; s-a deprins.

Dar vine şi ziua copilului. Trebuie să sosească fetiţa lui. Abia atunci îşi dă seamă că încăperile-s lugubre, că râsul copilului înstrăinat de el se va sfii în faţa omului care trăieşte într-o casă încruntată.

Atunci, redevenit tată cu îngrijorare, lucid, cerşeşte zâmbete pentru casa în care va intra copilul. Cumpără flori pe care le-mbulzeşte stângaci în vase prăfuite. Cumpără o

păpuşă roză cu dantele albe, în braţele căreia deschide gestul secret de întâmpinare a inimii lui. O aşază pe o canapea, să nu vadă fetiţa pustiul canapelei, ci numai păpuşa. Pe mesele prea ordonate desface cutii cu bomboane. Pe covorul neumblat răspândeşte însufleţirea câtorva jucării: vehicule de tinichea, un tren cu resort, un vaporaş, un scrânciob, o menajerie. Pe bufetul din sofragerie, neînsufleţit până atunci, rânduieşte mandarine, o cutie de curmale, un carton de prăjituri, bişcoturi pudrate cu zahăr.

Luptă cu umilele lui arme omeneşti să izgonească din casă întipărirea pustiului. Să creadă fetiţa lui că întotdeauna râd flori şi mandarine în casa omului necunoscut, să-i fie dragă măcar păpuşa din casa tatălui ei, dacă nu omul care-a cumpărat-o, punând-o să aştepte pe canapea, ca un alt copil – cumpărat de la magazie – în casa fără de copii şi bucurie.

Pregătirile care se făceau în casa Deleanu, pentru primirea fetelor, în această categorie intrau. De când plecaseră fetele în străinătate, cu trei ani în urmă, plecase şi viaţa casei. Devenise deodată prea mare vechea casă Dumşa, ca o haină pe un trup slăbit de boală. De altfel, o dată cu fetele, părăsise şi domnul Deleanu casa fără Olguţa. De trei ani, şedea mai mult la Bucureşti. Venea săptămânal acasă, dar nu mai participa zilnic, ca odinioară, la viaţa ei. În timpul războiului, faima profesională a domnului Deleanu crescuse. Era solicitat din toate colţurile ţării pentru marile afaceri penale de după război. Se instalase la Bucureşti, de unde alerga prin toată ţara, ca o veveriţă în pădure. Clientela ieşană o lăsase pe seama lui Puiu şi a lui Dănuţ; se rărise: ograda nu mai avea însufleţirea de odinioară.

De trei ani, singurii locuitori efectivi ai casei erau doamna Deleanu şi Dănuţ. Amândoi tăcuţi, retraşi, singuratici. Amândoi limitaţi la câte o odaie. Sofrageria, unde se întâlneau de două ori pe zi, era tăcută în timpul meselor în doi, ca un vorbitor de sanatoriu. Orele dejunului şi ale mesei erau punctual respectate. Programul meselor, fără

surprizele explozive din pachete, ale domnului Deleanu, erau monotone ca ale pensionarilor care duc regim. Pace pretutindeni. Acalmie. Nimeni nu mai trântea uşele, nimeni nu mai aducea cânii în casă, paşii nimănui nu mai treceau bubuitori pe scări şi prin odăi. Copilăria şi tinereţa Olguţei răsunaseră în casă ca o veşnică revărsare de castane sălbatice, rostogolite nebuneşte. Se scuturase acel castan alegru. Tăcere. Trei ani de tăcere. Aproape paragină. Doamna Deleanu nu mai avea cui să facă observaţii, nu mai era contrazisă de nimeni. Viaţa impetuoasă şi răsunătoare a Olguţei se prefăcuse în scrisori, citite cu ochelarii pe nas, la o fereastră sau la lumina unei lămpi. Nici pianul nu se mai auzea. Dezacordat de aproape trei ani, devenise o mobilă neagră, pretext pentru ştersul colbului atât de vizibil pe un pian. Treptat, casa se îmbibase de tăcere ca de un fel de umezeală.

Se făcea zilnic amănunţită curăţenie în toate odăile, dar nu mai erau flori, nu mai vibra unda de viaţă pe care-o lăsa tinereţa râzând, vorbind şi respirând. Şi nu mai era dezordine. Mobilele, zilnic la fel aşezate, adormiseră somn greu. Razele de soare prin perdele luminau în suluri ca în bisericile goale. Pasul răsuna prea tare, prea solemn. Tic-tacul ceasornicelor şi al pendulelor domina tăcerea ca în casele bătrâneşti.

Şi zidurile exterioare se îngreuiaseră parcă. Era o înclinare în ele, ca în corăbiile părăsite. Plopii care hotărniceau ograda şi grădina înspre stradă, giganţi, dădeau casei tăcute o reculegere mortuară, o umbră de fatalitate.

Dar plecarea fetelor adusese şi o altă schimbare în viaţa casei: distanţarea raporturilor dintre stăpâni şi servitori. Olguţa glumea cu toţi servitorii, îi zeflemisea, se ducea la bucătărie, unde era adorată, îi poreclea, îi interpela la masă – stabilind o glumeaţă legătură între viaţa lor şi viaţa stăpânilor. Iar Monica, interpunându-se între ei şi doamna Deleanu, pacifica furtunile, rezolvând paşnic toate

conflictele dintre ei. Căci cu vârsta, doamna Deleanu devenise mai severă faţă de neascultările lor, faţă de ciocnirile dintre ei. Astfel, în lipsa fetelor, vechea bucătăreasă de la Medeleni, „baba”, care în ultimul timp luase darul beţiei, fusese congediată. Monica ar fi împăcat lucrurile, mai ales că Olguţa avea pentru servitorii bătrâni, îndeosebi pentru baba, o afecţiune care-i făcea imuni faţă de oricine şi orice. Regretase şi doamna Deleanu îndepărtarea acestei vechi servitoare, contimporană cu moş Gheorghe, dar demnitatea în faţa celorlalţi o obliga să nu revie. Dănuţ suferise de pe urma izgonirii acestui tovarăş de îndepărtate amintiri, dar pasiv, fără să încerce măcar o discuţie cu doamna Deleanu. De altfel, printr-un tacit acord, nici el, nici mama lui, nu scriseseră fetelor despre congedierea babei.

Astfel, treptat, servitorii deveniseră pur şi simplu servitori, figuranţi muţi. Până şi limbuţia lui Neculai secase în acest îngheţ ierarhic.

Răsuna uneori la bucătărie, ascultat de noua bucătăreasă cu o perfectă indiferenţă, câte un oftat:

— Heei! Unde-i duduia Olguţa…

Acest oftat exprimat la bucătărie, era al casei întregi, care se scufunda în tăcere şi bătrâneţă, cum se alterează o faţă omenească devenind altfel aceeaşi.

O singură zi trebuia să alunge întipărirea celor trei ani. Toate ferestrele deschise chemau viaţa întru întâmpinarea fetelor. Tumultul învierii începuse de dimineaţă. Răsunau ordine, paşi precipitaţi pe scări şi prin odăi. În salon, acordorul de piane strunea sunetele, bătând meticulos acorduri repetate.

Alarmată de puţinul răgaz, doamna Deleanu apelase la cucoana Catinca Balmuş, cu care se împrietenise în timpul războiului. Cucoana Catinca venise în goană napoleoniană, întru ajutorul celuilalt general casnic. Lupta luase un caracter mai voios.

Un incident întâmplat în preajma dejunului luminase complet pe doamna Deleanu, luându-i o piatră de pe inimă. Alături de cucoana Catinca, priveghea aşezarea camerii Olguţii.

Auzise deodată o năvală. Prin uşa deschisă apăruse noua bucătăreasă, cu tulpanul strâmb, ochii în flăcări, şi o roşeaţă vie pe obraji. Hohotea.

— Sărut mâna, cuconiţă, eu la dumneavoastră nu mai stau! Da ci-s eu? Batgiocura slugilor!

— Ce-i, femeie? Ce s-a întâmplat?

— Ci să fie, cuconiţă, sărut mâna, îmi cătam di treabă, pregăteam di masă. Şi mă pominesc înşfăcată, smuncită, plesnită pişti obraz… Da ci-s eu?

— Ce-i, femeie? Spune ce-ai păţit?

— O nebună, coniţă, sărut mâna! O babă zărghită! M-o bătut la mini în bucătării şi m-o dat afară. Să le fie ruşini păcătoşilor! Râdeu di mini! Cini i-o hrănit?

Scena pe care n-o putea istorisi bucătăreasa era ceva mai hazlie. Neculai, decanul servitorilor, cum aflase că vin fetele, expediase ştafetă babei, în Tătăraşi, unde şedea de când se liberase. Baba pornise imediat, ca un cruciat pentru liberarea Sfântului Mormânt,intrase pe poarta casei, autoritar. În urma ei sosea un cotiugar cu două buccele şi un sipet. Intrase de-a dreptul în bucătărie, urmată de pisici şi de tot alaiul codat al cânilor.

— Pleacă! vorbise ea calm, dând cu ochii de bucătăreasa care-i luase locul, mânuind oalele, tigăile şi polonicele uzurpate.

Noua bucătăreasă, crezând că are de-a face cu o nebună, zâmbise.

— Fugi, madam, caută-ţi de treabă!

Între timp, servitorii se adunaseră la uşă.

— Neculai, ce leafă are asta? întrebase baba, scoţându-şi polcuţa de postav negru, şi agăţându-şi barizul în vechiul lui cui.

— Cinci sutare belice.

Oricând, Neculai era spiritual. Belice însemna în valută de după război.

— Dă-i cinci sutari, Neculai, din partea mea.

Neculai, bancherul babei, se executase.

Dar bucătăreasa avea ambiţie, şi locul din care era dată afară în acest mod nemaiauzit era mănos.

— Ieşi afară, madam! Mă-nţelegi cu binişorul! articulase ea, sacadându-şi intenţiile cu un melesteu.

Bărbat, baba ar fi servit în escorta regală. În lungime era o dată jumătate cât noua bucătăreasă; în lăţime, aproximativ de două ori. O înhăţase de după gât, cum duci cu sila un câne la scăldătoare, acordându-i cu pumnul şi un tampon dorsal, care o proiectase împleticit în ogradă, de-acolo pe scări, sus, la doamna Deleanu. Curând după ea, sosise şi baba, cu tulpan alb şi pestelcă albă.

— Sărut mâna, coniţă, bine v-am găsit sănătoşi! Am venit să gătesc nişte cozonaci pentru duduia Olguţa.

O clipă de nehotărâre.

Noua bucătăreasă bufnea încruntată. Cucoana Catinca zâmbea. Servitorii, numai ochi, îşi ţineau suflarea îndărătul uşii.

— Poftim cheile.

Baba luase cheile tuturor dulapurilor alimentare, le prubuluise din ochi, aruncase o privire către foasta bucătăreasă, şi vorbise încruntată:

— Du-te şi te chiaptănă! Nu ţi-i ruşine să stai smulsă în faţa cucoanei?!

Şi se înapoiase zguduind podelele, cu toţi servitorii după ea.

Doamna Deleanu plătise leafa pe trei luni înainte bucătăresei nedreptăţite, dându-i pentru deplină consolare o rochie şi un certificat presărat cu elogii, care în Iaşi putea să-i dea onorabil acces în toate gospodăriile boiereşti.

*

Nedormit, Dănuţ pornise de acasă cu automobilul, la nouă dimineaţa; abia la douăsprezece isprăvise procesul la

Judecătoria de ocol; luase în treacăt nişte aperitive, în loc de dejun, pornise la Curtea cu juri, intrase la două în proces, şi abia la şapte isprăvise, achitându-l pe Ion Hahău pentru crima de omor cu premeditare.

Şi pe el, ca şi pe doamna Deleanu – amândoi reprezentau conştiinţa casei – îl preocupase toată ziua un singur gând: să nu descopere fetele sleirea tristă a casei din timpul lipsei lor. Fusese distrat şi la Judecătorie şi la Curtea cu juri. Îl obsedau detalii de acasă, care trebuiau modificate. O dată îi răsărea în minte pianul dezacordat; altă dată, ceasornicul din odaia Olguţei, demult oprit.

În odaia Monicăi trebuia să afume cu rădăcini de iarbă-mare, fiindcă acest miros numai, după Dănuţ, era în stilul atmosferei Monicăi. Şi era sigur că podelele vor mirosi prea tare a terebentină, acest miros glacial, inospitalier, care te face străin în încăperea locuită de tine. Nopţile de primăvară ale Iaşului erau cam reci. Poate c-ar fi trebuit un pic de foc prin odăi, să le dezmorţească. Nu ştia ce se întâmpla acasă în lipsa lui. Era neliniştit, îngrijorat. După aceea, absenţa babei! O tristeţă şi pentru Ol-guţa, şi pentru Monica. El era cauza, el, laşitatea lui comodă. De ce nu vorbise cu mama lui? De ce nu protestase?

De la Curtea cu juri plecase spre casă. Dar tot văzduhul Iaşului era plin de vorbele primăverii: numai parfum de liliac. Se întoarse din drum. Cutreierase toate florăriile Iaşului, din magazin în magazin, din barieră în barieră, umplându-şi automobilul cu toate florile găsite. Onorarul achitării lui Ion Hahău devenea liliac alb, roşcat, violet, vânăt, liliachiu, albăstriu – trandafiri, garoafe. Când se oprise în Piaţa Sfântului Spiridon, în faţa dughenei cu fructe, negustorii şi trecătorii înconjuraseră automobilul, care părea că vine de la o bătaie cu flori. De la Daviduţă Selţer, client de-al lui domnu Deleanu şi vechi furnizor al familiei, cumpărase toate merele ionathan, care au obraji de ţărăncuţă tânără în ger, şi aromă de migdală amară, – şi toate merişoarele ananas, mici, palide, ovale, ca nişte mari

boabe de chilimbar. Pornise din nou spre casă, lăsând în urma lui parfum de flori, ca o ciudată grădină plutitoare cu intermitent iz de benzină.

— Şi tu, Dănuţ! îl întâmpină doamna Deleanu, arătând spre automobilul înflorit.

Îşi zâmbiră unul altuia, jenaţi parcă de această complicitate. Odăile fetelor erau pline de liliac, dar casa n-avea destule flori. În odaia Olguţei aşezară garoafele; trandafirii albi luminară mobilierul întunecat al odăii Monicăi. Şi pe rând, vasele cu liliac şi trandafiri porniră prin odăi, cu zâmbete şi lumini. Cădeau petale pe covoare şi podele, răspândind pretutindeni o primăvăratică dezordine. Servitorii duceau flori, împărţeau flori, suiau flori, aşezau flori. Izbucnise atâta primăvară în casa cu ferestrele deschise, că parcă şi mobilele vroiau să înflorească. Servitoarele măturau de zor, adunând crenguţe, frunze şi colorate petale. Afară se înnourase. Căzură picături, apoi o ploaie sprintenă, argintie. Grădina din faţă îşi trimetea şi ea parfumul de verdeaţă proaspătă şi de flori umede. Ploaia se opri, îngreuind frunzele cu şiraguri de picături luminoase; păsările, cu glasuri proaspete, o prelungiră cântând.

În odaia Monicăi, Dănuţ şi doamna Deleanu aşezau merele pe masă şi pe poliţa-colţar de deasupra divanului. Cucoana Catinca se ocupa de odaia Olguţei. La rândul lor, printre lilieci şi trandafiri, merele îşi înălţară aromele delicat robuste.

Doamna Deleanu, în treacăt, verifica pianul făcând câteva acorduri, care răsunară mirat după atâta tăcere.

— L-ai acordat, mamă!

O sărută.

Şi iarăşi zâmbiră, complici în acelaşi gând, în aceeaşi pudoare a lungii lor tristeţi într-o casă tăcută.

Află de la doamna Deleanu că baba revenise. Respiră lung.

În bucătărie îl întâmpină, ca altădată la Medeleni, aroma de vacanţă de Paşti, a cozonacilor. Cuptorul duduia profund. Un curcan jumulit îşi arăta roza indecenţă. Migdale curăţite – gustă una în cinstea copilăriei – strafide, zahăr pisat, sunetul metalic al piuliţei, nuci sparte, vanilie brumată, bastoane de şocolată de menaj „Suchard”.

Cucoana Catinca făcea o cremă de şocolată, convorbind tehnic cu baba.

— Cucoană Catincă, să vă dau o mână de ajutor!

— Da, avocatule, rade şocolata. Fă treabă!

Rase şocolata, ca în copilărie, ispitit să puie şi în buzunar, controlat de ochii sever zâmbitori ai cucoanei Catinca.

Reveni în odaia Monicăi. Afumă cu iarbă-mare, plecă, iar reveni.

— N-ar trebui să facem puţin foc, mamă?

Făcură şi foc. Dezastru! Ieşea fum. Aerisiră din nou. Iar afumară cu iarbă-mare.

Se făceau parcă pregătiri de nuntă. Veni vremea de stat la masă. Hotărâseră o masă frugală, cea mare fiind rezervată fetelor.

Sosi şi Mircea. Şi el cu flori. Alte vase, alte strategii. Mâncară preocupaţi: cucoana Catinca de dulciurile lăsate în bucătărie; doamna Deleanu, de sobele care făceau fum; Dănuţ, de nimic şi de toate. Mircea uitase complect să-i

spuie că redactorul Vieţii contimporane saluta în el pe viitorul romancier, şi că, datorită manuscrisului lui Dănuţ, renunţase la somnul din acea zi.

Se sculară de la masă ca fugăriţi de cineva. Trebuiau să înceapă pregătirile pentru adevărata masă. Mircea şi cu Dănuţ, suiţi pe scaune aşezate deasupra mesei, înlocuiau becurile slabe şi pe cele stricate. Aceeaşi operaţie o repetară în toate odăile. Casa era inundată de o lumină albă, ca cea din vitrina bijutierilor.

Se ivi, o dată cu orele de noapte, o nouă problemă: cine trebuie să meargă la gară? Toţi? Nu! Doamna Deleanu nu vroia să plângă la gară, nici să-şi sărute fetele în îmbulzeala de pe peron. Vroia să le aştepte acasă. Hotărârâ deci, fără să-l consulte şi pe Mircea, că numai Dănuţ să plece la gară. Între timp, Mircea va face ordine în biblioteca Olguţei, iar cucoana Catinca şi doamna Deleanu vor lua ultimele măsuri.

Dănuţ porni cu un ceas înainte de ora sosirii trenului. De la poartă se întoarse îndărăt, sui scările şi, pe furiş, intră în ietacul doamnei Deleanu. Aprinse lumina, deschise şifoniera, luă din imuabilul colţ sticluţa cu parfum, trecându-şi dopul pe tâmple şi pe haină. Închise şifoniera, alarmat de scârţâitul ei lung. O uşă trântită îi dădu bătăi de inimă. Nu era nimeni! Se înroşise. Fugi pe scări. Trecând prin dreptul odăii lui de jos văzu lumină. Se uită pe fereastră şi-l zări pe Mircea în faţa oglinzii, pieptănându-se concentrat.

Şi el!

*

Ploua dulce, răscolind miros de ţărnă primăvăratecă.

Dănuţ opri ceva mai la o parte, trase capota şi porni lăsând maşina sub privegherea vizitiului şi a lui Neculai, care sosiseră înaintea lui, expediaţi de doamna Deleanu. Intră pe peron, consultă ceasul gării, se informă din nou despre sosirea trenului – răspunsurile erau aproximative, având mai degrabă caracterul de opinii personale, de

impresii, decât de informaţiuni; controlă tabela de întârzieri şi intră în restaurantul gării. Chelnerii dormitau cu cotul pe tejghea şi şervetul subţioară. Solicitaţi cu vorba „pst!” priveau cu neîncredere pe client, îşi sugeau buzele şi veneau rigizi ca hipnotizaţi.

Dănuţ comandă o cafea turcească dublă…

— Cu rom?

— Fără.

— Gusturi! comenta placid chelnerul strănutând în şervet. Una cafea fierbinte, dulce, specială, dublă! răsună glasul monoton şi indiferent ca măslinele caprei.

Dar întorcându-se din nou la tejghea, chelnerul privi lung figura lui Dănuţ, cercând parcă să-şi amintească ceva.

La capătul mesei la care se instalase Dănuţ, un basarabean cu cizme, ras pe cap, cu dublă bărbie şi triplă ceafă, sorbea ceai, sfârâind ca un stol de vrăbii speriate, ofta adânc, şi fuma, el enorm, ţigareta minusculă.

Mesele lungi, cu tacâmurile puse, ocupate de câte-un singur client, aveau aerul dezolat al banchetelor contramandate în ultimul moment. În fundul sălii, aşezaţi pe scaune fără de masă în faţă, al căror rost nu ţi-l explicai la început, şedea o colecţie de tipuri de ambe sexe, pe punctul de-a adormi, priviţi cu dispreţ de patronul restaurantului. Această aliniere de scaune în fundul sălii era destinată celor înfriguraţi, care-ar fi dorit să stea la căldură, fără să consume. Dar nu parabola bunului samaritean îl determinase pe patronul restaurantului să facă astfel de liberalităţi, indisponibilizându-şi gratuit scaunele, ci mai degrabă legenda lui Tantal, convertită în strategie comercială. Iarna, de pildă, clientul răzbit de frig, dar ferm hotărât să nu consume, vede oferta generoasă a scaunelor. Nu poate rezista. Intră, salutând zâmbitor încăperea, se aşază pe scaun, îşi pune geamandanul subt scaun sau la picioare, şi stă. Înăuntru e cald. Zăngănitul linguriţelor în paharele cu ceai e o muzică simpatică pentru cei înfriguraţi. Miroase a rom. Cornuri rumene, de languros aluat,

aşteaptă pe masă bunul plac al clienţilor. Parcă ar vrea, şi parcă nu-l lasă punga. Tare-i bun ceaiul cald, şi tare-i cărpănoşel buzunarul cu arginţi! Stă, cum se zice, în cumpănă. Determinarea sa, într-un sens sau altul, atârnă de un nou factor. Apare. N-a observat pasagerul înfrigurat situaţia scaunelor generoase. Sunt aşezate între două uşi care dau afară: una pe peron, alta pe sala de intrare, adevărat frigorifer. Când uşile acestea se deschid pe rând, vine un val de frig. Trece. Dar când se deschid dimpreună, sau cel care intră, în consumator nu în tolerat, uită o uşă deschisă, şi pe deasupra, şi cel care intră pe cealaltă, întârzie în prag, fără să închidă uşa, pasagerul de pe scaun simte un cutremur total, o durere în falcă – nevralgia măselelor – şi un junghi în spate. S-a hotărât. Ceaiul e singurul remediu pentru salvarea sănătăţii periclitate. Devine deci consumator, aşa cum a decretat liberul său arbitru.

Iarna nu e un anotimp permanent. Scaunele dintre uşi însă, deveniseră un fel de obicei al pământului. Figurau deci şi primăvara. Erau pline; restaurantul, gol! Destinul inversase rolurile. Patronul deţinea rolul lui Tantal, în faţa pasagerilor adormiţi la distanţă de mesele fără clienţi.

Cafeaua lui Dănuţ, fierbinte, dulce, specială, dublă, sosi. Chelnerul aştepta, privindu-l pe Dănuţ ca pe un cobai de laborator.

Dănuţ sorbi, frământându-şi buzele. După întâia impresie de dulce şi fierbinte, lichidul negru lăsa un gust straniu, greu de definit. Cafeaua devenea o şaradă. Amintea parcă mirosul muşamalei şi gustul creioanelor. Nu! Mai degrabă mirosul mâlului şi gustul săpunului de rufe. Nici asta! Se înrudea cu mirosul băcăniilor de barieră, care vând ghemuri de sfoară, nuci şi sineală într-un iz de rachiu şi de guzgan. Era dulceagă şi iute, fadă şi pipărată, răspântie de gusturi nedefinite, obscuritate tulbure ca şi culoarea ei.

— Dă-mi şi un rom.

— Nu vă spuneam eu?! zâmbi chelnerul, servindu-i păhărelul pregătit. Cafeaua are fierbinţeală numai; romu-i dă gust.

Chelnerul dispăru. Îndărătul tejghelei, sau în camera de alături, care comunica printr-o uşă cu fundul tejghelei, răsunară şoapte, paşi.

Chelnerul apăru din nou.

— Nu doriţi un şpriţ de la gheaţă?

— Nu.

— Avem şuncă proaspătă de Praga.

— Mulţumesc.

— Matale sunteţi din localitate?

— Nu.

— Călătoriţi?

— Da.

— Poate vreţi o cutie de zacuscă?

Dănuţ ridică ochii spre chelner.

— Nu, domnule, lasă-mă-n pace!

— Ştiţi, aveţi o figură… rusească. Sunteţi român?

Arunca dese ocheade spre tejghea. Palmele lui Dănuţ tresăriră. Nu observase îmbulzirea de capete dindărătul tejghelei. Chelnerul acesta cu şervetul lui pătat se agita în jurul lui cu aere de toreador.

Toată banca din fund privea spre el şi spre tejghea, cu ochi alarmaţi. Într-o tăcere suspectă, pe la spatele lui Dănuţ, un ofiţer cu manta de ploaie se strecurase pe lângă zid. Ajungând în dreptul lui Dănuţ, plescăi din limbă, dădu ochii peste cap, şi, mefistofelic, îl bătu peste umăr:

— Ce-ce-ce mai faci, Oliniţki? Unde-i legitimaţia, puişorule?

Trupul şi pumnii lui Dănuţ zvâcniră scurt, săltând deodată. Un scaun se prăbuşi. Dindărătul tejghelei, patru agenţi civili şi doi comisari se repeziră cu pumnii ridicaţi. Dănuţ, uluit, se răsuci spre agresorul din spate.

— Tonel!

— M-m-m-măăă! T-t-tu eşti, măăă!

Spontan, se îmbrăţişară: nu se mai văzuseră de şapte ani.

În jurul lor, agenţii forţei publice clipeau nedumeriţi, încremenind în poziţie de atac. Spectatorii scenei se ridicaseră în picioare. Publicul peronului se îngrămădise holbat la ferestre.

Revenind în prezent, Tonel se întoarse către agenţi.

— Bine, mă boilor, ăsta-i Oliniţki?

Îşi desfăcu mantaua de ploaie. Pieptul apăru plin de decoraţii, cu insigna comisarilor regali ai consiliilor de război.

Un comisar cu carnetul în mână articulă timid:

— Domnule comisar regal, poftiţi semnalmentele: statură înaltă, păr şaten, ochi căprui, barbă rade, musteaţă rade, fizionomie suspectă, semne particulare: poartă cizme de şevro…

— Unde-s cizmele? tună Tonel, cu ochi fulgerători.

— Dă! Subt pantaloni…

— Nu vezi că are pantofi!

Trăsnit de acest suprem argument, cu ochii la pantofii lui Dănuţ – care-i stabileau definitiv identitatea – comisarul ridică din umeri, oftând. Făcu o plecăciune şi se retrase, urmat de tot alaiul poliţienesc. Ca un ultim bubuit al furtunii care pleacă, răsunară surd nişte „dumnezei”, la adresa chelnerului, care indusese în eroare pe reprezentanţii ordinei publice.

— Proşti-s, măă! se jelui Tonel către Dănuţ, dând din cap.

— Băiete!

Patronul se precipită.

— Faţă de masă curată. O baterie la gheaţă. Stai! Şampanie.

Poruncise şampanie, cu tonul şi gestul energic al comandei „Pentru onor, arm'„. Civilii din sală se strânseră pe scaunele lor, modeşti, ca să-i facă parcă mai mult loc.

Tonel nu se schimbase. Era acelaşi Tonel, Otonel, Ciripel, Tontonel sau Mototonel, din clasa şaptea a Liceului „Lazăr”, cu faţa sferică, ten de fecioară elveţiană, mustăcioară de

cărbune, şi glas superb de bariton, care da o savoare scenică celor mai neînsemnate vorbe spuse de el. Vorbele lui Tonel păreau cântate ea acele fraze cotidiane, tenorizate, sopranizate sau baritonate într-o operă. Spunea, de pildă: „Ce mai faci?” – şi urechea ascultătorului aştepta acordul vioarelor suspinătoare, şi răspunsul evaporat al sopranei lirice: „Bineee, iubitul meeuuu…”

Totuşi, două schimbări erau clare. Întâia: uniforma de locotenent, cu decoraţii pe piept şi insigna Justiţiei militare. A doua: o diminuare a bâlbâielii. Acuma bâlbâia mai mult mut, cu buzele şi pleoapele prealabil, înainte de-a începe fraza. Pornea elicea. Odată prins, cuvântul iniţial izbucnea ca o fanfară eroică, abundent salivat. Astfel îşi convertise bâlbâiala într-o sonorizare supraumană a vorbelor. Cei care vorbesc cu surzii, şi oratorii populari, aşa ar trebui să vorbească. Această sonoritate concomitentă cu bombarea pieptului îi dădea un aer cezarian. Ochii privitorilor situau deasupra capului lui Tonel arcuri de triumf şi acvile de aur: asta era părerea lui. Inaccesibil ironiei, ca şi în liceu, de când era comisar regal aspira la alaiul teroarei.

— Măă, Deleanu, măăă! Tempi passati! Tot crai, mă! Da ce cauţi la Iaşi?

— Fac avocatură, Tonel.

— Măă, să vii la Chişinău, să vezi, măăă! Să-l vezi pe Tonel, măă! Ard, mă, cu fieru roş!

Pumnul închis făcea energic gestul săpunirii unei rufe întinse.

— Miliţie, Tonel?

— De unde, măă! Gogeamite comisar regal! Pfiii!

— Aa!

— Da, mă, n-ai văzut! Urmăresc un agent bolşevic. Norocu lui Tonel, măă! Dădui peste tine, şmechere! Ce faci, mă?

— Bine, Tonel, zâmbi Dănuţ, căci vorbele lui Tonel călătoreau prin „măă” ca printre straturi de varză.

— Ce-ţi mai face dama?

—.?

— Aia, mă, zi-i pe nume, o pontam şi eu… Aneta Stephano, măă! Adina, mă, Aneta era servanta. Tempora, măă! Să vezi dame, măă! Chişinăul are dame! Bate Bucureştiul, măă! Ghimnaziste, mă! Pfiii! Elită, mă! Ia uite!

Arătă un inel de aur cu coroană de briliante, pe un deget gros, păros, cu unghii lăcuite şi murdare. În jurul încheieturii braţului, brăţară de aur.

Tonel aspiră aerul pe nas, clipind din ochi.

— Stai, mă, să-ţi ofer o ţigare!

Scoase o tabacheră de aur masiv, cu desemne de smalţ vioriu, înlăuntrul căreia cinci ţigări „Funcţionar” şi o ţigaretă „Mircea”, încălecau un pol păturit.

— Ai?

— Bravo, Tonel!

— Ce, măă? Am şi cruce la gât: aur, măă! Damblaua damei, înţelegi! Măă, să vezi damă! Foastă damă de onoare, măăă! Ce ţi-i ţaru, ce ţi-i Tonel? Să vezi franţuzească! Să vezi ciorapi! Să vezi chiloţi, măă! Avea baie, mă! Din pat în baie, din baie în pat! Aşa-s, mă, astea! Pfiii!

— Rusoaică, Tonel?

— Da, mă, nu-ţi spusei? Damă de onoare, măă! Rasputin, măă!

— L-a cunoscut pe Rasputin?

— Da, mă, avea cârlig la damă! Ce-ce? Se pune cu Tonel, mă? Ce dracu, români suntem! Mea culpa, măă! „Toa mio că Rasputin!”

— Ţi-a spus ea?

— Da, mă! P-p-pe onoarea mea!

— Vorbeaţi franţuzeşte?

— P-hă! Mi ţi-i întorceam un compliment!

— Pe franţuzeşte, Tonel?

— Pare rău, mă! Cânt şi şansonete. A giorno, mă! Să vii, mă, să vezi la mine la Chişinău! Să-ţi arate Tonel ce-i un chef, ce-i o damă! Măă, să vezi ghimnaziste!

— Ce-i asta?

— Eleve, măă, ghimnaziste. Să vezi, mă, ce ştiu! Pfiii! Să vezi beţie, mă! Uâc: una-ntr-un colţ. Da nu se lasă, mă! O ia da capo! Să-ţi arăt eu ce-i rusoaica, măă!

— Dar ruşii?

— Phee! Bolşevici, mă. Marxişti, mă! Troţki, Tolstoi! Parcă Tonel ce-aşteaptă! Arde-i, băiete! Măăăă!... se bătu Tonel cu palma peste frunte, atât de tare, încât chelnerii scoaseră capetele peste tejghea.

— Ce-i, Tonel?

— Balmuş, măă! S-a-nscris, mă, la ţărănişti!

— Ei, şi?!

— Cum, mă? Român cu bolşevicii? Cu rusoaicele, măă! Bolşevicii în Nistru, mă! Tu te vezi cu el?

— Da.

— Trimite-l, mă, la mine. Păcat, mă, element bun... Hhh-hardtmuth, măă! Auzi, măă! Hardtmuth la ţărănişti! Pare rău, mă! Tempi passati!

Şampania sosi, purtată de patron într-o căldare cu gheaţă. Restaurantul gării n-avea cupe de şampanie. Tonel făcu, în treacăt, cuvenitele observaţii. Şampania nu se aduce în căldare.

— Frapiere, domnule, de argint masiv...

— Vedeţi, domnule comisar regal, noi... arătă patronul, cu un gest dezolat, restaurantul gol.

— De asta n-ai clienţi, domnule. Frapiere de argint masiv, chelneri cu mănuşi albe, cupe de cristal. Ce-i bolşevismu ăsta? Ai făcut armata?

— Se cunoaşte, măă! Şampania, mă, e uniformă de mare ţinută! Mănuşi albe, argint, cristal.

Patronul turnă şampania, cu călcăile lipite. Era vădit impresionat.

Ciocniră. Tonel, consecvent cu stilul şampaniei, dădu paharul peste cap, duşcă, cum dai ţoiul de ţuică. Patronul repetă porţia. Altă răsturnare, altă umplere spumoasă.

Comisarul cu semnalmentele lui Oliniţki apăru gâfâind, cu batista pe frunte, aducând miros de ploaie şi sudoare.

— Domnule comisar regal, l-am găsit.
— Raportul!
— Cizme de şevro, înalt, palid…
Tonel sări, dădu duşcă al patrulea pahar, îmbrăcă mantaua de ploaie, şi-l luă la o parte pe Dănuţ.
— M-m-mă, Deleanu, fă-mi bine cu cinci sutari. Ţi-i trimit la leafă… Nu iei o ţigare?
Aşează sutarii în tabachera de aur, subt ţigaretele „Funcţionar”, peste polul mai vechi.
— Plata!
— Lasă, Tonel.
— Salve, mă!
Pe lângă patronul frânt în două, cu călcâile lipite, şi printre chelnerii aliniaţi, Tonel trecu sunându-şi pintenii, încruntat, urmat de comisar. O singură problemă îl preocupa: care-o fi diferenţa dintre pielea de box şi cea de chevreaux?
— Nuanţe! murmură el printre dinţi.
*
O dată cu soneria care anunţa trenul pornit din staţia Nicolina, sosi în goană un muscal cu doi cai; descriind o curbă elegantă pe cauciucuri mute, în trapul cu scântei, opri în faţa uşii de intrare. Puiu sări. Salutat de tregheri, trecu spre peron. Pardesiu pe talie, pălărie cenuşie înclinată pe-o tâmplă, monoclu, pantaloni cenuşii, a căror cădere respecta treptata strâmtare a semnelor de exclamare, ciorapi cu baghetă, pantofi de lac.
— Dan!
Şinele vibrau. Din tremurul luminilor din fund, două lumini roşii se dilatară agresiv. La curbă, ferestrele trenului fură vizibile ca un metraj luminos. Terasamentul dudui. Tregherii se precipitară. Masiv tăioasă cu vântul ei metalic şi aburii ei fierbinţi, maşina intră; pe rând, vitrinele vagoanelor, cu manechine umane, trecură.
Tumult. Ordine. Strigăte. Mişcări. Îmbulziri. „Pst”-uri. Vociferări.
— Trei tregheri la conu Iorgu Deleanu!

Şase se precipitară. Puiu şi Dănuţ, după ei, în goană. Cu pălăria pe ceafă, frecându-şi mânile ca pentru săpunire, domnul Deleanu cobora din vagon, alegând tregherii după un criteriu special.

— 63: abataj. Bun! 91: bac. Deoparte… Bine v-am găsit, băieţi!

Suiră scările.

— Dănuţ! Dănuţ!… Dănuţ!

Buzele care-l chemau, îi murmurau numele pe faţă, ca o ploaie cu soare, cu murmure luminoase şi parfum răscolit. Şi era ca un fulger dureros al fericirii copleşite.

Înghesuiţi de tregheri şi pasageri, intrară în compartiment.

— Olguţa!

Se sărutară lung: un fel de box de sărutări pe frunte, nas şi obraji.

— Şi tu, Puiule!

Îl sărută şi pe el. Şi Monica. Erau ca peniţele atrase de un magnet neastâmpărat. Acelaşi zâmbet pe toate feţele. Mirarea de-a se vedea iarăşi împreună îi făcea să-şi strângă mânile, să se atingă pe umăr – fiecare parcă neîncrezător că celălalt şi ceilalţi sunt concreţi.

Bagajele plecaseră. Un ultim tregher se ivi la uşă.

— Mai sunt bagaje de luat?

— Da-da! Ia-ne pe noi, îl îndemnă Olguţa.

Se coborâră. Şi Dănuţ, şi Puiu zâmbiră la fel, văzându-le pe fete nalte, suple şi elegante, în dezarmonia provincială şi caricaturală a pasagerilor. Amândouă în tailleur-uri: al Olguţei cenuşiu, al Monicăi albastru-închis. Un mic amănunt o feminiza puternic pe Olguţa: un trandafir roş, prins pe reverul jachetei. Părea un gest aparent al inimii, bobocul de trandafir carmin, cu petalele abia răsfrânte. Pe lângă bagajele fetelor – cele de mână – domnul Deleanu venise cu atâtea geamandane, coşuri, pachete, încât tregherii, în faţa mormanului, recurseră la căruciorul de bagaje.

Neculai, după fatalele discursuri de recepţie, pornise cu recipisa bagajelor mari.

Domnul Deleanu gesticula ca un şef de orhestră, cu baston în loc de baghetă. Vorbea munteneşte – sever; moldoveneşte – ironic binevoitor, şi evreieşte – glumeţ şi satisfăcut. Tot personalul gării îl cunoştea, numai după glas. Bagajele fură clădite în cărucior, într-o unanimă colaborare. Porniră spre ieşire, în jurul căruciorului.

Recunoscându-l pe domnul Deleanu, birjarii gesticulară cu biciul, şapca şi hăţurile. Ofertele plouau. Domnul Deleanu îi saluta, refuza şi interpela nominal, controlând şi descărcarea bagajelor. Era ca o intrare într-un Ierusalim al birjarilor.

Olguţa râdea.

— Papa, intrarea ta în Iaşi, ca şi în birou, produce dezordine.

Bagajele fură instalate în trăsura lui Puiu. Domnul Deleanu, Olguţa şi Puiu se suiră în trăsura casei Deleanu.

Cu Monica de mână, Dănuţ fugise spre automobilul său, aşezat la o parte, în umbră. Smuncită în pornirea bruscă, maşina porni ca un bondar. Erau strânşi alături subt capotă, ca într-un cort mic. Ploaia cădea din nou, aruncând şiraguri desprinse de pe grumajii primăverii. Era în noapte o respiraţie jilavă de seră.

Întrecură trapul şchiop al trăsurilor cu un cal, cu birjarii aşezaţi pe capră deasupra mormanelor de bagaje, ţinând picioarele în unghi ţapăn, proiectat lateral, şi hăţurile la înălţimea frunţii. Întrecură trapul lat al muscalilor cu doi cai. Cotiră în viraj onctuos aleea încolăcită a Râpei Galbene; suiră, având în dreapta până-n fund, marina privelişte a luminelor din vale, umede de ploaie. Maşina părea barcă-automobil, înălţată cu botul talazului deasupra mării fosforescente. Cotiră prin faţa Jokei-Clubului, spre Copou, abătându-se din drumul casei.

Motorul vibra, iuţindu-se.

Suiră, suiră, suiră.

Grădina Copoului rămase-n urmă, luminile se răriră, teii foşniră metalic.

Noaptea venea spre ei, cu ploaian braţe, şi parfum de câmp.

Nici un glas omenesc; nici un ochi omenesc.

Prăbuşire în primăvară, cu ploaia.

— Dănuţ, ne-aşteaptă acasă…

Frână brusc. Şi întâia vorbă a tăcerii lor fu sărutarea, dureroasă şi lungă.

Şi-n lumina farurilor, până departe, ploaia era un joc de iele argintii.

*

Luminile tuturor odăilor erau aprinse. Acesta era gestul copilăresc al mânei şi bucuriei domnului Deleanu.

Primar al Iaşului, tatăl Olguţei ar fi făcut la fel cu întregul oraş, inundându-l cu râsul electric.

De departe, casa Deleanu avea scânteierea cristalină a meselor festive, în clipa când lumina aprinde cupele pe faţa de masă, înainte ca şampania să museze.

Ai fi crezut că toate odăile sunt pline. Inexact! Lumea era înghesuită în antretul de jos. Acolo, doamna Deleanu, cucoana Catinca, Mircea şi servitorii, adunaţi în faţa uşei, o întâmpinaseră pe Olguţa. Intrase cu ochi negri şi pas sprinten, bucuria casei în braţele doamnei Deleanu, apoi în braţele cucoanei Catinca, rumenindu-şi mai aprins obrajii după fiecare îmbrăţişare. Apoi, pe rând, Mircea îi sărutase mânile, apoi baba şi ceilalţi servitori.

— Unde-i Monica?

— Unde-i Monica?

— Unde-i duduia Monica?

— Supraveghează bagajele, îi informase Olguţa. Să-i spuneţi von Sorbonna.

O aşteptaseră pe Monica tot în antret. Cu o zbârnâitoare traiectorie, minuscula maşină cu capota ridicată se oprise în faţa peronului. Deşi refrenul von Sorbonna era pe buzele tuturora, nimeni nu îndrăznise să tulbure c-o glumă, lumina

cu obraji ovali răsărind c-o aplecare a spinării din umbra capotei, înălţându-se cu soare pe tâmple şi zâmbet de miere pe faţă, în braţele zâmbetelor care o întâmpinară.

Când după trei ani de tăcere apăsătoare, de pustiu zilnic, intră într-o casă două fete a căror tinereţă e numai frumuseţă, şi când acele două fete-s ale casei – surâs, Monica; râs, Olguţa – cum râsul şi surâsul aparţin unui obraz, e ca un val de mândrie în oameni şi în ziduri. Zâmbeau părinţii şi prietenii în jurul lor, se fuduleau servitorii la ferestre, şi era ca o reînălţare în păreţii vechii case Dumşa.

Şi tot în antret şedeau.

Sosiră cuferele. Olguţa-l reclamă pe cel mai mare. Veni şi cufărul în antret. Izbucniră cadourile.

Cadourile erau o tradiţie a familiei Deleanu, culminând în Olguţa. Cufărul cu proporţii de cămăruţă era afectat în întregime cadourilor şi dezordinei. Doamna Deleanu primea, exclama indignată văzând anarhia, zâmbea, mulţumea, protesta, critica şi se minuna cum de-i cu putinţă ca într-un spaţiu atât de redus să încapă toate capriciile şi neţărmurita fantezie a dezordinei. Raftul de deasupra era consacrat doamnei Deleanu. O cutie de pudră se vărsase, viscolind mătăsuri şi ştofe neîmpachetate.

— La vamă, mamă dragă! Oameni brutali!

— Ce ticăloşie! Ce barbarie!

Ochii Olguţei clipiră pieziş spre domnul Deleanu. Bietul vameş al portului Constanţa nici nu deschisese măcar cufărul plin de infracţiuni.

Olguţa se încălzise. Fetrul care-i strângea tâmplele şi-i acoperea fruntea până deasupra sprâncenelor zbură pe scări, conform imuabilelor tradiţii. Jacheta tailleur-ului, culeasă pe sus de braţul lui Mircea, rămase acolo, subt doi obraji subit roşii. Olguţa apăru aşa cum o ştiau toţi: cu plete negre căzând mereu în ochi, scuturate mereu pe spate, în bluză subţire, aproape băiat prin mişcări, şi atât de copilăreşte fată prin obrajii rotunzi şi sânii puerili. Avea

mişcări atât de iuţi, încât de câte ori doamna Deleanu primea un alt pachet, clipea, având o tresărire de recul: reacţie omenească în faţa rândunelelor, al căror zbor lucid niciodată n-a atins pe om, dar totdeauna l-a alarmat.

Doamna Deleanu era copleşită şi primejdios mişcată. Nu cantitatea cadourilor o tulbura, ci meticuloasa memorie a Olguţei pentru toate slăbiciunile şi preferinţele ei. Nimic nu lipsea. Dicţionarul dorinţelor doamnei Deleanu era complect la fiecare literă. Niciodată nu-şi închipuise că Olguţa poate fi atentă. Abia acum îşi dădea seama ce formidabilă atenţie pentru toate dorinţele şi deprinderile ei, putuse să grupeze – dezordonat, ce-i drept – acest încăpător raft al darurilor.

— Mamă dragă, raftul acesta are o sucursală în cuferile Monicăi. Tot ce-i casabil, e la ea. Mi-am spus: tot ce se sparge în cuferile mele, e spart de Olguţa, tot ce se sparge în cufărul Monicăi, e spart de fatalitate. În faţa Monicăi şi fatalităţii, am cedat.

Dar memoria acestui cufăr depăşea cu mult aprecierea doamnei Deleanu. Din cufărul adânc, cu gesturi iuţi apărea portretul dorinţelor fiecăruia. Măgulirea înduioşată a doamnei Deleanu devenea pe rând a tuturora. Fiecare recunoştea într-un pachet întins de Olguţa o veche exclamaţie, o uitată dorinţă. Fiecare dar era o amintire.

Apărea trecutul, înviau amănuntele anilor duşi, cu fiecare dar cules din dezordinea rafturilor de mâna Olguţei. Ai fi zis că fiecare vorbă a celorlalţi, azvârlită din întâmplare de cineva, devenise comision asumat de Olguţa, şi realitate împlinită de mâna ei. Ea trebuia să dea replica tuturor dorinţelor celorlalţi, exprimate de-a lungul anilor, sau deduse dintr-un gest sau o privire.

Şi miraculoasă era diversitatea darurilor în armonie cu diversitatea psihologică a celor care le primeau. Între altele, cucoana Catinca căpătase o trusă de piele cu ace englezeşti. Odinioară văzuse aşa ceva în Italia, la o englezoaică pe care-o invidiase numai din cauza acelor. De

unde reţinuse Olguţa acest detaliu? Îi adusese exact ceea ce dorise în tinereţă. Sute de ace cu ureche aurită, de toate dimensiunile, grupate în compartimente, după mărime şi grosime. Baba căpătă o vastă pereche de papuci, în formă de şoşoni, de ştofă groasă şi moale ca muşchiul pădurilor, căptuşiţi în întregime cu blăniţă, adevărat puf prin fineţă, dar călduroasă ca un abur de samovar.

Aceşti papuci erau pentru baba ceea ce ar fi, pentru un copil, un cal adevărat după un cal de lemn. Avea, în sfârşit, papucii, absolutul papucilor. Dar şalurile? Două şaluri coborâră pe umerii formidabili ai babei, două idealuri. Un şal de lână curată, gros ca un pled, moale ca o piersică. Celălalt şal era de găteală. De când dorea baba să le arate tătărăşencelor ce-nseamnă şalul de mătasă. Caşmir avea pe umeri, mai frumos încondeiat ca oul de Paşti, cu ploaia franjurilor până-n podele. Toţi o admirară pe babă cu şalul de caşmir. Era ca un havuz cu focuri bengale. Bucuria depăşise spaţiul facial. Râdea cu burta, săltată-n sus şi-n jos, de un cutremur vulcanic.

Dar surpriza domnului Deleanu? Venise cu ea alături, fără să ştie. Un geamandan lat şi plat, ceva mai mare decât cele obişnuite, deschizându-se nu în lat, ci în lung, ca o gură de crocodil, având un compartiment pentru haine, loc special pentru pălării, iar celălalt compartiment fiind un adevărat labirint de cutiuţe, saltare, pungi. Şi toate erau pline. Se revărsară vreo zece pachete de cărţi de joc, care de care mai hazliu colorate. Tutun turcesc şi ţigări turceşti. Havane…

La fiecare mişcare a mânilor Olguţei înspre ea, cucoana Catinca se încrunta. Nu-şi mai amintea nici o dorinţă. Totuşi, pachetul sau obiectul întins i-o amintea. O maşinuţă migălos lucrată în aramă, c-un tub lung, treptat subţiat în chip de trompă, pentru turnatul spirtului denaturat în şanţul ibricului de cafea neagră, o făcu să se indigneze.

— Bine, frate, da asta de unde-o mai ştii?

Olguţa ridică din umeri. Ştia, dar nu vroia să-i amintească de o masă la Bucureşti, în Popa Nan, în vara anului 1914 – trăia şi conu Mihăiţă pe atunci – când cucoana Catinca afurisise pe toţi „ticăloşii de negustori din Bucureşti, care te silesc să torni spirtul denaturat, ca rachiul la crâşmă, cu sticla”. Neculai căpătă în sfârşit ceasul de buzunar cu muzicuţă. Neculai dorea de mult un ceas care să cânte la fiecare oră Deşteaptă-te, române. Acesta cânta motive din Marseilleza, o Marseilleză picurată delicat şi pur, ca pentru greieri somnoroşi.

— Proşti-s franţujii, Neculai! Le cântam la ureche Deşteaptă-te, române; nici că se prindea! Asta-i tot un fel de Deşteaptă-te, române, dar preparat franţuzeşte.

— Trăiască alianţa şi duduia Olguţa! se exaltă Neculai.

Nu-şi putea închipui Puiu că din acelaşi cufăr va ieşi o bătaie de inimă pentru el, străină de fiinţa Olguţei.

— Degetul, Cuţulachidis!

Redevenit Cuţulachi, Puiu se înroşi, văzu şi respiră adânc zâmbitor. Demult dorea să aibă inel. Visul lui era o chevalieră. Olguţa-i interzisese acest fel de inel, explicându-i că un inel cu embleme nobiliare pe degetul unui copil de ţăran e mai ridicol decât o coroană de carton pe capul unui nebun. Totuşi, în lipsa Olguţei, Puiu îşi cumpărase o chevalieră de provenienţă rusească. Olguţa o zărise la gară şi zâmbise. Pe drum, inelul dispăruse în buzunarul lui Puiu. Acum era înlocuit cu un safir palid, montat în aur florentin de culoarea spicului de grâu.

Antretul era un zumzet surd de exclamaţii, mirări, aprobări, comentarii, monologuri. Cadourile Olguţei aduceau tuturora bucurie, dar fiecăruia o altfel de bucurie.

Nu oricine poate da altora accentul exact al bucuriei proprii. Cadourile sunt întotdeauna o surpriză agreabilă. Dar deseori dau naştere la constrângeri penibile. Dacă am presupune că primăvara, într-un an, lipsită de instinctul sigur al naturii, s-ar încurca, şi aducând verdeaţă tuturor copacilor, n-ar respecta individualitatea lor, dând de pildă

plopului frunză de stejar, piersicului, muguri de castan, liliacului, cârcei de viţă, viilor, vreji de bostan, şi nucilor, pătlăgele roşii – bucuria primăverii ar exista din pricina navalei de verdeaţă, dar pe fiecare fizionomie vegetală ar râde construis bucuria răpită alteia.

Aşa se întâmplă şi cu darurile, când cel care le aduce şi împarte a fost preocupat de gestul risipirii lor – măgulitor pentru cel care-l face – nu de aspectul propriu fiecăruia dintre cei care le primesc. Pentru mulţi copii, aceste daruri improprii sunt un principiu de umilire, de ipocrizie, de tristeţă. Trebuie să se bucure, fiindcă altfel sunt ingraţi, şi totuşi nu se bucură, fiindcă darul e străin tuturor dorinţelor lor. Bucuria e surpriza explozivă a unei dorinţe obscure pe neaşteptate îndestulată. Când darul nu e mugurul exact al crengii care-l dorea, departe de-a o înviora, o îngreoaie, o abate.

Acele daruri numai care dovedesc că aducătorul lor te cunoaşte, şi-a amintit de tine, te-a reconstituit, şi-a frământat mintea culegându-ţi în amintire, exclamaţiile, poftele exprimate sau înăbuşite – dau bucurie. Ele-ţi arată că ai existat în sufletul celui care ţi le aduce, şi darul, astfel numai, îşi pierde semnificaţia indiferentă de lucru cumpărat, căpătând-o pe aceea de răsfrângere a dorinţei tale în afecţiunea altuia.

Darurile Olguţei, exacte ca ale primăverii, arătau că în timpul celor trei ani de viaţă parizianã, nu numai că nu uitase pe niciunul dintre cei de acasă, dar că trăise în ei, ca primăvara la rădăcina copacilor. Toţi o iubeau pe Olguţa, dar toţi o socoteau distrată şi uitucă, din pricina vieţii ei eruptive. Le dovedea contrarul. Abia acum fiecare înţelegea că acel cufăr al darurilor era sufletul Olguţei, în care toţi existau, în dezordine, dar complect.

Într-un colţ al antretului, Monica grupa pachetele lui Herr Direktor şi ale doctorului Prahu, ciudatul prieten al Olguţei. Pentru doctorul Prahu, Monica muncise din greu, căci în cuferile ei, diverse sticle de toate formele, cu preţioase

alcooluri, alese bucată cu bucată de competinţa lui Paşa, îi periclitau hainele, cu eventuala lor revărsare.

Numai Dănuţ şi Mircea nu primiseră încă nimica.

Răsărind brusc, din fundul cufărului, capul Olguţei, înfierbântat, cu pletele dezordonate, zâmbea. Avea un sul în mâni, înfăşurat cu îngrijire.

— Atenţie şi ochelari, vă rog!

Doamna Deleanu, cucoana Catinca şi domnul Deleanu se apropiară, punându-şi ochelarii de lectură. Olguţa desfăşură sulul.

Era atât de tânăr capul ei – numai vibraţie de râs şi de culoare – încât portretul desfăşurat apărea supărător ochiului, ca o mohorâre de pivniţă în plin soare.

Monica tresărise. Urmărea cu îngrijorare feţele ridicate spre portret. Exclamaţiile indignate o făcură să respire.

— Ce oroare! Asta eşti tu? Sluţenia asta?!

— Cine-i măgarul? izbucni cucoana Catinca.

— Alexandru Pallă.

— Ducă-se pe pustii! Auzi dumneata! Asta-i treabă de pictor! Ştie şi ciuma să facă aşa minunăţii!

— Fetiţa tatei, o dezmierdă domnul Deleanu; o fi el mare pictor bietul Paşa, dar eu tot la Grigorescu am rămas. Măru-i măr – o bătu el peste obrajii rumeni. N-are să mă convingă Paşa, nici Parisul, nici toate „ism”-urile artei de astăzi, că măru-i mucegai, şi soarele scrum.

— Bine, frate, clocotea cucoana Catinca; faci curechi murat, faci castraveţi muraţi, da să faci dintr-un boboc de fată aşa murătură!

Şi toţi, mânaţi parcă de acelaşi surd îndemn al instinctului, o dezmierdau pe Olguţa, o priveau, o împrejmuiau, copleşind portretul cu ironii, zeflemele şi ocări. Era ca un descântec în faţa destinului. Recunoscură toţi capul Olguţei în portretul desfăcut de mânile ei, dar o Olguţă despodobită de tot ce-o făcea pe Olguţa veselia casei Deleanu. Decorul era salonul apartamentului de la Paris. În primul plan, pianul deschis – claviatura era ca o dungă fumurie de apă

îngheţată – şi Olguţa pe taburet, cu capul aplecat puţin – ca atunci când pândeşti sau când eşti greu ostenit – întors de la pian în lături, ca şi cum cineva ar fi strigat-o deodată, întrerupând-o. În planul al doilea, mobilele unui salon, mare, în umbră grea, apăsate parcă de începutul unei asfixii cu mangal. Obrajii Olguţei primeau lumina unei ferestre cenuşii – mucegaiul tragic, surirea subpământeană de ocnă de sare, a penelului Pallă. Sur şi obrazul, cu reflexe verzui ca ale unor lumini de lună. Ce se întâmpla în acea încăpere de umbră, cu muzica amuţită? Ce strigăt răsunase? Ce chemare stranie? Era o crispare dârză în osatura feţei, dar fruntea se înclina învinsă, dură totuşi, şi ochii dilataţi simţeai că ar fi vrut să se închidă şi nu puteau, sau bravau arătarea de groază, nevăzută. Amestec de hotărâre şi deznădejde. Mâna dreaptă plutea pe claviatură, cu degetele răsfirate moale, ca o pasăre ucisă din zbor, răstignită pe aripile ei. Cealaltă mână încleşta genunchiul sau se rezema de el? Pletele căzute atârnau grele pe tâmple.

Privit alături de model, portretul Olguţei părea posomorât, lipsit de tinereţă, cel puţin de carnaţiunea şi exuberanţa tinereţii modelului. Dar mişcările capului şi trupului erau profund ale Olguţei. O Olguţă stranie ca o eclipsă de soare. Dar în acea energie deznădăjduită a feţei şi a privirii, şi-n acea cădere de scut a frunţii înclinate, şi-n acea tensiune de vultur cu săgeata în el, văzându-şi moartea, înaripându-şi-o, ochii lui Mircea recunoşteau tinereţă Olguţei, aşa cum uneori sufletul său o presimţise sub rumeneala obrajilor şi râsul dinţilor.

Acesta era singurul portret făcut de Alexandru Pallă într-un răstimp de trei ani. N-o mai făcuse de atunci, niciodată, pe Olguţa. S-ar fi zis că el singur prefera s-o vadă cu ochiul omului, decât s-o descopere cu ochiul pictorului.

— Nu vrea nimeni acest portret? zâmbi Olguţa.

— Pe foc! Pe foc!

— I l-am adus lui Mircea.

— Mie, Olguţa!

— Nici tu nu-l primeşti?

— Bine, Olguţa, îmi dai o capodoperă!

— Modelul îţi mulţumeşte în numele pictorului.

— Ce-i în capul vostru, măi copii! se miră cucoana Catinca, gesticulând cu ochelarii. Oameni teferi, oameni tineri şi frumoşi, să nu vă fie scârbă de aşa ticăloşii!

Totuşi, atât de puternică era impresia produsă de acest tablou hulit – a cărui atmosferă se înrudea cu acele pagini din Dostoievski, care-ţi lăsa ca o sudoare rece a sufletului – încât, în acelaşi timp, cu toţii reclamară masa. Simţeau o nevoie de mişcare, de agitaţie printre lucruri foarte concrete şi vesele. Cucoana Catinca şi doamna Deleanu, porniră repede spre sofragerie; servitorii se precipitară la bucătărie; domnul Deleanu pleca să pregătească sticlele ospăţului.

Fundul cufărului era pavat cu cărţi destinate lui Dănuţ şi Mircea. Şi în alegerea cărţilor, Olguţa dovedea aceeaşi memorie şi aceeaşi divinaţiune. Astfel, Mircea descoperi în braţele lui, deasupra teancului de cărţi scos de Olguţa, L'Égoïste a lui George Meredith.

— Eii!

Apoi cugetările lui Multatuli.

— Iii!

Apoi trei romane ale lui Henry James.

— Piii!

Apoi un al doilea teanc de volume în-quarto, cu piesele Plaisantes et déplaisantes ale lui Bernard Shaw.

— Hoo! făcu Olguţa, dând glas exclamaţiei mute a ochilor lui Mircea.

Aceleaşi exclamaţii puerile desfăcură buzele lui Dănuţ în faţa poeziilor complecte ale lui Rainer Maria Rilke.

Scările se umpluseră de cărţi, răspândind mirosul acela de hârtie tipărită, încă netăiată, bun ca mirosul scândurii albe şi ca aroma pânii calde, pentru nara pasionatului lector. Cărţi proaspete pe care mâna le alintă, le deschide,

culegând în treacăt parfumul unui cuvânt din misterul frazei necitite, pe coperta cărora ochii recunosc acele nume de azur, care au cuiburi în inima noastră, ca rândunelele subt streşina caselor.

Mircea, Dănuţ, Monica şi Puiu se aşezară pe scări, printre cărţi, răsfoindu-le.

Olguţa scotea mereu. Deodată, mâna ei agită un volum legat în piele.

— Von Sorbonna!

Monica se înroşise atât de tare, că printre ceilalţi, şi mai ales alături de Dănuţ, părea din altă rasă, din rasa cireşelor.

— Teza de doctorat a lui von Sorbonna.

Şase mâni se repeziră, ale lui Dănuţ mai prompte şi mai posesive. Trei capete se aplecară asupra tezei ca asupra unei scrisori de acasă, primită în lagărul de prizonieri. Dedicaţia făcută Olguţei se furişa într-un colţ, timid: „Surorei, prietenii şi fiicei mele Olguţa”.

— Poftiţi, copii, am turnat supa! răsună de sus glasul doamnei Deleanu.

— Unde-i Olguţa? se întrebară lectorii Monicăi, ridicând capetele.

— Olguţa!

— Unde-a dispărut?

Îndemnat de o veche şi obscură amintire din copilărie, Dănuţ smunci capacul cufărului.

Copilăreşte, acolo era Olguţa, cu faţa inundată de râs.

— Cine mă ia?

O luară pe sus.

— Coşcogeamite oameni mari aţi căzut în mintea copiilor! râdea cucoana Catinca, venind să-i ridice cu forţa.

Olguţa glumise spontan, cu tot sufletul. Dar ieşind din cufăr şi urcând scările casei părinteşti, înconjurată de voioşia celorlalţi, întâmpinată de bucuria părinţilor, simţi că cel din urmă dar ieşit din cufărul darurilor intra numai în casa părintească, dar nu-i mai aparţinea.

*

Olguţa şi Monica uitaseră dimensiunile şi durata unui ospăţ românesc. În raport cu mesele din Franţa, cele din România sunt ca o excursie în trăsură, faţă de o precisă cursă urbană cu taximetrul. Când ai ajuns la ultimul fel – de altminteri în România, şi în Moldova mai ales, ultimul fel e mereu penultimul – felurile anterioare, rămase dincolo de orizont, s-au şters din memorie, sau au devenit vagi. Ai impresia că stai la masă de o săptămână, şi că supa de pildă, sau răciturile, le-ai mâncat luni, peştele, marţi, şi aşa mai departe.

Adevăratul salon al unei gospodării româneşti e sofrageria. Această proeminenţă a stomahului e poate o filosofie înainte de-a fi o necesitate. Fatalist cu fruntea, orientalul, plecându-şi-o, a descoperit stomahul. L-a cinstit deci, pe acest robust tovarăş de umilinţă smerită, în faţa zeilor permanenţi, dar nevăzuţi, care-i privesc ceafa.

De altfel, această masă inaugurală avea o înaltă semnificaţie patriotică. Ea trebuia să dovedească nota originală a României, în concertul bucătăriilor europene, şi să arate fetelor că această notă, dacă nu prin puritate, cel puţin prin căldură şi plenitudine, nu-i mai prejos de cea a bucătăriei franceze.

Din acest punct de vedere, baba le servise un simbol, un fel de stemă culinară a Moldovei: sărmăluţele de piept de gâscă. Pentru gastronom, porcul e ca peştera lui Ali-Baba din O mie şi una de nopţi: visterie de bunătăţi. Dar Creatorul, făcând gâsca, a depăşit porcul. Gâsca are ficatul, cum Franţa are Parisul. Pateul de ficat de gâscă reprezintă o supremaţie universal recunoscută. Pe lângă ficat, însă, şi poate mai presus de ficat, gâsca oferă feminin mâncăului, pieptul ei gras, fraged şi substanţial, pentru pastramă şi sărmăluţe. Aceste sărmăluţe – cu vulgară sonoritate – aparţin Moldovei ca şi stilul lui Creangă. Sunt mici, rotunde, învelite în foi de varză murată – şi se topesc. Sărmăluţa, adevărata sărmăluţă moldovenească, reprezintă beatitudinea deliciului fără efort. N-o mesteci. Gura o

apucă, o apasă, şi ca şi felioara de topatan – incomparabilul pepene galben dobrogean – sărmăluţa piere onctuos, lăsând parfumul şi regretul existenţei ei fondant efemere. Sărmăluţele, ca şi sărutările, n-au număr. Nu ceri şi nici nu ţi se dă un număr de sărmăluţe, ci un grup. Vezi cu surprindere că a dispărut. Ţi se dă altul. În clipa când ai devenit melancolic, nu mai ceri. Atunci abia înseamnă că ai mâncat sărmăluţe.

Clipa sărmăluţelor fusese atât de palpitant patriotică, încât baba, ca şi acei regi care se duceau singuri pe câmpul luptelor importante, apăruse în uşa sofrageriei. Lupta fusese câştigată: farfuria sărmăluţelor era goală.

După sărmăluţe apăru curcanul fript, din care baba exaltase armonii culinare demne de cele scoase din strunele violinei de mâna lui Enescu. Cojiţă castanie ca obrajii sfinţilor din afumatele icoane, sfărmicioasă ca întâiul îngheţ al apei, spart cu degetul de copii, iar subt ea, cărniţă albă şi brună, care se topea suculentă ca pulpa perelor de toamnă.

Curcanul nu putea să lipsească, fiindcă această pasăre stupidă deţine în viaţa modernă rolul biblic al viţelului gras. Această friptură era simbolică. Se poate să indispui un simbol, să nu te descoperi în faţa steagului?

Ca apetitul să poată corespunde pietăţii şi patriotismului, se făceau popasuri între feluri. Când sosi, în ceşti – vechile ceşti cu garoafe – crema de şocolată, preparată de cucoana Catinca, se auzi un clămpănit, şi cucul din părete, apărut isteţ din cuşca lui, cântă de două ori „cucu”. Şedeau la masă de la douăsprezece jumătate, mâncând. Acum oftau. Monica era aşezată la dreapta cucoanei Catinca, autoarea cremei cu migdale prăjite deasupra şi complicat parfum de vanilie, migdală amară, şocolată amăruie şi parcă şi un iz de rom.

Subt privirea cucoanei Catinca, Monica adânci vârful linguriţei în aromata cremă, gustă, şi oftă:

— E delicioasă… dar nu mai pot!

— Aaa! se indignă cucoana Catinca. Da ce-i crema mea? Piesă de teatru s-o aplauzi? Ori o mănânci, ori nu-i bună!

— Cucoană Catinca, sări Olguţa, simţindu-se şi ea incapabilă să aprecieze crema altfel decât verbal, dac-a spus von Sorbonna că-i bună, să ştii că-i bună. Gura lui von Sorbonna e gura adevărului. Să vă istorisesc ce-a păţit la Paris c-un celebru fabricant de creme catolice. Într-o zi, distinsul nostru prieten, von Sorbonna, se întorcea acasă, rue de l'Observatoire, cu un volum de Paul Bourget. Mă veţi întreba: ce caută în mâna unui tânăr membru al familiei Deleanu un volum de Paul Bourget? Răspunde, von Sorbonna!

— Spune tu, Olguţa.

— Vedeţi! Vinovatul recurge la oficiul avocatului. S-o luăm cu binişorul. Von Sorbonna, la Paris, avea diverse prietene. Unele adorau schimmy-ul…

— Vai, Olguţa!

— Cum? Tape-dans-l'Oeil!

— Ce-i asta? murmură scandalizată doamna Deleanu.

— O prietenă de-a lui von Sorbonna.

— Crezi, tante Alice! E o poreclă dată de Olguţa. Marguerite Rivali e o camaradă a mea de doctorat, veselă şi frumoasă, dar foarte serioasă.

— A! Dar von Sorbonna avea şi alte prietene. De pildă, Eveline avea cultul lui Bourget, şi cum în faţa mea nu îndrăznea să facă propagandă, pentru simplul motiv că o maltratam…

— O băteai? tresări cucoana Catinca, văzând gestul agresiv al Olguţei.

— Cu perne! zâmbi Olguţa. Credincioşii lui Bourget nu merită omagiul agresiunei dure. În schimb, o îndoctrina pe răbdătoarea Monica. Probabil că von Sorbonna rezista. Atunci discipola a recurs la maestrul ei. Eveline avea toate volumele lui Bourget, legate în piele catolică şi pe deasupra, învelite cu hârtie albastră etichetată pe dos, dar unul singur deţinea iscălitura autografă a lui Bourget: Eveline e nostimă şi catolică, Bourget e catolic şi venerabil…

— Olguţa! protestă Monica: obţinuse autograful prin intermediul confesorului ei, care-l cunoştea pe Bourget.

— În sfârşit, tot prin fuste îl căpătase! Într-o zi Eveline întinde lui von Sorbonna volumul cu iscălitura maestrului, făcând următoarea prinsoare: dacă von Sorbonna, cetind volumul, nu va fi convertit, atunci Eveline se obligă să arunce pe foc foaia cu autograful; dacă, dimpotrivă, von Sorbonna face mea culpa, atunci se obligă să obţină o audienţă la Paul Bourget şi să solicite în numele Evelinei, c-un genunchi la pământ, complectarea cu dedicaţie a semnăturei autografe. Ştiţi, Eveline e catolică, aşa că preferă să scoată castanele din foc cu mânile convertite ale frumoasei sale amice din Balcani…

— Eram sigură că n-are să-mi placă, protestă Monica.

— Altă catolică! exclamă Olguţa. Accepta o prinsoare cu certitudinea anticipativă că o va câştiga.

— Eram constrânsă. Şi se putea să-mi placă. Mai ştii?!

— Miracolul catolic prin unsul lui Dumnezeu Paul! Bun! Acuma să vedeţi miracolul, căci miracol a fost. Von Sorbonna citeşte cartea scrupulos. Ai adnotat-o?

—.!

— Şi, onoare lui, nu-i place.

— Nu ţi-a plăcut? întrebară într-un glas Mircea şi Dănuţ.

— Nu! scuturâ Monica energic din cap. Cum să-mi placă Bourget cu Villon alături!

— Nu i-a plăcut, după cum vedeţi, graţie amuletei Villon. Dar von Sorbonna e milos. Câştigase prinsoarea, dar cum s-o oblige pe biata Eveline să-şi dea pe foc autograful obţinut prin intervenţia confesorului! Nici să mintă nu putea! Ce-i de făcut? Problemă grea, de conştiinţă, cum ar numi-o Bourget. Volumul cetit şedea pe masa de lucru a lui von Sorbonna, de vreo două săptămâni. Când venea Eveline, von Sorbonna nu era acasă: era în bucătărie! Când se vedeau la Universitate, von Sorbonna pretindea că n-a isprăvit cartea. Peripeţii dramatice! Atunci, natural, prin voia lui Dumnezeu, intervine Olguţa. Adică de ce n-ar ceti şi

ea volumul de Paul Bourget? În copilărie n-a înghiţit ea şi riţină, de dragul mamei sale? Într-o zi mă duc în Jardin du Luxembourg, cu volumul lui Bourget. Îmi alesesem într-o grădină banca purgatoriului. Soare, vrăbii, copii, râsete, glume. Eu, posomorâtă, pe bancă. Lângă mine, un domn bătrân, foarte modest în colţişorul său. Eu citeam, înghiţind cretă. El privea, fericitul! Copiii se jucau în faţa noastră. Pace, ca la Copou. Deodată, volumul, trosc! Banca se cutremură; domnul tresare; copiii se uită alarmaţi. „Ce s-a întâmplat, domnişoară? V-aţi speriat?” „Nu, domnule. Sunt indignată! Acest om ucide viaţa!” „Cine, domnişoară?” „Paul Bourget, domnule!” Clocoteam, urmă Olguţa. Aveam lângă mine un paratrăsnet, un om de treabă. Toţi oamenii care privesc copiii şi vrăbiile, fără să cetească jurnale şi fără să-şi mănânce unghiile, sunt oameni de treabă. M-am spovedit atunci, complect. I-am istorisit nenorocirea prietenei mele cu inimă de aur, anatemizându-l pe Bourget. „Merită, domnule, l-am interpelat eu, acest om să dea naştere la astfel de drame de conştiinţe?” „Nu ştiu dacă merită, îmi răspunse calm bătrânul; dar are obligaţia înalt morală să le soluţioneze. Acesta-i marele rol al scriitorului, domnişoară: să pacifice pe oameni, să le dea soluţii de viaţă, să-i îndrume, să-i abată din calea păcatului, să le arate căile virtuţii, să-i scoată din îndoială”… Vorbea aşa de frumos duhovnicul meu, încât am înţeles imediat că ori e Dumnezeu prefăcut în domn, ori e un apostol trimis de Dumnezeu să salveze sufletul Monicăi. Vorbele lui aveau efectul frazei lui Beethoven: te înălţau atât de sus, în sfere atât de armonioase, încât deveneai bun fără efort. Eram captivată. Simţeam în jurul meu vibraţia mistică. Eram ca omul care deschide umbrela având intuiţia întâii picături de ploaie, înainte de-a cădea. Dar umbrela mistică a fiinţei mele precedase miracolul, nu ploaia. Şi-ntr-adevăr, miracolul s-a săvârşit. Domnul a luat cartea trântită pe bancă. Mă întrebam, în sinea mea: are s-o prefacă în crini? Are să scoată din ea un şirag de perle pentru gâtul

Evelinei? Nu! Miracolele sunt mai simple. A desfăcut cartea pe genunchi, a scos din buzunar un creion de aur, i-a făcut vânt în jos, vârful a ieşit – nu era o lance, numai un creion – şi într-o tăcere, probabil asemănătoare cu cea care-a precedat facerea lumii, domnul a rupt foaia cu iscălitura autografă. „Ce faci, domnule?” am sărit eu. „Aşteaptă, domnişoară!” m-a calmat el, silindu-mă să mă aşez la loc, cu o putere magnetică. Şi-ntr-adevăr, pe foaia următoare apărură, nu cu litere de foc, ci de grafit, următoarele cuvinte incandescente: „A mademoiselle Eveline Bourdot qui, en perdant un pari, a gagné l'estime de Paul Bourget”

N-am putut articula nici un cuvânt. Eram meduzată. Maestrul dispăru incognito pe poarta grădinii. După ce mi-am venit în fire, m-am întors acasă cu volumul şi i-am istorisit Monicăi întâmplarea. Natural, m-a crezut. Ne-am suit într-un taxi, cu miracolul catolic, şi de-a dreptul la Eveline. Ce să vă mai descriu fericirea Evelinei! Pierduse o prinsoare şi o iscălitură, dar câştigase stima autografă a idolului ei…

Olguţa bufni de râs.

Monica tresări.

— Olguţa, nu cumva…

— Ba chiar aşa! Miracolul era opera creionului meu plastograf. Foaia cu adevărata iscălitură e în bagajele mele. Poţi să-l întrebi şi pe Paşa, dacă mai crezi în miracole!

— Vai, Olguţa şi Eveline ce-are să spuie?

— Eveline? Ea crede…în Bourget… Monica, o îndemnă Olguţa, numai crema cucoanei Catinca te va putea consola.

Linguriţele intrară în spongioasa cremă de şocolată. Cedând râsului irezistibil, se resemnă şi Monica.

*

Toţi băuseră şampanie, începând cu doamna Deleanu şi isprăvind cu Dănuţ.

Şampania are darul de-a aduce veselia pe dinafară oarecum; o importă. Muşchii feţei încep să râdă, cum pe ferestre, iarna, apar arabescurile de argint. Te trezeşti

deodată râzând. Muşchii feţei, primind masca râsului, ţi l-au impus adânc. Râzi fiindcă aşa vor muşchii, şi eşti mirat de această înveselire fără de cauză conştientă, şi această mirare devine ea însăşi pretext de haz, acest haz, pretext de mirare, această mirare, pretext de râs; şi astfel, diavolii gazoşi ai şampaniei te-au prins în trepidanta lor horă de luminiţe gâdilitoare. Devii cristalin şi sonor. Sângele nu mai curge: sună ca o ploaie de minusculi clopoţei, prin care fiecare gând scuturã lungi vibraţii ilare, inundându-te. Contopirea acestor vibraţii, în jurul unei mese lungi, orbitor albe, pe care cupele scânteie, e veselia şampaniei. Veselie pură ca zurgălăii unei sănii, sunând în voioşia unui amplu trap robust, pe întinderi albe de zăpadă sclipitoare. În această veselie, calitatea femeilor care iau parte la ea poate determina stridenţa, cu lăbărţări porcine, sau prelungi puritatea, atingând înălţimile muzicei.

La chefurile cu femei uşoare prin profesie sau vocaţiune, şampania băută dă semnalul destrăbălării. Râsul devine gemăt; vorba, ţipăt; gluma, pornografie; dorinţa, gest; gestul, faptă. E cel mai trist spectacol pe care omul şi-l poate da sieşi: masa sexuală în comun.

Dar aceeaşi şampanie, la o masă curată, cu oameni bătrâni şi tineri, sărbătorind o bucurie comună, poate desprinde armonii de râsete, tot atât de sprinten pure ca şi acordul lui Mozart. Atunci, şampania apare ca o primăvară ilară a tinereţii. Fetele tinere sunt culoarea şi cântecul acestei primăveri. O dată cu îmbujorarea obrajilor şi strălucirea aprilină a ochilor, timiditatea dispare. E ca o apariţie de culori, din muguri atunci deschişi. În jurul acelor obraji calzi de culoare ca piersica de aromă, e ca o mişcare aeriană de sărutări. Obrajii lor plutesc parcă între sărutări, de care se feresc râzând. Părul de pe tâmple se zburleşte uşor, sprâncenele capătă fantezii mirate, lobul urechilor e roş ca mărgeanul, dinţii, între buzele mai roşii şi mai umede, râd alb ca ghioceii culeşi de ţigăncele primăverii. Vor să vorbească şi nu pot. Râd. Râd de orice. Vorbele

începute tresar de râs şi se descompun în râs. Sufletul lor, în acele clipe, e uşor ca părul zburlit pe tâmple şi aburit pe ceafă. O masă întreagă râde de râsul lor. E miracolul şampaniei, care-a prefăcut oamenii în râs curat, cum ciocârlia în preajma soarelui e numai cântec.

Olguţa brună şi Monica blondă. Toţi râdeau de râsul lor, cu ochii la ele. De trei ori Olguţa începuse istorisirea examenului de doctorat al Monicăi. Dar de după fiecare vorbă, râsul o pândea cu spice în mână. Izbucnea: un râs clar, în cascade mărunte, care-i încreţea faţa c-un păienjeniş de cute fine ca ale merişoarelor sălbatece, a căror culoare o avea.

Desigur că în acest moment examenul Monicăi se reducea la profesorii care-o interogaseră. Ei trebuiau să dea examen caricatural în faţa celor prezenţi, cum dăduseră în faţa ochilor Olguţei. Îi reţinuse pe toţi, cu ticurile şi particularităţile lor. Cel din extrema stângă avea un neg pe vârful nasului, atât de proeminent, încât n-avea aerul c-a răsărit din nas, ci că-i aşezat numai, într-un echilibru mereu periclitat de mişcările acelui nas, exprimând mirarea sau nemulţumirea. După Olguţa, negul acela ar fi trebuit să impuie nasului o severă neclintire romană. În realitate, nasul era mobil ca limba şcolarilor şi ca urechea măgarilor. Se sucea când în stânga, când în dreapta, când în sus. Pe lângă aceste mişcări psihologice, avea şi mişcări pur fiziologice, ori din pricina unui gutunar, ori din pricina deprinderii de a priza tabac, stăpânită în timpul examenului. Aspira sacadat, cu nări palpitânde; fârnâia, eliminând aerul sacadat, încreţindu-şi fruntea şi botoşindu-şi buza de sus, în timp ce gura avea panicile respiratorii ale celor care sforăie prin somn.

— Şi când îl vedeam că aduce două degete pe neg, cu ochii încrucişaţi, parcă-l auzeam spunând negului: şazi binişor! Nu vezi că-s necăjit!

Râsete, râsete, râsete. Acel râs gratuit, numit de francezi: le fou rire.

Olguţa nu putea istorisi din pricina râsului torenţial, şi profesorii Sorbonnei se răzbunau, apărând cu o intensitate de halucinaţie ochilor ei, pedepsiţi să vadă şi să râdă, fără ca vorba să-i uşureze. Povestirea devenise un şir de exclamaţii sau de aluzii scurte, abia răzbind prin râsul care izgonea vorbele.

— Monica… violoncelul…

Cuvântul violoncel, aruncat de râsul trepidant al Olguţei spre râsul înteţit al Monicăi, deveni un elan de râs al întregei mese, ca şi cum silabele cuvântului violoncel ar fi avut proprietăţi ilariante. Dar şi Olguţa şi Monica, legate de aceeaşi inexprimabilă viziune, râdeau având un contur precis în faţa ochilor; şi prin râsul lor, viziunea inexprimată îşi trimetea, nevăzută dar prezentă, undele hazlii şi celorlalţi.

Acest „violoncel” era profesorul din extrema dreaptă, care ţinea picioarele crăcănate, exact cum le ţine un violoncelist cu instrumentul în braţe. Poate că realmente profesorul era un violoncelist amator în orele libere. În tot cazul, atitudinea lui de violoncelist fără violoncel, în clipa când descopereai ce-i lipseşte, explicându-i astfel poziţia picioarelor şi gesticularea mânilor, devenea irezistibil comică. Degetele mânei stângi, răsfirate, cotul braţului făcând un unghi ascuţit, lateral proiectat faţă de bust, nu depăşeau gâtul şi coardele violoncelului absent. Iar mâna dreaptă – mâna arcuşului – gesticula larg, în dreapta şi în stânga. Pe deasupra, avea şi burtă. Aşa că imagina lui de violoncelist fără violoncel, în clipa când devenea acută, îl prefăcea într-un violoncel cu două mâni, care se cânta singur. Din acest punct de vedere situate, întrebările lui filologice deveneau uluitor de burleşti, neverosimile ca rugămintea unui plop de a-l servi cu o ţigară, sau ca un „doamnelor şi domnilor” rostit nazal de un sifon la un banchet cultural. Efortul de-a istorisi devenise un dialog monosilabic între Olguţa şi Monica, un schimb de adjective şi substantive, care lor le evocau profesori, celorlalţi, un râs

dezinteresat dar imperios. Renunţând la profesorii izolaţi de naraţiune prin cascadele râsului, Olguţa încercă să desprindă câteva din siluetele auditoriului. Alături de Paşa şedea o doamnă nervoasă. Când începuse examenul, doamna smulsese din poşetă o batistă cu care-şi tamponase nasul. Pe măsură ce întrebările deveneau mai savante, degetele doamnei, cu batista între ele înaintau pe pupitru, cu salturi de broască. La un moment dat, batista căzuse pe creştetul capului domnului din faţă.

„Pardon, madame.” „Merci, monsieur”, răspunse doamna înţepat, tamponându-şi cu batista recăpătată, vârful nasului.

Examenul continuă. Salturile batistei reîncepuseră, cu acelaşi rezultat.

„Pardon, madame.” „Merci, monsieur.”

După a patra încoronare cu batista, indignarea înroşise expresiv faţa domnului.

„Voyons, madame!” „Merci, monsieur”, răspunse doamna, distrat, retamponându-şi nasul.

Olguţa nu mai putea continua. Arăta disperată printre hohote de râs, cu vârful degetelor, în jurul buzei de sus.

— Îi crescuse musteaţă, izbucni domnul Deleanu.

— Da! Vopseaua! abia izbuti să articuleze Olguţa.

Se sculară de la masă, ducând în salon râsul din sofragerie. În faţa uşii salonului, se îmbulzeau, invitându-se cu refrenul doamnei de la Sorbonna: „Pardon, madame.” „Merci, monsieur.” „Merci, madame.” „Pardon, monsieur.”

De unde să-şi închipuie bieţii dascăli ai Sorbonnei, că întregul lor sobor doct şi grav va avea într-o zi rolul unui taraf de lăutari ţigani, cântând nevăzut, în afara ferestrelor dinspre ogradă ale unei sofragerii moldoveneşti!

*

Pentru întâia oară în viaţa lui, Dănuţ participase total la o veselie exterioară, în comun cu alţii. Nici în copilărie nu cunoscuse vreo bucurie care să-l fi absorbit mai complect decât aceasta. Dimpotrivă, în copilărie, bucuriile-i dădeau

presimţirea posomorâtă a tristeţelor cu mai ample dimensiuni şi mai lungă durată, aşa cum pentru el dumineca nu însemna – ca pentru majoritatea şcolarilor – ziua roşie a calendarului, vacanţa cea mare a săptămânii, ziua recreaţiilor, ci ziua cea mai contagios apropiată de luni: debutul întunecat al săptămânei şcolare.

Bucuriile mari, mai ales când veneau pe neprevăzute, îi dădeau un fel de panică, o senzaţie de catastrofă iminentă. În faţa lor avea bătaia de inimă pe care ţi-o dau becurile electrice în clipa de apoteoză, premergătoare îngălbenirii şi întunecării lor definitive. Din această cauză, sosirile lui Herr Direktor din străinătate – care, pentru Olguţa şi Monica, şi chiar pentru doamna şi domnul Deleanu, erau vibraţie de bucurie curată, mereu sporită de surprizele cuferelor pline de cadouri – pentru Kami-Mura, protejatul într-o măsură al lui Herr Direktor, erau un copleşitor îndemn de mohorâre, de zăvorâre în posacă singurătate. Ceilalţi râdeau, glumeau; Kami-Mura şedea botos şi taciturn, cu bărbia în piept şi mânile în buzunar. Ai fi crezut că-i invidios pe ceilalţi, fiindcă şi ei căpătau daruri. Nu! Se temea de bucurie, fără s-o invidieze pe-a celorlalţi. O privea cu neîncredere şi spaimă.

Natural, avea şi el zile de bucurie; dar ale lui nu coincideau niciodată cu zilele de bucurie comună. Ale lui se alegeau dintre cele mai cenuşii zile, dintre cele mai roase şi mai modeste, dintre zilele cele mai lipsite de surprize şi evenimente. Acele zile numai, care prin banalitatea lor ştearsă se confundau cu zilele desuete şi pacificate ale trecutului, îi dădeau şi lui răgazul bucuriei, sau curajul ei.

Negustor de haine vechi! El singur se apostrofase astfel, într-un caiet cu însemnări. Se simţea în largul lui numai printre acele zile anonime pe care parcă timpul le mai purtase, reîmbrăcându-le vechi. Zilele care prin ceva dădeau vibraţia viitorului, a noutăţii, a neprevăzutului, îl chinuiau surd, neliniştindu-l, alarmându-l. Printre celelalte putea să surâdă, ca în podul cu vechituri; printre acestea, îi

venea să-nchidă ochii, cu-atât mai tare cu cât ceilalţi râdeau.

Dar zilele de bucurie ale celorlalţi, la care el participase trist, nu erau pierdute pentru el, căci retrospectiv, în clipa când deveneau şi ele ale trecutului, Dănuţ revenea, mai mare decât atunci, aducând o bucurie melancolică de fantomă deasupra capului posomorâtului Kami-Mura de odinioară. De câte ori nu retrăise bucuriile celorlalţi, în trecut, alături de un copil veşnic posac. Era ciudat acest bilanţ al bucuriilor din trecut! Niciodată, copilul regăsit de Dănuţ printre ceilalţi, nu râdea. Ce trist copil fusese cel care-şi regreta copilăria, risipind pe creştetul apariţiilor lui copilăreşti zâmbetul gânditor al tinereţii întoarse spre trecut, fără ca niciodată să găsească un zâmbet de atunci!

Cu-atât mai mult, pentru cel care nu cunoştea decât sărbătorile timide ale amintirii, ziua aceasta însemna o rară sărbătoare de viaţă.

O aşteptase pe Monica, mai cu seamă. Se pregătise pentru bucuria adusă de Monica, în această casă veche, a cărei tristeţă de trei ani era acoperită cu tinere crengi de liliac. I-o adusese pe Monica această zi, o Monica armonios frumoasă ca zările ieşene, dar nu dincolo de ferestre, ci dincoace, jucându-i pe obraji o lumină depărtată până atunci cu zările.

Iată însă că după trei ani de singurătate, în casa copilăriei lui, această zi îi adunase pe toţi laolaltă. Se întâmplase în casa Deleanu ceea ce până acuma numai în sufletul lui Dănuţ se întâmpla: gruparea lor, a foştilor copii şi a părinţilor.

Abia acum îşi dădu seama Dănuţ cât de mare era neîncrederea lui în viaţă şi în bucurie. Niciodată nu sperase, după război, că într-o zi, ei toţi, copiii şi părinţii, se vor mai aduna în jurul unei mese, bucurându-se. Mintea lui Dănuţ nu cutezase să-şi închipuie această masă în viitor, fiindcă pe multe scaune s-ar fi temut să nu vadă absenţe. Părinţii lui... bătrâni. Era în făptura lor, ca şi în zidurile

vechii case, aceeaşi lăuntrică năruire. Gândul lui Dănuţ trecea pe lângă ei cu o spaimă melancolică. Apoi Olguţa… Parcă nu-şi mai închipuia că Olguţa se va înapoia din Franţa. De ce? Nici el nu ştia. Olguţa, cu mobilitatea ei, îi inspira aceeaşi teamă de viitor, de neprevăzut, ca şi viaţa. Şi totuşi!

De când se înapoiase cu Monica, de când intrase în antretul de jos, din bucurie în bucurie, din râs în râs, devenise copil. Toate odăile casei erau luminate. La fel era şi sufletul lui Dănuţ. Nici o umbră. Numai lumini, numai încredere. Acelaşi sunet de cristale ciocnite din sofragerie era şi-n sufletul lui. Şi el băuse şampanie. Din sofragerie plecaseră în salon. Covoarele, rostogolite-n suluri, ieşiseră pe uşă ca în zilele de mare grijitură. Dansaseră nebuneşte. Dănuţ dansase şi cu mama lui, şi cu cucoana Catinca. Până şi Mircea, care nu ştia să danseze, plin de optimism, urmărise în hazul tuturora paşii capricioşi ai Olguţei, ţinând în timpul dansului capul în jos, ca şi cum ar fi descifrat un manuscris al picioarelor de la prea mare distanţă. Domnul Deleanu, care abia îşi mai amintea valsurile tinereţii, se dovedise tot atât de suplu în dansuri ca şi în vorbă, parodiindu-le subt conducerea Olguţei pe cele moderne, improvizând altele. Vrâstele dispăruseră, bucuria egalizându-le. Toţi deserveau din răsputeri această zeitate reîntronată. Pe rând, se aşezaseră la pian, doamna Deleanu şi Olguţa. Doamna Deleanu îşi amintise dansurile tinereţii. Olguţa parodiase pe tapeur-ul de meserie, înjghebând şi un fel de jaz, Puiu mânuind două tablale, urletul strangulat şi nazalizările prelungi, iar Dănuţ, cu pocnetul palmelor şi al degetelor şi ţăcănitul călcâilor, redând ebrietatea ritmului. Nu mai făcuse sporturi dinainte de război. Ritmul dansurilor redeşteptase în el bucuria muşchilor de-a gesticula dră-ceşte, deasupra gândurilor călcate în picioare ca o iarbă tânără. În pauze fumaseră cu toţii: şi doamna Deleanu, şi cucoana Catinca, şi Monica, şi Olguţa, şi Mircea, care de care strănutând mai comic, strâmbându-se mai

agurid, alungând fumul ca o viespe, lepădând ţigara ca o viperă. Dar pauzele erau scurte, fiindcă Olguţa nu le tolera. O scosese din minţi şi pe Monica, făcând-o părtaşă la un dans improvizat.

Într-un târziu, cucoana Catinca invocase odihna. Protestări. Atunci Dănuţ, cu aprobarea tuturora, invitase pe cucoana, pe Mircea şi pe Puiu să doarmă în casa Deleanu. Odăi erau destule.

Din şifoniera doamnei Deleanu, cearşaful destinat patului din ietacul improvizat pentru cucoana Catinca, zburase din braţe în braţe, până la pat. Pernele veniseră pe sus, bufnind din mână în mână. Era o dezordine veselă ca la întocmirea unui cort ţigănesc. Patul lui Mircea fusese aşezat în biroul lui Dănuţ; al lui Puiu, în vechea lui odaie. Alte alergături, alte salturi de perne şi cearşafuri, ca o bătaie cu zăpadă textilă. Orişice act de gospodărie devenea un pretext de dans şi dezordine.

Dulceaţa servită, fu baletul dulceţii.

Iar finalul noapte bună, deveni un Somnoroase păsărele cântat fals, printre râsete şi reverenţe.

Luminile erau stinse. Dănuţ era în pat. Şi casa era plină. Toţi erau acasă. Nici o plecare după veselie.

Acest „toţi sunt acasă” dădea bucuriei lui Dănuţ o rară plenitudine. S-ar fi zis că nu în casă erau, ci în sufletul lui Dănuţ, prezenţi, concreţi, fiecare la locul lui, dând sufletului care-i adăpostea o necunoscută stabilitate, o voioasă încredere, o amplă intimitate.

Se simţea fericit şi calm, ca o casă în care-au răsunat numai râsete, şi apoi, după ce luminile s-au stins, rămân numai respiraţii liniştite de somn, pe paturi proaspăt înfăţate, în parfum de liliac. Nimeni nu plecase. Toţi erau acolo, în odăile casei şi ale sufletului.

Cu pleoapele închise, Dănuţ zâmbea. Sufletul lui era o cheie de aur încuind în aceeaşi casă de lumini şi crengi de liliac, pe toţi oaspeţii acestei zile, făcându-i prizonierii bucuriei lui.

*

Pentru Dănuţ, Monica era trecutul înălţat în dragoste, ca seminţele în spic. Pe creştetul ei numai se oprise, aurie şi caldă, acea lumină de soare după care din copilărie amintirile alergau, căutând-o prin zarzării înfloriţi, prin toamne şi prin primăveri, printre oameni şi în el.

Monica era armoniosul portal, meridional luminos, prin care de acum înainte, pentru Dănuţ, viaţa avea să intre în trecutul mereu sporit, cu o tăcere de vis.

Pentru Olguţa, Vania era plecarea, vântul dincolo de zidurile casei părinteşti.

Oglindă meditativă pentru Dănuţ, dragostea era fereastră pentru Olguţa deschisă nalt asupra nopţii care o chema larg în afară.

Prin dragostea lui pentru Monica, Dănuţ aparţinea mai trainic casei părinteşti, urmând să-i continue trecutul întinerit. Tot prin dragoste, Olguţa se desprindea complect de casa părintească, izbucnind din ea cu imperioasă energie.

În perspectiva drăgostii, viaţa Olguţei căpăta un gest de o vastă preciziune: izvorând din casa părintească, se despărţea de ea. Vania era marea exactă în care acest fluviu trebuia să se verse.

Târziu îşi dăduse seamă că-l iubeşte pe Vania. Dar numele lui demult răsunase în adâncurile ei, împiedecând-o de-a se înşela, oprind-o de-a luneca în acele idile ale anilor fragezi, în acele înflăcărări de un literar lirism pentru camarazii ei de tinereţă – comune tuturor fetelor, menite să deştepte dragostea, să lase mici amăgiri şi graţioase amintiri de album sentimental.

Aceeaşi lege inexorabilă, care porunceşte fluviilor drum ferm spre marea lor – aprig albastră dincolo de orizont – fără nici o şovăire sau abatere, veghease şi asupra Olguţei, aducându-i-o lui Vania sălbatec proaspătă, cu o inimă nouă ca întâiul val al izvorului din care fluviul s-a născut.

Două nume, desprinzându-se hulite, dar dominatoare, din familia Dumşa, răsunaseră supărător de tare în casa Deleanu: Fiţa Elencu Dumşa şi Vania Dumşa. Într-o ondulaţie de curbe moi şi line, ei reprezentau colţul abrupt, dur, dezarmonia răzvrătită. Amândoi coalizaseră împotriva lor, pe toţi blânzii şi blajinii neamului Dumşa – adică întreg neamul – şi pe urmaşii lor din casa Deleanu.

Şi Fiţa Elencu, şi Vania aveau un semn comun, care-i distingea de întregul lor neam: ochii mici şi verzi. Ochii neamului Dumşa erau castanii sau negri, îndulciţi de un zâmbet somnoros, desprins parcă de pe zările ieşene. Doamna Deleanu şi Dănuţ aveau şi zâmbetul şi ochii neamului Dumşa, înviind prin ei privirea celor din mormintele familiei şi din portretele familiei. Olguţa avea ochii tinereţei domnului Deleanu, mai mari. Îi dăruise parcă şi gestul frunţii în ochi.

Privirea Fiţei Elencu era legendară în Iaşi, ca o molimă. Între oameni blajini şi sentimentali, o femeie foarte urâtă şi tot pe-atât de deşteaptă, va fi socotită veninoasă, sluţenia devenindu-i un fel de sinceritate a răutăţii. Ochii Fiţei Elencu, pentru toţi, erau dubla emblemă de smarald a veninului ei. Astfel trăise, temută ca ciuma şi ocolită ca ciuma, cea mai singură şi tristă fiinţă a vechiului Iaşi boieresc. Într-o societate superficial idilică, sentimentală şi-n frivolitate, adormită în hamac la suprafaţa sufletului, cunoscând din durere numai lacrima şi oftatul lăutăresc – zâm-betul voltairian al fecioarei bătrâne, slute şi lucide, abdicând la energia faptelor, dar sporind-o prin aceasta pe a minţii, îngrozise. Toţi erau împotriva ei: prin aceasta era mai puţin singură. Dar toţi plecau fruntea în faţa ei, redându-i singurătatea.

La şase ani, Olguţa, cu energia ei inocent crudă, exprimând într-un act revolta pasivă a celorlalţi, aruncase în iaz dantura Fiţei. Foarte târziu, amintindu-şi sărutul enigmatic al Fiţei Elencu, Olguţa văzuse semnificaţia lui. Sărutându-i fruntea, Fiţa Elencu săruta viaţa, în care nici la

bătrâneţă nu vedea supunere, ci revoltă. La nouăsprezece ani abia, desolidarizându-se de toată familia – era a doua desolidarizare – Olguţa devenise, cu o strângere de inimă, prietena postumă a slutei fecioare care o viaţă întreagă nu avusese nici un prieten. Astfel numai, Olguţa acceptase marea avere pe care Fiţa Elencu i-o lăsase prin testament. De la un duşman n-ar fi acceptat-o.

Dar întâia desolidarizare a Olguţei de blocul familial data mult mai din vechi decât a doua. Mai surdă şi mai puţin conştientă decât cea de la nouăsprezece ani, tot de un Dumşa fusese determinată: de Vania, al doilea Dumşa cu ochi verzi, lipsit şi el de frumuseţă, dar vultureşte bărbat, adus şi dus de vânturi.

Curând după ce familia respirase îngropând-o pe Fiţa Elencu, surghiunind în podul cu vechituri şi amintirile neînsufleţite, care mai pomeneau de ea, apăruse în casa Deleanu al doilea Dumşa cu ochi verzi: Vania. Pe-atunci, Olguţa era o furtună printre jucării, şi veşnica adversară a blajinului Dănuţ, vecin de copilărească împărăţie, preferând tratatele de pace cu Olguţa, actelor de războinic răspuns la ale ei. În seara sosirii tânărului student evadat din închisorile împărăţiei ruseşti, acest scurt dialog dintre domnul Deleanu şi doamna Deleanu făcea din Vania strigoiul Fiţei Elencu.

— Tu n-ai impresia că are ochii Fiţei Elencu?

— Ba da. O am dezagreabil… dar bietul băiat e simpatic, adăugase domnul Deleanu.

Vania era un om, şi pe deasupra era un Dumşa. Şi domnul şi doamna Deleanu erau buni, iar doamna Deleanu, dacă nu prin inimă, cel puţin prin minte, se simţea solidară cu întregul neam al părinţilor săi. Vania fusese acceptat în casa Deleanu, şi tratat cu acea echitate corectă, pe care familiile foarte scrupuloase o acordă copiilor vitregi. Niciodată însă, Vania, în scurtul popas, nu fusese călduros incorporat în viaţa familiei, aşa cum mai târziu fusese Puiu, nepotul domnului Deleanu. Avea succes uneori. La dejun şi la masă,

când întâmplător, în loc să judece, povestea, ceilalţi tăceau, ascultându-l oricât. În această calitate numai, de povestitor, era preţuit. Altminteri, viaţa lui şi atitudinea lui faţă de orice, dar mai ales faţă de normele prestabilite, erau o veşnică jignire a familiei Deleanu. Nici domnul Deleanu, cel mai frondeur al casei, nu putea împărtăşi, nici simpatiza opiniunile acestui barbar duşman al comodităţii şi al compromisului agreabil.

Atâta vreme cât Vania numai prin culoarea ochilor fusese strigoiul Fiţei Elencu, familia Deleanu, impunându-şi o strictă amabilitate, îl respectase aşa cum era, fără să-l cenzureze sau îndemne să fie altfel. Le era străin. De îndată însă ce Vania existase în oraşul Iaşi, incomodându-i viaţa tihnită, familia Deleanu, asupra căreia se răsfrângea într-o măsură reputaţia de câne turbat a acestui Dumşa, reacţionase. Sfatul fusese primit cu ironie; dojana, cu sarcasm. Graţie Ioanei Pallă, familia Deleanu scăpase de acest urmaş dumşesc al ochilor verzi.

Pe-atunci, Olguţa era prea copil ca să-l poată cunoaşte pe Vania. Totuşi, micul despot al casei Deleanu şi al inimei tatălui ei nu împărtăşea – cum fac în genere copiii – atitudinea casei faţă de cel care era un intrus tolerat.

Când plozii unei case simt care-i sentimentul real al părinţilor faţă de un oaspe sau o rudă, ei îl traduc în fapte, cu sinceritate crudă şi servilă totodată. Astfel, pe bunica bătrână şi infirmă, tolerată de părinţi în casa lor – dar cu un stăpânit dispreţ, cu o mocnită nemulţumire – copiii o tiranizează fără cruţare, făţiş. Mici mizerii de la ei pornind, traduc atitudinea profundă a părinţilor. Când doarme, îi fac zgomot la uşă. Când stă pe banca din grădină, copiii sar pe aceeaşi bancă, ştiind că zguduiturile provoacă dureri bătrânei infirme. Aceste cruzimi care deservesc atitudinea intimă a părinţilor, sunt desigur reprimate de către aceştia. Dar copiii simt perfect nuanţa dintre reprimarea care exprima o nemulţumire adâncă şi spontană şi cea impusă de nemulţumiri obligatorii.

Dănuţ, blândul Dănuţ, nu-l cruţa pe Vania. Îi făcea mizerii de copil răsfăţat de mama lui. Tropăia, de pildă, când Vania lucra, la uşa lui. Dacă Vania intra într-o odaie la uşa căreia Dănuţ ridicase un baraj de jucării, se făcea că nu-l vede, şi încruntat privea pasul de Guliver trecând peste împărăţia lui de pe covor, izbucnind în plânsete exagerate de câte ori îi răsturna ceva.

Olguţa însă, despot în toate cele, şi altfel decât Dănuţ, care era numai în măsura în care se simţea protejat de mama lui, îl servea pe Vania. Ea îi aducea ceaiul, pe tăblăluţă, cu toate bunătăţile din sofragerie, destinate mai ales copiilor, în odaia lui. Dacă la un dejun de la care Vania lipsea, erau icre negre, Olguţa impunea cu dârză hotărâre să i se oprească şi lui Vania o porţie egală cu a celorlalţi. Tot Olguţa, de pe atunci cu autoritate faţă de servitori, se îngrijea ca paltonul lui Vania să fie bine periat, şi ghetele lui zilnic lustruite. Căci servitorii, alături de copii, exprimă cu sinceritate şi servilă exagerare, reala atitudine a stăpânilor faţă de oaspeţi. Tălmăcirea lor periferică e poate cea mai dureroasă umilinţă suferită de cei care locuiesc într-o casă, neiubiţi, nesimpatizaţi. Odaia acestora e mereu murdară, abia curăţită, ca şi cum prin aceasta servitorii le-ar spune: „Plecaţi odată, să facem grijitură mare în urma voastră”.

Graţie Olguţei, Vania nu cunoscuse această copită a măgarului în casa Deleanu. Pe-atunci, Vania era prea tânăr, prea eruptiv, ca pentru el copiii să existe. Cei care-au plecat spre munţi să descopere înălţimile, avizi de vânt, de stele şi de nouri apropiaţi, nu se mai uită la iarba şi la florile mărunte, care le însoţesc paşii. Aplecat pe cărţi şi pe caiete, izbucnind apoi în viaţă, Vania n-avea când să vadă cât de expresivi erau ochii negri, care-l priveau, cât de imperioasă era fruntea fetiţei, care numai în faţa lui se pleca, atunci când îi aducea tăblăJuţa cu ceai şi bunătăţi. Totuşi, uneori, mâna mare a lui Vania, vehementă în mişcările ei, se apleca distrat asupra pletelor negre, care o primeau nu ca pe o dezmierdare părintească, ci ca pe o coroană. În vârful

picioarelor, Olguţa se retrăgea din odaia lui Vania, închizând uşa cu o băgare de seamă ciudată faţă de turbulenţa ieşirilor şi intrărilor ei.

Pe-atunci, Olguţa adora pe moş Gheorghe şi pe domnul Deleanu. Pe aceştia îi iubea, admirându-i ocrotitor, deşi atât de mică faţă de ei. Niciodată n-ar fi îndrăznit să dezmierde capul lui Vania, cum dezmierda cu mânuţa ei de copil mătăsosul păr al domnului Deleanu, şi lumina albă a lui moş Gheorghe. Lângă moş Gheorghe şi domnul Deleanu, Olguţa era sonoră ca zgărdiţa unei căpriţe. Lângă Vania era sfioasă ca într-o catedrală cu prea ample bolţi şi prea vaste sonorităţi. Lângă Vania tăcea, privindu-l cu o atenţie smerită, aducându-i prin ochi întâiul omagiu de tăcere al fiinţei ei de argint.

Vania plecase, uitat vertiginos de toată casa. Rareori când persoanele mari mai pomeneau de Vania, vorbeau ca despre o catastrofă din care ai scăpat. El era tulburătorul de linişte, străinul pe care căminul nu-l acceptă, de care oraşele se leapădă; drumul care trece pe lângă cimitirul cu stafii; umbra uraganului prin paşnice grădini; crivăţul din Rusia…

Îl uitase şi Olguţa, dar hulitul care plecase din casa Deleanu, din sufletul ei nu plecase. Cel care omeneşte se ştergea aproape, din amintirea fetiţei cu minte mobilă – extaziată de spectacolul lumii mereu descoperite – devenise un criteriu în sufletul ei. Un criteriu care treptat o îndepărtase de atmosfera casei părinteşti, pregătind-o pentru despărţire în clipa când omul care i-l lăsase, avea din nou să apară.

Astfel, la o vârstă când fetele se îndrăgostesc de eroii lui Claude Farrère, de-ai lui Loti, şi de melodia versurilor lui Samain, Olguţa îl cetea pe Caragiale. Acest Caragiale, în care nu căuta hazul, cum îl caută tineretul, ci un accent amar al vieţii, de o bărbătească sobrietate, era o îndepărtată reminiscenţă a discuţiilor din sofrageria copilăriei, când un glas ricana, indignând pe celelalte, dar şi

distrându-le. Cultul lui Kipling aceeaşi semnificaţie o avea. Iar mai târziu, singurul scriitor român, contimporan, admirat de Olguţa, era acel solitar bărbat al cărui lirism mohorât, ca platoşa de brazi a munţilor Carpaţi, vâjâia înalt deasupra vieţii, chemând-o la luptă dreaptă subt luceferi. Predestinat să fie al doilea Tudor, după Vladimirescu, se numea Arghezi.

Cine-ar fi putut bănui că, la o vârstă când copiii dorm la masă ascultând discuţiile oamenilor mari, Olguţa căpăta un criteriu de viaţă, hotărâtor pentru viitorul ei. Desigur că discuţiile de atunci nu le pricepuse. Dar vorbele, în afară şi mai presus de sensul lor, pentru o ureche predestinată muzicei, au o fizionomie sonoră, care le individualizează mai profund decât conţinutul lor intelectual. Acest accent, această muzică a vorbelor lui Vania, duraseră în urechea Olguţei.

Şi-n muzică, mai ales, acelaşi criteriu o călăuzise. La o vrâstă când toţi copiii – cu rari excepţii – preţuiesc în muzică melodia care dezmiardă agreabil auzul, Olguţa preţuise altă armonie, cea înaltă, a cărei expresie severă contrazice şi supără digestia urechei flămânde de melodic. Astfel, şi Beethoven, şi Bach, şi Haendel intrau prin urechea devenită scoică în marea sonoră, nu ulcică la robinetele cu siropuri dulci, băute până la dezgust.

Dar ochii negri ai fetiţei care devenea tăcută privindu-l pe cel căruia îi servea ceaiul, mai căpătaseră şi un alt criteriu pentru aprecierea frumuseţei bărbăteşti, în strânsă armonie cu celelalte. Ochiul ei feminin făcea categorică deosebire între frumos şi expresiv. Niciodată Olguţa nu fusese sensibilă, chiar în afară de dragoste, la frumuseţa gen paj, cea mai gustată de fetele de vrâsta ei. Obrazul oval, bucla, talia zveltă, silueta graţioasă aveau pentru ea aceeaşi valoare ca şi versul lui Samain sau melodia lui Schubert. Iar faţă de aşa-zisul bărbat, mătăhălos, brun, păros, ochios, avea mai mult impresia vulgarităţii decât a puterii virile.

De mult, dar înnăbuşit, feminitatea ei treptată ştia că undeva există un om – de care nu-şi mai amintea – pe care nu-l întâlnise în cărţi, frumos fiindcă era urât, dând prin dezarmonie vibraţia puterii lui severe, îl aştepta, găsindu-l uneori în muzică; niciodată în viaţă.

Aceeaşi muzică ascultată în casa părintească, la mesele copilăriei, când Vania era oaspe, dăduse Olguţei oroarea de sentimentalism. Trăise, amplificând cu viaţa ei legea spartană. Sufletul ei dormise pe pat de piatră; de asta era viu, proaspăt şi clar ca o apă de munte.

Şi poate că acelaşi om, al cărui chip îl uitase, demult plecat din casa părintească, rătăcitor cu vânturile prin lume, în clipele cele mai fericite, petrecute în adăpostul părintesc, o făcea să dorească plecarea în noapte, alegându-şi ca deviză versurile lui Villon: „En ce temps que fay dit devant.

Sur le Noël, morte saison Que les loups se vivent de vent Et qu on se tient en sa maison, Pour le frimas, près du tison:

Me vint un vouloir de brisier La très amoureuse prison Qui souloit mon cuer debrisier…”

Astfel, prin voia mormintelor şi scriptura vieţii, copilul cel mai iubit al domnului Deleanu, copilul cel mai vesel al casei Deleanu, părăsind căminul părintesc, se îndrepta dincolo de pragurile blânde, după ultimele stele verzi ale neamului Dumşa, cele purtate subt fruntea răzvrătită, de strigoiul Fiţei Elencu.

*

Socotindu-se singurul supravieţuitor al somnului celorlalţi, Dănuţ se înşela. Pe latul pervaz al unei ferestre deschise – acolo unde iarna stau glastrele cu flori, şi vara uneori, captivă-n pânze de păianjen, o stea tremură – era Olguţa. Mai mult în noapte decât în casă, pe aerianul pervaz ca într-o luntre. Şedea ghemuită, cu genunchii duşi la bărbie şi obrajii strânşi în pumni. Aparţinea casei părinteşti în măsura în care rândunelele de subt streşina-i aparţineau. Trecuseră prin noapte ploi de primăvară, ca luminoase hohote de râs. Acum picurau streşinele şi cântau clar ulu-

cele. Prin norii sparţi, curgea în şipote lumina lunii, bună s-o aduni în pumni şi s-o resfiri pe tâmple şi pe frunte. În vale, prin frunza plopilor, acoperişurile caselor, lucind în lună, sunau cântec de ploaie pe scuturi înclinate.

N-o mai băteau vânturi de mare. Jilav, parfumul liliecilor se revărsa din stele parcă, în undele vii ale nopţii.

Acolo sus, pe marginea zidului casei, în noapte şi în cer, şedea cu Vania. Era departe de el ca de un munte, şi lângă el ca în umbra unui munte care, pe deasupra lumii, o învăluia.

„Tu sus, eu jos!”

Îşi aminti, cu răzvrătire, vorbele lui Vania de pe vapor. De ce ea sus, el jos? Sus amândoi, jos amândoi. Se gândea la el cum urci prin munţi de piatră, pe care pasul sună tare, dându-ţi îndemnuri de vigoare şi largi cadenţe în plămâni. Îl iubea desprinsă din trecut, dăruindu-i toate zilele viitorului, zilele acele drepte, zvelte, necunoscute ca oştenii subt armuri, cu viziera căştilor lăsată – dar pe departe răspândind viteaza lor tresărire în faţa vieţii. Pe-acele i le dăruia lui Vania. Semnul lui îl aşteptau; porunca lui. Numai el, cel tare fără armură, cu faţa descoperită, era domnul tumultului de zale şi lumini.

Pe o măsuţă, alături de fereastră, se desluşea un vas din care crengi de liliac îşi înclinau fagurii albi.

Cu o mişcare bruscă, smunci întregul mănunchi, aruncându-l în noapte ca spre cineva.

PARTEA PATRA.

I

„Aşteaptă liniştită veşti de la mine.”

Aşa-i spusese Vania pe vapor. Săpate-n piatră, vorbele erau în ea, cu accentul calm al celui care le rostise.

Totuşi, după două luni şi mai bine de tăcere, aşteptarea devenise neliniştit mirată. April trecuse, apoi mai, apoi iunie. Olguţa, între timp, nu îndrăznise să părăsească Iaşul, decât două zile, petrecute la Bucureşti cu prilejul deschiderii expoziţiei lui Alexandru Pallă.

La întâi iulie plecaseră cu toţii la Medeleni. Olguţa lăsase ordine severe ca scrisorile şi telegramele sosite la Iaşi să fie de îndată expediate sau comunicate la Medeleni.

La ţară, luase drumul de odinioară al Monicăi, pe când îl aştepta pe Dănuţ – zilnic ducându-se la gară, călare, după corespondenţă. Devenise un fel de inspector febril al corespondenţei. O verifica minuţios, plic cu plic, ziar cu ziar, pachet cu pachet. Cunoştea corespondenţa mai amănunţit decât şeful gării, venerabil rotundul domn Şteflea, menţinut acolo graţie domnului Deleanu. Se familiarizase cu toate cernelile, cu toate ortografiile, cu toate plicurile. Dintr-o aruncătură de ochi alegea corespondenţa unui moşier, deosebind-o de-a celuilalt, grupându-le sistematic, ceea ce-l uşura pe domnul Şteflea, mereu aglomerat fără să facă nimic, de o muncă supărătoare pentru el din cauza unei crâncene miopii care-l făcea să silabisească adresele cu gura apropiată de ele, ca un râmător grafolog. Serviciul corespondenţei trecuse de la o vreme asupra Olguţei. Cum sosea la gară, lăsa calul unui ţăran, intra de-a dreptul, funcţionăreşte, în biroul şefului gării, se aşeza la birou şi, cu mâni de furtună, intra în corespondenţă, subt privirea deferent extaziată şi iremediabil mioapă a domnului Şteflea.

Primea mereu scrisori de la Alexandru Pallă, adresate ei şi Monicăi. Aceste scrisori trimise de un prieten preţuit de Olguţa, venind mereu în locul celei aşteptate, începură s-o enerveze agresiv. Îi venea să le rupă. Ca să le pună capăt odată, îl invitase pe Paşa la Medeleni. Sosise imediat, atât de modest fericit, încât Olguţei îi venise să-i ceară iertare pentru expulzarea poştală, gata parcă să-l poftească să plece.

Medelenii erau mai îmbelşugaţi în oaspeţi decât oricând. Pe lângă familia Deleanu, energic invitată venise şi cucoana Catinca împreună cu Mircea, apoi Puiu, şi la urmă Paşa. Herr Direktor, care-şi reluase, după război, voiajurile anuale în Germania, se anunţase şi el pentru luna august. Domnul Deleanu, prezidentul acestor mese populare, jubilă.

Fiecare masă lua proporţii de banchet. Cucoana Catinca, ireductibila adversară a picturii lui Paşa, din cauza ofensei adusă Olguţei, prin faimosul portret dăruit lui Mircea, era aliata lui solidă în ce priveşte anatemizarea muntenilor şi glorificarea moldovenilor.

Doamna Deleanu, în conducerea gospodăriei devenise aghiotantul cucoanei Catinca, împreună cu Monica.

În aprobarea generală, Olguţa edictase deviza delenilor: „Libertate absolută”. Fiecare să facă ce-i place, neavând nici un fel de obligaţie faţă de ceilalţi, decât să respecte orele dejunului şi-ale mesei, omagiu adus cucoanei Catinca, la care fusese foarte sensibilă. De altfel, Olguţa o captivase complect pe cucoana Catinca şi prin altăceva. De când venise la Medeleni, s-ar fi zis că o pasiona mai mult arta culinară, reprezentată proeminent prin cucoana Catinca, decât discuţiile artistice, patronate de Paşa. Şi baba era surprinsă, ca şi cucoana Catinca, dar deopotrivă de măgulită. Raporturile prieteneşti dintre Olguţa şi ea datau din vechi. În fiecare vară la Medeleni, precum şi la Iaşi în timpul anilor de şcoală, Olguţa-i făcea vizite. Aceste vizite însemnau diverse aperitive în afară de program, servite Olguţei de baba, fără de ştirea doamnei Deleanu. Acum, însă, nu mai venea după aperitive. Se interesa, cu o aplicaţie neverosimilă pentru doamna Deleanu, de înaltele tehnici culinare. Aşa că, spre surprinderea generală, şi spre entuziasmul cucoanei Catinca, Olguţa participa mai rar la discuţiile din sofragerie, cerdac şi salon – deseori însă, la cele din bucătărie. Dar în ultimul timp renunţase şi la acestea. Era mai mult pe drumuri, călare. Acasă, devenise mai tăcută decât Dănuţ odinioară, distrată, fugind de discuţii şi de tovărăşia celorlalţi.

— Lăsaţi-o, hotărâse domnul Deleanu. Aşa m-apucă şi pe mine uneori; eu fac pasienţe, Olguţa călăreşte.

E drept, însă, că domnul Deleanu era privilegiat, fără ştirea celorlalţi. Ca şi în copilărie, după amiaza uneori, cineva-i bătea în uşa biroului.

— Intră, Olguţa, zâmbea el cu amândoi obrajii.

Olguţa se aşeza pe marginea fotoliului din faţa biroului – unde era instalat domnul Deleanu – şi redevenea camarada tatălui ei, al cărui păr alb era dezmierdat cu un gest familiar din copilărie. Domnul Deleanu îi oferea bomboane pe care le accepta, reclamându-le chiar, ca să-i facă plăcere; ea îi prepara câte o cafea neagră, şi-n această atmosferă de complot petreceau ore pe care Olguţa se silea să le facă uşoare şi zârnbitoare. Dar singura încăpere care o atrăgea magnetic, era gara. Dimineaţa se ducea după corespondenţă. Deseori şi după amiază se ducea, în speranţa unei telegrame.

— Ce s-aude, domnule Şteflea?

— Pacoste, sărut mâna, nu plouă. I-hai, greu, sărut mâna.

Vorbea cu domnul Şteflea despre orice, fără revoltă, răbdătoare, absentă, având tresăriri negre de rândunică în faţa telegrafului. Se familiarizase cu domnul Şteflea, cum te familiarizezi cu servitorii casei locuite de fiinţa iubită pe care n-o poţi vedea. Domnul Şteflea devenise un fel de portar al vastului spaţiu în care era Vania. Unde? Cine ştie! Locul cel mai apropiat de absenţa lui, era gara cu telegraful ei.

Vorbea despre sfecla, grâu, orz, situaţia funcţionarilor după război, politică internaţională – cu domnul Şteflea, în ţăcănitul monoton al telegrafului. O cunoşteau toţi misiţii de cereale, precum şi jandarmii în trecere pe la această gară, în care Olguţa devenise permanentă, ca o funcţionară. Cunoştea acum tot mecanismul unei gări, semnificaţia soneriilor, plăcile de gramofon cu repertor redus ale telefoanelor, tehnica macazului, doleanţele ceferiste, panica inspecţiilor inopinate, epilepsia ordinelor circulare, – şi pe dinafară, întocmai ca Trăiască regele portretele familiei regale aşezate în faţa uşii de intrare, în ţinuta cromolitografică. Abia în ziua de 16 iulie, numele Olguţei apăru pe banda telegrafului Olguţa era alături de domnul

Şteflea, care după primele ţăcănituri, zâmbise lat către Olguţa, scriind cu creion chimic: „Olga De”.

Domnul Şteflea, gras şi năduşit, cu creionul chimic pe foaia de hârtie, devenise pentru Olguţa un fel de brad sfânt cu creştetul în soare, din care ar începe să picure în lacrimi clare răşina înaltelor arome.

„leanu. Medeleni.”

Bendiţa cu puncte enigmatice se desfăşura pe roata ei metalică, în cadenţă precipitată. Silabă cu silabă, stea cu stea, vorbele cădeau din spaţiu în urechea domnului Şteflea, apărând violete în luciu de salivă pe hârtia de subt ochii Olguţei.

„Tre… cut… un… hap…”

—.?

„hop”, rectifică enorm creionul violet peste „hap”.

Umbre şi lumini chinuite pe obrajii Olguţei, ca fugi de nouri în tulburi viscoliri şi neagră lavă, pe faţa lunii clare.

„.cu bine”…

Ţac-ţac; ţac-ţac-ţac; ţac-ţac-ţac…

Bătea o inimă şi un telegraf, şi domnul Şteflea cu vârful limbii violet, scria violet, precipitat, c-o slovă stupidă ca o cădere de umbrele din cuier, şi ca o panică de gâşte – un imn al bucuriei, care, depăşind poezia, devenea muzică, şi depăşind muzica, devenea lumină.

„…curând… veşti… bune… Vaner…”

— Vaner?

Se-ntunecase tot, într-o clipă de spaimă.

„Olga Deleanu.

Medeleni.

Trecut un hop cu bine. Curând veşti bune.

Vaner.”

Cu certitudine în ea, ca o primăvară, Olguţa redeveni Olguţa în faţa accentului telegrafului care deformase numele lui Vania evreieşte, prefăcându-l în Vaner – şi izbucni într-un râs clar, tânăr, proaspăt, spălând prin el toate tăcerile de până atunci. Se înapoiase la Medeleni în

acea zi de iulie, o Olguţa care mai bine de două luni lipsise – aducând glume, râs, copilăreşti năzdrăvănii, şi acea poznaşă fantezie care stârnea o palpitaţie de farsă pe unde trecea Olguţa cu ochii ei negri şi obrajii ei rumeni. La 27 iulie, mânile Olguţei tremurară, tremurară, ca şi cum vibraţia libelulelor, răpindu-i mânile, i-ar fi interzis gesturile sigure şi grele ale nunii omeneşti. Scrisoarea era în mânile ei ca o stea palpitând în albastru pur de înserare. O uşă cât de masivă o deschizi cu cheia, dar o scrisoare? Un plic alb, ermetic lipit, făcând trup cu scrisoarea…

Uitase să deschidă o scrisoare, acestă simplă portiţă de hârtie, familiară tuturor degetelor. Se temea să nu rupă scrisoarea, rupând plicul. Cetise de câteva ori adresa, ca ţăranii, şi, hotărându-se, rupsese plicul, lateral, desprinzând şi o bentiţă a scrisorii cu finalul tuturor cuvintelor din margine.

Datarea scrisorii – Bălţi, 25 iulie 1922 – era scrisă clar, de o mână fermă şi dezinvoltă, reeditând grafic mişcarea celui care intra într-o odaie deschizând uşa energic. În schimb, începutul scrisorii – Dragă Olguţa – era aproape ilizibil. Literele se formau vag, ondulaţie abia reliefată. Se sfia atât de mult să scrie aceste vorbe, cel în sufletul căruia răsunau enorm, încât aşezarea lor pe hârtie arăta deopotrivă panica şi eroismul, contopite în acelaşi gest, ca un soldat care, strângând în braţe granata căzută, ş-ar prăbuşi la pământ cu ea, de teama exploziei, cu ea la piept.

Cu vâna de pe frunte umflată, obrajii în flăcări, şi tâmplele duduind, Olguţa aflase cauza îndelungatei tăceri: Vania fusese condamnat la moarte în contumacie de Curtea Marţială, pentru crimă de dezertare la inamic. Prezentându-se la Consiliul de Război al Corpului patru de armată, fusese imediat arestat, şi menţinut arestat până la judecare. Procesul se amânase de patru ori, din cauză că martorii invocaţi de Vania pentru a dovedi forţa majoră a căderii lui în prizonierat, nu se prezentau. Apoi actele cerute de Vania din Franţa, pentru a dovedi că imediat

după evadarea din lagăr intrase în armata franceză, întârziaseră.

Fusese achitat.

Relatarea acestor întâmplări era foarte scurtă, enunciativă şi calmă.

Vania căuta numai să-şi justifice serios tăcerea. Atât. Nu istorisea Olguţei intrarea la Consiliul de Război. Un dezertor la inamic, condamnat la moarte în contumacie, în clipa când se prezintă în faţa instanţelor militare trebuie să aibă atitudinea situaţiei, adică să meargă în aşa fel pe ale sale picioare încât să dea impresia că se târăşte în genunchi; apoi să fie palid, cu necuviinţa sângelui absentă din obraji; să tremure ca în plin acces de paludism; şi să bâlbâie în aşa fel, încât cele mai simple întrebări, injoncţiuni sau chiar tăceri ale comisarului regal, să dea, victorios, impresia elocinţei. Statura lui Vania, calmul său imperios, şi ochii săi dădeau un total de impresii diametral opuse noţiunii de condamnat la moarte. Această indisciplinare noţională, acest port ilegal de viaţă de către un condamnat la moarte dăduseră comisarului regal, din prima clipă, dorinţa „să-l frece”. Cu vorba era greu. Omul acesta tăcea ca un tun: nici nu zâmbea măcar. Dar ochii lui… E imposibil să spui unui om „scoate-ţi ochii”, când n-ai de ce să spui „tacă-ţi gura”. Prezenţa şi ţinuta lui Vania în faţa comisarului regal erau statuia insultei, o statuie hindenburgiană. Între timp, grefa descoperise dosarul lui Vania. Întâlnind foaia matricolă, ataşată la dosar, comisarul regal, cu ochii, cu nările şi călcâile, zâmbise. „Nesupus la încorporare, amnistiat, nesupus la concentrări”… Urmărea cuvintele foii matricole, ca pe nişte femei foarte decoltate jucând dansuri moderne. Lansase mandatul de arestare, înmânându-i-l lui Vania ca pe un brevet de decoraţie, însoţindu-l cu un cordial:

— Domnul meu, sentinela vă aşteaptă.

În ziua judecăţii, martorii prezenţi arătaseră evidenţa, atestând complecta nevinovăţie a inculpatului. Mai mult,

actele sosite din Franţa aduceau şi lui Vania o surpriză: era decorat cu Legiunea de Onoare. Pe lângă acte, comandantul regimentului francez, în rândurile căruia Vania luptase, se simţise dator să adauge şi o scrisoare, adresată comisarului regal, în care elogiile cravaşau orice îndoială. Fusese achitat după o judecată sumară, mai mult constatativă, cu trei voturi contra două, achitarea cu unanimitate fiind socotită ca un blam la adresa instanţei – tot militare – care dăduse prima sentinţă. Comisarul regal, de loc ranchiunos, băiat de treabă „în fond”, exclamase către Vania, după achitare, oferindu-i o ţigară: „Bine c-ai scăpat, domnule. Vezi, eu mă bucur, deşi am pierdut procesul. Mai spuie cineva că nu-i dreptate la noi!”

Acesta era „hopul” din telegrama lui Vania.

Două lacrimi mari porniseră din ochii Olguţei, spre tremurul buzelor.

— Tu sus, eu jos…

Un ţăran privise, cu sprâncenile ridicate şi gâtul strâmb, pe domnişoara îmbrăcată băieţeşte, călărind distrat neastâmpărul clocotitor al unui armăsar negru, cu o scrisoare în mână şi lungi lacrimi pe obraji…

„. De câteva zile sunt la Bălţi unde voi sta până la complecta lichidare a succesiunii. Avocatul meu e ca doctorii lui Molière, pe pielea mea, şi mai mult idiot decât pitoresc. Trebuie să-l asist energic, altfel îi devin client pe viaţă. Cu toate acestea, până într-o lună, maxim două, voi fi gata.

Olguţa…”

Iarăşi, scrisul devenea construit, şovăitor ca paşii împleticiţi de bătaia inimei.

„…gândeşte-te bine. Eşti foarte tânără şi îţi legi viaţa de un vagabond…”

Şi totuşi ca un trăsnet pe munţi, marele cuvânt era acolo.

„.care te iubeşte.

Vania.

P. S. Un cuvânt de la tine mi-ar aduce mare bucurie.”

Era pe la amiază. Pasul armăsarului negru devenise trap, trapul galop.

După dejun, cu automobilul lui Dănuţ, Olguţa pleca la Iaşi.

— Papa, voi lipsi o zi sau două. Inventează tu o explicaţie pentru ceilalţi.

O sărutase, devenind imediat complicele ei devotat.

În noaptea aceleiaşi zile, Olguţa se suia în trenul de Bălţi.

*

Pe linia Iaşi-Bălţi, deraierile ar fi o înviorătoare distracţie; sunt însă greu de realizat, cu toată bunăvoinţa terasamentului, din pricina vitezei.

Trenul merge la trap, trapul blajin al căluţului factorului rural, fiind singurul criteriu pe măsura acestor roţi moldo-basarabene. Poate că şi tramvaiul ieşan – celălalt vierme cu roţi – ar fi o normă pentru determinarea mersului acestui tren, dar tramvaiul ieşan, din pricina pantelor, are şi mişcări iuţi, ambalări, prin care depăşeşte capacitatea de viteză a rudei sale ceferiste.

Trenul se formează pe la zece noaptea, la o parte de peron, într-un ungher întunecos al gării, dincolo de garajul closetelor. Ochiul nu-l poate distinge de la distanţă, fiindcă e obscur ca o casă arsă. Urmezi pe tregherul care-ţi duce bagajele, după ce l-ai informat conştiincios că ai bilet de clasa întâia. Ajungi. Ridici piciorul sus, mai sus, executând solitar un exerciţiu de gimnastică suedeză, întâlneşti cu vârful ghetei suspendate în văzduh, un fel de bancă aeriană pentru oameni zburători: e prima treaptă a scării.

Aruncându-se de acolo în jos, un copil s-ar putea sinucide. Tregherul te împinge de la spate, te saltă, şi cu mânile încleştate de barele metalice, ajungi vertical. Intri. Funicularul cu bagajele te-ajunge din urmă. Tregherul aprinde un chibrit, scoate o lumânare din buzunar, şi la lumina flăcării gălbuie observi că tregherul s-a înşelat: vagonul e de clasa treia.

— Nu, domnule, te asigură tregherul ştergându-şi sudoarea de pe frunte, e de-a-ntâia. N-aveţi decât să vă

uitaţi.

— Păi m-am uitat.

— Nu, boierule, cetiţi ce scrie pe vagon.

Te dai jos din nou şi-ntr-adevăr vezi că are dreptate iniţiatul. Vagonul a fost de clasa treia, sau, mai exact, a fost destinat clasei a treia – cifrele zugrăvite vorbesc ritos – dar o mână care mânuia o bucată de cretă a anulat cifrele preexistente, scriind alături cu cifră romană şi litere explicative: clasa I. Dacă tot nu te-ai convins, faci un pelerinaj de-a lungul trenului. Toate vagoanele sunt de clasa treia, afară de cel poştal care-i de lux – dar mânuitorul de cretă a decretat că unele sunt de-a întâia, altele de-a doua, celelalte lăsându-le să fie de-a treia. Te întorci deci şi abia atunci îţi dai seama că trenul Iaşi-Bălţi nu e un tren, ci o satiră. Toţi oamenii sunt egali în faţa lui Dumnezeu; ierarhiile şi prerogativele respective, sunt fapta omului. Vagoanele de clasa treia sunt oamenii în faţa lui Dumnezeu, la origină: egali. Adăugirile cu creta, creatoare de ierarhii, sunt o lecţie dată omului trufaş: va plăti biletul de clasa întâia, dar va merge în vagonul egal cu celelalte în faţa cerului. Diferenţa costului, între biletul de-a treia şi cel de-a-ntâia, va fi o penitenţă pentru conştiinţa monetară a omului.

Acest tren stă în întuneric, ca ochiul de haiduc subt încruntarea sprâncenei stufoase, din clipa formării până-n zori, când va ajunge – la un ceas oarecare, întotdeauna variabil – la destinaţie. Pasagerii ocupanţi sunt forme obscure, pe care te vei deprinde să le cunoşti cu urechea, nu cu ochiul, aşa cum distingi instrumentele muzicale. Auzi de pildă o mică pocnitură uscată – asemănătoare cu explozia miniaturală a unui purice strâns între două unghii, sau cu sunetul copcii închise prin apăsare – această pocnitură situată la înălţimea capului omenesc e urmată vertiginos de o expulzare ţâşnitoare. Ai intuiţia că cineva a scuipat printre dinţi. Mai mult: că te-a scuipat. Dar sunetul şi expulzarea se repetă din secundă în secundă. Cineva-şi

mănâncă unghiile? Dar ţâşnitura intercalată între două pocnete? Rozătorii de unghii macină necontenit, dar nu scuipă necontenit. Ce-o fi? Explicaţia o ai îndată ce flacăra unui chibrit aruncă o palpitaţie de lumină asupra sunetelor enigmatice. Podeaua e albă ca de o mătreaţă, care a căzut şi pe bancă, şi pe genunchii călătorilor. A nins? S-au scuturat crizanteme veştede? E presărat vagonul cu parmezan? A tăiat cineva douăzeci de volume, risipind strujituri de hârtie?

Nu!

Muzicantul pocnetelor e un mâncător de seminţe.

Între timp, trenul merge la trap. Maşina trage, dar suferă îngrozitor. Îi auzi respiraţia grea, şi ţi se face milă. O compătimeşti ca pe un cal prea împovărat, bătut cu coada biciului. Vagoanele sunt mătăhăloase, grele şi dezarticulate. Scândurile tremură ca ale şandramalelor când trec pe străzi camioane grele, fierăriile se zbat şi sună, ca lanţurile unui siberian convoi de condamnaţi politici, geamurile dârdâie şi cad singure ca portretele din cuie şubrede.

Dese opriri. Te uiţi crezând că ai ajuns la o gară. De unde! Alte raţiuni, care-ţi scapă, determină aceste opriri. Ai impresia că faci parte din convoiul mortuar al unui om politic, staţionând în faţa tuturor monumentelor şi clădirilor oficiale, pentru discursuri şi prohod. Dar aceste opriri în noapte şi tăcere, de la o vreme iau un caracter straniu: vântul şuieră, stele nu-s, oameni nu-s, întuneric e… Poate că se oficiază un sabat nocturn. Mai că-ţi vine să intri din nou în compartimentul basarabean. Dar trenul porneşte. Rămâi pe culoar.

Încetul cu-ncetul, mergând, oprindu-te, legănându-te, cutremurându-te, suflat de vânt, bătut de ploaie, cuprins de somn, rezemându-te de pereţi bolnavi de friguri, nu mai ştii: dormi, eşti treaz? Eşti în tren sau trenul e în tine? Eşti în convulsiunile opace şi obscure ale metempsicozei. De când ai plecat? De unde ai plecat? Încotro?… Trenul se opreşte. Simţi că se întâmplă ceva jovial. Auzi un nume:

Foleşti, făcut parcă din sonorităţi culinare. Vezi agitaţie. Călători adormiţi se deşteaptă şi pornesc zburliţi şi buhoşi cu paltoanele pe umeri, cum se duc în plină noapte, prin ogradă, cei care au closetul în curte. E un flux general spre ceva. Colectivitatea călătorilor te mână spre scopul necunoscut.

O baracă de scânduri, cu miros de bucătărie şcolară. Pasagerii răsar de acolo ducând în mână, cu precauţiuni înduioşate, un fel de prunc liliputan în pelinci de hârtie.

Aha! Pârjoale!

De asta s-a oprit trenul. Adică s-a oprit la gară, dar gara Foleşti nu-i decât pseudonimul ceferist al pârjoalelor de la Foleşti. Dacă nu-s gata când ajunge trenul, fochistul aşteaptă până când apar. Căci pârjoalele de la Foleşti nu-s ca cele de la Paşcani, Mărăşeşti sau Făurei. Ţi le dă fierbinţi, fumegânde, nu în farfurie – farfuria e o profanare a pârjoalei – ci în hârtie. Pârjoalele de la Foleşti nu-s numai delectabil aliment, ci şi un calorifer. Ţii în mână porţia de pârjoale, cum ai sta la foc, dezmorţindu-te. Abia după ce şi-au isprăvit oficiul caloric pârjoalele de la Foleşti, a căror grăsime ţi-a uns palmele, păşesc spre gură. E o fericire generală, o înfrăţire întru pârjoale. Când trenul porneşte, un cor de clefăiri miloase – asemănătoare cu fleaşc-fleaşcul galoşilor prin glod moale – glorifică pârjoalele de la Foleşti. Iar feţele celor care dorm, cu pârjoalele în ei, zâmbesc unsuros ca bălţile în soarele de april şi ca bucătăresele mame în a opta lună. […]

*

Mirosul de cizme, usturoi, mahorcă şi sudoare era atât de dens, atât de materializat, încât îţi venea să-l dai la o parte cu mânile ca pe o perdea înnăbuşitor de grea. Mâncătorii de seminţe, spărgeau şi scuipau. Fumătorii fumau. Fereastra – închisă. Astfel, ploaia, în loc să intre direct, se prelingea. Pasagerul din faţa Olguţei ofta a somn. Trecuseră de Ungheni. Olguţa ocupa colţul dinspre culoar. Flăcările de chibrit, sperios dilatate, îi familiarizaseră ochii cu feţele

tovarăşilor de călătorie. Pe banca din faţă, lângă fereastră, un popă basarabean invoca vicleşugul lui Ulysse cu calul troian, cel mai mare cal de lemn al lumii, încălecat de cel mai ghiduş zâmbet al antichităţii, în pântecele formidabilei jucării, în loc de tărâţe, o armată întreagă ducea în Troia gloria lui Ulysse. Astfel şi popa. Plătea un singur bilet, dar în pântecele său călătoreau desigur preoteasa, dascălul şi diaconul. Un antereu de postav cenuşiu, îmbrăca enormele forme. Pe piept, legată cu un lanţ de argint, un fel de frânghiuţă metalică, îi atârna o cruce masivă ca o ancoră. O barbă cu dimensiuni de lopată, în flacăra chibritului, strălucea arămiu ca un samovar. Cârn, popa avea fălci proeminente ca şoldurile fetelor precoce. Un ten de salam şi o duhoare de rachiu arătau efectul rachiului şi cauza tenului. Adormise imediat, cu genunchii crăcănaţi, proptindu-şi burta. Sunetele dominante ale somnului său erau un „hoor” formidabil de orgă într-o catedrală, şi un „fiss” uşurel ca dezumflarea unui pneu de bicicletă. Se nemeriseră trei rusnaci zdraveni, pe aceeaşi banchetă cu ecleziastul, dar, alături de el, deveneau pigmei, ca vapoarele româneşti alături de un transatlantic… Somnul suveran al feţei bisericeşti părea tot un fel de slujbă ortodoxă, căreia ceilalţi îi dau smerită ascultare, căci treptat, renunţând la seminţe şi ţigări, din căscat în căscat, din sucire în sucire, din mârâit în mârâit luaseră şi ei calea somnului, intonându-i liturghia pe nas.

Mirosul de usturoi era vecin cu Olguţa. Aparţinea respiraţiei unui moşneguţ al cărui cap părea ţesut din pufuri de păpădie. Fumuriu, plin de lumini neliniştite, te mirai că nu circulă prin compartiment, dezagregat în particule de puf călător. Câtă vreme lumânarea lipită pe marginea ferestrei arsese, zâmbind serviabil şi complice tuturor pasagerilor, scosese un carneţel soios, cu foile împărţite-n pătrăţele violete, şi un ciot de creion, aşa de mic, încât îl prindea cu buricul a trei degete! Degetele deveneau creionul, iar creionul dispărut devenea un vârf de

grafit răsărit din împreunarea celor trei degete. Scria cifre scărpinând şoriceşte hârtia, în timp ce faţa lui făcea cu ochiul, zâmbea sfredelitor, având aerul că trage pe sfoară pe cineva foarte mic ascuns în carneţel. Avea degete neastâmpărate. După ce se stinsese lumânarea, ochise un chibrit lepădat pe marginea ferestrei alături de cascada îngheţată a spermanţetei, şi începuse să-şi sfredelească urechea. Adormise cu chibritul între degete, proiectând poate o societate pe acţiuni pentru exploatarea cerumenului ocnaşilor şi al clerului ortodox.

În somnul general, numai Olguţa era trează. O fericire gravă în adâncul sufletului, ca o peşteră pentru solitară închinare, bătută de valul viu al inimii; şi o veselie şcolărească în ochi şi pe obraji. Pe Dănuţ călătoria într-un astfel de compartiment l-ar fi făcut să sufere; pe Olguţa o distra. Realităţile cele mai supărătoare îi păreau jucării făcute pentru hazul ei. Ceea ce o determina pe Olguţa să urmeze regulat tratamentul unei măsele cariate, de pildă, nu era atât cochetăria sau grija de sănătate, cât anticamera, odioasă pentru majoritatea pacienţilor, pe care o făcea la dentist. Niciodată nu-şi lua cărţi de cetit. Privea şi asculta. După trei zile de anticameră, în care răstimp descifrase toate ticurile, particularităţile şi slăbiciunile tovarăşilor de suferinţă, devenea confesorul lor, convorbind cu fiecare în stilul lui; cu unul clătinând din cap în faţa infernului dantesc al periostitei acute, pe care pacientul îl invocă măgulit într-o măsură de această suferinţă numai de el cunoscută; cu altul, filozofând asupra leacurilor băbeşti superioare celor inventate de doctori, de vreme ce ierburile şi buruienile de leac sunt date de Dumnezeu, pe câtă vreme doctoriile sunt fabricate de mizerabilii exploatatori ai durerii umane, farmaciştii, complicii medicinei; cu altul spăimântându-se de imoralitatea copiilor de azi.

Mirosul compartimentului, însă, era şi el distractiv, dar mai puţin decât restul. Se pregăti să iasă, punându-şi mănuşile. O intervenţie neaşteptată o reţinu. Pasagerul de peste

drum, de cum adormise, se lăbărţase posesiv, cu cizmele în chip de praştie uriaşă. Se vede însă că avea somn neliniştit. Călărită de un diavol nevăzut, o cizmă săltă căzând greu pe banca din faţă, alături de Olguţa. Diavolul descălecă, lăsând-o în mânile Olguţei, care o apucară de vârf şi de călcâi, o săltară, lepădând-o în şanţul obscur dintre banchete. Boc! făcu cizma căzând. Dar pasagerul nu se trezi. Avea un somn ermetic, încuiat, ferecat şi oblonit. Ar fi putut să-l radă bărbierul complect, barbă, musteaţă şi tidvă, fără ca să-l deştepte.

Din nou acelaşi diavol călăreţ de cizme adormite încălecă cizma. Hop! Căzu alături de Olguţa, în acelaşi loc. Cu pieptul zguduit de râs, Olguţa-i făcu vânt. Un nuc pe care-l scuturi n-ar rămânea mai placid decât pasagerul cu cizme saltatorii. Lupta dintre diavolul iuftului şi mânile Olguţei dură câtăva vreme. Din nou, cizma epileptică, fidelă aceluiaşi parcurs, săltă alături de Olguţa. Lupta devenise monotonă. Olguţa medită o clipă, luă cizma de bot şi de călcâi, şi o aşează alături între genunchii vecinului cu suflare usturoiată. Acolo cizma se stabili, ca un corn căzut de pe fruntea celui adormit cu nasul spre ea. Olguţa se ridică, bâjbâi cu mâna deasupra, descoperi o caschetă rusească, o luă şi decoră cu ea botul cizmei calmate.

După această ispravă ieşi pe coridor.

Ivan Turbincă din povestea lui Creangă este invitat de un boier să-şi petreacă noaptea într-o casă blestemată, sălaş de diavoli împieliţaţi şi de duhuri necurate. Optimistul Ivan se duce, se dezbracă, pune turbinca subt pernă şi dă să doarmă. Deodată perna fuge. Trosc, răsună o palmă pe obrazul lui Ivan, ca şi cum noaptea, căpătând subit braţe, ar fi devenit agresivă. Poc, un scaun cade. Pârr, un dulap sare. Mesele ţupăie, scaunele saltă, dulapul se zbate, oghialul lui Ivan devine o furtună, patul un galop; podelele duruie; soba strănută; plafonul scuipă; păreţii ghiontesc… Pii!

„Paşol na Turbinca!” se supără Ivan şi, absorbiţi de năzdrăvana turbincă, diavolii şi duhurile necurate se

năpustesc în ea, să le arate el Ivan cât îi de sfântă bătaia lăsată de Dumnezeu în pumnii creştinului. Olguţa n-avea turbincă, şi coridorul turbase. Vântul era în ploaie ca panica într-o mulţime de femei despletite şi desculţe.

Îmbulziri, ropote repezi, şuiere lungi, oftări, gemete, cutremurări. Ploua în coridorul vagonului ca într-o clopotniţă ruinată. În cadenţe, repezi şi stăruitoare coborau picături. Un tic-tac, tic-tac, umed şi înfiorat. Era chinuitoare această picurare monotonă, ca o obsesie ritmică din care nici o melodie nu se desprinde. Afară, uuitul vântului şi foşnetele sfâşiate ale ploii, prin întunericul opac, dădeau un fior de pustiu polar. Nu puteai să-ţi închipui că-i vară, nici toamnă, nici iarnă. Ploaia, noaptea şi frigul umed te izgoneau într-o eternitate dincolo de anotimpuri, prin care mişcarea trenului părea ceva subpământean, un fel de exod de sicrie, legate cu lanţuri, pornite în sabat dement prin miezul pământului.

Podelele tresăltau, pereţii tremurau ca zguduiţi de hohote de plâns, roţile păreau ale sughiţului nu ale trenului, uşile clănţăneau, încheieturile trosneau, ferestrele cu bufnituri şi zăngăniri hârbuite cădeau, pulverizând săgeţile apoase ale ploii. Nimic nu era sigur. Toate corpurile solide pe care pasul le calcă şi de care umerii şi mânile se reazămă bălăbăneau gata să sară, ca lemnele căzute pe o apă umflată de ploi.

Olguţa era îmbrăcată subţire; un pardesiu de voiaj peste bluza de vară. Tremura pe coridor, făcând paşi repezi de-a lungul, atentă la piedicile aritmice ale mersului hurducat. Se lupta cu ferestrele. Se pasionase vânătoreşte.

Zang!

Căzuse.

Se repezea, prindea mânerul de jos, în timp ce ploaia-i izbucnea în faţă, înţepătoare ca un lan apos de ovăz, trăgea în sus cu toată puterea, şi dibuind la noroc, ajungea să-l stabilizeze.

Zang!

Altul căzuse.

Trecură şi Foleştii, cu pelerinajul pârjoalelor. Coridorul se umplu cu bucăţi de pâne şi hârtii uleioase. Viaţa adormi din nou în compartimentele de întuneric, cu stomahul plin. Se înşirară iară, de gemăt, negură şi ploaie, orele lungii nopţi. Îţi venea sa aprinzi un chibrit, ca, pipăindu-te la lumină, să te asiguri că exişti; sau să-ţi vorbeşti singur, ascultându-te, cum suni o monedă de argint să vezi dacă nu-i falsă.

Lumina zorilor în nouri şi ploaie fu de culoarea scuipatului, lumină totuşi, după o noapte de neant. Pe ferestre şi înăuntru, formele realităţii apărură din nou, mahmur concrete. Ca nişte pelerini ai ploilor, stâlpii de telegraf răsăriră, lungi, de o ascetică slăbiciune, înclinaţi în mers. Câmpiile, ca nişte foaste bălţi, din zare în zare îşi înşirau tipsiile de glod şi ploaie sură. Apărură gări pământii, ca scoase din etuvă.

Lipovenii, cu ample bărbi de culoarea vulpii, căzând pe cămeşile ruseşti, încinşi cu frânghie sau curea, cu cizme nalte, hirsuţi şi fioroşi, priveau trenul cu ochi albaştri ca cerul pozelor cu îngeri, ridicând în ploaie nasuri de copil cârn, cu faţa turtită la fereastră. Priveliştele se-nşirau atât de identic plane, cu ploile încâlcite de cerul lor scămos, încât, privindu-le, aveai impresia că stai locului. Şi cerul, şi ploaia, şi câmpiile aveau culoarea bătrâneţii şi a vetrelor stinse în frig de iarnă. O rază de soare, căzând în mijlocul lor, ar fi izbucnit în plâns, frângându-se…

În această lumină, pasagerii cu feţele mâncate parcă de molii, începură să clipească, frecându-şi ochii. Popa îşi suflă nasul – un fel de cor de cucoşi – într-o vastă batistă în care ar fi încăput măcar un kilogram de colivă – dând semnalul deşteptării. Conductorul apăru, cu felinarul aprins, colectând biletele celor care rămâneau la Bălţi.

Trenul se oprise în faţa unui loc viran. Mai încolo, un grup de birjari bărboşi ca nişte patriarhi, aşezaţi pe capra unor trăsuri minuscule, cu spetează joasă, un fel de sănii cu roţi –

gesticulau cu biciuştile. Ciudat! N-aveau aer de birjari. Toţi păreau călugări deghizaţi în birjari.

Olguţa coborî din tren cu valiza în mână, dar nevăzând gara, crezu că s-a înşelat.

— Aici e Bălţi, domnule? întrebă ea pe moşneguţul cu miros de usturoi.

— Bălţi, Bălţi, dădu el energic din capul de păpădie. Aci forte mult bălţi este.

— Aici e gara Bălţi? repetă Olguţa întrebarea către conductor.

— Nu e gară, da e mai aproape de oraş, răspunse el flegmatic. Gara a făcut-o un boier, pe vremea ruşilor, da o făcut-o pentru daraverile lui. Dac-o făcut-o din punga lui!

Porni spre trăsură. Făcu trei paşi, şi deodată îşi simţi piciorul din urmă prins, smuncit şi aspirat ca măseaua de un cleşte dentar. Trase. Piciorul se uşurase straniu. Privi: pantoful dispăruse. Întoarse capul şi abia avu vreme să-l mai găsească. Glodul acesta era viu. Respira ca acele fioroase flori carnivore, care-şi închid grasele petale în clipa când insecta a intrat; glodul Bălţilor îşi închidea buzele negre asupra pantofului desprins. Un birjar se precipitase, venindu-i în ajutor. Se rezemă de umărul lui – mirosea a ţol plouat – şi, sărind într-un picior, izbuti să ajungă la trăsură. Fără să pregete, deschise valiza, scoase papucii de noapte. Celălalt pantof zvârlit de mâna Olguţei fu oferit ofrandă glodului care-l înghiţise şi pe întâiul. Între timp, birjarul Olguţei făcea semne disperate, vorbindu-i pe ruseşte. În clipa când pantoful al doilea porni, birjarul se şi precipitase, cu o siluetă de scafandru. Se întoarse îndărăt aducând în fiecare mână câte un animal inert şi inform, asemănător cu godacul tăvălit prin glod. Metamorfozaţi de glodul Bălţilor, pantofii Olguţei, uitându-şi trecutul, căpătaseră dimensiuni de opinci cu obielele în ele. Forma lor de odinioară faţă de cea de acum era ca o seminţă alături de monstruosul şi guşatul dovleac răsărit din ea.

— Hotel, hotel.

Celelalte trăsuri nu plecaseră din cauza Olguţei. Ridicaţi în picioare, plini de exclamaţii şi comentarii ruseşti, pasagerii priviseră scena cu pantofii, mâncând seminţe.

Ca la un semnal, toate trăsurile porniră deodată, c-o aprigă smuncitură – glonţ. Călugării de pe capre se metamorfozară fulgerător în dervişi urlători. Gesticulând cu biciuştele, îndemnându-şi caii cu chiote învăţate în caverna preistorică, cu hăţurile agitate-n mână, se năpustiră în goană. Era surprinzătoare viteza dementă a acestor vehicule şubrede şi murdare, trase de gloabe osoase. Coamele cailor se zburliseră, cozile fluturau. Şi-n jurul trăsurilor, ca dancii de ţigani pe drumurile Moldovei, cu tumbe, salturi, gesticulări, glodul juca în falduri şi în stropi. Viteza glodului însoţea viteza trăsurilor. Nu mai era subt roţi, ci la dreapta, la stânga, înaintea şi-ndărătul trăsurii, ca o fluturare de perdele prin care treceai, simţindu-le cu obrajii ciucurii graşi, catifelaţi şi aderenţi. Pe amândouă scările trăsurii, glodul era prezent ca bocancii sentinelelor când însoţesc, cu un picior pe scară şi altul în trăsură, pe arestatul de la mijloc. Hlubele trăsurii erau de glod, nu de lemn.

Îndemnaţi de bici, de chiote şi îmbătaţi de nechezatul şi sforăitul cailor următori, caii aveau un galop isteric, cu nările crispate într-un rânjet diabolic, dând trăsurilor ritmul şarjelor nomazilor străbuni, cu lancea şi cu arcul împungând zările. Nu fugeau: atacau. Tot ce era în faţa acestor cai dezlănţuiţi era duşman. Simţeai în făptura lor bicisnică şi-nnebunită dorinţa de-a muşca, de-a lovi cu copitele. În aceste trăsuri, în acest decor şi-n aceste chiote, mergeai pe urma hunilor, împotriva civilizaţiilor albe.

Cu batistă-n mână, ştergându-şi mereu de pe faţă stropii de glod, Olguţa zâmbea. Subt cerul sinistru şi ploile sure, pe acest pământ care sugea viaţa cu buze de mormânt, în această viteză de groază evadată şi duşmănie-nnebunită, regăsea parcă unele ritmuri ale muzicei ruseşti. Nimic din ce vedea şi ce simţea nu-i era necunoscut. Regăsea,

recunoştea echivalenţele reale ale ritmurilor trăite cu degetele pe claviatură.

Răsunară lugubre goarne militare. Undeva era un câmp de manevre. Zările ascundeau parcă o vastă înmormântare în pământul ud. Primele case apărură, pământii ca satele ţigăneşti, fără grădini, fără culori, în ploaie şi glod. Apărură şi case mai mari: aveau obloane verzi închise. Nici o floare, nici o verdeaţa. Aspectul ţigănesc de la periferii era treptat înlocuit spre centru cu aspectul de mahala evreiască: amplificare în mai trist a Târgului Frumos sau a Podului Iloaiei.

Cu toate că ploua mereu, un tremur de abur fin pulverizat, care dădea văzduhului înfăţişare de tuberculos neras, trecătorii nu purtau umbrele. Toţi aveau cizme şi galoşi legaţi cu curele. Mergeau împovăraţi de glod ca cei cu lanţuri de picioare. Deprinderea de a trăi în ploi necontenite le dădea atitudini gârbove, aplecate, ca o bătrâneţe impusă tuturor vrâstelor.

Toate ferestrele aveau zăbrele penitenciare. Nu numai casele particulare, dar chiar şi dughenile erau ursuze, întunecate, retrase în vizuina umbrei lor. Gestul colorat şi decorativ al vitrinelor – care în magazinele oraşelor dă o impresie de grădini subt ferestre mari – aici era posomorât, fără viaţă. Vitrinele acestor magazine păreau ferestre de cavou, în care se veştejeau culorile hăinuţelor şi jucăriilor unor copii morţi.

Ceaiul înlocuise soarele. În faţa paharelor de ceai, oamenii şedeau privindu-le lumina caldă, ca la nişte ferestre de spital.

Trăsura se opri, sculptată-n glod, ca o machetă de lut a „trăsurii”, în faţa unei case, mai mult han decât hotel. O firmă de tinichea, cu front enorm de litere albe, o proclama „Hotel”.

Olguţa intră în papuci, cu valiză-n mână, urmată de birjar. O săliţă întunecată ca o încăpere spiritistă. O masă pătrată la intrare acoperită c-un ziar rusesc, un sfeşnic de tablă, un

ceainic de porţelan, ţanţoş ca un curcan. Pe păretele din stânga o tabelă neagră, acoperită cu inscripţii de cretă. În fund, o căldare strâmbă, o oală de noapte şi o farfurie cu lapte linsă de o pisică roşcată ca susanul covrigilor.

— Hei, hei!

Birjarul tropăia din cizme. Pisica fugi privindu-i cu ochi de pipermint iluminat.

După multă aşteptare recalcitrantă, apăru o femeie cu câlţi suri de fotoliu spart zburliţi pe tâmple şi pe frunte. Avea aspectul serviabil vrăjitoresc al ghicitoarelor de mahala, cu bufniţă împăiată pe dulap şi pisică neagră pe masă, care dau în cărţi, caută-n palmă şi cetesc în drojdie de cafea.

În camera Olguţei era mirosul precedentului pasager. Storurile pe jumătate plecate, obloanele pe jumătate închise, o ploşniţă ierborizată pe părete şi o cafea neagră băută, garnisită cu mucuri de ţigări, pe masa din mijloc, ovală, strâmbă, acoperită cu ziare ruseşti.

Olguţa se repezi la ferestre. Călătoria în trenul Iaşi-Bălţi o familiarizase cu această mişcare. Birjarul supraveghea, oprit în prag cu glodul cizmelor înalte. Aburul de afară intră în odaie. Olguţa plăti camera, lăsă şi valiza şi porni din nou cu birjarul după cumpărături. Se reîntoarse, după ce devenise nemuritoare în amintirea magazinului de ghete de unde-şi cumpărase o pereche de pantofi care reprezentau ultima modă din Paris la Bălţi, şi moda de acum trei ani din Polonia, în realitate, şi pe deasupra şi o enormă pereche de galoşi, stil Bălţi, cu curelele de rigoare, care transformau picioarele într-un fel de submarine. Mai aducea şi un uriaş lighean care alarmă tot personalul hotelului. Lighenele hotelului cu smalţul de mult dus, erau ceva mai mici decât o farfurie de supă, subt robinetul de samovar al dulapului-lavabo.

Dar alarma băştinaşilor crescu atunci când Olguţa reclamă apă. Dintâi i se aduse un pahar cu apă, apoi o sticlă cu apă, apoi un ceainic cu apă, apoi un tălmaci.

— Apă, domnule, apă de spălat.

Urmă traducerea, răspunsul în ruseşte şi tălmăcirea pe româneşte.

— Este apă la spălător, explică omul arătând cutiuţa telefonică a dulăpaşului.

— Spune, domnule, că-mi trebuie apă multă.

Iarăşi traducere, uimire indignată, răspuns, tălmăcire.

— Cucoana întreabă dacă sunteţi bolnavă.

Evitase cuvântul „râie”, propus de patroana hotelului.

— Nu, domnule, vreau să mă spăl, sunt sănătoasă. Urmă un dialog lung pe ruseşte, la care participă lateral tot personalul hotelului.

— Cucoana spune că-i frig, o să căpătaţi junghi!

— Spune că-i mulţumesc pentru sfat, dar că eu am făcut şcoală la nemţi, am învăţat să mă frec cu omăt.

Traducere.

— N-avem omăt, domnişoară. Cucoana spune că dacă plătiţi, poate trimete după gheaţă.

— Nu, domnule, gheaţă mănânc numai; dacă n-are omăt să-mi dea apă.

— Vă trebuie multă?

— Sigur.

Traducere. Răspuns.

— Câte ceainice?

— Două căldări.

Traducere. Indignare. Răspuns.

— Plătiţi?

— Ce?

— Apa.

Olguţa bufni de râs spre consternarea tâlmaciului.

— Plătesc, domnule, numai să ştiu preţul local. Dumneavoastră cât plătiţi litrul de ploaie?

— Aaa! A-ha!

Traducere lungă.

— Aaa! general.

Răspuns.

— Dacă vreţi apă de ploaie, nu costă…

Întrerupere vehementă din partea patroanei.

—.numai serviciul, adăugă tâlmaciul.

Într-o zarvă generală, căldările cu apă de ploaie sosiră, aduse de personalul de la bucătărie. Toţi voiau să contemple de aproape pe călătoarea cu ligheanul. De la înfiinţarea hotelului nu se pomenise aşa ciudăţenie: să se scalde cineva într-un lighean cât o balie de spălat rufele, într-un hotel cu tot „confortul modern”, înzestrat – slavă Domnului! – cu lavoare în care atâtea generaţii de muscali şi basarabeni respectaseră aproximativ preceptul – şi de români înscris în cărţile şcolare: „Dimineaţa când mă scol, Mă-mbrac iute şi mă spăl, Faţa-ntreagă, gâtul tot Şi mânile pân' la cot”.

După multe comentarii, patroana hotelului, femeie cu experienţă, hotărî că ligheanul şi căldările cu apă erau destinate unui rit religios. Noroc că patroana hotelului avea un fecior dezertor, pe care-l adăpostea la ea: altminteri Olguţa ar fi fost denunţată la Siguranţă ca „suspectă”.

*

Niciodată Olguţa nu cunoscuse dorinţa de a fi frumoasă, în sensul valorificării prin îmbrăcăminte şi pieptănătură, amănunt cu amănunt, a particularităţilor frumuseţii ei, totalizându-le în armonie personală, amplificând-o, exaltând-o. Din copilărie purta părul tuns, la fel pieptănat: cu cărare la mijloc. Nu se pudra, nu se farda. În copilărie, rochiile ei erau preocuparea doamnei Deleanu, mai târziu, a Monicăi. Avea în schimb o altă cochetărie, mai energică şi mai trufaşă, aceea de a-şi crea un trup de o robustă supleţă. Cochetăria acestei haine definitive o avea. Şi acest trup creat într-o măsură de vibraţia sufletului care-l purta, înfrumuseţa prin ritm şi formă orice haină îmbrăcată de Olguţa. Nici o modă nu-i putea îngreuia sau defigura supleţa, nici un palton, nici o blană, nici o şubă nu-i puteau ghemui sau micşora avântul. În orişice îmbrăcăminte,

trupul ei denunţa frumuseţa, cum înclinarea trestiei denunţă vântul, veşnic pentru ea.

Această cochetărie însă, era o îndestulare a ei, oglindă pură într-o cameră în care nu intra decât Olguţa.

De data aceasta, în odaia care avea ca emblemă o ploşniţă ucisă de un pasager, uitată pe perete, Olguţa simţi, pentru întâia oară, dorinţa de a fi frumoasă prin îmbrăcăminte. Destinul se arătă ironic: odaia n-avea nici o oglindă, rochia aşezată în valiză de Olguţa, nu de Monica, era mototolită, şi pe deasupra, pantofii cumpăraţi de la dugheana locală erau greoi, sluţi şi pretenţioşi, ca nişte pantofi aşezaţi în primul plan al unei fotografii cu ample dimensiuni.

De altfel, în atmosfera de cenuşă udă şi de rapăn al văzduhului oraşului Bălţi, rochia însăşi – singura adusă de la Iaşi, anume pentru Vania – era deplasată. Aerianul ei ţesut de abur aprins deasupra apusului unui soare de vară, avea o cădere de dans, pe trupul Olguţei, făcându-i mai negri ochii, mai aprinşi obrajii şi mai de gitană părul. Mişcările Olguţei în această rochie irizau game de garoafe şi mierea sanghină a portocalelor roşii. Gâtul decoltat, braţele goale din umeri. Nici brăţări, nici inele. La Paris, văzând-o în această rochie, Paşa o poreclise „Esmeralda” în amintirea celei care veşnic va dansa în paginile lui Victor Hugo, desprinsă din umbra medievală a Catedralei Notre Dame.

Dar în atmosfera Bălţilor, armoniile rochiei de vară destinate soarelui deveneau stridenţe. Ş-apoi, rochie de Esmeraldă şi pantofi, pantofi…

Privindu-i de sus în jos, de-a lungul rochiei, Olguţa izbucni în râs.

Oraşul acesta îi schimbase pur şi simplu picioarele. Îşi puse şi galoşii. Efectul era monstruos. Boturile de malac ale galoşilor din care răsăreau glezne subţiri, şi deasupra lor, fragedul ţesut, colorat de fulgerul unei raze, roşie de soare, acel roş pe care pictorii chineji l-au văzut smălţuit în soarele

Chinei. Îmbrăcă şi pardesiul, stingând astfel oribilul contrast.

În rândurile trecătorilor vasali ai glodului şi-ai ploilor, pe străzi mocirloase ca lagunele secate, printre case triste ca nişte mari cufere de viaţă uitate nedespachetate pe umedul chei al ploilor şi-al bălţilor, cu galoşi grei, cu garoafele, macii şi soarele subt pardesiu, şi rândunelele subt gene, trecea Vara. Dar nici un trecător n-o recunoscu.

*

Văzând numărul, deşi casa-i era complect necunoscută, Olguţa zâmbi cu respiraţia deodată precipitată. Casa era în fund, cu zidurile ei buburos cenuşii, ferestre mici ca ochii de porc subt obloanele late, date bleg în lături ca urechile râmătorului. Între casă şi gardul din faţă era distanţa precaută pe care o găseşti în penitenciare între poartă şi corpul caselor. Ogradă pustie, fără flori, cu un vad de pietre late, de la portiţă până la uşa din faţă. Aceleaşi bălţi scărmănate de ploaie. Acelaşi glod în falduri somptuoase. O orhestră de curci, un balet de răţuşte, şi o scroafă tolănită cu miniaturile ei pe burtă. Gardul verde, mâncat de ploi, avea acoperiş unghiular. În faţa portiţei, atârna mânerul unei sonerii patriarhale, de care tragi cum mulgi un uger de vacă, stârnind în depărtările casei sau ale bucătăriei bălăbăniri de talangă jalnică.

Intră de-a dreptul fără să dea semnalul de alarmă. Scroafa grohăi înfundat, ridicându-şi râtul de enormă havană stinsă, agitând cu mişcarea ei bruscă pe toţi godacii care-o sugeau, ca nişte porcine brelocuri. Cu ţipete soprane de nimfe speriate, curcile se-nghesuiră; c-un „zdup” penat, curcanul explodă, stilizându-şi strâmb explozia; mac-macul răţuştelor deveni de bariton. Uşa din faţă închisă. Bătu, nici un răspuns. Şi o pisică aştepta acolo, ghemuită ca un sfinx de cărbune cu ochi de topaz.

—.?

Înconjură casa. Totul era închis, masiv, tăcut. O casă sinistră ca după un asasinat. Într-o aripă numai, obloanele

erau date-n lături complect şi ferestrele deschise. Se îndreptă într-acolo, luptând mereu cu încleştarea cleioasă a glodului.

Ajunse.

Văzu.

Şi ca un vânt, inima-i aplecă obrazul fulgerat de fericire, pe pervazul ferestrei.

Odaia era mare ca un salon de recepţie, şi, pe cât de mare, pe atât de întunecoasă. Pe jos, parchet grupat în rozace, demult nelustruit, ştirb. În fund un pian negru. Lângă un părete un pat de campanie acoperit c-o pătură cenuşie. Alături, un scaun cu spetează naltă de nuc sculptat, şi căptuşeală de catifea verde, decolorată şi spartă, cu telurile atârnând pe dedesubt ca semnul istovit al unei maternităţi grele. Pe o masă ovală, viaţa de lumini şi abur a unui samovar de aramă, cu murmur nazal. Păreţii erau nalţi, goi, decoraţi cu tapet întunecat de culoarea lemnului, pe-alocuri rupt, jupuit, atârnând ca nişte limbi de spânzurat. În mijlocul plafonului atârna solemnul ciorchine de aramă poleită al unui candelabru, pătat de muşte, cu becuri în formă de lumânări, înnegrite ca apa de Vichy în vin alb. La părete din faţa ferestrei de unde privea Olguţa, se desfăşura un birou de lemn de păr lustruit negru, atât de vast încât două persoane ar fi putut dormi pe el, lungite alături. Mobilă tragică, pe care vedeai parcă înclinându-se o faţă palidă de ţar, iscălind condamnări la moarte, ştiind că destinul i-a iscălit-o şi pe-a lui.

Câteva teancuri de cărţi nu izbuteau să dea nici dezordine, nici viaţă acestei mari suprafeţe rigide, acoperită cu muşama neagră.

Scaunul acestui birou, respectând concepţia enormului, avuse desigur proporţii de tron. Dar dispăruse, în timpul războiului pesemne: dat pe foc. Toată încăperea purta urme de devastare. În faţa biroului, aşezat pe un scaun cu fund de paie – din acelea care se închiriază pentru oratorii întrunirilor publice – şedea Vania. Scria. Fără surtuc, fără

jiletcă, într-o cămaşă albă cu guler moale, descheiat. Te mirai că un astfel de scaun poate susţine un astfel de trup. Statura celui aşezat la birou îl domina, dominând şi tot pustiul vastei încăperi, ca trupul unei statui de piatră meditând cu fruntea în palmă, în declinul toamnei şi al înserării amare a unui parc părăginit. Şi-n fund, la fereastră, viaţa de luceafăr tânăr a Olguţei, privind umerii laţi şi capul înclinat.

De câţi ani, desprinsă din cer, căzută-n pământ şi înălţată din pământ, crescuse acolo, la fereastră, tăcerea fericirii cu ochi mari? Uitase vorbele, cum stelele şi florile le-au uitat. Uitase mişcarea, cum au uitat-o rădăcinile copacilor şi tulpina plantelor. Crescuse acolo, dintr-o seminţă semănată, până la fereastră, înălţând un zâmbet.

În faţa ei era un om, pe care îl privea, şi-n lumea clopotelor suna un nume, pe care nu-l putea rosti, căci toate clopotele lumii i-ar fi acoperit glasul, cum îi acopereau tăcerea.

Nu auzea nimic?

Spinarea neclintită ca un scut înfipt, ascundea orice mişcare. Dar tăcerea era atât de mare, încât se auzea ca un ţârâit de greier depărtat, vârful peniţei alunecând pe hârtie.

*

Mâna încremenise, cu condeiul în ea.

Se auzea samovarul şi ploaia.

O mişcare înceată înălţă capul lui Vania, aducându-l treptat cu profilul spre fereastră. Inima Olguţei o îndemnă să fugă. Rămase, cu fuga inimii în ea, respirând iute.

Ochii Olguţei se dilatară, faţa i se întunecă, fruntea înaintă, grea. O lacrimă se prelingea de-a lungul nasului puternic, căzută din ochii verzi. Era îngrozitor de tristă singurătatea acestei lacrimi, căzând pe liniile de stâncă abruptă deasupra munţilor, a acestui profil cu dur avânt.

Braţele Olguţei avură o mişcare, o tresărire.

— Va…

Îi amuţi silaba în buzele deschise, căci într-un salt de formidabilă mânie, cu pumnii încleştaţi, statura uriaşului răsucindu-se fulgerător, dădu să se precipite cu faţa crâncenă şi umerii încordaţi. Capul Olguţei zvâcni îndărăt ca-n faţa prăvălirii unui munte.

O văzu, şi păru că i s-a prăbuşit din braţe un vas mai mare decât el.

O privi, o privi, braţele-i căzură, fruntea se înclină.

Plânsese. O singură lacrimă, dar ca s-o găsească durerea scurmase adânc faţa de piatră.

Ridică din nou ochii spre ea. O privi, o privi, o privi…

Mari, clare, tremurătoare, în şiruri, şiruri, lacrimi se prefirau pe obrajii Olguţei, din ochii rătăciţi. Şi ploaia era deasupra ei.

Nu mai vedea nimic. Se simţi smulsă ca de vânt, înălţată pe sus, cuprinsă de două braţe aprige, strânsă, şi rămase cu ochii închişi, în întuneric, lipită de viaţa unui piept vast, ca o pasăre care-ar simţi că stejarul în crengile căruia şi-a făcut cuibul, în loc să se năruie cu ea, în clipa trăsnetului, şi-ar strânge crengile ca s-o ocrotească.

Târziu, foarte târziu, lipită de pieptul lui, Olguţa deschise ochii negri, limpeziţi, şi-l întrebă, în şoaptă furişată:

— Plecăm, Vania?

Cu o mişcare tot atât de impulsivă ca şi aceea care o înălţase pe Olguţa în odaie, smunci colile scrise de pe birou şi le făcu bucăţi.

— Plecăm.

*

Primăvara e un miracol, dar periodicitatea lui anuală şi literatura au făcut din primăvară un fapt divers, subordonat vieţii sociale. Dacă o dată cu primul zarzăr înflorit într-un oraş, în aceeaşi zi, se va sinucide un mare bancher pe pragul falimentului, ediţia specială a ziarelor locale nu va anunţa înflorirea zarzărului, ci moartea senzaţională a bancherului. Şi de asemenea, cetăţenii vor discuta decesul omului finanţei nu zâmbetul pomului primăverii. De altfel

nici un ziar din România şi Europa n-a anunţat vreodată înflorirea întâiului pom al primăverii. Doar în Japonia, înflorirea cireşilor în fiecare an e o sărbătoare tot atât de profund zâmbitoare, cum pentru creştinătate a fost o singură dată naşterea în ieslele Bethleemului a copilului Isus. Dar dacă primăvara, în loc să vie în fiecare an, ar veni la cincizeci de ani o dată, întâiul zarzăr înflorit ar face să plângă în zâmbet ochii tuturor bătrânilor lumii şi să râdă cu alte stele ochii a zeci de generaţii tinere care văd întâia oară povestea spusă de bătrâni, pe care cine ştie dacă vor mai revedea-o.

Astfel şi cu femeile. O femeie iubită, intrând pentru întâia oară în odaia unui bărbat, e un miracol de împrimăvărare. Dar câte femei n-au intrat în odaia unui bărbat şi câte nu vor mai intra!

Prea multe buchete de flori au fost în odaia bărbatului, culoarea de întâmpinare şi gestul ei. De prea multe ori inima a bătut în preajma sosirii, pe când ochii priveau pe fereastră şi pasul neliniştit alerga. De prea multe ori prezenţa prelungită a acelei femei a fost simbolul umilitor al saţului trupesc. Şi-ncet cu-ncetul, femeia iubită nu mai intra în odaia bărbatului, ci numai în patul său.

În odăile locuite de Vania, niciodată nu intrase o femeie – cum ai spune, la Polul Nord, niciodată n-a răsărit o floare. În odăile locuite de el, sordide îndeobşte, erau cărţi, un pat oarecare şi strictul necesar de mobile. Uneori, numai, rareori, cum alţi singuratici cresc un câne, o pisică sau o pasăre, el aducea un pian închiriat cu sacrificii. Nu ştia să cânte. Cu degete nedibace, surd, căuta acordurile muzicei înalte. Pentru el pianul era un tovarăş care nu venea din viaţă, ci din altă parte. Un tovarăş mut, care nu putea să-i povestească, dar care văzuse acea ţară de minuni în ceaţă şi de libertate în vânturi, spre care bâjbâind ca orbii Vania se îndrepta în clipe de grea singurătate.

Dacă acest pian, tovarăş al lui Vania uneori, într-o noapte ar fi început să cânte singur, să-şi istorisească singur marile

poveşti – miracol ar fi fost.

Era mai mare pentru Vania miracolul prezenţei Olguţei în odaia lui. Viaţa începuse să cânte singură, lângă el. Această încorporare în armonia muzicei, deşi era om, nu sunet, această senzaţie de muzică văzută, în odaie, dincolo de pianul închis, dădea un necontenit straniu fericirii, făcând-o mereu incredulă. O privea pe Olguţa cu un zâmbet timid, cu prea multă insistenţă, cu ochi în care îndoiala şi triumful puneau o dureroasă palpitaţie de umbre şi lumini. Trecuseră clipe, fără ca vorbe să răsune. Sumbrul salon devenise o grădină cu mirarea necontenitelor înfloriri. Fiecare clipă a prezenţei Olguţei era altă Olguţă care înflorea nouă, în ochii celui care privea cum se desfac în clipe alte flori. Acest uriaş recăpăta ochii şi gesturile iluminate de bucurie ale copiilor. Vârsta dispăruse ca un nour, lăsând sufletului şi feţii candoarea unui străvechi cer de april.

Acele întrebări fireşti revederilor – „Când ai venit? Cum ai venit? Cât stai…?” – deveniseră inutile.

Acolo, în odaia lui, în faţa lui, alături de el, ca o lumină de primăvară într-un văzduh de primăvară, ca un vânt de primăvară, şi ca tot ce-i imponderabil şi nevăzut în primăvară, care-ţi dă dorinţa să strângi în braţe ceva ce nu-i, era cu obraji îmbujoraţi, cu ochi şi plete negre, şi subţire trup, o fiinţă care-l privea zâmbind. Era în faţa lui, prezenţă vie, ceea ce-i dureroasă absenţă, sfâşietor gol, în frumuseţea iluminatei primăveri.

Cum să nu strângă braţele, braţele de-atâtea ori întinse în zadar?

Se strânseră luminoşi de întâia sărutare, ca în visul somnului unui zeu tânăr.

* „Cineva mă aşteaptă acasă”…

E gândul care te face să-ntorci capul când pleci de-acasă, şi să ridici fruntea, grăbind pasul, când te-ntorci acasă. Acolo, acasă, a rămas cineva care-ţi deşteaptă în inimă un tremur de stea, de nimeni văzută.

E un copil acasă, care te-a însoţit la plecare culegându-ţi grav un fir de aţă de pe pulpana paltonului; e o femeie care-n prag, când ai plecat la muncă, ţi-a alinat fruntea încreţită; sau e un simplu câne, care bătând din coadă îţi sare-n piept când te întorci, lăsându-ţi petele de glod ale solicitudinei canine cu labe-n loc de braţe.

Acel „cineva m-aşteaptă acasă” e un alt miracol întins de Dumnezeu inimii omeneşti, un alt miracol ticăloşit de om. Între casă şi om se interpun cafeneaua, berăria, clubul – apoi casa altora. Casa ta, treptat, devine casa de care fugi mai tare.

Pe Vania-n viaţa lui nimeni nu-l aşteptase acasă, şi acum îl aştepta.

Plecase, spunând Olguţei că va lipsi o jumătate de oră, fără să-i explice absenţa. Îl însoţise până afară în ploaie, strângându-i mâna tare, tare, cu ochii în ochii lui, şi zâmbetul în zâmbetul lui. Şi fugise-n casă, ca un mănunchi de garoafe, smuls din inima lui, cu tot parfumul lor ameţitor.

Îl aştepta!

Trecuse pe străzi cel mai grăbit om din lume, un om cu sufletul fluturând îndărăt. Intrase într-o băcănie şi cumpărase tot ce se pricepe să cumpere un om mare unui copil răsfăţat. Se-napoiase c-un pachet sub braţ, tot repede, cel mai grăbit om din lume.

Şi se oprise în mijlocul drumului, dezolat ca o biserică devastată.

Uitase să cumpere pâne.

Alt drum mai grabnic, altă înapoiere, mai precipitată.

Şi se oprise-n mijlocul drumului, înclinat ca turnul de la Pisa.

N-avea tacâmuri, şervete, faţă de masă, pahare… Casa în care locuia Vania aparţinea unui prieten al tatălui său, care plecase în străinătate, închizând tot, lăsând într-o bucătărie pustie o babă surdă.

Porni din nou. Era atât de distrat încât soluţia trăsurii nici nu-i trecu prin minte. Cumpără o faţă de masă, tacâmuri,

şervete, pahare, înşelat de negustorii care-l vedeau grăbit şi nepriceput în astfel de cumpărături. Trecuse mai bine de un ceas de când plecase.

Cineva îl aştepta acasă…

Şi pentru a treia oară se opri din drum. Uitase ceea ce nici un bărbat de profesie nu uită: să aducă o floare. El era plin: uitase. Porni iar, cutreierând dughenele ursuze, întrebând mereu. Spre norocul lui, o trăsură, gata să-l calce, îi aminti de existenţa trăsurilor. Se urcă în ea şi descoperi la o dugheană de coroane mortuare, boboci galbeni de trandafir şi câteva garoafe într-o încăpere cu miros de clei şi flori artificiale grupate laolaltă într-un lighean.

Era atât de grăbit s-ajungă, încât ţinea un picior pe scară, lăsându-l în bătaia glodului, privind înainte peste hlube, cu bustul aplecat. Ajunse. Plăti. Intră. Ascultă. Şi nu mai luă drumul uşei, ci al ferestrei, în vârfuri. N-o mai auzise cântând pe Olguţa din 1916. Trecuseră şase ani de la noaptea când Olguţa îi cântase întreaga partitură a lui Boris Godunov. Ascultase atunci talentul unui copil viu şi ager, supunându-se indicaţiunilor date de Vania.

Un copac la care te uitai cu capul în jos, tu, omul, mai mare decât el – să-l priveşti cu capul răsturnat pe spate, sus în cer, cu vaste crengi împletite-n vânturi…

Pianul era vechi, reacordat de când venise Vania, cam hârbuit, dar degetele care-l cântau erau vecine cu energia vânturilor şi calmul dominator al cerului. Dificultăţile tehnice dispăruseră ca nourii, lăsând sunetelor albastra lor puritate; impresia uriaş delicată pe care ţi-o dă cerul deasupra piscurilor nalte, unde uraganul fără nouri, fără gesticulări demente de păduri, pur ca lumina, titanic ca oceanele, trece-n trombe nevăzute, subt un cer suav ca o petală, neclintit în uragan, zâmbet de ochi albaştri deasupra unei prăpăstii cu lei. Cânta poemul Saint François marchant sur les flots al lui Liszt.

Era un cald orgoliu pe faţa lui Vania, oprit la geam cu pachetele subt braţ. El uriaşul, călca pe valuri pacificate,

alături cu Sfântul din Asiza, cu ponderea miracolului muzical.

La Marsilia, într-o sală cam goală, după magistrala execuţie a unei simfonii de Beethoven, de sus de la galerie, pornise un aplauz formidabil ca un bubuit de furtună pe un vârf de munte. Sala tresărise, întorcând capul. Deasupra tuturora, în fundul galeriei, mânile hamalului din port dădeau glas şi aripi entuziasmului, exact în clipa – nehotărâtă pentru cei mai mulţi – când ultimul acord încetase. Şeful orhestrei se înclinase, cu ochii la Vania, împăratul entuziasmului care devenise general. Braţele şi mânile acestui om nu precupeţeau, ca braţele şi mânile delicat snobe de pe marginea lojilor, această singură răsplată pe care spectatorul o poate da talentului.

Olguţa era să aibă dovada aceluiaşi omagiu. Când ultimul acord tăcu, braţele lui Vania zvâcniră-n lături, pachetele căzură-n glod, mânile porniră, şi se opriră…

Olguţa apăruse la fereastră, cu un râs de fragi pe toată faţa.

Era atât de mare, atât de copleşitoare bucuria că-l vede din nou, încât luând, fără să-şi dea seama, florile furişate de Vania pe marginea ferestrei, i le oferi lui Vania ca şi cum ea i le-ar fi adus.

*

Un dejun voios ca o masă de lucrători. Lugubrul birou se înveselise. Faţa de masă cumpărată de Vania era aşa de prăfuită încât trebuiseră s-o scuture ca pe un covor. Apoi, făcuseră toaleta paharelor şi-a tacâmurilor în odaia de baie, altă ruină cu faianţele sparte, aţe de păianjen, mozaicul sfărâmat, miros muced de pivniţă, cu fotografiile enorme ale ultimilor ţari, surghiuniţi acolo din salon.

Samovarul prezidase această masă în doi. N-ar fi mâncat nimica Olguţa, bucuria o făcea inaptă pentru apetit, dar fiecare pacheţel era un dar de la Vania. Le acceptase pe toate. Apetitul se născuse, robust. Ceaiul era şi supa, şi vinul, şi apa, şi şampania acestui alegru festin.

Olguţa cunoscuse bucuria de-a servi, pentru întâia oară în viaţă. Vania fusese nevoit să cedeze: două mâni, lăsate pe umerii lui, îl imobilizaseră pe scaun. Olguţa împărţea, ducea şi aducea farfuriile, indica ordinea mâncărilor. Era un zârnbet în jurul acestei mese, ca inelul luminos, apărut în jurul creştetului sfinţilor care se-nchină.

După dejun, fără să-i aştepte rugămintea, Olguţa se aşezase la pian.

Era în friguri ca şi cum şi-ar fi dat prin surprindere întâiul şi supremul concert. N-avea note. Îşi făcuse programul mintal, nu la întâmplare, căutând să-i dea un sens armonios – aşa cum şi l-ar fi făcut pentru primul ei concert public.

Vania era alături de ea, ca un public întreg, contopit într-o singură fiinţă.

Era aşa de emoţionată, încât întârziase mult cu batista în mânile reci şi febrile, dând răgaz emoţiei să se convertească în elan.

Începuse cu Preludiul şi Fuga în mi bemol, pentru orgă, a lui Bach, cântându-le cu sobră putere, dând sunetelor înălţimi de cor în catedrală, şi iradierea sulurilor de lună prin vitralii. Faţa ei căpăta o concentrare chinuită, care-i sculpta o mască de singurătate dură, relief în frunte, adânc în ochi. Muşchii feţii neclintiţi, cum rareori îi au pianiştii. Nici un tic al obrazului, nici o încreţire a frunţii, nici o crispare sau mişcare a buzelor. Toată puterea trupului era în braţe şi în mânile flexibile, dominatoare şi severe.

Acordurile pline erau aduse cu mâni de papă care ar încorona o frunte de împărat.

Cu ochii strălucitori, respiraţia adâncă şi inima strânsă, Vania, alături de ea, privind profilul chinuit de această fuziune armonioasă de metale arzătoare – în clipa când vroi s-o roage să mai cânte o dată aceeaşi bucată, îşi dădu seamă de cruzimea celui care bisează. Tăcu. Nu aplaudă. Nu vorbi. Dar palmele lui cuprinseră tâmplele fierbinţi, cu atât de ocrotitoare adorare, încât Olguţa mai cântă o dată – pentru aceeaşi răsplată.

Era fericită. Anii ei de muncă aspră îşi aveau deplina justificare. Pentru aceste clipe, muncise câte zece ceasuri pe zi la Paris, timp de trei ani, găsind numai în acea muncă puterea să aştepte imposibilul – pe atunci Vania, pentru ea, era mort – şi să creadă prin muzică, nu prin minte, în acel imposibil, cura prin religie ai crede în miracol, respirându-l nevăzut. Pe atunci mintea ei acceptase moartea lui Vania. Dar munca ei de trei ani la Paris – muncă stăruitoare în epoca de cea mai mare deznădejde, muncă prin care îşi amplifica şi înfrumuseţa talentul tocmai atunci când îi devenise inutil din cauza morţii lui Vania – dovedea că dincolo de minte, ceva din sufletul ei profund, credea, spera, aştepta.

Această nemărturisită aşteptare, această înălţare dincolo de orizont, exterioară parcă sufletului, deşi nutrită cu cea mai pură şi mai vie substanţă a sufletului, îi dăduse energia celor trei ani de muncă.

Şi toată această epocă o retrăi, cântându-i lui Vania Nocturna în do minor a lui Chopin. De câte ori nu ascultase Paşa în salonul de la Paris această nocturnă deznădăjduită, scrisă cu gemetele sufletului, ca un pământ fără cer, sumbru pământ de morminte, din care coralul înalţă o bucurie stranie şi suavă ca un răsărit de lună nu din cer, ci spre cer, din pământul mormintelor. Cântă această nocturnă cu sufletul de atunci. Îl pierdu pe Vania cântând, şi după ce isprăvi, regăsindu-l, zâmbi cu ochii în lacrimi: pe atunci, la Paris, ochii ei n-aveau lacrimi. Abia acum plângeau ochii de-atunci.

Stătu multă vreme cu capul rezemat de umărul lui Vania.

Fruntea dominatoare deasupra muzicei devenea umilă pe umărul lui Vania, fiindcă era fericită. Aceste tăceri fericite erau răsplata anilor de zbucium în muzică. Se odihnea, cu sufletul limitat de Vania ca de un cer.

— Sunt fericită, Vania.

Şi iar cânta.

Cânta fără cruţare pentru puterile ei. Era ca o duşmănie împotriva trupului, energia care i-o impunea. Ar fi vrut parcă să-l îndurereze, ca prin această pedeapsă să-l facă să-şi merite fericirea de a fi lângă Vania. Cânta, dăruindu-şi muzicei toată tinereţa, având mereu impresia că-i prea uşor, că-i prea frumos ce face, ca să-l merite pe Vania. Ar fi dorit ca fiecare clipă să fie munte prin care cu mânile să sape tunelul, ca să merite să descopere târziu, după trudă, cu mânile însângerate, lumina dintre stânci, fericirea de lângă ea. Acest zbucium însă, această răzbatere prin stâncă, această chinuitoare ascensiune spre fericire, ca s-o respiri o clipă – armoniile de mânile ei înălţate, o destăinuiau.

Cântă Sonata în la bemol pentru piano – opus 110 – a lui Beethoven.

*

Veneau umbre de seară; se stingea parcă undeva încet, o sobă mare. Mai aveau câteva ceasuri de stat împreună până la plecarea trenului. Olguţa se odihnea, rezemându-şi capul de umărul lui Vania. Muzica îndelungă le lăsase tăcerea, ca o reculegere în ei. Samovarul fierbea. Inima Olguţei, ca nucii toamna, avea căderi melancolice: se apropia despărţirea. Gândul că va trebui să plece de lângă Vania, îi lua puterile, aplecând-o mai tare pe umărul lui. Îi ardeau încă obrajii. Ar fi vrut să doarmă sau să plângă. Zâmbea.

— Când plecăm?

— La începutul lui septembre.

Olguţa respiră adânc. Era atâta lumină în acest cuvânt: septembre, cheiul soarelui, când se îmbarcă toamna…

— Nu-mi vine să cred, Vania!

Şi era ca un vag scâncet în glasul ei fericit.

— Cu vaporul?

— Cu vaporul.

Închise ochii. În câte nopţi de nesomn nu plecase cu vaporul, alături de Vania! Suflarea sărată a apelor vast

muzicale… Viaţa devenea o mare carte de poveşti colorate, răsfoită de imensităţi.

— Cu clasa treia, Vania?

— Nu. Cu clasa întâia.

— Noi sus, tu jos, zâmbi Olguţa.

— Noi…

Inima lui Vania sună tare în urechea Olguţei şi-n inima ei.

Cu palma lui mare, îi dezmierdă pletele.

— Ne oprim la Constantinopol…

— Daa!

Ghemuită lângă Vania, simţea Constantinopolul ca un şal de soare şi culori, cald pe umeri, dăruit de Vania.

Cu ani în urmă, într-o după amiază de primăvară, la capătul podului Carachioi, dinspre Stambul, un om îmbrăcat cu haine cafenii de lucrător, mare chiar printre hamalii portului, mânca banane, privind. N-avea nici trecut, nici viitor, nici prieteni, nici duşmani. Era singur ca acea stâncă ciudată, căzută de nicăieri pe malul Bistriţei, numită Piatra Teiului, despre care plutaşii spun c-ar fi adus-o diavolul, numai prin legendă ajungând să explice apariţia răzvrătită a acestei stânci prea depărtată de munţi, ca din piscuri să se fi prăvălit acolo, prea enormă ca apele s-o fi putut aduce.

Se întorcea din America în Europa. Pentru ce? Ca să ajungă în Europa? Nu. Mai curând ca să plece din America în altă parte. Norii îi făceau un semn veşnic, nevăzut altora, pe care-l asculta. Un fel de somnambulism semilucid îl îndemna să cutreiere lumea cu norii, ultimii nomazi. Vaporul rusesc, pe care se îmbarcase spre Europa, stătea la Constantinopol douăzeci şi patru de ore. Avea biletul plătit până la Odesa. Dar singura oră vrednică să fie hărăzită Constantinopolului, era a douăzeci şi cincea, adică tocmai aceea când vaporul trebuia să plutească departe în larg. Incapabil să renunţe la Constantinopol, renunţase la bilet! De altfel traiectul precis al vaporului – New York-Odesa – îl ostenise de la o vreme ca o profesie. Constantinopolul era

fereastra pe care sărise, în loc să iasă pe uşă: Odesa. Orice dorinţă, în clipa când devenea scop, îl rodea ca un ham.

Mâncase o plăcintă cu carne, rezemat de balustrada podului Carachioi, într-una din acele firide de fier în care intri, ieşind o clipă din fluviul de rase revărsate de-a lungul podului dintre Galata şi Stambul, peste golful Cornului-de-Aur. Pe orşice stradă a lumii, există o rasă dominantă numeric, care dă acelei străzi o anumită fizionomie naţională, prin împestriţarea raselor celorlalte. Podul Carachioi însă, din acest punct de vedere, e anarhie pură. Deşi, geografic, e situat în Constantinopol, fesurile şi turbanele nu pot domina, printre sutele de mii de străini, zilnic trecând pe pod. Dacă Dumnezeu ar dori să-şi vadă de aproape toate făpturile, fără să culeagă planeta în mână ridicând-o până în cer – n-ar avea decât să facă podul Carachioi punte între paradis şi pământ şi toate neamurile pământului ar defila subt ochii lui Dumnezeu, ca un dicţionar ilustrat de mostre omeneşti.

De la generalul turc, călare pe un măgăruş, cu picioarele spânzurând moi afară din scări, cu fesul cam pe ceafă, şi tunica plină de fireturi ca poleiala unei nuci din pomul de Crăciun, deschiată pe un pântec plin de pilaf, mâncând o felie de harbuz, cu roze revărsări în colţurile buzelor; până la feminista americană, sex nou cu ochelari în loc de ochi, cu secreţia stiloului în loc de glande, şi plăci de gramofon în loc de creier – toate făpturile globului pământesc sunt reprezentate. Nu mai ai impresia că stai pe un pod, ci că stai în faţa unui glob pământesc însufleţit, as-cultând vocabularul şi văzând culorile tuturor raselor. Auzi un orăcăit: e un englez cu caschetă cadrilată. Îi urmează un foşnet feminin: e un persan cu mantie de mătase verde sau galbenă, ţesută cu mânile toamnei, cu barba de abanos tors şi ochi de noapte păstrată în untdelemn, purtând pe cap o căciulă de astrahan cu fund de postav verde.

Un egiptean, desprins de pe o stelă funerară, răsare din cinci mii de ani daţi la o parte, în urma unui german a cărui

havană pute mai rău decât o locomotivă, lăsându-i scrumul să cadă prin veacuri pe haina egipteanului, în timp ce un „dă-l dracului”, nuanţează o atitudine românească faţă de impasibilitatea unui chinez sculptat într-o gutuie, cu ochi oblici ca aripele de cocor pe fund de cer.

După ce-şi mâncase plăcinta cu carne, în larma planetară, Vania intrase în rândurile ei, rămânând la marginea podului dinspre Stambul, pe malul mării.

Cumpărase câteva banane şi privise, mâncând, calm.

Venise primăvara cu sute de corăbii încărcate cu toate fructele Orientului: pere, mere, piersici, struguri, rodii, smochine, curmale, migdale, banane, ananaşi, coarne, caise, portocale, lămâi…

Venise primăvara după ele de pe coastele de soare, ca miliarde de albine şi de viespi, devenite lumină. Plutea lumina vie peste mormanele de fructe încărcate în corăbii larg înaripate pe catarguri nalte.

Departe, Insulele Princhipo erau albastre ca zările văii Moldovei.

Bosforul era verde.

Alături se înălţa moscheea Jeni Validé Giami (moscheea sultanei celei tinere) ale cărei vitralii verzi au deschis ochii în mânile persanilor din veacul al noulea. În verdele lor sunt mişcări de cedri şi de pini. Când soarele apune, lumina lui revărsată prin vitralii asupra lespezilor e pură ca prin pădurile de brad, dar în loc să fie aromă de răşină, e culoare. E ca un potir al primăverii, moscheea tinerii sultane, când soarele trece prin largile vitralii verzi.

Poate că Persia nălţase undeva pe orizonturi, enorme vitralii verzi cu cedri şi cu pini, şi umbra lor se revărsa pe tot Bosforul, de vreme ce atât de persan verde era marea, c-o dungă de albastru şters în Insulele Princhipo.

În faţa Stambulului, casele de lemn din Scutari aveau cenuşiul mugurului de salcie, aproape argint, aproape spuză de jăratec, ceva din culoarea nourilor nehotărâţi în apus de lună, şi a vârtejurilor de colb în început de toamnă.

Vântul le clădise mai mult decât mâna omului, căci etajul al doilea, care dă unei case masivitate, acestora le dădea mişcarea rotundă a sânilor opulent dominatori deasupra taliei când se apleacă. Iar ferestrele lor, cu gratii de lemn bombat, curbe împletiri, deveneau treptat pânze de păianjen, în care soarele îşi aduna lucirile de sidef, de purpură, de ametist, de roz sanghin, de mahon, de perlă, de mărgean. În acele ferestre îşi expunea soarele bijutăriile de sultană a tuturor orienturilor.

Vania mânca banane.

În clipa când soarele atinse orizontul, tunul de la Top-Hane, arsenalul marinei, bubui. Răsunase glasul lui Dumnezeu? Toată viaţa încetase. Vâslele bărcilor căzură, forfota corăbiilor încremeni, lanurile de maci ale fesurilor se opriră, fluviul Carachioiului stătu.

Şi o dată cu bubuitul tunului, şi pasul roş al soarelui pe pământul turc, moscheea Baiazedieh înflori rotat cu mii de crizanteme: arteziana grădină a zborului unui norod de hulubi de zeci de ori mai numeros decât ceî al Pieţei San-Marco din Veneţia. Albastru, cerul mahometan îşi avea îngerii.

În acea clipă de tăcere, cele şapte coline ale Stambulului, cu braţele de marmură şi piatră ale minaretelor spre cer, se înălţară deasupra veacurilor.

Şi cea dintâi, moscheea Sfintei Sofia, din veacul al şaselea, cântă:

— Allah… El Allah… El rasul Allah…

Allah e dumnezeul nostru, el e singurul Dumnezeu…

— Allah…

Şi după ce aprindeau toate ecourile zărilor, cuvintele înalt tărăgănate cădeau din nou. Cantilene de vaiet dulce, uşor nazale, răsunând pierdut cu toate penumbrele sunetului, muzică a gândului mai mult decât a glasului, sunet abia desprins din marile tăceri ca pârtia lui Venus pe mare.

Din veacul al şaisprezecelea, moscheea Baiazedieh, reluă dulcea melopee, recadenţându-i lung silabele.

Apoi moscheea Osmanieh, apoi Suleimanieh… Colindând din veac în veac, moscheele celor şapte coline, coborând din cer şi din trecut, spre marea topită-n umbre, sunetele veneau cu înserarea tot atât de triste, cu vaierul lor de veacuri duse şi de stele stinse…

Şi când cel din urmă muezin, înălţat în minaretul giamiei Jeni Validé, cu palmele făcând portal sunetelor, cântă ultimile silabe ale cântecului prelins prin întristarea veacurilor – tăcerea şi marea fură pustii.

Vania privise alături de el: gol. Nimeni, nimeni! Singur în faţa veacurilor triste, cu o coajă de banană în mână.

Jeni Validé Giami era lângă moscheea sultanei tinere.

O amintire? O presimţire? O speranţă?

Zvârlise numai coaja bananei în mare.

*

Dezmierdă capul Olguţei. Venise noaptea. Cădea mai deasă ploaia deasupra lugubrului oraş.

— La Constantinopol, Olguţa, vom merge la Jeni Validé Giami.

— Jeni Validé Giami, murmură Olguţa silabele muzicale, neştiind că-şi murmura numele în faţa căruia îngenuncheau anii nomazi.

II.

Înainte de-a cădea galben cu frunzele, toamna se înalţă în lumină. Văzduhul verii e orbitor ca jocul de argint a milioane de iatagane – sclipire de trăsnete albe – subt un soare metalic, într-un cer prăfuit de galopul luminii în zale.

Văzduhul toamnei e luminos, subt cerul religios albastru. Dimineţile şi amurgurile sunt procesiuni de odăjdii în fum albăstrui de tămâie; amiezile aprind mari policandre galbene; iar nopţile declinului de august trec, purtând în mânile cu largi mâneci de umbră, luminările aprinse ale stelelor căzătoare, lăsând foşnete lungi, uscat mătăsoase. La Medeleni, întâile ferestre deschise pe această toamnă a luminii, premergătoarea celeilalte, fură pânzele lui Alexandru Pallă. Lucrase toată vara peisagii româneşti,

ocolind, ca şi în cele pariziene, viaţa omenească. Erau româneşti nu prin costumele ţărăneşti, hore, crâşme, care cu boi, ci prin altceva. Găseai în ele senzaţia de românesc pe care o ai când treci fruntaria, venind din străinătate, văzând numai cerul şi gesturile pământului, înainte ca oamenii îmbrăcaţi ţărăneşte să afirme naţionalitatea priveliştei. Era în ele mirosul satului românesc, privirea luminii româneşti. Nourii peticiţi în funduri de zare, în aur şi rubin de soare, aminteau ceva din şatrele ţigăneşti, misterios poposind dincolo de sate; armoniile culorilor aminteau vag ţesuturile costumului ţărancelor, ca o vastă şi nebuloasă geneză a portului românesc.

Spre deosebire însă de cenuşiile privelişti pariziene care erau un fum şi o cenuşă a vieţii duse, golul unei definitive mistuiri, acestea, tot fără de viaţă omenească, erau o aşteptare, când abătută, când izbucnitoare ca inima şi ochii celui care pândeşte la fereastră apariţia femeii iubite. Fereastra acestei aşteptări era mare ca un cer: se vedeau păduri prin ea, largi lanuri de grâu, lungi alei de plopi, şi neţărmuritele lacuri deşarte ale luminii cu vânătorile de lebede ale soarelui, în fund.

Într-un tablou, subt un cer înnourat, în clipa de tăcere jilavă din preajma întâilor picături, un lan de livănţică de un albastru des şi amar, avea o singură culoare istovitor tare: un mac. Şi toată priveliştea devenea ca o adâncă posomorâre de ochi albaştri, după o nebunească bătaie de inimă.

Într-un alt tablou porneau şi veneau spre toate zările drumuri lungi de argint, prin gloria luminii de vară. Toate candelabrele soarelui erau aprinse. Vroia parcă lumina, adâncindu-şi străveziurile, lărgindu-şi zările în orbitoare rotiri, să întâmpine pe cineva. Şi atât venea, dinspre zările aşteptării: un vârtej de colb stârnit de vânt. O senzaţie de pustiu în soare, pe care nici toamna, nici iarna n-ar fi dat-o.

Era în toate peisagiile lui Alexandru Pallă, ca un gest de orb uriaş care-ar fi strâns mereu alte privelişti în braţe să

găsească apariţia pe care o caută, negăsind-o nicăieri. Lanurile, câmpiile, drumurile, pădurile, cerul, lumina erau pustii.

Apoi venise toamna.

Într-o zi Paşa lucra în livadă, alături de vechiul nuc. Avea ceva jupiterian capul său în revărsarea albă a bărbii ondulate, şi-a părului argintiu ca un mesteacăn, descoprind trăsăturile unui profil de o amplă frumuseţă luminos conturată.

Acolo îl descoperise Monica. Alături de el, căderile de nuci băteau câte o fugară toacă pe bancă şi pe masă. În fund, peste câmpii şi peste dealurile albastre lumina se pierdea în zarea cerului, ca în oglinzi abia viorii, oglindind parcă surâsul unui fura de cetini. Silueta lui Paşa proiectată pe cer, mişcările de vânt din păr şi gesturile lui aveau ceva de incantaţiune în faţa luminii.

Monica se apropiase, privise peste umărul lui Paşa tabloul, ridicase capul, privise lumina, privise iar tabloul.

— Paşa, ai chemat toamna!

Părea într-adevăr vrăjitoreşte adusă şi-n lumină de penelul lui.

După ce simţeai privirea tabloului, vedeai toamna în văzduh, privindu-te. Îţi venea să-ţi acoperi cu mânile inima grea.

Asupra veseliei de vacanţă zilnică de la Medeleni, privirea acestei toamne începu să apese. Mesele în comun erau tot atât de voioase: sosirea lui Herr Direktor mai adăugase un instrument de veselie orhestrei de până atunci. Dar spre seară, asupra culcării, în toate odăile începură gândurile de sfârşit de vacanţă şi noaptea, visurile de sfârşit de vacanţă. Se apropia un nou an de muncă şi de viaţă, aducând fiecăruia grijile şi preocupările lui. În miezul vacanţelor şi la începutul lor, toţi oaspeţii unei moşii, sau toţi cei care într-o vilegiatură oarecare formează o societate, un grup de veselie, spre seară, când se culcă, nu părăsesc grupul de vacanţă din care fac parte. Gândurile şi proiectele care le

vin în izolarea patului, sunt în legătură şi se răsfrâng asupra întregului grup, asupra acestei societăţi de vacanţă, solidarizată de gândul petrecerii în comun. Excursia cu ceilalţi, farsa proiectată cuiva din familia veseliei de vacanţă, flirtul sau idila cu cineva din acest grup, haina de îmbrăcat a doua zi, în legătură cu ziua care se anunţa senină sau ploioasă – sunt îndeobşte gândurile care creează, şi în absenţă, solidaritatea acestor vremelnice grupări, menţinând prin aceasta, mereu, senzaţia vacanţei, nume al libertăţii, al aerului curat, al lipsei de grijă, al revenirei unui fel de copilărie, numai în timpul acestor luni de vară reîntâlnite de oamenii mari, şi care dispare o dată cu apariţia lui septembre, redând omului matur gravitatea grijilor de sfârşit de vacanţă.

În aceste zile premergătoare sfârşitului vacanţei, când bucuria se converteşte în melancolie, şi noaptea grijile individuale apar dând fiecăruia un viitor izolat de-al celorlalţi – petrecerile în comun devin frenetice şi puţin artificiale. Dorinţa comună de-a ucide preocupările nemărturisite, de-a alunga obsesia surdă a sfârşitului vieţii în comun, creează o preocupare de veselie, care dovedeşte că veselia a fugit. Societatea vacanţei simte nevoia să fie mereu împreună: e o mobilizare necontenită a tuturora. Fracţiunile acelei societăţi, care formau grupuri mai intime, uneori răzleţite de ceilalţi, se alipesc grupului mare. Glumele, chiar proaste, sunt primite cu bunăvoinţă, şi asistate generos de râsul general. Fiecare înţelege efortul celorlalţi de a menţine veselia care pleacă, şi-l răsplăteşte ca atare, apreciind mai mult scopul decât calitatea. Aceste zile finale apar amintirii ca cele mai frumoase, cele mai intens vesele ale vacanţei, melancolia fiind situată de amintire ca ceva exterior lor.

Apăruseră şi la Medeleni. Pretextul lor era Olguţa. Ce va face Olguţa? Nimeni nu îndrăznea s-o întrebe, dar fiecare se întreba singur, neîndrăznind să împărtăşească întrebarea şi celorlalţi.

Olguţa venise la Medeleni. Vacanţa începuse cu întrebarea în ea, acoperită de veselia vacanţei, la care şi Olguţa participa.

Întrebarea „ce va face Olguţa?” solidariza pe cucoana Catinca şi doamna Deleanu în aceeaşi speranţă: că Olguţa se va căsători cu Mircea. Doamna Deleanu îl iubea şi-l stima pe Mircea, în care aprecia fermitatea bărbătească, prestigiul intelectual şi o delicateţă niciodată şi prin nimic dezminţită de când îl cunoştea. Avea în el aceeaşi totală încredere pe care o avea în Monica. Delicateţea lor era de aceeaşi rasă. Pe lângă aceasta, lui Mircea îi datora primul succes al lui Dănuţ. El îl determinase să publice nuvele în revista Viaţa contimporană. După trei nuvele publicate, numele Dan Deleanu căpătase o notorietate atât de măgulitoare pentru doamna Deleanu, încât se abonase la revistele literare şi la mai toate ziarele, decupând recenziile, menţiunile şi pronosticurile în legătură cu literatura lui Dănuţ, colecţionându-le într-un caiet, în ordinea apariţiei. Tot prin Mircea, Dănuţ intrase în legătură cu o editură din Bucureşti, făcând contractul primului volum, care, tot graţie lui Mircea se deschidea cu o prefaţă făcută de redactorul Vieţii contimporane.

Cucoana Catinca o adora pe Olguţa cuprinzând-o în acelaşi sentiment, care, până a n-o cunoaşte pe Olguţa, era îndreptat numai spre Mircea.

Afectuoasa camaraderie dintre Mircea şi Olguţa, întărise această speranţă, care dădea singurul răspuns zâmbitor pentru doamna Deleanu şi cucoana Catinca, întrebării „ce va face Olguţa?” Venirea lui Herr Direktor dăduse glas acestui mut dialog de speranţe al celor două mame.

Într-o seară, după masă, tinerii plecaseră spre livadă, în grupuri: Dănuţ cu Monica, Mircea cu Olguţa, Puiu, redevenit Cuţulachi, printre ei.

Bătrânii şedeau în jurul mesei din pridvor.

— Văd umbre de logodnici, zâmbise Herr Direktor, aducându-şi monoclul la ochi, cu două degete.

Luna plină e bună prezicătoare. Zâmbetul fusese împărtăşit cu aceeaşi bucurie complice, de doamna Deleanu şi cucoana Catinca. Domnul Deleanu şi Paşa fumaseră mai departe, în tăcere. Din seara aceea, şi domnul Deleanu şi Paşa păreau puţin jenaţi alături de Mircea. Paşa picta mai mult, iar domnul Deleanu, când Olguţa-i făcea obişnuitele vizite în birou la el, o privea uneori lung, cu mâna pe fruntea ei, fără să-i vorbească. Olguţa alunga aceste tăceri prin glume.

Mircea începuse la Medeleni două studii convergente pentru Viaţa contimporană. Întâiul: Cauzele diletantismului românesc, dând noţiunii de diletantism nuanţă de secăturism moral şi intelectual, cu amplu corolar în viaţa politică şi socială. Cauza primordială a acestui diletantism o vedea în absenţa conflictului religios la români. Mircea atribuia religiei două roluri: întâiul de unificare, prin optimismul aceleiaşi speranţe, a marilor mase ignorante şi necăjite; al doilea, de creatoare de individualităţi. În România religia îşi îndeplinise primul rol; pe al doilea, nu. Pentru Mircea, controlul religiozităţii unui popor nu era etapa credinţei populare, ci etapa individualităţilor având ca punct de plecare drama religioasă. Religiozitatea ţăranilor nu era un fenomen românesc, ci un fenomen caracteristic tuturor maselor primare.

În Occident, copilul de ţăran plecat din satul lui cu credinţa părinţilor, n-o lasă în sat, dimpreună cu amintirile copilăriei, ci o aduce cu el, adânc înrădăcinată în individualitatea lui embrionară. Şi, pe măsură ce se cultivă, mirările înspăimântate apar, apoi întrebările precise, zguduitor de dramatice. Şi convulsiunile îndoielii dau naştere unei configuraţii sufleteşti şi intelectuale, din care personalitatea va apărea. Timbrul personalităţii în acest moment se va forma. Credinţa sau necredinţa va fi organică, tot atât de profund netă ca şi sexul. Copilul ţăranului român însă, când a plecat din satul natal, a lăsat credinţa, cum a lăsat vacile şi oile pe care le ducea la

păscut, şi fluierul. Cultura pentru el e instrumentul intelectual de ascensiune socială. Cultura îi solicită numai inteligenţa, care devine treptat un fel de cuier de noţiuni diverse, echivalent cu garderoba necesară raporturilor sociale. Dramatizarea culturii, prin conflictul religios, la care sufletul participă, confruntându-şi nevoile cu achiziţiile minţii, nu există. Singura dramă a tineretului român e dragostea sau sărăcia, drama fiziologică şi cea socială.

Drama morală e inexistentă. O anchetă făcută între tineretul român – cu următoarea întrebare: credeţi sau nu credeţi în Dumnezeu? De ce? – ar da un rezultat humoristic. Majoritatea celor sinceri ar da din umeri evaziv, în faţa acestei întrebări, care li s-ar părea o gafă în veacul al douăzecilea. Nu există nici credinţă, nici necredinţă. Această futilitate morală, e baza psicologiei româneşti şi cauza absenţei de individualităţi. Ea are ca rezultat colectiv, compromisul. Românul, în genere, nu e nici pentru, nici contra. Nu taie: înnoadă şi deznoadă. Toate problemele grave pe care i le pune viaţa, cerându-i o soluţie precisă, se traduc îndeobşte prin expresia: „Ştiu eu”… Însoţită cu o ridicare din umeri şi alta din sprâncene.

Fatalismul românesc nu-i decât exteriorizarea acestei veşnice nehotărâri, teama de răspundere, oroarea de atitudine precisă, prudenţa evazivităţii.

Şi analiza pe rând, cum se traduce în politică, în literatură, în artă, acest diletantism, acest neo-scepticism, care nu e ca la un Anatole France, de pildă, rezultatul unei înalte intelectualităţi, inaccesibilă credinţelor şi afirmaţiilor cu respiraţie scurtă, ci dovada absenţei concomitente de intelectualitate şi seriozitate morală. În viaţa fiziologică, absenţa glandelor seminale interzice reproducerea vieţii. În viaţa socială, absenţa, acestei drame religioase, interzice crearea adevăratelor individualităţi.

Al doilea studiu, un fel de aplicare practică a celuilalt, analiza problema „romanului românesc” fatal limitat la drama socială sau la cea fiziologică.

Lucra sistematic, sculându-se la şapte dimineaţa, scriind până la douăsprezece. După amiezele citea, adnotând, scoţând fişe, grupându-şi reflecţiile.

De la o vreme, însă, începuse să aibă absenţe lungi, – şi în timpul scrisului, şi în timpul lecturilor.

Se familiarizase de mult cu dragostea lui pentru Olguţa, dar se dezvăţase de a trăi alături de Olguţa, în aceeaşi casă, zilnic văzând-o, zilnic vorbindu-i. Până acum, Olguţa exista în el, s-ar fi zis, independent de realitatea ei obiectivă. Dragostea lui pentru Olguţa era un monolog. O iubea, fără s-o dorească, fără să-şi proiecteze gândurile în afară. Nu întindea braţele după ea; strângându-şi-le asupra-i, o găsea în el, prezenţă lirică în sufletul lui profund, tovărăşie dulce în însuşi miezul singurătăţii lui.

De când însă trăia din nou alături de Olguţa, realitatea ei exterioară chemase în afară pe acea Olguţa din el. Când nu era cu Olguţa, rămânea singur. Înainte, niciodată nu era singur; iubirea lui însăşi îi era tovarăşul. Nu-l mai avea.

Se îndrăgostea din nou şi altfel de Olguţa. Devenise iarăşi dependent de fiinţa ei, străină de-a lui, fermecător străină. Ca niciodată, când se aşeza la masa de lucru avea impresia de inutil. De ce scria studii? Era în el o mişcare pe care numai scrisoarea sau efuziunea lirică ar fi îndestulat-o.

Rezemat într-un cot deasupra foilor albe, o vedea mereu pe Olguţa, cu mişcările ei, cu rochiile ei, călare, jucând tenis, la masă, o auzea cântând, îşi amintea parfumul ei, respirat pe furiş când era alături de ea – şi şedea la masa de lucru, ca o casă cu stăpânii plecaţi. Şedea totuşi la masa de lucru. Deprinderea muncii stăruia în această atitudine – fără de sens acum – care-i interzicea visarea la fereastră sau întins pe pat. Când era singur, privea mereu în lături. Gestul frunţii aplecate pe carte sau pe foile de hârtie îşi pierduse semnificaţia de meditaţie activă, căpătând-o pe aceea de singurătate împovărată.

Simţea că-şi pregăteşte mari tristeţi, şi se îngreuia treptat.

Totuşi, prezenţa Olguţei alături de el îi dădea viziunea unei fericiri de mult uitate, şi-n unele clipe – o strângere de mână, vecinătatea tăcută pe aceeaşi bancă – realitatea ei. De câteva ori o visase pe Olguţa. Se deşteptase trist, având impresia că-i părăsit.

Simţea o schimbare în Olguţa, care-i dădea panica unei speranţe, respinsă de minte, dar îngrozitor de vie uneori în bătăile inimii. Exuberanţa Olguţei se micşorase, îndulcindu-i mişcările, dând parcă răgaz celorlalţi s-o privească, de unde până atunci fusese ca vibraţia unei libelule. Apărea în ea armonia calmului, pacificându-i gesturile, potolindu-i neastâmpărul. Înainte, Mircea avea impresia că imagina celorlalţi intra în Olguţa măcinată, sfârtecată ca de-o rotaţie violentă, şi că tot ce pătrunde în ea, era de îndată expulzat cu aceeaşi vehemenţă, subt forme de glume, caricaturi, şarje, în sclipirea de ger a dinţilor albi. Acum? dimpotrivă, Olguţa tăcea mult, privea îndelung. Era în ea ceva din atitudinea acelui care respiră aer de primăvară. O respiraţie armonios adâncă şi parcă un început de încântare în ochi şi pe obraji. Suplă ca şi înainte, calmul ei o făcea să pară mai rotundă, ca scufundată într-o apă clară. Ce prezenţă nevăzută celorlalţi era mereu respirată de ea? Uneori Mircea o surprindea zâmbind cu ochii, fără să privească pe nimeni, absentă dintre ceilalţi. Cui? Pe el nu-l evita. Se plimba cu el, şedea de vorbă; dac-o ruga să cânte ceva, îi cânta. Nu-l mai zeflemisea. Îi arăta o bunătate, un fel de blândeţe receptivă, pe care nu i-o arătase niciodată. Senzaţia de luptă pe care o avea odinioară de câte ori era alături de Olguţa, n-o mai avea. Nici un zâmbet agresiv, nici o întrerupere ironică, nici un comentar burlesc. Şi Dănuţ avea aceeaşi senzaţie, şi el constatase aceeaşi schimbare, dar Mircea, cu luciditatea micşorată de o surdă speranţă, o vedea pe Olguţa numai cu el aşa, când de fapt faţă de toţi era la fel schimbată şi egal alta decât cea de odinioară.

Poate că într-o măsură, credinţa felurit nuanţată a doamnei Deleanu, a cucoanei Catinca, a lui Herr Direktor, a

domnului Deleanu şi a lui Alexandru Pallă, că Olguţa îl iubeşte pe Mircea – credinţă sensibilă de la o vreme pentru Mircea, prin anumite atitudini ale acestora – îi influenţase şi pe el, dându-i o speranţă creată de ceilalţi, nu de Olguţa.

Nu mai lucra de loc. Renunţase complect la activitatea intelectuală. Felul cum îşi petrecea zilele la Medeleni, era o veşnică aşteptare a Olguţei. Pentru el timpul era prezenţa sau absenţa Olguţei, cum pentru agricultor cerul e ploaie sau secetă. Era stăpânit de cleptomania lirică a adolescenţilor. Colecţiona flori atinse de mâna Olguţei, batiste uitate de ea, cărţi preferate de ea. O ţigară începută în glumă de Olguţa şi azvârlită, fusese colecţionată de Mircea.

Îşi pierdea treptat libertatea de mişcări şi siguranţa calmă, care-l făceau oriunde preţios interlocutor. Se intimida din senin; de câte ori, în lipsa Olguţei, ceilalţi vorbeau de ea, tăcea, roşindu-se, având impresia că minte.

Şi mai mult, prietenia lui cu Monica avea un hiatus. Olguţa dispăruse din conversaţia lor. O singură dată voise s-o întrebe pe Monica ce crede, dar oroarea de-a converti în vorbe ceea ce abia cuteza să fie gând în el, îl făcuse să renunţe. Monica era îngrijorată şi de Mircea şi de Olguţa. Presimţea confuzia tuturora, a lui Mircea mai ales, şi nu îndrăznea să spuie nimic. Ce-ar fi putut spune? Că Olguţa nu-l iubeşte pe Mircea? O impresie a ei, prin nimic justificată, de vreme ce Vania murise. Cu toate acestea simţea că se petrece cu Olguţa ceva în afară de casă.

Absenţa Olguţei în iulie, şi explicaţia domnului Deleanu că s-a dus la Iaşi să-l vadă pe doctorul Prahu, care era cam bolnav, fusese acceptată de toţi, afară de Monica. O exclamaţie a Olguţei, chiar în ziua înapoierii, îi întărise neîncrederea. Olguţa intrase la ea în odaie, seara, asupra culcării şi, ca niciodată, îi dezmierdase capul, spunându-i cu ochii aproape în lacrimi:

— Sunt fericită, Monica!

O sărutase şi plecase repede. Câteva zile Olguţa o evitase.

Era convinsă că Olguţa iubea. Vedea în mişcările ei acea somnolenţă luminoasă pe care-o dă trupului baia de soare, şi sufletului, dragostea. În 1914, şi-n 1916, când Vania trecuse pe la Iaşi, aşa era Olguţa: atunci parcă mai febrilă. Acum era calmă. Dar toate mişcările ei râdeau lung, ca o creangă înainte de-a înflori, cu florile în ea. Pentru cine această primăvară ascunsă? Apoi drumurile călare la gară? Se ducea zilnic. Apoi stabilitatea la Medeleni. În copilărie, Olguţa era incapabilă să stea într-o odaie; zburda, aproape simultan, în toate. Mai târziu, acest neastâmpăr luase proporţii interjudeţene. Medelenii pentru Olguţa nu erau decât o răspântie de direcţii, mereu parcurse călare sau în automobil. Anul acesta, exceptând aşa-zisa călătorie la Iaşi, nu se mişcase de la Medeleni. Singurul ei drum era spre gară, dar şi acesta tot în legătură cu Medeleni, readucând-o zilnic la Medeleni, mai adine zâmbitoare. Şi, în sfârşit, ridicarea căsuţei lui moş Gheorghe la rangul de odaie de lucru a Olguţei! De la moartea lui moş Gheorghe, casa lui, lăsată prin testament lui Dănuţ şi Olguţei, fusese nelocuită. Olguţa o păstrase aşa cum era pe vremea lui moş Gheorghe, îngrijind să fie reparată, văruită şi curăţită în fiecare vară. În timpul iernii, vechea prietenă a lui moş Gheorghe, Oţeleanca, făcea foc în cele două odăi nelocuite, împiedecând umezeala şi paragina. Ea ţinea şi cheile casei. Într-o zi, Olguţa i le ceruse, păstrându-le. De atunci, zilnic petrecea câteva ore în fosta căsuţă a lui moş Gheorghe.

— Ce faci acolo, Olguţa? o întrebase doamna Deleanu, văzând-o că porneşte într-acolo cu toate cele trebuitoare scrisului.

— Scriu un roman!

Între timp, Monica fusese numită profesoară de franceză la liceul de fete din Iaşi. Tânărul doctor în litere căzuse victima unui banchet. A doua zi, după acest banchet, Olguţa se înapoiase de la gară, agitând cu mâna un pachet. Toţi erau adunaţi în pridvor, aşteptând dejunul.

— Domnului Dan Deleanu, scriitor”, – cetise Olguţa de pe cal, cu glas tare adresa, ca o proclamaţie.

— Volumul lui Dănuţ! jubilase glasul doamnei Deleanu.

Înconjurat de curiozitatea tuturora, Dănuţ desfăcuse pachetul. Monoclul lui Herr Direktor apăruse în orbită, ochelarii celorlalţi – pe nas. De-a valma, corul glasurilor descifra titlul întâiulul volum al lui Danuţ, în stadiul de corecturi în pagină. Dar cel dintâi care descoperi dedicaţia fu Herr Direktor:

— Bravo, Dănuţ! Vra să zică beneficiarul e Monica. Bravo, Monica!

Obrajii Monicăi ardeau. Genele-i tremurară îndreptate spre numele ei tipărit pe întâia foaie a volumului, într-aceasta atmosferă de logodnă zâmbitoare, glasul lui Herr Direktor răsunase din nou.

— Ei, acuma mai lipseşte încă un volum cu dedicaţia de rigoare. Aşteptăm simetria.

Obrajii lui Mircea se împerecheaseră cu ai Monicăi. Domnul Deleanu şi Paşa priviseră stăruitor titlul volumului lui Dănuţ. Ceilalţi zâmbeau deschis. Numai Olguţa era calmă. Tăcerea devenise penibilă, zâmbetele jenate, în faţa Olguţei, care n-avea de loc aerul să priceapă gluma.

Dar Herr Direktor urmase cu hotărâre.

— Olguţa, tu ce gânduri ai pe la toamnă?

Olguţa şovăise o clipă numai. Ridicase puţin fruntea, privind ochii tuturora.

— Plec în străinătate.

De-atunci începuse toamna.

*

Căsuţa lui moş Gheorghe nu era depărtată în spaţiu numai de curtea moşiei Medeleni, ci mai ales în timp. Cincisprezece ani o despărţeau de casa boierească. Străvechi pendul cu minutarele de ani oprite la o oră a trecutului, căsuţa lui moş Gheorghe îşi oprise viaţa cu cincisprezece ani în urmă, cu un ultim cuvânt al inimii lui moş Gheorghe: „Duduiţa moşului”. De atunci copiii

crescuseră mari, lăsând căsuţa lui moş Gheorghe în urmă, cu copilăria lor şi cu un plisc de cocostârc deasupra, proiectat spre cer.

Şi iată că duduiţa moşului venise iarăşi, mare şi frumoasă, cum o vedeau în viitor ochii lui moş Gheorghe atunci când îi făcea scrânciob pentru joacă, strângându-i pe ascuns cu mâni de slugă şi suflet de bunic zestrea în sipetul braşovenesc.

Nimic nu se schimbase. Icoanele erau la locul lor, sipetul braşovenesc la locul lui, măsuţa cu bucoavne subt icoane, cu ochelarii lui moş Gheorghe întăriţi cu sfoară, şi o cutie de tutun Bectimis, cu cincisprezece ani în urmă adusă de Olguţa moşneagului pentru luleaua lui care tot mahorcă arsese, de vreme ce cutia de subt icoane era plină cu tutun blond cu miros de altădată.

Albă pe dinafară ca părul lui moş Gheorghe, căsuţa lui, cu icoane, sipet plin de daruri şi parfum uscat de busuioc, o împresura pe Olguţa cu umbră, cu evlavie şi trecut, ca şi sufletul moşneagului dus dintre vii. Îndrăgostită, Olguţa luase drumul cel mai dulce al copilăriei. În locul moşneagului, o întâmpina casa lui. Intra pe uşa scundă pentru ea, trecea prin tinda mică, intra în odaia veche, se aşeza la masa joasă şi rotundă, – şi-acolo, într-o tăcere îndepărtată de viaţă şi oameni, începea o poveste pe care moşneagul nu i-o istorisise. Acolo îi scria lui Vania zilnic, cu inima ca un cuib de rândunele. Împodobise odăiţa cu fructe şi cu flori, pentru hramul marei bucurii. Pe bârnele de sus râdeau mere galbene şi roşii, în şiruri dese, cu aromele candide, cum îs zugrăviţi, numai cap copilăresc şi aripi albe, îngerii roind în unele icoane în jurul Fecioarei Maria cu pruncul sfânt în braţe. Din oale, mari bujori albi şi roşii, îşi trimeteau petalele bombate să zboare leneş. Garoafele de jar ardeau arome pipărate. Aşezată pe un lăicer cu dungi galbene şi roşii, cu picioarele încrucişate ca ţigăncile care dau în ghioc, aplecată pe măsuţa rotundă, Olguţa scria cum râde un copil în soare: iubirea ei era numai lumină. Mâna îi

era uşoară ca şi cum ar fi ţinut o rază de soare. Nu mai era plecată deasupra unei foi de hârtie ci deasupra întregului pământ care-şi râdea primăverile subt mâna ei. Avea cerul deasupra foarte aproape, de vreme ce-şi ţinea capul îndoit să nu-l atingă. Pletele-i cădeau negre, de-a lungul obrajilor rumeni. Fruntea înclinată, sprâncenele porneau departe întâlnind tâmplele cu vioria undă a vinelor, genele aplecate prelung ca umbrele, ochii luminoşi negri, buzele abia cărnoase şi roşii în tăcerea lor, ca în parfum garoafele îmbobocite.

În odăiţa scundă şi întunecoasă a unei căsuţe de ţară, cu armonii naive de culori tinere, viaţa zugrăvise acest tablou, regăsind culoarea şi mişcarea penelului străvechilor călugări, când aplecaţi cu soarele şi luna într-o chilie, pe foaia unei biblii, sau pe lemnul unei icoane, pictau cu singurul meşteşug al credinţei, icoane hărăzite inimii lor şi artei veacurilor viitoare.

*

Un măr căzu de pe o bârnă, pocni compact sărind pe jos şi se rostogoli până alături de Olguţa. Tresări, privindu-l cu ochi întrebători. Era atât de fericită încât devenise superstiţioasă. Vaietul cucuvaielor, pisicile negre, aţele de păianjen şi toate mişcările întâmplătoare ale lucrurilor neînsufleţite o impresionau ca nişte semne ale destinului, care trebuiau descifrate. Căzuse un măr! Semn bun sau rău?

Scrisoarea lui Vania fixa şi ziua plecării: 14 septembre. Inima Olguţei era o foaie de calendar cu cea mai roşie sărbătoare a lumii: 14 septembre.

Vaporul pleca seara; a doua zi ajungeau la Constantinopol. Jeni Validé Giami…

Vania era sănătos. Formalităţile moştenirii erau îndeplinite. Tratativele vânzării moşiei erau pe sfârşite. Obţinea un preţ mai bun decât sperase.

Asta însemna şi o oprire în Italia. Scrisorile lui Vania aplecau cu o putere solară două umbre asupra Europei,

unite de pronumele plural „noi”. Scrisorile lui, ca şi scrisorile Olguţei, ocoleau întrebuinţarea lui „eu”, abuzând de „noi”. Acesi „noi” revenea mereu în scrisorile lor cum revine un cuvânt abia învăţat în toate frazele unui copii. Şi cum deocamdată, în prezent, fiind despărţiţi unul de altul, fiecare era „eu”, îşi scriau aproape exclusiv în viitor, ca mereu să-l poată întrebuinţa pe „noi”.

Isprăvise scrisoarea prin care-i răspundea lui Vania că până la 14 septembre va fi gata de plecare. Va sosi la Constanţa cu trenul de Bucureşti în ziua de 14 septembre. Să n-o aştepte la gară. Se putea să fie însoţită de cineva de acasă. Sufletul ei dorea ca Vania să fie mort pentru toţi; numai pentru ea să existe, cum existase de-a lungul anilor trişti.

Se vor întâlni la Constanţa în ziua de 14 septembre, după amiază, între patru şi cinci, la capul farului, fie ploaie, fie vânt, fie orice.

„.acolo ne vom logodi, Vania, înaintea plecării. Marea ne-a adunat pe amândoi astă primăvară, în faţa ei vreau să schimbăm inelele. Să nu zâmbeşti. Nu e un capriciu poetic. E o superstiţie. Vreau să ne legăm în faţa mării. Să nu pierzi bendiţa de hârtie: e măsura degetului meu. Verigele să fie subţiri. Pe una să gravezi «Vania – 14 septembre», pe cealaltă «Olguţa – 14 septembre». E întâiul şi singurul inel pe care am să-l port şi de care n-am să mă despart niciodată…”

Scrisese atât de mult încât îi erau degetele reci. Soarele aplecat înspre apus îi îmbrăca namile în aur. Le lăsă întinse în lumina soarelui. Aşa va fi când Vania îi va pune inelul. Auzea bubuitul valurilor izbite în stânci, simţea mirosul mării.

14 septembre! Fericirea cuprinsă în aurul unui inel.

Se vor întoarce de la far cu inelele, se vor îmbarca şi vor pleca.

Ochii Olguţei revenind din viitor, întâlniră iar mărul căzut. Semn bun? Semn rău?

Zâmbi. Muşcă din el. Cum să fie semn rău un măr domnesc? Aprinse lumânarea, pregătind plicul pentru scrisoare. Îşi făcea singură plicurile pentru voluminoasele scrisori trimise lui Vania. Avea coli gălbui, cu ţesutul ca al pânzei de Olanda, din care făcea un fel de plicuri armonios dreptunghiulare, mai mari decât cele obişnuite, pe care, în loc să le lipească, le prindea jos la dreapta şi la stânga, cu câte-o pecete de ceară colorată.

Olguţa avea o deosebită cochetărie pentru scrisori. Niciodată nu cumpăra cutii cu plicuri şi scrisori gata făcute. Avea mereu în biroul şi geamandanul ei tot felul de coli şi de blocuri pentru corespondenţă. Nu putea accepta să aibă o hârtie tip pentru toată corespondenţa, după cum nu scria la fel tuturora. Îşi proporţiona singură forma şi mărimea hârtiei, după conţinut. Niciodată, un plic de-al Olguţei nu dădea impresia de palton prea strâmt, după cum iarăşi, scrisorile ei nu păreau fiţuici din greşală strecurate într-un plic disproporţionat cu mărimea lor. O scrisoare de-a Olguţei era un armonios tablou grafic; şirurile drepte, împlinite ca formă, nu dădeau impresia de front soldăţesc încremenit la comandă, dar nici de ploaie torenţială, aspect caracteristic al scrisului femeiesc. Un fel de horă vivace, aproape relief prin fermitatea conturului, gata parcă să se desprindă de pe foaia plată, în şiruri dănţuitoare. Rotunde, literele aveau un mers elastic, cuvintele abia desprinse unele de altele păreau că se ţin uşor de mână, mergând în vârfuri, într-acelaşi ritm, şir cu şir.

Lui Vania îi scria pe coli de bloc, ceva mai scunde decât colile obişnuite, dar tot atât de late, ceea ce le sporea lărgimea, dând o impresie de robust. Ochiul cetea frazele lung, prinzându-le amplu, fără acele ridicule viragii, impuse de scrisorile înguste, care dau ochiului senzaţia că se prăvăleşte pe scara unui pod cu un sac de nuci.

Aceste coli, îndoite în două, aveau plic proporţional mărimii lor şi mânilor lui Vania, mai ales. Mari, puternice erau mânile bărbăteşti ale lui Vania, mari trebuiau să fie şi

plicurile destinate acestor mâni. Să nu fie plicul în ele furişat, clandestin ca fiţuica în mâna şcolarului care copiază, să nu-i dea lui Vania impresia minusculului, a derizoriului, a păpuşei – ci dimpotrivă, să fie plicul în mânile lui, larg, spaţiat, întreg în simplicitatea liniilor drepte. Să-i placă să se uite la plicurile în care erau scrisorile Olguţei, cum îi plăcea să privească la ferestre, viaţa de afară.

Podoabele feminine ale acestor plicuri erau peceţile. Olguţa îşi închidea plicul cu două peceţi aşezate de-a dreapta şi de-a stânga marginei de jos, atârnând ca două somptuoase zorele deschise pe un zid.

Alese bronzul. Bastonul de ceară încălzit la flacăra lumânării sfârâi, revărsându-se moale cu palpitări luminoase, pecetea se formă larg ovală şi neregulată, scarabeul dăruit de Paşa îşi imprimă în lava de mozaic diavolul linear. A doua pecete apăru în cealaltă margine. Olguţa zâmbea copilăreşte la flacăra lumânării, în mirosul fierbinte, puţin aromat, de ceară topită. Îşi privi scrisoarea.

Ca şi ferestrele, oglindea căderea soarelui de bronz lichid.

Îi râdea toată faţa acoperită de soare. Îl vedea pe Vania rupând sigiliile de bronz cu degete de împărat care primeşte o scrisoare de la un alt împărat. Ar fi vrut să se întindă lung ca o pisică de Angora, pe lângă el, în soare.

Se întinse, dându-şi capul pe spate. Cineva bătu la geam. Privi. Capul Oţelencei râdea, ca un harbuz atunci desfăcut. Îi făcu semn să intre.

— Sărut mâna, duduie Olguţă, iar faci farmece?

Duduia casa subt paşii ei de ţărancă zdravănă şi la bătrâneţe.

— Ţi-am adus merinde.

Îi aşează pe măsuţă o farfurie cu o bucată de fagur strălucitor ca o zale de soare, şi o strachină cu nuci şi prune brumării.

— Oţeleanco, îi semn bun când cade un măr?

— De undi-o căzut?

— De sus, de pe bârnă.

Oţeleanca îşi duse mânile la gură, inundată de râs.

— Ai să te măriţi, duduie Olguţă… Mănâncă să te faci frumoasă. Sărut mâna, că mă duc la treabă, ardi-i-ar norocu de nepoţi.

— Cui seamănă?

— Cui? se îmbufnă Oţeleanca – zărghitului!

Zărghitul era Gheorghiţă a Marandei, fostul aghiotant din Pitar-Moşu al lui Dănuţ, apoi ordonanţa lui în război, şi devenit după demobilizare vizitiu la Medeleni şi ginerele Oţelencei. Iute şi el, iute şi soacra, dar Oţeleanca îşi adora nepoţii, şi vrednic, Gheorghiţă în fiecare an mai adăuga unul la şiragul pus pe grumajii soacrei.

Oţeleanca plecă repede. În fiecare zi îi aducea Olguţei merinde; fructe, dulceaţă, pâne proaspătă cu unt. Ea, vechea prietenă a lui moş Gheorghe, în lipsa moşului, se socotea obligată să îngrijească de duduiţa din casa lui.

Olguţa mâncă prune, mâncă dulce şi amărui miez de nucă, muşcă din fagur, numără din nou scrisorile lui Vania – le număra în fiecare zi – le încuie într-o valiză pe care o aşează pe vatră, făcu puţină gospodărie prin odaie, muşcă din nou din fagur. Plutea un parfum de fericire în odăiţa în care vibra soarele, îndesându-şi aurul. Ochii Olguţei se opriră deodată asupra sipetului braşovenesc. Ştia ce-i înăuntru, dar niciodată nu-l deschisese.

Acum cincisprezece ani, în copilărie, de câte ori nu cercase să-l înduplece pe moş Gheorghe să-i arate ce-i în cufăr. Moş Gheorghe nu cedase. Singura rugăminte a duduiţei Moşului, neîndeplinită de moş Gheorghe; după moartea lui aflase ce-i în cufăr, dar nu cutezase să umble. Trebuia să asculte vorbele testamentului lui moş Gheorghe. Să aştepte să iubească, ş-apoi să deschidă sipetul în care moşneagul adunase hainele de mireasă pentru ea.

Luă cheia sipetului cu o bătaie de inimă. Cheia era rece ca mâna lui moş Gheorghe pe patul de moarte.

Mâna Olguţei tremura.

Avea impresia că moş Gheorghe-i în odaie şi că o priveşte, fără să-l poată vedea.

Anevoie descuie încuietorile ruginite. Capacul greu fu ridicat.

Soarele cădea din plin, îndreptat parcă anume asupra gurii de trecut.

Îi năvăli deodată în nări un sfâşietor miros de vechi, uscat şi mort, strângându-i inima. Deasupra era o scoarţă ţărănească măcinată de molii. O ridică.

Se prăbuşiră pulberi, jucând în soare. Mătasa albă, atinsă de toamnă, îngălbenise. O ridică. Foşni uscat. Se rostogoli un val subţire, tăiat, destrămat, subţiat ca un paianjeniş. Muriseră toate mătăsurile. Luciul lor de sidef ondulat, se stinsese. Jucau pulberi de pod în razele soarelui, răspândind miros de colb şi mucegai.

Mânile se opriră grele, deasupra veştedei răscoale. Impresia că umblă în racla cu moaştele unei sfinte, era atât de puternică, încât nu mai avu curajul să caute mai departe.

Aroma fructelor, parfumul florilor se întristară.

Se auzi un oftat, Olguţa tresări. Ea oftase. Strânse mătăsurile, c-un fel de spaimă; aveau uscăţimea de epidermă scămoasă de lepros. Închise capacul, încuind. Scrâşnetul cheii în broaştele ruginite suna funebru. Mirosea a moarte. Şi razele soarelui tremurătoare de pulberi aveau ceva de moaşte învestmântate în aur. Auzise o mişcare în sipet. Fugi afară. Respiră adânc, cu suflarea precipitată. Poate că erau şoareci în sipet. Intră din nou în căsuţă. Lumânarea stinsă fumega. Acelaşi miros de uscăciune, stăruitor răspândit, domina aroma fructelor şi parfumul florilor.

Olguţa privi icoanele c-un zâmbet trist, de copil care nu ştie să plângă, apoi scrisoarea lui Vania, cu peceţile de bronz aprinse de soare… Îşi trecu palmele reci peste obrajii reci.

Cu mâni tremurătoare aprinse candela de subt icoanele severe.

Zâmbetul luminei roşii se ivi pe feţele lor de umbră arsă.

— Olguţa! Olguţa!

Glasul lui Puiu o deşteptă ca dintr-un coşmar. Luă scrisoarea şi ieşi repede afară, încuind uşa. Puiu venise călare.

— Olguţa, îs cinci fără un sfert. La cinci plecăm.

— Unde?

— Ai uitat? La iaz.

— Aa!

Respiră. Cântau albinele şi rândunelele. Soarele zvâcnea cald. Calul lui Puiu necheza, frământându-se. Cotcodăceau găini. Un muget de bou răsună enorm ca un arcuş de contrabas al tâmpeniei fericite. Priveliştea vieţii îi spăla ochii cu viaţă.

— Vii, Olguţa?

— Vin.

Puiu porni în trap demonstrativ, subt ochii Olguţei care se-ndrepta spre grajd, călcând repede, elastic, prin focul purificator al soarelui.

— Gheorghiţă, spune-i lui Vasile să-ncalece, chiar acum, şi să ducă scrisoarea la gară. S-o dea recomandată. Să-mi aducă recipisa.

*

Vânătoarea de raţe la Iazul Mânzului era numai pretextul ospăţului pe iarbă, în noaptea cu lună plină.

Acest iaz, aparţinând moşiei Medeleni, avea două legende suprapuse: întâia, uitată de toţi, îi dăduse numele; a doua, mai recentă, şi ea ştearsă din amintirea oamenilor, o dată cu dispariţia ultimei generaţii de bătrâni, dăduse iazului, multă vreme, o sinistră izolare, prielnică înmulţirii broaştelor, racilor şi raţelor sălbatice, cruţate de focul ucigaş.

Întâia legendă, data de pe vremea fanarioţilor. Stăpânitorul de atunci al Medelenilor era Barbu Dumşa, poreclit Zimbrul, boier vestit pentru purtarea lui – trecea drept cel mai voinic bărbat al Moldovei – şi pentru

frumuseţea fiicei lui mezine, Varvara Dumşa, despre care se spunea că era sculptată în sidef cu praf de diamant, ca unele crucifixuri bizantine, sculptura în sidef fiind cea mai migăloasă, mătăsoasa piatră neputând fi lucrată decât cu buricul degetelor îmbibate în pulbere de diamant, sculptura ei fiind adevărată dezmierdare. Atât era de strălucitor albă şi armonios rotundă Varvara Dumşa, ale cărei sprâncene, gene şi cozi erau negre ca cireşele amare.

Pe-atunci, curtea Medelenilor era un fel de cetăţuie împrejmuită cu zid nalt, ca şi casa Dumşa de la Iaşi. Arsese. Noua curte fusese construită pe alt loc. Într-o zi, Barbu Dumşa, primise vizita unui paşă, cu alaiul lui. Paşa se îndrăgostise de Varvara, prelungindu-şi, zi cu zi, şederea la Medeleni. Între timp iapa lui arabă fătase un mânz, pursânge. Paşa atâta aştepta. Mai şezu câteva zile, dând răgaz mânzului să se înzdrăvenească, şi într-o noapte porni cu Varvara de-a curmezişul şeii, urmat de galopul slugilor cu iatagane. Urmăritorii, în frunte cu Barbu Dumşa îi ajunseră în dreptul iazului. Luptă, pocnete de pistol, urlete, blesteme în două limbi, prin beznă. Ţăranii din sat se apropiaseră, aprinzând focuri. În lumina vălvătaielor, Barbu Dumşa nu văzuse nici urmă de Varvara; în schimb, printre răniţi şi morţi, la marginea iazului, mânzul arab cu un picior frânt, tremura, nechezând jalnic fără să se poată urni. Barbu Dumşa descălecase şi, cuprinzând picioarele mânzului în câte-o mână, îl învârtise de câteva ori zvârlindu-l departe în apa iazului negru cu pete de sânge. În loc să fie botezat Iazul Varvarei, iazul devenise Iazul Mânzului.

A doua legendă era legată de Fiţa Elencu. Se spunea că sluta Fiţă fusese logodită în tinereţe cu un boier frumos, pe care-l prinsese înşelând-o cu o roabă de la Medeleni. În timpul unei plimbări cu barca pe iaz, Fiţa şi-ar fi înecat logodnicul în apa verde. Mult mai târziu, după moartea Fiţei Elencu, apăruse din apa iazului o broască neobişnuit de mare, cu glas gros, socotită de ţărani ca o reîncarnare în

afurisenie a Fiţei Elencu. Viaţa se îndepărtase de iaz, deşi racii foiau, lăsându-l în stăpânirea broaştelor.

Cu cincisprezece ani în urmă, broasca blestemată fusese împuşcată de Olguţa, cu prilejul unei expediţii vânătoreşti făcută de copii sub direcţia lui Herr Direktor. În acelaşi iaz, tot Olguţa azvârlise dantura Fiţei Elencu.

De-atunci, trecuseră anii, venise războiul, bătrânii muriseră, Fiţa Elencu fusese uitată. Noaptea, când treceau pe lângă iaz, ţăranii îşi făceau cruce, dar ziua, după ce-şi făceau cruce, braconau. Legenda îşi pierduse virulenţa, o dată cu dispariţia broaştei reputată invulnerabilă.

*

Căruţa cu mâncare, băutură, pleduri, tacâmuri şi toate cele trebuitoare gospodăriei în câmp deschis, pornise înainte ducând şi pe Anica şi Sevastiţa, pentru nevoile serviciului, şi trei puşte de vânătoare, a Olguţei, a lui Dănuţ şi a lui Puiu, ţinute cu o teroare fetişistă de cele două servitoare, printre capetele impetuos curioase ale câniâor de vânătoare.

Apoi, în frunte, plecă trăsura ducând pe doamna Deleanu, cucoana Catinca şi pe Alexandru Pallă: „Les poids lourds”, cum îi botezase Olguţa, în clipa când trăsura se urni din loc.

În urma trăsurii porni bihunca sprintenă, cu trup lung de lăcustă şi roţi elegant rotate, condusă de domnul Deleanu cu ţigară-n gură şi pălăria pe ceafă. După bihuncă lunecă pufnind automobilul ponei al lui Dănuţ, cu Monica alături şi Herr Direktor la spate, cu cascheta englezească, costum de vânătoare şi puşca în tocul ei de piele.

Olguţa, Mircea şi Puiu porniră călări.

Cei doi ofiţeri de artilerie puteau să primească lecţii de echitaţie de la amazoana îmbrăcată băieţeşte, dintre ei. În trap, bustul Olguţei nu dădea impresia de piston cu rigidă zvâcnire verticală, pe care o dădeau busturile vecinilor ei, deseori hurducate, gheboşate şi strâmbate de capriciile sau spaimele cailor. Încălecată de Olguţa, Zorca avea un trap definitiv ca hexametrii versului latin. Suplă, spinarea

Olguţei era ca o flacără ritmică deasupra unui dans. Se năştea şi renăştea din fiecare salt, din fiecare cădere, fluturând spre cer ritmul pe pământ format, jucând pe el, înălţându-l, ondulându-l. Calul Olguţei nu părea încălecat. Trapul lui era elasticitatea unei bucurii libere, cu armonioase destinderi de muşchi şi muzicală toacă de copite. Ceilalţi doi cai duceau povara omenească: al Olguţei era dus ca de vânt şi val, în arabescul curbelor lucioase, spre stemele solare. Valurile de colb stârnite de roţi şi copite se aprindeau în soare devenind caşmiruri în spirală şi valuri de borangic ţesut cu fir de soare. Cerul era albastru. Răcoarea se ridica, fluturând miros de fineţe, care te face să strănuţi, şi amare parfumuri de toamnă şi ţarină, care amintesc marea, feriga, minta şi pelinul. Lăsară în urmă armatele învinse ale lanurilor de păpuşoi, prăbuşite în aramă zdrenţuită. Trecuseră hoardele toamnei în galop, cu suliţi lungi, lăsând moarte şi dezastru.

Începeau delicat enormele prefaceri ale luminii. Soarele se cobora precizându-şi conturul. Razele-i cădeau ca săgeţile izbind în scut. Părăsit de soare cerul devenise sonor ca o încăpere goală.

Se formară terase de trandafiri şi grădini plutitoare din nourii răspândiţi în cele patru zări. În faţa soarelui, pe zarea de apus, nouri mici ca un stol de hulubi ciuguleau sâmburi de rodie. Şi deodată, cuprinşi de flacără, se topiră roş, sticlos roş ca belteaua de gutui. Pe altă zare, suluri lungi de abur fură deodată straturi răsturnate de uriaşi muguri de stânjinei. Înflorirea le fu destrămare în fum albăstrui, cu creste sanghine. Se iviră coruri de rubin, şi sfieli violete ca încercănarea ochilor de fată.

Ardeau toate culorile lumii pe zări, şi soarele cădea tot mai rotund, tot mai enorm, tot mai de purpură, spre nourii care-l aşteptau pe ultima treaptă a apusului, cu torţile aprinse.

Era ca o Şeherezada a luminilor.

Caii lăsară drumul, intrând în câmp. Nechezară. Cu o largă destindere, trapul deveni galop, val din val, avânt din

avânt, bot întins, coamă fluturândă, coadă fâifâindă. Formau un vârf de lance cele trei galopuri. Olguţa, în frunte, ascuţit în frunte, Mircea şi Puiu, din ce în ce mai în urmă.

Herr Direktor trase un foc de revolver în cinstea Olguţei, care descălecă privind îndărăt.

Mircea şi Puiu sosiră. Caii gâfâiau ca luptătorii de circ. Toamna le desprindea un abur subţire de pe trup, prefăcut de soare în destrămări portocalii.

Bihunca sosi. Apoi trăsura. Se coborâră toţi, părând că şi-au dat întâlnire cu soarele pentru o conspiraţie. Câniii adulmecau mirosurile iazului, cuprinşi de friguri, cu nările dilatate, lătrând tânguitor cu ochii la stăpâni, şi nelinişte feminină în crupă.

Servitorii aprinseră coceni şi paie, împotriva ţânţarilor. Cocenii pârâiră, revărsând scântei, amestecându-şi fumul aromat cu ceaţa acră a paielor.

Aerul devenea metalic, rece pe obraji ca lama unei arme. Creştea parcă un munte pe aproape, dând gravitate apusului.

Toţi priveau soarele. Enorm, soarele îi privea pe toţi. Atinse zarea. Cu un gest desprins din vremea lui Hernani, Alexandru Pallă se descoperi în faţa apusului; neagră pelerină, vastă pălărie, proiectate pe draperii de purpură cu faldurile încheiate-ntr-un rubin. Herr Direktor, cu ţigara ridicată între două degete, avea aerul că vrea s-o aprindă de la soare.

— E de cupă! se auzi glasul domnului Deleanu.

Roşeaţa soarelui era atât de intensă încât, după feţe, tot grupul părea un trib de piei roşii europenizate, venit în ascuns să adore soarele.

Un nechezat trâmbiţat sacadat răsună de departe; caii de la trăsuri şi cei de călărie răspunseră războinic. Soseau alte trăsuri în trap molatec pe câmpie, aducând pe proprietarii moşiilor învecinate. Coborâră siluete de Tartarul, cu jambiere de piele galbenă pe pulpe strâmbe şi chitiuţe

tiroleze pe creştetul capului; moşieriţe îngrăşate de viaţă la ţară, moi ca aluatul craflelor, cu picioarele deprinse cu papucii, umflate în pantofi, gătite ca pentru vizită, cu prea multe inele reliefate prin mănuşile prea strimte, răspândind dulceaga stridenţă a parfumurilor turnate ca să alunge mirosul de bucătărie, cu voaluri de cadână împotriva ţânţarilor, care, date peste cap, pentru saluturi şi prezentări, descopereau zâmbetul aceleeaşi mărci de fard, ţuguiat în buzele crăpate de vânt. Nu lipseau nici domnişoarele monosilabice, cu pantofi de lac pe câmpia ironică, desprinse din-tr-un galantar de mode, sperioase în faţa bărbaţilor ca şi cum fiecare venea să le violeze, cu priviri înfipte în pământ şi umbreluţe înclinate în faţa dispariţiei soarelui.

Descinseră de pe caprele trăsurilor şi de pe cai, şi cavalerii petrecerilor la ţară, purtând cravaşe cu bot de cal şi de căprioară în carâmbul cizmelor, strangulaţi în cravate englezeşti de pichet sau olandă, cu noduri savant răsucite şi ace de cravată cu potcoavă sau cap de cal, purtând flori la butonieră şi batiste de mătasă în buzunarul de la piept, clocotitor înfoiate, călcând crăcănat ca ofiţerii de cavalerie care şi descălecaţi poartă între picioare volumul unui cal, salutând profund cu o înclinare marţială care descoperea luciri de cosmetic, pomadă şi briliantină.

Pleduri, cergi şi păturи se desfăşurară pe iarbă.

Mirosul de baligă apăru; imediat şi vrăbiile, aceşti veşnici creditori înaripaţi ai cailor.

Mai strălucea o dungă solară, ca o acadea roşie în buzele mai puţin roşii ale zării.

Femeile vorbeau franţuzeşte cu accent moldovenesc, limba franceză topindu-se astfel ca untul în mămăliguţă caldă. Bărbaţii vorbeau lat şi zâmbitor moldoveneşte, cu acea satisfacţie jovială care precede mâncării.

Din rândurile domnişoarelor se desprindeau gamele soprane ale piuitului de curci. Cuvintele „poetic” şi „sublim” afirmau contactul cu natura. Se auzi un hârşcâit, apoi un

gemăt, şi patefonul indispensabil tineretului care se distrează, debită hotărât un jaz. Cizmele şi pantofii de lac, perechi-perechi, intrară în epilepsie de salon. Feţele dansatorilor, pierzându-şi masca familiară, se concentrară inspirate, ca deasupra unei mese de spiritism, devenind în dans un singur trunchi cu patru picioare, patru mâni şi două capete.

Grupurile se formară. Femeile într-o parte, mai toate mame, evocând valsul de odinioară, ticăloşirea slugilor moderne, emanciparea odraslelor şi reţete de mâncare; bărbaţii într-altă parte, servindu-şi mici aperitive anecdotice şi pornografice. Domnul Deleanu îşi formase grupul de pocher, nu departe de căldările cu sticle şi damigenele alineate.

Vânătorii porniră urmaţi de câni, spre iazul tărcat de amurg.

Flăcările focurilor aprinse trezeau fosforescenţe de aur în ochii cailor dându-le straniul lucirilor de zale în vechi morminte de voievozi.

Se răspândiră de-a lungul iazului, lăsând în urmă focurile cu limbi roşii spre cer, şi zvârcoliri de umbre negre pe câmpie. Olguţa era însoţită de Alexandru Pallă.

Deasupra căderii soarelui, zarea deschise un gigantic evantai, carmin în unghiul de bază, înălţat în degradări de roşu aerian, cu portocalii pulverizări, în albastrul cerului încă iluminat, în timp ce zările de nord, sud şi răsărit sentunecau pur, cuprinse de umbră ca de-o amplă răcoare albastră, cu pete verzui pe cer.

Ţiuitul ţânţarilor, gemut parcă în depărtări, plesnea strune subţiri la urechea vânătorilor. Dinspre câmp, trilurile greierilor răsunau ca scâncetul a milioane de mâţişori lepădaţi. Iazul gâlgâia surd de glasul broaştelor. Acolo, tăcerea era ca o faţă ciupită de vărsat; orăcăitul broaştelor găurindu-i tenul curat de înserare pe apă.

Fâşâitul trestiilor evoca mişcări de babe în rochii de mătasă, într-un salon cu luminile stinse.

Olguţa se aşează la marginea iazului, pe un trunchi de salcie doborâtă, cu Paşa alături.

— Paşa, tu ai cunoscut-o pe Fiţa Elencu?

— Hm! Cine n-a cunoscut-o!

— Deşteaptă: nu?

— Prea deşteaptă pentru o femeie! Sluţenia Fiţei Elencu era expiatorie.

— Tu crezi că inteligenţa e un atribut masculin?

— În genere, da. Femeile sunt predestinate curbelor. Inteligenţa e arhitectură de linii drepte.

— Tu crezi că Fiţa Elencu n-a iubit niciodată?

— Ştiu eu?... Se spunea că în tinereţa ei... Nu cred să fi iubit pe cineva! Între ea şi viaţă erau numai raporturi de idei.

— Oare-a ucis?

— Hai, Paşa!

— Pe cine?

— Pe logodnicul ei, aici, în iaz.

— Nu ştiu. De ce să-l fi ucis?

— Fiindcă o înşelase.

— Accident...

— Ciudat accident!... Biata Fiţa Elencu! E îngrozitor, Paşa, să iubeşti şi să fii urâtă, respingător de urâtă!

— Să iubeşti şi să fii bătrân, e mai teribil! Răsărise o stea strălucitoare pe zarea colorată a apusului.

— Oamenii bătrâni au nevoie de melancolie, Paşa. Asta-i cochetăria lor: a doua, după ce le-a albit părul. Dar gândeşte-te, Paşa, când aveai douăzeci de ani, să fi iubit pe cineva şi faţa ta să fi fost respingătoare!… De altfel, bărbaţii n-au nevoie de frumuseţă. Sluţenia unei femei e un acord fals; sluţenia unui bărbat adevărat rupe acordul, îl depăşeşte, creând o disonanţă care subjugă prin puterea ei… Fiţa Elencu a suferit mult. Între ea şi viaţă, înainte de-a fi raportul de idei de care vorbeai tu, a fost sluţenia. Un om şi-a bătut joc de ea. E cea mai odioasă crimă a unui bărbat să joace comedia dragostei unei femei urâte! Gândeşte-te, Paşa, cât era de dezarmată această fată care învăţase viaţa în biblioteci! Slută şi deşteaptă, învăţată şi lucidă. Dragostea nu exista pentru ea. Într-o zi privirea unui om i-a dat conştiinţa că şi ea e femeie. Închipuieşte-ţi, Paşa, că unui lepros cu faţa mâncată, i-ar întinde cineva o oglindă mincinoasă, în care, în locul feţei de cadavru, ar apărea o faţă de om. Va mai exista altăceva pe lume, pentru acel lepros, decât oglinda care-i redă imaginea omenească? Logodnicele înşelate de logodnici, plâng. Fiţa Elencu a ucis. A sfărâmat oglinda mincinoasă… Răsunau pocnete de puşcă şi lătrat de câni. Treceau umbre repezi, pictate cu tuş chinezesc pe zarea apusului. Broaştele tăcură. Se auzea numai palpitaţia lichidă a iazului.

— Tu ai ucide, Paşa?

— Nu! E oribil.

— E oribil. Eu am ucis.

— Tu?… Pe cine?

— O broască, Paşa, dar am avut senzaţia că ucid. Omorul e mai mult o stare subiectivă decât un fapt în sine. Cei care ucid în război n-au senzaţia crimei. Eu am avut-o, împuşcând o broască fioroasă, tot aici, pe iaz. Ţăranii pretindeau că-i sufletul Fiţei Elencu, reîncarnat. Niciodată n-am văzut o broască atât de mare! Şedea pe un trunchi de salcie, şi când orăcăia, celelalte broaşte tăceau. Un sunet de

guşat, aproape lătrat. O uram ca şi pe Fiţa Elencu, fiindcă-mi era frică de ea. Am ochit-o lung…

Olguţa tăcu. Nu se mai auzeau pocnete de puşti. Pe nesimţite, răsărită într-un colţ de cer, luna aşteptase împlinirea nopţii; şi o dată cu întunecarea zărilor, lumina ei intră în noapte ca o spadă în teaca de catifea.

— Am ucis-o. Un pântec alb, găurit, şi două labe ridicăte-n sus. Gest de blestem. Coşmarul copilăriei mele. În zeci de nopţi am visat labele broaştei, ridicate spre mine, ameninţându-mă… Paşa, ce umilitor lucru e laşitatea! Am stat de vorbă cu tine şi n-am tras nici un foc, numai ca să nu ridic puşca în faţa acestui iaz.

— Ce faci?

— Încarc puşca, zâmbi Olguţa, ridicându-se brusc.

— Lasă, Olguţa!

— De ce? Şi ţie ţi-e frică?

Un ciot de salcie răsturnată se ridică diform din argintul apei.

Olguţa făcu un pas înainte. Paşa se ridică, urmând-o. Săltată cu patul în umăr, puşca luci în lună.

Paşa îşi pregăti urechea.

Tăcerea se prelungi apăsător.

Olguţa lăsă ţevile-n jos.

— Ce-i, Olguţa?

Întoarse spre el o faţă albă, cu aceeaşi expresie pe care Paşa o văzuse într-o seară la Paris, când pianul amuţise brusc şi Olguţa-l congediase, întinzându-i o mână rece.

— Hai să plecăm.

Porniră tăcuţi. Olguţa mergea încet, cu umerii aplecaţi şi picioarele grele.

Se apropiară de focurile aprinse în câmp. Patefonul cânta înainte, perechile dansau, servitorii pregăteau masa pe pături întinse la pământ. Frigul de toamnă se lăsa, aburind suflările.

— Paşa…

Olguţa se opri, ridicând ochii spre Paşa. Glasul era calm; vorbele, clare.

—.tu trebuie să ştii de ce boală a murit bunica mea. Cancer, nu?

— Da. Cancer.

Porniră înainte. O picătură de sudoare îngheţată căzu de pe fruntea Olguţei, lunecând de-a lungul nasului.

*

Plecase de la masă, fără să anunţe pe nimeni. Încălecase şi pornise în galop. Dorea să ajungă mai repede acasă. Nu vedea nimic, nici stele, nici lună, nici pământul tăiat în vaste marmure simple.

Vorbele doctorului Mass erau neclintite în faţa ei, pe cer, înainte şi-n urmă, în copitele calului, în bătăile inimii şi-n zvâcnirea tâmplelor.

În clipa când smuncise puşca, lipindu-i patul de umăr, simţise adânc junghiul în sânul drept.

Apărură spume pe botul calului. Crupa-i lucea de sudoare.

Olguţa căscă gura ca să-şi descleşte fălcile. O dureau până-n tâmple.

Luna apăru trist pe vârful unui plop, ca o frunte de oştean rezemată pe spadă.

Calul gâfâia precipitat. Călcâile intrară în burta udă de sudoare. Trecu prin sat, prin spart lătrat de câni. Intră în curte. Descălecă. Lăsă calul slobod. Intră prin atenanse de-a dreptul în odaia ei. Aprinse lampa. Se dezbrăcă, smulgându-şi bluza. Se apropie de oglindă cu pieptul gol.

Îi tremurau mânile, înnăduşite. Pipăi vechea cicatrice a sânului, uşor, uşor, de jos în sus.

Inima fu atinsă ca de un deget rece.

Ascunsă în sânul drept, la capătul cicatricei, o duritate se formase, dureroasă la pipăit.

Făcuse flacăra lămpii prea mare. Fila, cu limbile de funingine ieşind din tubul sticlei. Nu s-auzea nici un zgomot în casă.

Creierul era greu, negru şi compact, ca o bucată de fier în ger. O dureau tâmplele, fălcile, şi subt bărbie, adânc subt bărbie, un junghi ascuţit.

Ferestrele erau deschise. Frigul grămădit asupra ei îi înfiora lung spinarea, cutremurând-o. Ridică ochii. Întâlni în oglindă o faţă necunoscută, descompusă, cu ochii rătăciţi, ca obrazul acelor fete de ţărani, care în noaptea Sfântului Andrei, la miezul nopţii, cu două lumânări la dreapta şi la stânga, aşteaptă în faţa oglinzii să apară chipul mirelui, şi văd nebunia dilatându-se în ochii lor.

Sări în picioare, smulgându-se din încleştarea apariţiei din oglindă. Îşi acoperi sânii cu mânile, atât de violent, că durerea sânului drept răsună în ea ca un ţipăt strident.

Cancer!

Avea un străin în ea! Intrase un strigoi în trupul ei!

Năvăli spre uşă, smunci de mâner, alergă nebuneşte pe coridoarele întunecate, lovindu-se de scaune, de mese, trântind uşile, fugind, fugind prin casa vidă.

— Babă! Babă!

Bătea cu pumnii în geam, gâfâind.

— Ce-i, duduie? Iaca, vin.

Apăru în cămeşă de noapte, c-un şal pe umeri. Olguţa-i apucă mâna, ca cineva care se îneacă.

— Ce-i, duduiţă? Vai de mine, ş-ai ieşit în cămeşă!

O acoperi cu şalul de pe umerii ei, o luă în odaie, o aşează pe pat, aprinse lumânarea.

Ghemuită în şal, Olguţa tremura atât de tare, încât şalul avea o vibraţie de motor. Nu putea articula nici un cuvânt. Dinţii clănţăneau, izbindu-se sacadat.

Baba o luă în braţe, o aşează de-a latul patului, sprijinindu-i spinarea cu o pernă mare, luă oghialul, acoperindu-i picioarele, şi scotoci prin dulap. Se apropie de Olguţa cu o sticlă de rom. Umplu pe jumătate un pahar mare:

— Bea, duduiţă.

Olguţa întinse capul, cu ochii îndureraţi de muţenia buzelor şi neputinţa trupului de-a face altăceva decât să

tremure. Baba îi cuprinse capul cu o mână, cu cealaltă ducându-i paharul la gură. Dinţii trepidau pe buza paharului. Jumătate se vărsă pe şal. Câteva picături de rom alunecară pe limbă, printre gingii, răspândindu-şi arsura. Gâtlejul se descleştă. Un val de rom, înghiţit ca un hap, se revărsă violent. Aburii fierbinţelii cuprinseră stomahul, ridicându-se în sus cu o duduitoare zvâcnire a inimii.

Baba turnă din nou în pahar. Docil, cu un istovitor efort de a-şi stăpâni tremuratul, Olguţa înghiţi.

Se stârnise-n ea un vânt fierbinte de Sahară. Valuri iuţi de căldură pulverizată până-n creier, şi printre ele, enorm, bubuitul inimii ca un galop de apocalips. Ochii se acoperiră de polei, buzele se înroşiră, obrajii ardeau. Somnul venea greu şi incandescent ca un metal topit.

Simţi că-i ridicată, legănată; simţi aer proaspăt pe obraji, apoi se topi, se topi…

Baba o adusese în braţe în odaie. O aşează în pat, înfăşurată în şal, o acoperi cu oghialul, îi potrivi pernele subt cap şi se aşează pe un scaun la picioarele ei.

*

Gândul, întunecat încă de somn, se deşteptă ca un copil într-o casă necunoscută, cu o impresie de durere, de greu, de străin.

Deschise ochii. Se lumina de ziuă. Recunoscu lumina la fereastră. Şi înainte ca vreo judecată să se fi format, simţi că cineva i-a luat lumina, că o priveşte fără s-o mai aibă, cum şi-ar privi o călugăriţă părul tăiat.

Se ridică încet, îngreuiată de-o căldură stranie. Privi. Dormise înfăşurată într-un şal care mirosea a rom şi a ceapă prăjită. Îl azvârli.

—.?

Cineva îi mutase masa, punându-i-o la căpătâi. Un pahar de limonadă, alt pahar cu o linguriţă în el, alt pahar cu ceai, un bilet rezemat de un teanc de cărţi.

„Dragă Olguţa, n-am vrut să te trezim. Baba ne-a spus că ţi-ai stricat stomahul. Ia curăţenia, bea limonada sau ceaiul,

şi rămâi în pat cât mai târziu.

Să nu fi răcit cumva la iaz! Ţi-am pregătit pe scaun o compresă şi alcool; acele de siguranţă le-am pus pe masă. Fii drăguţă, Olguţa, şi ascultă pe mama.

P. S. Şi pe papa, care te sărută şi-ţi doreşte să dormi tun şi să te scoli veselă şi sănătoasă. Îţi pregătesc un vin negru, mai bun decât doctoriile.

Papa.”

De la iaz până la paharul cu rom din odaia babei, întâmplările nopţii se refăcură fulgerător, zvâcnind în migrenă.

Îşi privi trupul cutremurată de spaimă. Să fugă din el… Capul se ghemuise sperios între umeri. Nu îndrăznea să facă nici o mişcare. Respira iute. Şi deodată, celălalt gând, acoperit până atunci, se ivi: Vania!

Căscă gura larg, lăsând să ţipe tăcerea, respiră înecat, ochii se acoperiră de ceaţă, capul i se prăbuşi în palme, şi fără sunet – ca fâşâitul spumei de val solitar pe mare calmă – plânse.

Târziu, în aceeaşi tăcere, îşi trase palmele de pe obraji. Faţa apăru istovită, ca bătută de grindină. Îşi rezemă tâmpla de părete, privind lumina cu vidul ochilor.

Cucoşii cântau, din timp în timp, ridicând luminii semne de hotar. Începură printre crengi glasuri de argint mărunt. O dâră roză ca zeama de zmeură, coloră pervazul ferestrei, apoi podelele.

Se auzi un scârţâit de care, mugete de vite.

Începea viaţa… pentru alţii.

*

Nu se deşteptase încă nimeni. Îşi răcorise obrajii cu apă rece, se îmbrăcase încet, cu gesturi de plumb, ca un om foarte bătrân.

Intră în biroul domnului Deleanu în vârful picioarelor. Mirosea a tutun şi a piele. Se aşează la birou. Luă o hârtie de scrisoare cu en-tête-ul profesional al domnului Deleanu, şi scrise, imitând slova bărbătească. Osteneala mişcărilor

apleca şirurile, încovoia greoi literele, dându-le o fizionomie bătrânească.

Iscăli: „Iorgu Deleanu”.

Luă un plic. Începu să scrie adresa: „Monsieur Richard Mass Professeur à la Faculté de Médicine…”

Şi o podidi plânsul cu şiruri atât de dese, încât, lăsând adresa neisprăvită, îşi aplecă fruntea îndepărtând-o de birou, deasupra covorului, lăsând să curgă lacrimile în voie, cum sângerează căprioarele împuşcate în cap, deasupra izvorului.

III.

Niciunul dintre copii nu era pus la curent cu complotul celor bătrâni. Era în ochii bătrânilor un zâmbitor mister, ascuns subt priviri grave, şi ca o presimţire de sărbătoare în casă. Semnalul tainicelor uneltiri fusese sosirea domnului Deleanu de la Bucureşti, încărcat de pachete şi plin de şoapte strecurate la urechea doamnei Deleanu, a cucoanei Catinca şi a lui Herr Direktor. Şi Paşa fusese informat, cu obligaţia solemnă de-a respecta secretul.

Domnul Deleanu sosise la amiază. Dacă Olguţa n~ar fi fost atât de distrată în timpul vizitei obişnuite în biroul tatălui ei, ar fi observat desigur frământarea domnului Deleanu, de copil care deţine un secret eruptiv. Şi l-ar fi aflat. Dar Olguţa nu-l întrebase nimic.

Cu braţul în jurul gâtului tatălui ei, mai mult privindu-i părul alb, decât ascultându-l, auzise vag cronica bucureşteană. În faţa spectacolului vieţii, domnul Deleanu avea încă prospeţimea reacţiilor copilăreşti. Nici o blazare, nici o amărăciune, nici o oţetire. După viaţa tihnită de la Medeleni, cele patru zile de septembre, petrecute la Bucureşti, îl înfierbântaseră ca pe copii întâia seară petrecută la teatru. Văzuse tot. Ştia tot. Pe deasupra, fusese angajat într-un spectaculos proces de fraude militare, care-l pasiona. După o simplă lectură a Ordonanţei definitive, cu creionul roş în mână şi zâmbetul în ochi, mai expresiv decât

ochelarii, aflase întregul mecanism al procesului, găsind şi soluţia juridică de câştig.

Ziua trecuse, dominată de verva descriptivă a domnului Deleanu.

Seara, la masă, doamna Deleanu anunţase pe convivi că a doua zi dis-de-dimineaţă se făcea mare grijitură, rugându-i pe toţi să se scoale mai devreme şi să dispară de acasă până la ora dejunului.

— La unu fix vă chem cu clopoţelul.

— Şi eu, tante Alice? întrebă Monica, nevăzându-se exceptată.

Doamna Deleanu abia izbutise să-şi stăpânească năvala râsului.

— Şi tu.

— Şi eu? nu se putu ţine domnul Deleanu.

Râs general din pricina accentului şcolar al întrebării domnului Deleanu. Doamna Deleanu oftase, ridicând din umeri, dezolată ca şi cum totul s-ar fi descoperit.

A doua zi de dimineaţă, după cafea, subt controlul doamnei Deleanu şi al cucoanei Catinca, toţi fură expulzaţi, cu interdicţia formală de-a reveni până la unu. Numai domnul Deleanu fu sechestrat în birou; doamna Deleanu îl socotea incapabil să păstreze un secret mai mult de douăsprezece ore.

Plecară cu toţii în livadă: Paşa cu pelerina pe umăr, şi uneltele pictoriceşti; Herr Direktor, cu un teanc de ziare; Puiu cu un dosar şi un vraf de literatură juridică; Mircea, cu mânile goale; Monica şi Dănuţ cu mormanul de corecturi al volumului lui Dănuţ – scrupulos, şi cuprins de panica debutanţilor faţă de cele mai neînsemnate greşale de tipar, Dănuţ era la a patra corectură.

Numai Olguţa lipsea. Pornise cu maşina lui Dănuţ. Din ziua vânătorii de raţe, nu mai încălecase. Făcea zilnic aceleaşi drumuri la gară, dar cu automobilul, automat: dusă de motor.

*

Există un surâs unic al feţei omeneşti, pe care-l au părinţii bătrâni când întâmplător evocă amintirea unui copil al lor, plăpând şi copilăreşte înţelept, care-a murit de menengită la şase sau la şapte ani. Copiii morţi de menengită sunt cele mai sfâşietor de luminoase chipuri ale copilăriei.

Durerea acelor bătrâni e veche, s-a ros; le-a rămas uneori melancolia. Au descoperit într-o casetă o şuviţă de păr a copilului lor, sau şi-au amintit o vorbă de-a lui, abia glumeaţă. Îl revăd jucându-se liniştit pe covor, cu fruntea gravă şi minutele potolite ca ale înţelepţilor. Nu e zvon de râsete, nici gamă de vorbe subţiri, amintirea acelui copil: e mai mult o tăcere, o pată de soare. Părea mereu preocupat, ca cei care joacă şah. Era blând şi concentrat. Nu supăra pe nimeni. Se pregătea parcă să intre în mormânt, cu faţa lui solemn copilărească, şi mânuţele lui mici, încă de pe atunci ostenite de viaţă, ca aripele pasărilor care-au trecut marea.

Bătrânii surâd; îl văd copil, îl ştiu mort. La fel surâdea şi copilul lor, când se juca pe covor.

Acest surâs al feţei omeneşti îl avea dimineaţa de septembre. Şi cerul, şi soarele, şi frunzele, şi iarba, strălucind blând de aceeaşi lumină, îşi aminteau de-o altă lumină a unui april de mult dus, copil rămas în amintire, cu hainele de floare albă, şi ochii lui gravi de prea mult soare.

Activităţile celor din livadă erau lipsite de concentrare, distrate, diluate în dimineaţa de toamnă. Paşa privea mai mult decât picta. Herr Direktor, întins pe iarbă, cetea fumul ţigării mai mult decât slova ziarelor. Puiu făcea baie de soare, cu ochii închişi şi capul rezemat pe două coduri. Danuţ şi Monica, aşezaţi la masa de subt nuc, renunţaseră la corecturi; cu ochii pe sus, Mircea se plimba. Peste două zile trebuia să plece de la Medeleni. Sfârşea vacanţa cu suflet apăsat. Era numit conferenţiar la Universitate. Primise vestea de curând, fără entuziasm. Viitorul devenise greu pentru el. Nebunească speranţă că e iubit de Olguţa îi dezechilibrase viaţa altfel decât la optsprezece ani, când renunţarea la Olguţa îi dăduse, pe lângă melancolie,

orgoliul puterii lui. Pierduse acest orgoliu tineresc. Simţea covârşitor nevoia gestului concret de a-şi rezema fruntea pe o mână, de a-şi rezema capul pe un umăr – şi singura mână, şi singurul umăr, pe care fruntea şi capul lui le căutau, erau veşnic depărtate de el, ca o zare de altă zare. Întâia osteneală a tinereţei. Vid împrejur. Gustul amar al vieţii, care face pe bătrâni să-şi întoarne capul spre trecut, şi pe tineri să-şi aplece fruntea în faţa viitorului, cerându-i parcă mai curând pacificarea bătrâneţii.

Simţea ca o adversitate a vieţii împotrivă-i, o voinţă de a-l micşora, de a-l umili. De când era în liceu, dorise o viaţă limpede, cu linii sobre şi precise, ferită de promiscuitate şi echivoc. La optsprezece ani, o dată cu dragostea, paralel cu marele ei elan, apăruse, cu obscurităţi subterane, sexualitatea. Cedase, tulburându-se adânc. Prima lui metresă fusese o servitoare, oroare, servitoarea Olguţei: Sevastiţa.

Atunci se desprinsese întâiul gest ostil al vieţii. De-atunci îşi dăduse seama, prin el, că sexualitatea e o putere care nu poate fi ignorată, nici considerată cu dispreţ patriotic, aşa cum era tratată Germania, în timpul neutralităţii, de presa francofilă.

De-atunci plătise tributul acelor tineri care neştiind, sau neputând să joace comedia sentimentală ca să obţie prin ea gratuitatea actului fiziologic, recurg la procedeul comercial: cumpără. Cumpărase deci ceea ce-i accesibil pungii unui băiat sărac, al cărui ban, numărat, e destinat în primul rând cărţii.

După ce revenise, însă, din Germania, problema comercial rezolvată până atunci, luase altă înfăţişare. Mircea nu mai era nici student la Bucureşti, nici doctorand în Germania. Era profesor în oraşul Iaşi. Nu se putea înjosi până acolo încât să frecventeze noaptea – cu penibila clandestinitate a funcţionarilor sluţi şi burlaci, a capilor de familie fătarnici şi vicioşi, şi a elevilor de liceu, lubrici cum sunt cânii

primăvara – acele lugubre încăperi, adevărate closete publice ale sexualităţii urbane.

Întâmplarea, nu prudenţa, îl făcuse să descopere soluţia oamenilor prudenţi: metresa, nu profesionista.

Un anunţ în ziarul ieşan Opinia oferea seria complectă a scrierilor lui A. D. Xenopol, cu preţ modest. Se dusese la adresa indicată, unde făcuse cunoştinţă cu tânăra văduvă a unui profesor de istorie, mort în război, care dorea să desfacă o bibliotecă inutilă pentru ea, şi împovărătoare pentru gospodărie, de vreme ce zilnic ar fi trebuit să scuture praful unor cărţi necitite. Casă curată, cu podele ceruite, plăcută ochiului.

Cu părul ei lucios castaniu descoperind o ceafă luminoasă, cu ochii ei maliţioşi, zâmbetul ei cărnos şi pufos pe buza de sus, şi neastâmpărul ei robust, care dădea o tresărire trupească vorbelor, văduva părea mai degrabă o şcolăriţă de timpuriu împlinită la trup, purtând uniforma pensionatelor de călugăriţe. Îi oferise dulceaţă, cafea. Cumpărase volumele lui Xenopol, dar biblioteca mai avea şi alte volume interesante. Invitat, revenise. Între timp, văduva se informase despre Mircea. Testamentul defunctului îi interzicea o nouă căsătorie, subt sancţiunea pierderii averii de la el rămasă: casa, un pământ răzăşesc şi pensia. Respectase testamentul, căutând aceeaşi soluţie sexuală pe care o căuta şi Mircea, deopotrivă de dificilă pentru amândoi. Mai întreprinzătoare însă decât Mircea, şi gospodină ordonată pe deasupra, izbutise să-l ducă şi să obţie în ietac, ceea ce apropierea ei îi sugerase lui Mircea în birou.

Raporturi clare, hotărnicite la cele două ore săptămânale de pat. Practică, şi totodată puternic femeie, văduva găsise exact ce-i trebuia: un băiat tânăr, care să n-o exploateze, nici să n-o compromită.

Acum, însă, Mircea se simţea incapabil să mai aibă raporturi cu această femeie. Nu mai putea disocia dragostea în două. Actul sexual îi devenea odios, atâta

vreme cât se mărginea la contactul fiziologic dintre două trupuri; nu-l mai putea accepta ca până atunci cu titlul de laxativ seminal.

Vedea deschizându-se în faţa lui ani grei şi tulburi. Dispărea din el privirea dreaptă; începeau priviri piezişe. Un dezechilibru din care se naşte blazarea timpurie, sau viciul.

Simţea dorinţa vieţii de a-l îndoi sau usca.

De ce…?

— Mircea!

Alexandru Pallă, cu barba în vânt şi pelerina atârnând pe jos, prinsă numai de un umăr, îl ajunse din urmă, suflând greu.

—.trist anotimp e bătrâneţa! Lucram la o lumină de toamnă. O desprindeam uşor ca fumul din pipă. Ei şi?… Ş-am zvârlit penelul.

*

Pe la douăsprezece se auzi clacsonul maşinei lui Dănuţ. Monica îl ascultă atentă, ridicând ochi întrebători şi îngrijoraţi. Mai trecu multă vreme până când Olguţa apăru pe poarta livezii. Monica-i urmări mersul încet, cu capul aplecat. De câtăva vreme, de câte ori o surprindea pe Olguţa singură, când nu-şi supraveghea mişcările, i se strângea inima.

Plecă ochii din nou pe corecturi. O auzi apropiindu-se.

— Tot corecturi, Monica?

Glasul era aton.

Se aşeză pe bancă, între Monica şi Dănuţ, punând mâna pe gâtul Monicăi.

— Ce ai, Olguţa?

— Nimic.

— Ţi-s mânile îngheţate.

— M-am spălat. Unde-s ceilalţi?

— Prin livadă.

— E frumos… Dănuţ, când apare volumul?

Dănuţ tresări. De ani de zile n-o auzise pe Olguţa spunându-i Dănuţ. Olguţa era cea mai necruţătoare adversară a diminutivelor.

Şi era ceva în glasul ei, când îi spusese „Dănuţ”, asemănător cu lumina dimineţei de toamnă.

— Ştiu eu, Olguţa! Poate că peste o lună. Cum vrei să-ţi leg exemplarul tău?

— Scoţi ediţie de lux?

— Ştii, chiar de lux nu. Câteva exemplare pe hârtie mai bună, pentru voi.

— Om vedea… Lăsaţi corecturile. E frumos afară. Se auzi clopoţelul care-i chema la masă.

— Nu-i aşteptăm şi pe ceilalţi? întrebă Monica.

— Lasă-i. Mergem împreună: cei trei muşchetari, zâmbi Olguţa, luându-i de braţ pe fiecare.

Treceau printr-o lumină înaltă şi egal aurie. Frunze galbene şi pete de soare cădeau din pomii cu fructe coapte. Olguţa luase drumul cel mai lung. Era o luminozitate în toate cele, dinlăuntru parcă. Frunzele erau unse cu miere. Livada aştepta din clipă în clipă să devină de cristal sau de metal. Caldă, iarba înălţa uneori miros de mintă şi de busuioc.

Trecură pe lângă un păr cu fructe galbene ca lămâile coapte, dar mai mici, rotunde şi netede. Un măr bătrân era un cor de arome tinere cu obraji dolofani.

— V-aduceţi aminte de merele coapte din bucătărie? îi întrebă Olguţa, evitând cuvântul copilărie.

Zâmbiră toţi. Sunt întrebări la care nu răspunzi decât zâmbind.

Ajunseră cei din urmă. Viţa pridvorului se înroşise trandafiriu, albăstrind mai răcoros albastrul cerului de deasupra streşinei.

— Hai, copii! îi întâmpină doamna Deleanu.

Şopti ceva către cei din pridvor, şi toate capetele apărură. Era armonios grupul lor, cu Olguţa la mijloc, cu soare pe obraji şi-n păr, tineri, înalţi.

— Mama Grahilor! şopti domnul Deleanu. Ce Dumnezeu! Aveau şi un tată faimoşii Grahi!

— Şi-un unchi! sări Herr Direktor, luând braţul Monicăi.

O exclamaţie generală se desprinse, când intrară în sofragerie. Flori de-a lungul mesei de gală, o langustă în armura ei stacojie, cupe de şampanie, banane, piersici. Candelabrul din sofragerie era decorat cu viţă roşie. Servitoarele aveau şorţuri albe, pantofi lustruiţi şi ciorapi de-ai fetelor, cârpiţi grosolan,

— Ce sărbătoare-i, mamă?

—.?

— O aniversară?

—.?

Se întrebau unii pe alţii, fără să descopere cauza acestui aspect de sărbătoare.

— Se călugăreşte Herr Direktor! propuse Olguţa.

— Da. Intru în ordinul „Benedictinei”, răspunse Herr Direktor, indicând sticla de benedictină, proaspăt adusă de la Bucureşti.

Se aşezară la masă intrigaţi. În timpul mesei, domnul Deleanu nu-şi găsea astâmpăr; privea felurile de mâncare, numeroase, cum privesc copiii la teatru orchestra care întârzie ridicarea cortinei.

Întâiul dop de şampanie care izbucni, în clipa când sticlele fură aduse, fu domnul Deleanu. Destupă sticlele, umplu cupele, le repartiză.

Herr Direktor se ridică, potrivindu-şi monoclul. Măsură în şir pe toţi convivii, făcând parcă un bilanţ, verifică pe dinafară, cu vârful degetelor, conţinutul buzunarului drept al jiletcei, şi strivindu-şi ţigara în scrumelniţă, după un fum suprem, începu, fumegând încă:

— Dragii mei, într-adevăr sărbătorim o aniversară. Se împlinesc cincispreze ani de când Kami-Mura a devenit feciorul meu. Slavă Domnului, toţi de-atunci suntem şi acum în jurul aceleiaşi mese. Pe lângă vechii convivi, mai văd cu plăcere pe cucoana Catinca, glorioasă gospodină

moldoveancă, adversara muntenilor şi a picturei moderniste; pe Alexandru Pallă, glorios pictor moldovean, adversar al civilizaţiei moderne şi aliatul cucoanei Catinca; pe vechiul meu prieten din Pitar-Moşu, Mircea, fiul cucoanei Catinca, admiratorul picturei moderniste şi al civilizaţiei moderne; şi, în sfârşit, pe nepotul meu Puiu, viitorul decan al baroului Iaşi. Vă rog să iertaţi digresiunea, dar în această casă cu trei avocaţi, nu se putea să nu aduc omagiul digresiunii profesiei atât de bine reprezentată. Dragii mei, acum cincisprezece ani, când mi-am botezat feciorul la această masă – botezându-mă şi eu – cinci oameni erau trişti şi unul singur era vesel. Cel vesel era noul tată; cei trişti, foştii părinţi, fiul şi… surorile.

Herr Direktor o privi pe Monica. Monica se roşi uşor, plecând genele

— Una dintre surori, cea de pică, mi-a schiţat în linii generale obligaţiunile profesiei de tată. Îi mulţumesc acum. Cred că le-am respectat, se adresă Herr Direktor Olguţei. Cealaltă soră, fiica soarelui, zâmbi Herr Direktor privindu-l pe Dănuţ, n-a spus nimica. Dar vă asigur că era cea mai necăjită dintre toţi. Noul tată al fratelui ei o făcea să capete experienţa unui sentiment necunoscut până atunci: antipatia, graţios exprimată prin culorile obrajilor şi palpitaţia genelor. Aşa-i, Monica?

Monica ridică din umeri, roşindu-se mai tare.

— Aşadar, urmă Herr Direktor, pentru Monica, ziua de azi e aniversara unui fapt şi a unei antipatii.

Dând scaunul la o parte, Herr Direktor se îndreptă spre Monica.

— Facem pace, Monica?

Din tot sufletul, Monica-i întinse mânile. Cu o abilitate de scamator, Herr Direktor îi trecu verigheta pe deget.

— Ţi l-am luat pe Kami-Mura, ţi-l restitui pe Dan Deleanu.

Cuprinzând-o în braţe, o sărută pe amândoi obrajii fierbinţi.

În zgomot de scaune târşite, paşi precipitaţi şi zăngănit de cupe, Monica deveni prizoniera grupului adunat în jurul ei. Soarele îi luminã părul înnoindu-i aurul. Sângele îi lumina obrajii.

Dănuţ îşi privea zâmbind verigheta de pe deget, pe furiş, închizându-şi pumnul, deschizându-l.

Herr Direktor, cu gestul alarmat al unui director de muzeu, care-şi vede periclitată o statuie, din pricina năvalei vizitatorilor, îi îndepărtă pe toţi, invitându-i să-şi reia locurile.

— Iorgule, e rândul tău.

Domnul Deleanu era atât de emoţionat, încât efortul stăpânirii emoţiei îl făcu să ridice fruntea c-un aer sfidător.

— Dragă Monica, acum cincisprezece ani, în anul când Grigore ni l-a luat pe Dănuţ, te-am căpătat pe tine. Te-am crescut şi te-am iubit ca pe copiii noştri, şi singura noastră durere era că într-o zi vei pleca din casa noastră, cum pleacă toate fetele de la părinţi, măritându-se. Viaţa a hotărât să fim cruţaţi de această despărţire, căci nevasta lui Dănuţ nu poate să plece din casa părinţilor săi adoptivi. Iată de ce, astăzi, îţi spunem din nou, cu inima plină de o îndoită bucurie: bun sosit în casa ta.

Din nou, cupele porniră spre Monica.

— Şi acum, copii, urmă domnul Deleanu, să facem itinerarul viitorului… Scoase din buzunar un mare plic galben. Am aici două paşapoarte: unul, pe numele Olguţei; celălalt, pe numele doamnei şi domnului Deleanu. Am anticipat puţin căsătoriei: nu vă supăraţi?

Un inel de zâmbete se formă în jurul mesei, închizând mărgeanul oval al obrajilor Monicăi.

— Mai am aici o hârtie de la Ministerul Instrucţiei, prin care se acordă Monicăi un congediu de un an de la catedră, pentru perfecţionarea studiilor… căsătoriei, vorbi domnul Deleanu cu nasul în hârtie. Iată acum şi vederile noastre. Tu, Dănuţ, nu te prea împaci cu profesia mea. Avocatura nu convine temperamentului tău. Cred însă că o catedră la

Facultatea de drept nu ţi-ar displace. Profesoratul se împacă mai bine şi cu temperamentul tău şi cu literatura. Din acest punct de vedere, noi toţi am dori ca după căsătorie să pleci cu nevasta ta la Paris, să-ţi iei doctoratul în drept, şi să-l laşi pe tata să-ţi găsească o catedră potrivită cu studiile şi preferinţele tale. Asta-i prima parte a programului; a doua o priveşte pe Olguţa… Vorbi mai încet. Olguţa doreşte să plece în Franţa acuma, în septembre. O rugăm, noi toţi, să amâne plecarea. Căsătoria lui Dănuţ va avea loc în noiembre. Până atunci se vor face pregătirile necesare. Se poate să lipsească Olguţa de la căsătoria lui Dănuţ? Glasul devenise nesigur. După căsătoria lui Dănuţ, plecaţi împreună în străinătate, toţi trei. Fetiţa tatei, te rugăm cu toţii…

Privirile tuturora se îndreptară spre Olguţa. Pumnii îi năduşiseră subt masă; faţa-i era contractată. Dădu numai din cap aprobativ, izbutind să smulgă un zâmbet slab feţei palide.

Aclamaţii şi urale răspunseră gestului Olguţei.

Izbucnise cu zboruri un cer de primăvară în sufletele tuturora. Amânarea plecării Olguţei fu semnalul deplinei bucurii. Dispăruse o apăsare, încetase prezenţa unei melancolii. Era ca o nevoie de dans în toţi. Râdeau de nimicuri, frământându-se pe scaune. Fiecare obraz avea aerul că aduce o veste bună. Cupe rămase pline fură deşertate dintr-o dată, şi din nou întinse spre sticlele de şampanie. Domnul Deleanu interpelă evreieşte pe servitori, o sărută pe Olguţa, şi dispăru, revenind cu două sticle negre, prăfuite.

— Ultimele, anunţă el. Cotnar roznovenesc de la 1843. Una pentru logodnici, alta pentru Olguţa.

Olguţa băuse şampanie, bău şi un păhărel de Cotnar. Obrajii i se rumeniseră. Nu vorbea; zâmbea mereu cam somnoros.

Se făcuse fum în odaie şi anarhie pe masă. Cucoana Catinca declarase că Paşa-i un mare pictor, dar că portretul

Olguţei era o regretabilă eclipsă. Paşa convenise. Era atât de vesel, încât ascultase aprobând mereu lecţia de portret servită de cucoana Catinca, oferindu-se chiar să-i facă un portret demonstrativ. Mircea îşi recăpătase verva, fraternizând cu Puiu, admiţând că avocatura e o profesie admirabilă, superioară tuturor celorlalte.

Toţi aprobau orice. Contradicţiile dispăruseră. Era o totală renunţare la asperităţile şi intransigenţele personalităţii. Stăpânea gestul sufletesc de-a face loc şi celorlalţi. Niciunul n-ar fi îndrăznit să tulbure prin ceva bucuria generală: toţi doreau s-o deservească, înteţind-o.

Abia pe la trei se sculară de la masă, congestionaţi, vociferând şi gesticulând. Se împrăştiară prin odăi, ducând fiecare partea lui de bucurie. Dănuţ o însoţi pe Monica în odaia ei. Olguţa îi ajunse din urmă.

— Să trăieşti, Monica!

Îi dezmierdă obrajii, sărutând-o lung.

— Şi tu, Dănuţ!

Îl sărută pe obraji.

Plecă.

Monica şi Dănuţ intrară în odaie. Tăceau. Jucau razele de soare aeriane mozaicuri galbene, atât de des, încât îţi venea să faci mişcări de înot prin valurile lor iluminate.

Se opriră în mijlocul odăii. Cu mânile întinse, amândoi îşi priveau inelele lucind în soare.

— Intră, Olguţa!

Cu cafeaua şi păhărelul de coniac în faţă, răsturnat picior peste picior, în fotoliul biroului, domnul Deleanu fuma, privind plafonul cu expresia fericită a jucătorului de cărţi când dă pe faţă un abataj.

Olguţa se aşează pe marginea fotoliului.

— Papa, prea mult fumezi!

Îi luă ţigareta din. gură, zvârlind ţigara în scrumelniţă. Ridicându-se de pe marginea fotoliului, umblă în saltarul din dreapta, unde domnul Deleanu îşi ţinea uneltele

fumatului, luă o andrea, vată, colonie, şi începu să-i şteargă ţigareta de chilimbar.

— Uite ce iesă, papa!

Vata se făcuse cafenie. Printre gene, domnul Deleanu îi vedea profilul aplecat deasupra ţigaretei. Cu mişcări îndemânatice, înşuruba vata în vârf, o muia în colonie, cufundându-o energic în tubul de chilimbar. Repetă operaţiunea până când vata ieşi curată. Privi tubul în zare: nu se mai vedea nici o umbră cafenie.

Un uşor sforăit. Întoarse capul: domnul Deleanu adormise cu capul pe speteaza fotoliului.

Somnul îl îmbătrânea. Îl privi lung, îi alintă cu vârful degetelor aburul mătăsos de pe tâmple şi ieşi în vârfuri.

*

Mergea încet prin lumină spre căsuţa lui moş Gheorghe, în haină uşoară de vară, cu braţele goale şi capul descoperit.

Stăruiau în văzduhul toamnei zvonurile verii, nazal, ca zbârnâitoarea unui zmeu depărtat.

Rândunelele plecaseră, luându-şi arabescurile negre, lăsând cerului, goală, culoarea tare, albastrul dur.

Întâlni un flutur alb. După câţiva paşi fluturele devenise o amintire depărtată, ca palpitând în lumina altor ani. Tot ce vedea, după ce rămânea în urmă, se îndepărta iremediabil în trecut. Nu întorcea capul. Mergea drept înainte. Ajunse lângă prispa casei numai cu umbra ei. O privi: umbra Olguţei. O lăsă în lumina galbenă a după-amiezei de toamnă.

Intră în casă. Închise uşa cu cheia.

Focul din vatră era pe sfârşite; îl făcuse pe la douăsprezece Oţăleanca, subt privegherea Olguţei. Mai puse câteva lemne. Se aşează pe laviţă. Îi era inima grea ca o amforă umplută cu lut.

Ferestruicele căsuţei erau atât de mici, încât în lumină păreau două icoane îmbrăcate în aur, cu chipurile şterse, faţă-n faţă aşezate cu cele de pe părete, posomorite în umbra lor arsă.

14 septembre. La far, în faţa mării, logodna ei… Viaţa ei se isprăvea astăzi, 12 septembre. Zilele viitorului, rupte din viaţă, cântară, căzând în lumina lor depărtată.

La munte, printre culmile pădurilor de brazi, spre seară, brazii sunt negri; tăcerea, gravă; cerul, solemn.

Lumina se împarte ca o mulţime în strane. Între doi brazi e o lumină, între alţi doi brazi e altă lumină: aceeaşi lumină, dar despărţită, trup lângă trup.

Pădurile de brazi sunt pline de trupurile luminii, ca timpul de zile între nopţi.

Nalţi sunt brazii, drepţi şi negri, de-a dreapta şi de-a stânga luminii dintre ei, care e naltă, dreaptă, limpede şi palidă. Câte două facle stinse, de o parte şi de alta a unui mucenic de argint.

E veselă ca un copil lumina pe câmpiile cu zări deschise şi pe mările fără hotar – dar între brazi, închisă între trunchiuri, cu stinse facle, lumina e tristă, neclintită în moartea ei palidă.

Şi de departe se desprinde un acord, altul… Abia le auzi. Cometele, în clipa când apar cu razele lor lungi prelinse în azur, dacă, în loc să fie armonii de lumini, ar fi de sunete, aşa ar plânge dintr-o zare până-n altă zare.

Cântă un bucium la munte, aerian, lângă cer, ca aurora boreală, prin imensităţi pure.

Lumina a murit palidă şi dreaptă între brazi, şi viaţa în afară e un bucium care plânge cu acorduri lungi, venind din viitor până-n trecut.

Viaţa plângea din depărtarea de lumină a viitorului, deasupra sufletului neclintit în gândul morţii, ca lumina în pădurile de brazi.

*

12 septembre 1922 „Dragă Monica, Tu vei înţelege şi vei şti să ierţi pe cea mai bună prietenă a ta, care trebuie să întunece întâia zi fericită a viitorului tău.

Am cancer.

Pe scurt: la Paris mi s-a făcut o operaţie la sânul drept, pe când tu erai în Pirinei, la Andrée Bertrand. N-aţi ştiut nimic, nici tu, nici Paşa, fiindcă de pe atunci mă temeam. Tumoarea s-a refăcut, progresând vertiginos. Am scris hirurgului care mă operase la Paris o scrisoare iscălită Iorgu Deleanu. Îl somam ca tată, să spuie adevărul. I-am arătat că pentru o femeie operaţia la sân e o mutilare prea gravă şi că numai primejdia cancerului ar justifica-o. A răspuns telegrafic, recomandând operaţia imediată: extirparea sânului. Scrisoarea lui, sosită astăzi dimineaţă, vorbeşte de sarcom canceros, arată fără înconjur gravitatea, orientându-se şi după examenul primei tumori, şi după scurtul timp care-a trecut de la operaţie până la refacerea tumorii.

Slavă Domnului! Am fost cruţată de minciună şi de îndoială.

Scrisoarea hirurgului afirmă evaziv că mai pot trăi încă mulţi ani. Cum? nu spune. Dar eu ştiu. Bunica mea aşa a trăit, din spital în spital, din sanatoriu în sanatoriu, de la Viena la Paris, de la Paris la Londra, lăsând pretutindeni bucăţi de carne putredă. Urmează mirosul de cadavru, morfina şi restul.

Nu-mi simt puterea să duc astfel de viaţă, fiindcă iubesc, Monica. Vania trăieşte. E în ţară. Mă iubeşte. Poimâne, 14 septembre, trebuia să plec cu el în America. Vezi…

M-am gândit, Monica, nopţi de-a rândul la voi toţi. Veţi suferi. Dar rămâneţi împreună. Vania rămâne singur. Şi totuşi, nu pot ezita. De opt zile am primit telegrama de la Paris, de opt zile am certitudinea absolută că am cancer, şi de opt zile ezit, deşi zi cu zi tumoarea creşte. E îngrozitor. Încă două zile, şi aş fi plecat, l-aş fi întâlnit pe Vania, aş fi fost fericită, aş fi sperat într-un miracol, aş fi trăit mai departe, infirmă, cerşind viaţă, cerşind dragoste, cerşind milă.

Nu! Sunt suveranul vieţii mele. Liberă, v-am sacrificat pe toţi lui Vania, drăgostii mele pentru Vania; o voi sacrifica şi

pe ea, acuma, când văd că încep să devin robul vieţii mele. De opt zile, Monica, mi-e milă de mine, trăiesc din milă. Când am primit telegrama de la Paris, am primit şi o scrisoare de la Vania: îmi scria zilnic. Am vrut să sar cu automobilul într-o râpă, să isprăvesc scurt: era atât de simplu şi de imediat! Dar a doua zi trebuia să-mi vie o scrisoare de la Vania. Am trăit încă o zi, pentru scrisoarea aşteptată. Aşa trăiesc de opt zile. În scrisoarea de astăzi Vania mă anunţă că e la Constanţa, unde mă aşteaptă. Nu ştie nimic. N-am avut curajul să-i scriu adevărul. Tremuram la gândul c-ar fi putut veni lângă mine. El e stăpânul meu. L-aş fi urmat.

Asta-i tot.

Acuma iată ultimele mele dorinţi. Prin testamentul pe care-l pun într-un plic separat, îţi las toată averea mea, cu următoarele obligaţii netrecute în testament:

1. Jumătate din avere să fie la dispoziţia lui papa.

E hărţuit de datorii pe care le plăteşte muncind cum nici un om de vrâsta lui nu mai munceşte. După moartea mea, dacă va mai putea să muncească, să-i fie munca o distracţie, nu o nevoie. Să vorbeşti numai tu cu el, după vreo lună de la moartea mea, spunându-i în numele meu că-i interzic să refuze această ultimă solicitudine a afecţiunii mele. Îl rog.

2. Să-l trimiţi pe Puiu la Paris să-şi facă doctoratul în drept, pensionându-l lunar timp de doi sau trei ani în aşa fel încât să poată duce o viaţă decentă, fără de privaţiuni. Trebuie scos, acuma cât e tânăr, din mediul avocaturii provinciale. Să se deprindă la Paris, muncind în alt mediu, fără de mediocrele succese ale avocaturii, să stimeze altăceva decât şmecheria. Într-o măsură, Puiu e copilul meu. Ţi-l las ţie.

3. Să-i serveşti babei o mie de lei pe lună, până la moartea ei, indiferent dacă rămâne la noi sau pleacă. Şi să ai tu grijă să rămâie.

Pe tine şi pe Dănuţ vă rog să nu mai plecaţi în străinătate, deocamdată. Credinţa mea e că Dănuţ n-are nevoie de

doctorat în drept, nici de profesorat. Spune-i că am toată încrederea în cariera lui de scriitor. Voinţa care-i lipseşte în viaţă o are în scris. Pe el nu l-a alterat nici avocatura, nici viaţa de provincie, şi nu-l vor altera, mai ales alături de tine. Casa noastră nu trebuie să rămâie goală. Cu voi începe o viaţă nouă. Poate că vor mai răsuna glasuri de copii în casa noastră, dând şi casei, şi părinţilor noştri ceea ce le lipseşte. Sărută pe mama şi pe tata, roagă-i să mă ierte şi spune-le că i-am iubit frumos şi drept.

Transmite lui Herr Direktor, lui Paşa, lui Mircea şi mamei lui afectuoasa mea îmbrăţişare. Caută de-l vezi la Iaşi pe doctorul Prahu. E bolnav, înăcrit şi bătrân. Ajută-l. Nu-l lăsa în mizerie. E îngrozitor de singur.

Tu mă cunoşti, Monica. Am trăit cincisprezece ani împreună. Doresc ca, prin tine, tot ce-a fost afecţiune şi solicitudine în mine să continue. Desigur că uit multe lucruri în această clipă grea. Ţi le vei aminti tu, în locul meu, făcând ceea ce aş fi făcut eu. Veghează, mai ales, să nu se prăbuşească nimic din casa noastră. Să îmbătrânească toţi, strânşi în jurul tău şi al lui Dănuţ. Fă tot posibilul ca papa să renunţe la necontenitele lui călătorii. Să rămâie cu voi la Iaşi.

Roagă-l şi pe Dănuţ să facă în amintirea mea efortul de-a ieşi din el, de-a râde, de-a glumi, între voi, acasă, restaurând golurile.

Şi acum, Monica, o ultimă rugăminte, cea mai grea. În ziua de 14 septembre, adică poimâne, Vania mă aşteaptă, de la patru în sus, la farul din Constanţa. Trebuia să ne logodim acolo. Du-te în locul meu, neapărat. Am lăsat instrucţiuni imperioase în testament să fiu îngropată la Iaşi, în cavoul familiei, în ziua de 16 septembre. Ai timp să te duci şi să te întorci.

Monica dragă, mi-e milă de tine, dar ce vrei să fac? Lui nu-i pot scrie altăceva decât că-l iubesc.

Du-te.

Cere-i inelul meu de logodnă. Să mi-l pui pe deget. Am acest drept. Sunt logodnica lui şi voi rămânea logodnica lui şi atunci când inelul va străluci pe o falangă uscată.

Du-i din partea mea această fâşie de rochie, în amintirea celei mai frumoase zile a vieţii mele. Am petrecut-o cu Vania la Bălţi. El ştie.

Monica, spune-i că nu pot să-i scriu. Va înţelege.

Fii cu el cum ai fost cu mine, când Vania, pentru noi, era mort. Spune-i că strâng în braţe şi sărut întreg pământul pe care i-l las pustiu.

Dacă întâmplător mai primesc mâne o scrisoare de la Vania, du-i-o.

Olguţa.”

Tremura, tremura. Îi tremura trupul, îi tremurau buzele, îi tremura bărbia.

Dragostea ei! Dragostea ei! Rândunică aruncată în convoiuri de gheţari!

„Dragă papa, Tu ai fost cel mai scump camarad al meu, din copilărie şi până astăzi…”

Nu mai putea. Fără glas, scânci, închizând ochii. Capul îi căzuse pe măsuţa de scris. Respira învălmăşit. Îşi urni din nou capul greu, cu un abur pe ochi. Se ridică. Se lăsă pe marginea laviţei. Ca la cânii care trag a moarte, capul îi era aplecat; prea greu pentru puterea trupului.

Se ridică din nou, luă scrisoarea şi telegrama doctorului Mass, dându-le pe foc.

Flăcări iuţi izbucniră. Era o căldură înnăbuşitoare în încăperea mică. Luă scrisorile lui Vania, le strânse în braţe cu toată puterea; durerea sânului răspunse ascuţit. Se aşeză pe un scăunaş, la gura vetrei. Cu o mişcare de mamă care ajută primii paşi ai copilaşului, ţinându-l cu minele de umeri, vârî scrisorile în gura sobei. Flăcările dansară. Închise ochii. Ca un soare de vară, căldura scrisorilor arse îi juca pe obraji.

Se întunecă. Un morman negru ca o haină de doliu. Se ridică. Se duse în tindă.

Descuie uşa.

Să fugă!

Gândul izbucni atât de violent, încât o zgudui, înălţând-o dreaptă ca o flacără supremă.

Se îndoi din nou.

Se întoarse în odaie. Luă din valiză revolverul. Se aşeză pe laviţă, rezemându-şi coasta de mormanul de perne. Tresărea un spasm de plâns fără lacrimi în muşchii obrazului. Revolverul devenise prea greu, ca tras de-o altă mână. Îşi odihni mâna cu revolverul, ducând-o pe genunchi. Cu mâna stângă îşi căută inima.

Era îmbrăcată eu rochia de „Esmeraldă”. Din corsaj smulsese fâşia trimisă lui Vania. Roşeaţa soarelui din apus o îmbrăca în ape portocalii, de culoarea rochiei, înlocuind fâşia desprinsă. Ca să asculte inima, îşi ţinu respiraţia. Avea o arsură de ger în toate încheieturile, şi fruntea-i năduşea în valuri, lăsându-i gust sărat în colţurile buzelor.

Mâna cu revolverul se înălţă, îndreptând ţeava spre degetul care marca locul inimii.

Degetul cel gros al mânii drepte pândea inert pe trăgaci.

Privi lumina, c-un surâs mirat.

Era ca o tăcere încremenită a unei mulţimi, în preajma panicei sau a uralelor.

În lacătul inimii glonţul intră.

Viaţa năvăli afară.

Ploaie de stele, zilele viitorului căzură în noapte.

Capul bălăbăni, descumpănit.

Trupul căzu, ca aruncat din galop, cu săgeata în inimă.

Pleoapele se zbătură pe ochii albi.

Tăcerea fu de moarte, în faţa icoanelor.

IV.

Vânătă şi verde, marea îşi înălţase statura de valuri, tunete şi spume.

Ferestrele odăii Monicăi, deschise, aspirau ceaţa sărată.

Răsună o bătaie în uşă. Stărui. Jupâneasa intră, aducând o ceaşcă de cafea neagră. Monica tresări, dându-se îndărăt;

văzu, oftă, mulţumi. Jupâneasa ieşi.

De două zile, fiecare om, fiecare mişcare, îi dădeau fiori în spate, cutremurând-o. S-aştepta mereu s-audă un gemăt, o prăbuşire, un plânset, un ţipăt strident. Aşa lăsase Medelenii. Nesomnul de două nopţi o chinuia palidă pe marginea coşmarului. Moţăia mergând şi stând şi sărea înfricoşată la orişice mişcare, străbătută de panica aceluiaşi gemăt de geamandură şi de aceeaşi vedenie de casă prăbuşită în întuneric, uşi deschise, ferestre date-n lături, umbre alergând cu lămpi, ochi rătăciţi, gesturi demente… Mirosul de tămâie nu-i mai ieşea din nări. Odaia copilăriei lor fusese prefăcută în cameră mortuară. Olguţa, întinsă cu faţa în sus, în straniu somn de statuie cufundată în apă; două lumânări arzându-i la cap; domnul Deleanu, pe marginea patului, scofâlcit, plângând cu gura deschisă şi ştergând cu batista obrajii Olguţei, ca şi cum ea ar fi plâns; şi Herr Direktor, fără monoclu, stând pe un colţ de scaun, cu fruntea plecată şi buza răsfrântă.

În odaia doamnei Deleanu, miros de eter; bocete în bucătărie şi o tăcere grea, sfărmată de gemete. Vorbele pieriseră.

Îşi rezemă capul de marginea patului, simţind cu tâmpla, răceala barei metalice.

Aţipi.

Iar răsună o ciocănitură la uşă. Jupâneasa intră.

— Domnişoară…

O atinse pe umăr. Monica sări.

— Ce-i?

Clipi des, cu mânile pe inimă.

—.întreabă birjarul dacă nu-i daţi drumul?

Îşi scoase ceasul din valiză: erau patru şi zece. Îşi trecu mâna pe frunte. La patru trebuia să fie la far. Luă scrisorile: a Olguţei şi a lui Vania, ultima venită a doua zi după moartea Olguţei.

Se coborî în goană pe scări, se sui în trăsură.

— La far.

Trăsura porni, cotind pe bulevard. În preajma mării vântul bătea atât de tare, încât marea părea invizibil prelungită în văzduh, dincoace de ţărm.

Îşi strânse gulerul paltonului. Dădu drumul trăsurii. Sui scările. Începu să alerge. Se opri să respire. Iar alergă. Digul era pustiu; duduia de furtună ca o inimă grea. Cu salturi de pantere îmbăiate, valurile săreau, aruncându-şi spumele pulverizate peste dig, lăsând ochiuri de apă şi bură de ploaie.

Nici un vapor pe mare, nici o pânză. Zare vânătă, mare clocotind de spume sure, nouri ca turme de boi în vijelie.

Ritmic, vaiet de enormă cucuvaie, uuitul geamandurei: Unu… Uuu… Uuu…

Ajunse la far. Respiră adânc. Trecu înainte. Privi. Nimeni. Pustiu. Marea.

Se răsturnase parcă o statuie al cărei piedestal era întregul pământ.

— Vania!

Îi răspunse urletul mării cu spumele vâlvoi.

Grea, inima i se scufunda cu fiecare bătaie. Se aşează jos, pe lespede.

Aşteptă. Aşteptă.

Nimeni.

Marea, marea, marea…

Plângeau alţi ochi prin ochii ei, pe obrajii albi, slăbiţi, deasupra buzelor amare.

Scrisoarea lui Vania! Îşi şterse ochii. Scoase scrisoarea din buzunar. O privi.

Avea ea dreptul s-o deschidă?

Da. În această clipă, ea era Olguţa, ea era dragostea şi suferinţa Olguţei.

— Aa!

Monica se repezi, cu braţele întinse. Foaia de deasupra zburase pe mare, smulsă ca de o mână enormă. Cealaltă foaie palpita foşnind în degetele încleştate ale Monicăi.

Se aşează din nou pe lespedea de piatră, ţinând foaia rămasă, ci amândouă mânile, acoperind-o ca pe o flacără.

„. Asta-i viaţa mea, Olguţa.

Ce-am făcut? Pentru ce-am trăit? Ce-am adus eu vieţii? Nimic! La o vrâstă când dragostea dă culmi tinereţei, sau ucide, eu am fugit de ea. Gândeşte-te bine. Eram tânăr, ca tine. Femeia pe care-o iubeam – o iubeam cum la douăzeci şi ceva de ani iubeşti. Erau în mine mai multe biserici înălţate pentru ea, decât a înălţat lui Dumnezeu imperiul rusesc. Această femeie m-a îngrozit. Dacă eram viu, mă ucideam o dată cu dragostea, sau o iubeam mai departe, cu scârbă, cu ură, cu revoltă şi blesteme – dar o iubeam. Omul viu aduce drăgostii cerul şi iadul său, şi rămâne lângă ea. Eu am fugit, am suferit, am uitat, şi am trăit, despărţindu-mă şi de dragoste, după ce mă despărţisem de părinţii mei, de ţara mea, de credinţele mele, de tot.

Ce-am făcut? Nimic! Sunt omul care veşnic a fugit de ceva sau de cineva, în altă parte, şi de-acolo iar, şi iar.

Pe cine căutam? Ce căutam?

Mă întorc îndărăt, în faţa vieţii mele, şi mă îngrozesc. Unde n-am fost? Ca vasul fantomă, am călătorit mereu, pretutindeni, gonit de-o veşnică nelinişte, şi am trecut prin toate cele, fără ca nimic să mă atingă, să mă lovească, să mă oprească. Sunt un strigoi. Exist pentru alţii ca nourii, dar pentru mine nu exist, şi nici viaţa nu există pentru mine. Trec prin ea ca o fantomă. Eu nu cunosc triumful obstacolului care te face să exişti, dându-ţi dorinţa să înlături ceva, apărându-te sau făcându-ţi loc.

Trec. Sunt abur, neant. Sunt abstract. Trec prin lumea concretă, ca mânat de un blestem, fără consistenţă, fără popas. Odihna şi zbuciumul făpturilor concrete, mie nu mi-s date.

Tatăl meu mi-a dat acest trup de uriaş, iar mama mea a aruncat în mine seminţa de vânt a tătarilor nomazi din care se trăgea – dar suflet niciunul nu mi-au dat. Uriaşul moldovean şi mica tătăroaică s-au iubit. Dar eu nu sunt

copilul iubirii lor; eu sunt blestemul neamului tătar, corcit cu sânge de ghiaur, şi blestemul boierilor moldoveni corciţi cu sângele neamului care le-a ucis străbunii.

Fug. Asta-i viaţa mea. De nimic şi după nimic, dar fug. Mă târăsc pe faţa pământului fără să încolţesc nicăieri. Lunec, viaţa nu mă acceptă. N-am aderenţe la viaţă.

Pot eu să trec asupra ta, blestemul acestor două neamuri încrucişate-n mine? Pot eu, la această vrâstă să cred în miracolul iubirii, când în tinereţă am trecut prin ea ca aburul prin munţi, şi m-am lepădat de ea, fugind mereu?

Nu! În faţa ta, mai ales, eu, omul fără suflet, fără consistenţă, n-am dreptul să înalţ cuvântul iubire. Flacăra lui au avut-o părinţii mei; mie mi-au lăsat cenuşa şi vântul care-o poartă.

Rupe scrisorile. Uită vorbele mele. Uită-mă. Dacă exist pentru tine, alungă-mă, cum mă alungă pământul. Sunt o umbră, nu sunt un om. Lumina tinereţei tale mă va alunga. Nu pot să te înşel. Iubirea ta pentru mine – mă închin în faţa ta – e mai grea decât blestemul lăsat din părinţi; e pedeapsa vieţii împotriva strigoilor care-au cutezat să privească soarele. Rămas bun, Olguţa. Mânile mele nu îndrăznesc să te binecuvânteze. Îmi plec genunchii în faţa ta. Iartă-mă şi uită-mă.

Vania.”

*

Scrisoarea era udă de bură marină. Căzu. Spumele o cuprinseră în clocotul lor. Monica se ridică încet. Era atât de tristă viaţa, încât marea se deschidea înainte, ca un drum de pace şi odihnă.

Porni spre viaţă cu umerii plecaţi.

EPILOG.

Mircea se deşteptă trist. Prin somn se oprise alt suflet asupra lui, muzicalizându-l, lăsându-i ca o moarte de acorduri dulci şi ca dispariţia unei suflări de primăvară.

O visase pe Olguţa, sau poate-şi visase sufletul care-o iubise pe Olguţa. Vibra încă o atingere a inimii lui, dând

sunetul straniu al instrumentelor de coarde, demult necântate.

Urmă o senzaţie de pustiu, de îndepărtare, de exil – şi se deşteptă de-a binelea în ietacul conjugal.

Era atât de ireal delicată mâhnirea pe care i-o lăsase somnul – fior de stea desprinsă – încât tot ce-i văzură ochii îi păru grosolan şi brutal. Zâmbi mirat şi amar, cu tulburarea copiilor când le vine să plângă din senin.

Dacă o ciocârlie transformată prin metamorfoză în raţă, şi-ar aminti de un zbor în soare, pe când era ciocârlie – la fel s-ar mira, privind în jur decorul familiar. Mirosea a oţet de trandafiri, acrit în căldura de ietac ermetic închis, cu storurile trase.

Răcise cu o zi înainte la o întrunire politică. Se înapoiase afon, terorizat de aprehensiunea unei pneumonii, plin de exagerări pesimiste.

I se acoperiră obrajii de roşeaţa ruşinii, gândindu-se că se alintase ca un copil răsfăţat, care pentru o simplă tăietură la deget sau un inofensiv gutunar, exploatează afecţiunea alarmată a părinţilor. Pe când trăia cucoana Catinca, n-ar fi îndrăznit niciodată să joace rolul copilului răsfăţat. Mama lui îl iubea, dar cu o energie spartană, care excludea diminutivele şi în vorbă şi în faptă.

Şi la Berlin, în timpul doctoratului, trăise izolat, îngrijindu-se singur de câte ori era bolnav, cu un optimism întotdeauna robust, bărbăteşte.

Viaţa conjugală îl transformase. Bărbat în viaţa socială, devenea treptat mai copil, în viaţa de acasă.

Se căsătorise după moartea mamei lui, cu văduva profesorului de istorie, demult metresa lui. După moartea Olguţei o părăsise. Trecuseră câteva luni. Primise într-o zi o scrisoare stângace şi tristă, umilă şi discretă, care-l înduioşase. În timpul cât o cunoscuse ca metresă, nu-i bănuise nici o aptitudine pentru melancolie. Veselia ei era veşnicul ei neastâmpăr, cum râsul stupilor nu-i decât răsunetul activităţii albinelor. Scrisoarea ei îi semnalase

prezenţa unui suflet, acolo unde văzuse numai un trup. Îşi reluase vizitele, sărbătorit ca un stăpân. Treptat le îndesise, prelungindu-le. Moartea Olguţei îl debilitase, dându-i nevoia răsfăţului feminin. Acolo îl avea.

După moartea cucoanei Catinca – a doua moarte – se îngrozise de singurătatea casei lor.

Câtăva vreme, dormise dincolo, în casa văduvei. Apoi se căsătorise, aducându-şi soţia în casa lui. Marieta Balmuş era tot atât de activă şi bună gospodină ea şi cucoana Catinca. Mircea trăia exact în aceleaşi condiţii de curăţenie ordonată, confort substanţial şi hrană moldovenească, ale copilăriei şi adolescenţei lui.

Trupeşte, Marieta Balmuş era soţia lui, dar sufleteşte era mama lui, sentimentul maternităţii, nesatisfăcut în această femeie normală, înlocuindu-l pe acel al drăgostii, inaccesibil în puritatea lui înaltă, acestei femei perfect echilibrate, calme, practice, lipsită de orşice romanţiozitate. Dar această tardivă maternitate, deviată spre un bărbat, mai puţin neliniştitoare decât iubirea, era mai învăluitoare, mai adormitoare, făcând din Mircea vasalul suveranităţii ei. În casa lui, era copilul soţiei lui. Pe nesimţite devenise „Puiule” în gura nevestei lui, în inima ei, în casa lui, şi la urmă, în atitudinile lui din viaţa intimă. Ea ţinea banii, dându-i cât îi trebuia. Ea îi cumpăra cămeşile, crăvăţile, ciorapii. Cu ea se ducea la croitor, când îşi comanda haine. Jumătate din personalitatea lui era tutelată, cu deplinul lui consimţământ şi spre profunda lui satisfacţie. Avea sentimentul că nevasta lui se sacrifică exclusiv pentru el, asumându-şi grijile mărunte – cele care ostenesc mai meschin sufletul – cu un devotament care-l înduioşa. Suma acestor înduioşări zilnice, exaltate de recunoştinţă, îi dăduse lui Mircea, de la o vreme, credinţa că o iubeşte.

Jumătatea de suflet autonomă era gata să accepte tutela. Până atunci, Mircea, care în viaţa casnică se supunea orbeşte bunului-simţ şi spiritului practic al soţiei lui, n-o consulta niciodată asupra activităţilor lui publice. Continua

să facă politică ţărănistă, lucra la Universitate cu studenţii lui, şi publica studii acerbe în Viaţa contimporană.

Într-o zi, după un dialog avut pe dormeza din ietac, spre seară – Mircea şedea întins cu capul pe genunchii nevestii lui – Marieta îi zdruncinase credinţa în ţărănism.

Marieta era o veche abonată a Universului. Ţărănismul era tratat în consecinţă, dar de gura unei femei eu trup pietros, care adoră capul de pe genunchii ei, dezmierdat după fiecare vorbă, sărutat după fiecare rudiment de revoltă verbală. Marieta îi arătase că hoţi sunt în toate partidele politice, dar că fiecare partid politic are şi un egal procent de oameni oneşti, care doresc fainele ţării pe căi mai paşnice decât acele indicate de partidul ţărănesc. Intrând la liberali, Mircea şi-ar fi putut valorifica altfel decât pierzându-şi sănătatea în întruniri judeţene, inteligenţa şi cultura lui; ar fi putut ajunge deputat, poate ministru, şi binele pe care niciodată nu l-ar fi putut face într-un partid de veşnică opoziţie, l-ar fi putut realiza având un rol efectiv în organizarea socială. Pe lângă aceasta, devenind liberal, viitorul lor ar fi căpătat alte perspective: un voiaj în străinătate, tot felul de înlesniri materiale etc…

După câteva luni de astfel de convorbiri, Mircea era din nou înduioşat – şi altfel decât până atunci – de solicitudinea Marietei pentru viitorul lui. Înscrierea la liberali devenise fapt necesar ca o răsplată a Marietei. Fusese felicitat pentru această înscriere de atâţia oameni care-i preziceau un viitor strălucit, încât Mircea îşi dădu seamă că oamenii nu sunt atât de răi cum par, şi că e mai agreabil să trăieşti între prieteni, găsind şi-n afară atmosfera de acasă, decât să stai mereu la pândă printre duşmani, venind zilnic acasă, ostenit, frânt, amar.

Liberalii îl numiseră profesor universitar. Sărbătoriseră în doi acest succes al Marietei.

— Marieta, uite un volum care merită să fie înjurat. Ce spui?

— De cine-i, Puiule?

Îi spunea numele autorului. Marieta se informa. Dacă autorul n-avea rude sau prieteni care-ar fi putut îngreuia cariera lui Mircea, recenzia crâncenă apărea. Altfel, Mircea tăcea, alegându-şi alt subiect. Această vamă prealabilă, devenise automată.

Treptat, Mircea părăsea realităţile artistice, literare, sociale şi politice, acut contimporane, îndreptându-se spre idei generale şi principii, dezindividualizate.

Rărise raporturile cu menajul Dan Deleanu. Atitudinea lui coincidase cu a Marietei, deşi cauzele erau deosebite, înlăturând astfel explicaţiile penibile. În atmosfera Monică şi a lui Dănuţ, de la sine, fără nici o indelicateţă din partea cuiva, Marieta-i devenise străină. Acest sentiment îl apăsase cu prilejul întâii vizite. Ei trei, Monica, Dănuţ şi Mircea, erau legaţi printr-un trecut comun, şi printr-o înrudire intelectuală, care-i făcea egali. Reţetele de gospodărie şi preţurile legumelor în piaţă, vorbite de Marieta în acea atmosferă, sunaseră ciudat, cu toate că Monica abundase în sensul Marietei.

După câteva zile, Mircea simţise o profundă umilire, mai ales din cauza reacţiei lui de-atunci, defavorabilă Marietei, atribuind Monicăi şi lui Dănuţ aceeaşi reacţie – natural, ascunsă – ceea ce crea între ei trei o complicitate involuntară şi tacită, împotriva Marietei.

Pentru Marieta, Monica era prea frumoasă şi prea „doamnă”. N-o umilise Monica prin nimic, dimpotrivă, dar o umilise propriul ei sentiment de jenă deferentă, parcă servilă, faţă de Monica.

De-atunci se vedeau rar.

Uneori numai, când Mircea îl întâlnea pe Dănuţ la redacţia Vieţii contimporane, sau pe stradă, vorbeau cu aceeaşi prietenie. Odată, trecând din întâmplare prin faţa casei Deleanu, singur, Mircea fusese poftit înăuntru de doamna Deleanu. Întârziase câteva ore în casa cea scumpă amintirilor lui. Marieta nu ştiuse nimic. Mircea fusese din nou umilit. Întâlnirile cu Dănuţ sau cu ceilalţi luau treptat

un caracter clandestin, culpabil, în ochii lui. Le evita, pentru comoditatea conştiinţei.

Proeminenţa Marietei creştea şi se afirma, zi cu zi. Mircea devenise prizonierul fericit al devotamentului ei. Între ei, discuţii aprinse nu existau, decât atunci când Mircea dorea s-o vadă cu ochii mai aprinşi şi obrajii mai coloraţi. Zâmbea lung. Discuţiile se terminau prin sărutări. Altfel, Mircea ceda necondiţionat. Se simţea iubit cu solidă onestitate de o femeie tânără şi frumoasă în ochii şi braţele iui. Formulele: „casa mea”; „nevasta mea”; „nevastă-mea spune”; „nevastă-mea face”; „s-o întreb pe nevastă-mea”; „cum o hotărî nevastă-mea”, începură să apară des în vorbele şi gândurile lui Mircea, c-un fel de mândrie ocrotitoare şi ocrotită. O considera egală cu el, nu numai în faţa patului şi a vieţii mărunte, ci şi în faţa sufletului. Devenise camarada lui, interlocutorul lui preferat. El îi vorbea cu capul pe umărul sau pe genunchii ei, ea îi alinta fruntea şi obrajii, pronunţându-se hotărâtor asupra tuturor problemelor de ordin practic sau cu contingenţe practice. De câteva ori, cuvântul „fericire” venise pe buzele lui Mircea. Se simţea fericit. Era în el un echilibru, plenitudinea unei stabilităţi, care-i dădeau încredere în viitor şi în viaţă.

Lucra sistematic. Marieta era foarte cumpătată în cheltuieli. Îşi făcea cu mânile ei abile rochiile şi lenjeria, avea o singură servitoare, şi totuşi era bine îmbrăcată, şi casa de o minuţioasă curăţenie. Astfel, din leafa lui de profesor universitar, şi din onorariile primite pentru articole şi studii, Mircea putea să-şi umple biblioteca, ţinându-se la curent cu tot ce se scria în apus. Marieta îi respecta cu sfinţenie odaia şi orele de lucru. Niciodată nu-l importuna cu vreun zgomot, cu vreo confidenţă futilă, cu vreo întrebare casnică, sau cu înţepate chemări la masă. Când ieşea din birou, masa era gata, Marieta veselă, atentă, plină de solicitudine, niciodată rău dispusă, cicălitoare sau enervată, revărsând asupra lui răsfrângerea neajunsurilor

incidentelor casnice. În casa lui, cum se spune „totul mergea pe roate”.

Căsnicia era cea mai mare surpriză pe care i-o rezervase viaţa. Nu-şi închipuise niciodată că fericirea poate avea acest aspect cotidian, cu un mecanism atât de simplu, atât de la-ndemână tuturora, fără să ceară nici exaltare, nici eroism, nici sacrificii. Se simţea fericit în oraşul lui, în profesia lui, pe strada lui, în casa lui.

Calmul acestei fericiri sedentare îl îngrăşase puţin, îndulcindu-i vigoarea agresivă, pe care i-o dăduse războiul. În gesturi şi în unele inflexiuni ale glasului, când era cu Marieta, începea să samene cu conu Mihăiţă Balmuş.

După moartea Olguţei se deprinsese să fumeze. Nu se mai putea dezbăra de tutun, dar Marieta îi raţionase fumatul: zece ţigări pe zi. Cu ochi atât de umezi îl rugase să facă acest sacrificiu pentru ea, încât îl făcuse, respectându-l. Această dovadă de voinţă, de stăpânire de sine, îi devenise tot atât de necesară ca şi cele zece ţigări cotidiane.

Aprinse o ţigară: a unsprezecea.

Mirosul de oţet îi stăruia în nări, amintindu-i umilitor – acum – scena dinainte de culcare. Participase la o întrunire liberală în judeţ. Năduşise vorbind. La întors, în automobil, ziua de april se dovedise mai mult luminoasă decât caldă. Răcise. Se înapoiase pe la opt, fără glas, tremurând. Marieta se transformase în pătimaşă infirmieră. Îi făcuse imediat patul, foc în odaie, masaj cu oţet de trandafiri, lapte bătut cu gălbenuşuri de ou şi rom; îi dăduse aspirină, îl unsese pe nas şi în nări cu vaselină. Îi pusese şi ventuze, pe deasupra. Cetluise ferestrele, condamnase uşile de-afară, ca să evite curentele. Mâncase în goană. Venise la el în pat, alături, dăruindu-i căldura trupului ei viu. Dragostea, cu lampa stinsă, fusese ultimul medicament, administrat cu devoţiune.

Abia acum, în această odaie întunecată, mirosind a închis şi a oţet de trandafiri, îşi aminti că afară, cu luna plină, trecea o noapte de april.

Papucii, la marginea patului, pe covoraşul moale; tic-tacul ceasornicului atârnat de cârligul unei semilune de alamă cu termometru, cadou util de-al Marietei; respiraţia calmă a Marietei, al cărei trup, lipit de al lui, năduşise devotat subt cuverturile de iarnă, cu care îl acoperise…; şi dispariţia acelui vis trist, frumos şi vag, amintindu-i de Olguţa şi de un alt Mircea…

Îşi trase piciorul, dezlipindu-şi-l de pulpa feminină, îşi îndepărtă coapsa.

Se trezi pe marginea patului, cu ţigara aprinsă, între degete. Era atât de ordonată Marieta, încât întinzând mâna prin întuneric, găsi, exact la locul său, scaunul cu halatul de noapte, în timp ce vârfurile picioarelor intrară maşinal în papucii de pâslă.

Deschise uşa, ţinându-şi suflarea: evada. Respiră. Deschise uşa din faţă. Era în lumină, ca pe ţărmul unui basm. Avu gestul de îmbătare al femeilor, când, răsturnând capul pe spate, aduc cu mânile o creangă înfloritä, încovoindu-i vârful spre faţa lor.

Sute de nopţi trecuseră pe lângă el, fără să le vadă, fără să le presimtă. De când se căsătorise, se culca foarte devreme, zidit în fericirea intimă a patului conjugal. Uitase înălţimea nopţilor, stelele, Calea-laptelui, şi gestul trufaş al trupului omenesc în clipa când devine tulpina solitară a acestei imensităţi boltite în corola cerului.

Şi noaptea era de april! Înfloriseră atâţia zarzări peste noapte, că parfumul lor de sărutări de fete tinere părea al lunii pline, primăvăratec albă în noaptea străvezie. Înfloreau mereu alţi zarzări, fetiţele mirese ale primăverii, cu candoarea lor de muguri rozi şi flori albe. Plutea în noapte, printre zarzări, deasupra pământului nebulos, înălţat în lună, sfâşietorul vag de melancolie, acordul stins, pe care i-l lăsase visul lui.

Şi Olguţa murise…

Era în el o chinuitoare dorinţă de-a se pulveriza în noaptea de parfum şi de argint, de-a nu mai fi, de-a dispărea…

Fruntea i se plecase. Şi ochii lui întâlniră pe pământul de primăvară în care era trupul Olguţei, o umbră groasă, lată, cu papuci de pâslă şi halat de noapte. Intră în casă. Trecu în odaia lui de lucru. Aprinse lampa. Se aşeză la birou. Deschise saltarul de sus. Scoase un pachet de ţigări. Aprinse o ţigară: a douăsprezecea.

Era în el tristeţa fără leac pe care i-o lăsaseră în adolescenţă, ultimele pagini ale Annei Karenin.

Olguţa, Mircea… Un fel de personagii moarte în paginele unui roman. Existaseră?

Nici ochii, nici mânile, nu mai întâlneau nimic. Era singur ca după o lectură tragică. În viaţă! Exilat din trecut, din tinereţă, ca dintr-o carte cetită, după cuvântul: fine.

Oftă. O amintire surdă îl făcu să deschidă saltarul de jos, în care păstra amintiri din tinereţă şi de la părinţii săi. Scoase o geantă. Geanta lui de licean la Liceul Lazăr.

„Hardtmuth”…

Găsise o plumieră plină de creioane Hardtmuth, trimisă de Olguţa la Bucureşti.

Pe capac, o inscripţie pirogravată: „Fabrica recunoscătoare”.

Creioanele erau intacte. Năvălea din plumieră, dimpreună cu mirosul creioanelor, râsul de copil vesel al Olguţei, râsul cu ochi negri şi dinţi albi.

Murise. Niciodată râsul acela…

Portretul Olguţei, făcut de Alexandru Pallă, tot în geantă era. Marietei nu-i plăcea acea „oroare”.

Oftă.

Scrisori de la Monica. Cerneală veştedă, hârtie îngălbenită.

O foaie de hârtie. O desfăcu:

5 iunie 1914 „Mă jur pe dragostea mea, mă jur înaintea sufletului meu întreg şi clar, că dacă într-o zi voi simţi că sunt în rândul tuturor oamenilor, la fel cu ei, acceptând şi propovăduind minciunile lor, şi trăgând foloase de pe urma acestei voluntare sau involuntare sclavii; dispreţuind

sufletul meu din această noapte, sau ironizându-l; tăgăduind că iubirea este singura justificare a vieţii, ultimul ei scop, singura şi suprema ei frumuseţă; mă jur pe dragostea mea, care în această noapte mi-a adus deplină lumină, să mă sinucid. Şi dacă îmi voi călca jurământul, dacă voi fi atât de netrebnic, încât să nesocotesc acest sfânt legământ luat faţă de mine însumi – să ştiu că sufletul mi-e rupt în două, şi că merit să trăiesc înainte, în rândul tuturora, la fel cu toţi, fiindcă o dată cu jurământul acesta, pe care l-aş rupe şi l-aş călca, mi-aş rupe şi aripele, şi zborul, Mircea Balmuş.”

Avu înălţarea cutremurată a animalelor tinere, când adulmecă vânt de primăvară.

— Puiule! Puiule!

Tresări. Marieta intrase fără s-o audă.

Era pe genunchii lui, în cămaşă de noapte, desculţă, cu capul prăbuşit pe pieptul lui. Îi simţea cu pieptul bătăile inimii, şi intră în el căldura trupului ei prin batista subţire. O strânse tare. Braţele ei îi încolăciră gâtul. Avea un trup elastic ca piersicele roşii, şi părul despletit şi răscolit, cu luciri castanii în lumină, răspândea parfumul său de noapte pe fâneţe. Pulpele-i atârnau goale, albe ca miezul perelor.

Bătăile inimii ei îl înduioşau, dar, întâlnindu-i pulpele rotunde, dorinţa-i fulgeră roşu înduioşarea. O strânse. Vibra cald, cu un gemăt slab, în braţele lui tari. O răsturnă jos, pe covor.

Se ridicară congestionaţi.

— Ne-a văzut luna! se alintă Marieta.

„Mircea Balmuş.”

Iscălitura lui de acum zece ani. Îl privea de pe foaia de hârtie.

— Puiule, ce arzi? O scrisoare de dragoste?

Foaia ardea, ţinută de un colţ deasupra scrumelniţei.

— Uită-te!

Ochii Marietei văzură subt flacără. În invazia neagră a carbonizării, iscălitura: „Mircea Balmuş”. Îl strânse în

braţele goale, cu recunoştinţă, lipindu-şi trupul de el.

Scrum, numele ars căzu şi el în scrumelniţă, ca o uscată dungă de doliu.

Plecară, stingând lampa.

Lumina lunii rămase în odaie, albă, albă.

Intrară în ietac. Era cald, ademenitor. Se suiră în pat. Trupurile se lipiră. Mircea căscă, strănută.

— Puiule! Puiule! îl dojeni glasul Marietei.

Se încrustară unul în altul.

Îl ostenise bine tinereţa şi Marieta, evitându-i o insomnie, prelungindu-i poate un gutunar.

*

Nemaiîncăpând în Palatul Roznovanu, secţiunea a treia comercială a Tribunalului Iaşi fusese instalată în localul Şcolii primare Trei Ierarhi. Justiţia intrase în acest local, ca moliile în blănuri, mâncând zidurile, măcinând lespezile. În această ruină, însă, viaţa vuia ca o sfadă fără intermitenţe. Predominau evreii: negustorii evrei şi avocaţii lor.

Scările intrării, scobite ca bărcile, basculau subt loviturile paşilor impetuoşi. Săliţa din faţă, care dădea în foasta cancelarie a profesorilor, şi în fostul cabinet al directorului, demult nu mai auzise pasul pendular al dascălilor primari, nici toaca sfioasă a ciuboţelelor elevului „chemat la cancelarie”. Paşii care-o călcau, erau neliniştiţi, febrili. Ritmuri sacadate, nervoase, exasperate, târşiiri scrâşnite, frecări şâşâitoare.

Mucuri de ţigară, ţigări pe jumătate fumate, şi sigilii de scuipat, frecate cu talpa. Deschizând uşa cu geamlâc din fund, intrai în coridorul mozaicat, ducând spre sala de şedinţă. Urlet de urină. Mari dulapuri de lemn gălbui, pline cu dosare acoperite cu reviste judiciare şi Monitoare oficiale. Fum gros. Geamuri sparte. Curent, mestecând mirosurile. Oameni grăbiţi, făcându-şi loc cu coatele, ca pe platforma tramvaielor ticsite.

Vocabular special: bani, lei, franci, dolari, lire, valută, citaţii, procedură, notificare, comandament, cambie,

scadenţă, amânare, incident, „legea timbrului”, taxe, grefier, ipotecă, jude sindic, sediu comercial, procură, misitie, cotă-parte, persoană juridică, perimare, jurisprudenţă.

Ziua de april venise de pe coastele sudice ale Italiei, aducând în cer culoarea Mediteranei, şi pe pământ suflarea coastelor de flori şi soare. Ochiul s-aştepta să vadă oameni şi femei frumoase, râzând în haine subţiri, muşcând cu dinţi albi, fructe robust colorate. Rodia de marochin cu sâmburi de culoarea pomuşoarei; luminoasa portocală; trompa gălbuie şi verzuie a bananei, şi piersicele de Rubens fardate, ar fi fost fireşti în lumina acestei zile de april.

Dar april era afară, şi Dănuţ era înăuntru, în localul secţiunii a treia a Tribunalului Iaşi.

Medelenii, scoşi în vânzare de creditorii ipotecari, aparţineau doamnei Rodica Bercale, foastă camaradă de şcoală a Olguţei şi a Monicăi. Astăzi trebuia să autentifice, în calitate de procurator al soţilor Deleanu, actul de vânzare al mobilelor de la Medeleni, cu rezerva câtorva. De câteva luni, Medelenii erau un nume cu semnificaţie juridică, înscris în dosare, registre, acte, citaţii…

Auzise „strigările” pentru vânzarea moşiei Medeleni, auzise cele trei silabe de clopot florentin, în gura judecătorilor, portăreilor, grefierilor, avocaţilor, misiţilor.

Cauza acestei vânzări, el, Dan Deleanu, era. Doamna Deleanu, domnul Deleanu şi Herr Direktor îl lăsaseră pe el singur să hotărască. Monica îi oferise moştenirea de la Olguţa, să răscumpere cu ea moşia copilăriei lor.

Dănuţ înclinase fruntea. Medelenii fuseseră vânduţi.

De doi ani aproape, de la moartea Olguţei, Dănuţ avea un nume de scriitor – apăruseră două volume iscălite Dan Deleanu – şi era exclusiv avocat. Critica semnalase talentul şi fecunditatea tânărului scriitor, fără să ştie, natural, că tot ce publica Dănuţ era de mult scris, într-o epocă de singurătate şi anonimat, când numele Dan Deleanu nu exista în literatură.

De la moartea Olguţei nu mai scrisese nimic. Îi era frică să mai privească în sufletul său, umed de ape amare. Domnul Deleanu renunţase la avocatură. Puiu, trimis de Monica în Franţa, îşi trecea doctoratul în drept. Dănuţ ascultase rugămintea Olguţei, cercând să dea casei lor înviorarea care-i lipsea. Reluase el singur, activitatea avocăţească a domnului Deleanu, simţind că prin această continuare în avocatură a numelui Deleanu, întreţinea în sufletul tatălui său un ultim interes pentru viaţă. Îl consulta pe domnul Deleanu asupra proceselor, îi solicita sfatul, îl punea la curent cu rezultatele, permanentizând astfel în el o activitate pe marginea vieţii, dar activitate. În fiecare seară lucrau împreună în biroul de jos, bând cafele negre, fumând, consultând dosarele, codurile şi literatura doctrinară. Aceste câteva ceasuri petrecute spre seară cu Dănuţ, erau singurele când domnul Deleanu redevenea veşnic tânărul tată al Olguţei.

Construit de avocatură să se zbată, să vorbească, să combine, Dănuţ avea uneori reminiscenţe din verva şi ritmul Olguţei, obţinute prin efort nervos şi cafele negre. Marea iubire a domnului Deleanu se deprindea să se amăgească, să-l confunde pe Dănuţ cu Olguţa. Când rămânea singur, tăcea ceasuri de-a rândul, plimbându-se prin odăile casei goale, făcând mereu ordine şi noi aranjamente în odaia Olguţei, păstrată intactă, sau făcând lungi pasienţe. Nu se mai ducea nici la club. Evita tot ce-i amintea de viaţa lui dinainte de moartea Olguţei. Nu vorbea cu nimeni despre Olguţa. Uneori numai, se ducea la bucătărie, unde împreună cu baba pomenea de vremurile vechi.

De dimineaţă aştepta orele de seară petrecute cu Dănuţ în biroul profesional. Nu primea procese – deşi era stăruitor solicitat – nu acorda nici o consultaţie. Devenise un fel de mentor-secretar al lui Dănuţ.

De doi ani, Dănuţ făcea efortul de-a fi avocat. Se căsătorise cu Monica. O căsătorie simplă, ca o masă de duminecă, la

care asistase numai Herr Direktor şi Mircea: cucoana Catinca murise, Paşa rătăcea prin străinătate, fără urmă. Masa de nuntă fusese tristă. Doamna Deleanu plânsese; domnul Deleanu, cu paharul de şampanie ridicat, tăcuse, tăcuse, îl pusese din nou pe masă şi plecase din sofragerie fără să se mai întoarcă.

Dănuţ şi Monica îşi petrecuseră noaptea nunţii pe balcon, strânşi alături în acelaşi fotoliu, ca după un doliu recent.

Fericirea lor era intimidată, îşi ţinea suflarea, neîndrăznind să-şi afirme lumina într-o casă devastată. Lipsită de exuberanţă proclamativă, fericirea lor căpătase o sobrietate, o reculegere care-i dădeau ceva religios. Petreceau împreună puţine ore. Dănuţ era copleşit de activitatea profesională. Monica avea orele de profesorat. Acasă, Monica şedea cu doamna Deleanu; Dănuţ lucra cu domnul Deleanu. Când se vedeau noaptea, în ietacul lor, foasta odaie a Monicăi, prezenţa fiecăruia era o răsplată pentru celălalt. De câte ori ochii lor se întâmeau, aveau acelaşi zâmbet adânc şi grav, în care, dincolo de trup, sufletul tresărea.

Scoaterea în vânzare a Medelenilor împrospătase vechile dureri. Domnul şi doamna Deleanu dăduseră procură generală lui Dănuţ. Atât. Niciunul, nici altul, nu spuseseră nimic. Vestit de Monica, Herr Direktor îi scrisese lui Dănuţ o lungă scrisoare în care-i arăta că numai el trebuie să hotărască bărbăteşte: „. Părinţii tăi nu mai văd în Medeleni decât moartea bietei Olguţa. E natural. Dar tu trebuie să priveşti cu alt calm şi alţi ochi, vânzarea moşiei alor tăi, pe care la rândul tău o vei trece urmaşilor.

Banul zvârle-l, dacă ştii să-l câştigi: n-are nici o semnificaţie. Dar pământul păstrează-l. Nu-l consider numai ca un capital solid investit, în zilele de astăzi mai ales, dar ca un semn concret al continuităţii neamului vostru. Oamenii fără pământ sunt orfani. Asta o ştiu bine ţăranii. Evreii care cumpără pământ, nu urmăresc numai o afacere, ci şi o stabilizare profundă a urmaşilor lor.

Un copil care vinde pământul moştenit, se leapădă de străbuni, rămâne singur.

Conştiinţa de proprietar te face altfel cetăţean al ţării tale, decât limba vorbită şi cea scrisă. Ai o bucată din trupul ţării. O fracţiune din harta ţării tale, îţi aparţine. Orăşeanul nu cunoaşte acest sentiment. Pentru el iubirea de ţară e o sinteză intelectuală şi afectivă; pentru proprietar, e un fapt concret.

Sfatul meu e să nu vinzi Medelenii. E bine pentru voi şi pentru copiii voştri. O anumită energie se formează numai în vacanţele petrecute în copilărie la ţară, pe moşia părintească. E altăceva să faci o viligiatură la nişte băi oarecare, unde te distrezi, şi altăceva e, ca din copilărie, să cunoşti în lunile de vară viaţa pământului, înlăuntrul hotarelor moşiei tale. Vacanţele copilăriei petrecute la moşie, sunt un remediu împotriva futilităţii pentru care noi, românii, avem puternice predispoziţii.

Păstrează Medelenii, dragă Dan. Luptă pentru pământul tău. Efortul pe care ţi-l impune această luptă, îţi va fi de folos. Nu alege soluţia moldovenească a melancoliei. Te voi ajuta şi eu, punându-ţi la dispoziţie toţi banii pe care-i voi putea realiza. Evident, te vei îndatora, vei munci mai mult, dar prin aceasta, Medelenii, încorporaţi din nou familiei prin efortul tău, prin sacrificiul tău, vor fi spălaţi de durere, redevenindu-ţi scumpi, cum ţi-au fost în copilărie.

Aşa gândesc eu. Eşti om matur. Hotărăşte. Alege. Dacă nu te simţi în stare să duci această luptă, renunţă. Dar nu uita că pierzând Medelenii îţi împuţinezi personalitatea ta…”

Medelenii aparţineau Rodicăi Bercale, soţia bancherului Bercale, recte Bercovici.

După doi ani de avocatură, Dănuţ, la capătul puterilor, simţise clar că păstrarea Medelenilor ar fi însemnat o luptă prea grea pentru el. Nici să primejduiască averea lăsată de Olguţa Monicăi, nu se încumeta, învestind-o într-o moşie mare ca Medelenii, pe care nu se pricepea să o lucreze singur.

Pentru părinţii lui făcuse sacrificiul de-a profesa avocatura. Mai mult nu putea. În faţa acestei lupte, îşi vedea numai slăbiciunea, laşitatea, tristeţa. Când pe coridoarele cu miros de mahorcă şi urină, ale secţiunii a treia, auzise răsunând ultima strigare a Medelenilor, simţise în inima lui ţăndările vasului în care era trecutul familiei Dumşa şi al copiilor Deleanu.

* „Import, export.”

Aceasta era deviza bancherului Bercale. Pe când era cerealist la Paşcani, înainte de război, se numea Bercovici. De când devenise unul dintre cei mai bogaţi oameni ai Moldovei, se numea Bercale.

Preocuparea sa de căpetenie, înainte de război, era îmbogăţirea. După război, aproape neurastenizat de averea acumulată, dorise să se rafineze. Începuse prin a face un gest „şic”. Se căsătorise cu o fată săracă, divorţată de curând: Rodica. În tovărăşia Rodicăi, bancherul Bercale se rafina.

Casa lor, clădire boierească aşezată pe strada Carol, în vecinătatea Copoului, fusese refăcută în întregime de un arhitect de curând întors din străinătate, în „stil modern”. În această casă, Rodica şi soţul ei aveau impresia măgulitoare că trăiesc în decorul unui film executat de o casă germană, cu subiect bizar şi rafinat. Tot ce era la modă se conglomera în această casă. Aveau treizeci de icoane, aşezate una lângă alta pe păreţii vestibulului, ca decoraţiile pe tunica unui general rus. Covoarele, scoarţele, şalurile, paravanele japoneze, vasele chinezeşti, narghilele, tăvile arabe, armele vechi, ediţiile rare făceau din această casă un fel de „arcă a lui Noe” a tuturor modelor recente. Aşteptai şi ramura de măslin.

Aveau trei automobile şi trăsură cu cai negri. Eleganţa Rodicăi, fie iarnă, fie vară, în automobil, trăsură sau lojă, lăsa suspine şi oftări. Rarii furnizori ieşeni, care aveau onoarea s-o servească, se recomandau celorlalţi clienţi, ca furnizori ai doamnei bancher Bercale.

— Nu-mi place pălăria!

— Vaai! Se poate! A luat şi doamna bancher Bercale.

Bancherul Bercale era antisemit. […]

În Iaşi era socotit ca un om ultramodern, un fel de american autentic, întâmplător din târgul Paşcanilor.

Avea reputaţia de bărbat frumos. Nalt, spătos, burtos cât trebuie pentru prestanţa noţiunii de bancher sau de Mitropolit, avea un profil definitiv individualizat prin nas. O floare de statura bostanului, la butoniera acestui bancher, s-ar fi armonizat cu dimensiunile nasului. I se spunea că are profilul Bourbonilor.

Se fotografia numai de profil.

Poseda două moşii. Medelenii, însă, erau ambiţia Rodicăi. O satisfăcuse. Îi aparţineau. Rodica îl informase despre „vacanţele” petrecute la Medeleni, despre „idolatria” familiei Deleanu pentru ea, şi despre „dragostea nenorocită” a lui Dan Deleanu, care o ceruse în căsătorie dar fusese refuzat de mama Rodicăi.

— Păcat, domnule, o moşie boierească să încapă pe mâna jidanilor! explicase bancherul avocatului său, generoasa hotărâre de-a cumpăra Medelenii.

*

Prezenţa Rodicăi în sala secţiunii de notariat, adunase pe toţi avocaţii disponibili.

Parfumul Rodicăi domina mirosul sălii; „Quelques fleurs”, parfum strident care are parcă un fond de sudoare sexuală, afrodiziac îndulcită.

Grefierii o priveau răsucindu-şi condeiele; copiştii, făcându-şi cu ochiul. Avea rochie scurtă şi decoltată. Când se aplecă pe biroul judecătorului, un copist oftă. Văzuse gropiţa sânilor plini. Avocaţii îi vedeau ceafa plină. Cei din lături îi vedeau coapsele pline, profilul pulpelor metalice în ciorapii de mătasă, şi pantofii cambraţi, cu călcâie roşii, care dădeau o notă picantă, de fard parcă, piciorului. Era înconjurată de sexualitate. Îndreptaţi spre ea, ochii bărbaţilor deveneau antropofagi. Se aplecase atât de tare,

încât avea aerul că vrea să sărute buzele judecătorului care privea insistent actul de vânzare, puţin congestionat.

— Cunoaşteţi, doamnă, conţinutul actului?

— Ba bine că nu!

Avocaţii zâmbiră. Le mergea la inimă femeiuşcă ale cărei picioare neastâmpărate dansau subt biroul judecătorului.

Dănuţ întoarse capul. Se sfârşise cu Medelenii. Actul fusese autentificat.

Plecă repede.

— Domnule Dan…

Bancherul şi Rodica îl ajunseră din urmă.

—.sper că ne vei face plăcerea să vii la Medeleni, zâmbi Rodica, privindu-l stăruitor, cu o palpitaţie a nărilor.

— Venim mâne să luăm lucrurile noastre.

— Nu, nu! Asta-i vizită de afaceri. Mă gândeam pe la vară.

— Mulţumesc, nu.

Îi salută cu o înclinare a capului şi porni precipitat spre automobilul lui.

— E cam mojic junele! vorbi domnul Bercale.

— Chagrin d'amour!

— „.dure toute la vie…” fredonă galant bancherul, pus la curent de când se căsătorise cu o fată cultă şi cu muzica „modernă”.

*

Dănuţ opri automobilul la poarta externatului de fete. Se isprăvise ziua şcolară.

A doua zi era duminică. Afară, primăvară. Fetele năvăleau râzând, glumind, vorbind subţire. Unele aveau buchete de viorele, duse mereu la nas, respirate cu pasiune, aproape sărutate. Cele din cursul inferior săreau într-un picior. Cele mari, mergeau în grupuri, sau câte două, ţinându-se de talie, cu faţa gravă în faţa primăverii. Ritmul tuturora era alegru, pe pământul elastic, uscat, având aroma de pământ a primăverii.

Toate defilară prin faţa automobilului oprit la poartă: unele, şoptindu-şi câte ceva şi râzând înfundat; altele,

măsurându-l pe Dănuţ cu o impertinenţă afectată, graţioasă totuşi, din pricina gurei şi a năsucului copilăresc; altele privindu-l cu coada ochiului şi întorcând capul; altele trecând demne, cu bărbia în piept; altele vorbind prea tare, franţuzeşte…

Ieşise din rândul şcolarilor. În faţa externatului de fete revărsate în sâmbăta de primăvară, n-avea impresia bărbatului în faţa femeilor, ci sentimentul altei tinereţe, altor generaţii, mai proaspete, mai recente, cu mai mult viitor în faţă şi mai puţin trecut în inimă. Simţi sfiala melancolică, înfricoşată oarecum, a omului încă tânăr, faţă de cei mai tineri decât el. Întâiul accent grav al vrâstei.

Ultimele şiruri de fete se pierdură la vale. Ograda externatului se golise. Alt val izbucni. Dănuţ zâmbi. Înconjurată de şcolăriţe, Monica apăruse, c-un teanc de caiete subt braţ. Îl zărise şi ea. Venea repede, sprintenă ca şi fetiţele din jurul ei, diferenţiată de elevele ei numai prin înălţime şi atitudinea lor respectuoasă faţă de ea.

— M-aştepţi de mult, Dănuţ? Am avut teză…

Automobilul izbucni. Trecură pe uliţi singuratece, pline de vrăbii şi de soare.

Zarzării înfloriţi păreau prea tineri în oraşul ruinat, ca fetiţele gătite cu rochii de sărbătoare, venite să-şi felicite bunicii de ziua lor.

Dănuţ tăcea, apăsat. Motorul avea o grabă febrilă.

— Ce-i, Dănuţ?

— Mergem mâne la Medeleni.

Silabele sunară trist. De câteva luni, toţi evitau cuvântul Medeleni. Devenise tăcere, ca numele morţilor.

Dănuţ surâse umil.

Monica-i dezmierdă mâna, plecându-şi fruntea.

*

Automobilul viră, intrând în ograda casei. În treacăt, zăriră în grădină, aşezaţi în jurul unei mese, pe doamna şi domnul Deleanu stând de vorbă cu cineva. Lăsară automobilul la scară, intrând în grădină.

— Cine-o fi, Monica?

Se uitară din poarta grădinei. Vedeau numai spatele musafirului. Spinare îndoită de bătrân. Palton gros. Pălărie neagră, cu boruri late.

— Nu-i Paşa?

— Paşa? Nuu! protestă energic Monica.

Se apropiară.

— Vin copiii, anunţă domnul Deleanu, ridicându-se cu faţa zâmbitoare în întâmpinarea lor.

Bătrânul de pe scaun se ridică ţapăn, sprijinindu-se cu mânile de marginea fotoliului de pai. Ca şi cum numai întorcând trupul şi-ar fi putut întoarce şi capul, viră încet, cu spinarea adusă, utilizând bastonul înfipt în pământ.

— Monica!

— Paşa!

Mai mult spaimă decât bucurie în glasul Monicăi. În trupul unui străin cu barba postişă a lui Paşa, răsunase glasul postiş al lui Paşa, cu efort, aton, cavernos. Ca un copac bătut de grindină, cu frunzişul secerat într-o singură noapte, Paşa de acum era scheletul celui de odinioară. Înainte era gros cu amploare şi fast, acuma era slab, parcă prost împăiat. Paltonul învelea moaşte. Barba crescuse în dezordine. Ochii ardeau în fundul orbitelor. Umerii obrajilor, proeminenţi. O paloare albă de malarie. Şi o rigiditate a muşchilor feţei, care dădea clipiri şi ticuri celor care-l priveau pe Paşa.

Se aşezară în jurul mesei.

Paşa se uita la Monica, dând din cap, mecanic parcă.

— Am aflat… la Paris… acum… două săptămâni… exact, două săptămâni… că te-ai căsătorit…

Articula cu efort, răspicând vorbele, insistând asupra fiecăreia, dându-le o solemnitate de oracol. Frazele lui aveau, astfel, durata încetinită a mişcărilor descompuse într-un film. După fiecare vorbă urma ca o panică întrebătoare: se va mai forma următoarea? Când vorbea

Paşa, gândul celorlalţi se enerva, aşteptându-l pe loc, cum se întâmplă cu tinerii, când merg alături de un moşneag.

Când privirile celorlalţi se întâlneau, se întorceau brusc în altă parte.

— Am călătorit mult…

Silabele răsăreau în efortul cuvintelor, reliefate dureros, cum sunt coastele trupului slăbit de boală.

Cu inima strânsă, Monica observa altă schimbare. Pe subt pantalon, îi cădea un ciorap, răsfrângmdu-se pe gheata neglijent încheiată, cu şireturile rupte. Manşetele erau negre şi deşirate. Gulerul paltonului, unsuros, în contrast cu părul de argint, rărit şi el, atârnând mort.

— Am revăzut apartamentul vostru de la Paris… Rue… rue…

Îşi muşcă buzele. Încruntat.

— De l'Observatoire, şopti Monica.

— Cum?

— De l'Observatoire.

— Aha! Rue de l'Observatoire, silabisi el satisfăcut numele regăsit. Da-da! În faţa grădinii Observatorului, Rue de l'Observatoire…

Muşchii feţei i se crispară. Ochii se stinseră. Viaţa încetă, ca într-o păpuşă cu mecanismul stricat.

Se ridică. Porni, rigid. Se opri. Cu o mişcare ţapănă, ca în somn hipnotic, vârî mâna în buzunarul paltonului, scoase o seringă… Tuşi.

O tăcere lungă, de gheaţă. Cineva oftă, tuşind imediat.

Aruncând o privire bănuitoare şi culpabilă capetelor întoarse ale celorlalţi, Paşa îşi făcu injecţia de morfină, în braţul stigmatizat de cicatricele necontenitelor înţepături.

Primăvara reînflori; cerul apăru albastru; soarele străluci cald. Faţa lui Paşa se înviorase ca după câteva cupe de şampanie. Trupul îşi recăpătase elasticitatea, ochii străluceau.

Se aşează din nou în fotoliu. Şi ca dintr-un gramofon cu resortul atunci învârtit, cu ac nou şi placă nouă, glasul

răsună iară, reluând cuvintele, cu bucuria de-a le auzi sunând în lumină de primăvară.

Sufletul murise. Bucuria cuvintelor era ultima, cumpărată de la farmacie, în fiolele de morfină.

*

Livezile înflorite aveau o graţie arhaică. Vedeai ca în oglinzi întoarse spre trecut serbări la curtea Regelui Soare, din veacul al optsprezecelea.

Peruci pudrate, revărsate-n bucle lungi; jabouri de dantelă; mari evantalii cu penajuri albe, cochet desfăşurate.

Zvon de râsete. Mişcări de menuet în legănarea moalelui vânt. Aur de soare. Suflet uşor de april.

Automobilul lui Dănuţ se opri în sat, în faţa casei Oţălencii. Claxonul cârâi. Copiii lui Gheorghiţă a Marandei apărură, cu ochi mari. În urma lor se grăbi Oţăleanca.

— Sărut mâna, sărut mâna! Bine-aţi venit!

— Bună ziua, Oţăleanco, unde-i Gheorghiţă?

Oţăleanca oftă. Faţa i se întunecă.

— Slugă la jâdan.

Porniră înainte. Curtea boierească se ivi. Se făceau reparaţii, suspendate din cauza duminicei. Schele de jur împrejur, acoperământul de tablă, scos. Casa părea aşezată pe masa de operaţie. În faţa curţii se oprise camionul angajat de Dănuţ pentru transportarea lucrurilor nevândute.

Lăsară maşina la poartă. Intrară pe jos.

Îmbrăcat în haine orăşeneşti, cu musteaţa răsucită şi părul cosmeticat, Gheorghiţă le ieşi înainte, demn. Dănuţ îi întinde, cu o mână tremurătoare, un bilet şi o listă: „Domnul Dan Deleanu, avocat din Iaşi, are dreptul de-a intra în casa moşiei Medeleni, ridicând obiectele specificate în alăturata listă, Carol Bercale.”

Cu acest paşaport, Dănuţ şi Monica intrară pentru ultima oară în casa copilăriei lor.

*

Arătare antideluviană, imensificată de colb, camionul porni, ducând rămăşiţele gospodăriei de la Medeleni. Dănuţ şi Monica îl urmăriră din pridvor.

Intrară în casă. Paşii sunau prea tare, şi inimile la fel – a gol.

— Câte ceasuri, Dănuţ?

Abia atunci, Dănuţ auzi tăcerea de doi ani a tuturor pendulelor şi ceasornicelor de la Medeleni. Se uită la ceasul lui: era patru. Trebuiau să plece şi ei. Nu mai aveau ce căuta în casa Rodicăi Bercale, printre mobilele Rodicăi Bercale.

Totuşi intrară amândoi în foasta odaie a copilăriei lui Dănuţ, vecină cu foasta odaie a Monicăi şi Olguţei. Ferestrele erau deschise, uşile date-n lături. Mirosea a colb, a var şi a moloz umed.

Se aşezară pe marginea patului.

Dănuţ avea în mână o carte luată din podul cu vechituri: Robinson Crusoe. Pe întâia foaie, o iscălitură caligrafică: „Dan Deleanu, elev, clasa IV-a primară”.

Monica luase o păpuşă tunsă, cu rochiţă de mătasă albă, zdrenţuită.

Amintiri atât de vechi, încât şi în suflet icoana lor era acoperită cu surul tremur al aţelor de păianjen.

Şedeau pe patul din odaia lui Kami-Mura, ca pe banca unui peron de gară, unul cu Robinson Crusoe, celălalt cu păpuşa, şi tot nu plecau.

Mărul de la fereastra odăii avea frunzuliţe verzi, şi noduri trandafirii. S-auzea murmurul livezii. Ochiuri de soare se clătinau galeş pe podele.

Dănuţ aprinse o ţigară. Începu să se plimbe prin odaie, de la uşă până la fereastră.

Răsunetul paşilor lui era ca o bătaie de inimă a zidurilor vechi.

De la întâia ţigară aprinse alta, apoi alta, plimbându-se tot mai repede. Apoi se aşează pe marginea ferestrei, sub crengile de flori, în murmurul albinelor, cu profilul în soare.

— Alţi Medeleni…

Monica plânsese. Ridică ochii spre el. Avea lucirea umedă a lacrimilor pe obrajii ovali şi luminoşi. Subt ochii ei întristaţi, faţa lui Dănuţ apăru alta decât cea de până atunci, înviorată, energică, venind parcă din soare, ca o veste a livezii despre fructele viitoare.

— Vin' aici, Monica. E bine pe fereastră.

Se sui lângă el, pe pervazul cald de soare.

În vremurile vechi, când năvăleau tătarii sau turcii, străbunii îşi luau avutul în care şi se retrăgeau la munte: aşa spun cronicarii. Nu-şi luau numai avutul, luau şi sufletul caselor părăsite. Năvălitorii găseau ziduri moarte. Viaţa acelor ziduri fugise în munţi.

Sufletul Medelenilor, viaţa Medelenilor, era în inima lui Dănuţ. Rodica Bercale nu cumpărase nici viaţa, nici sufletul Medelenilor.

Dănut vânduse Medelenii, prin el vor trăi.

Simţea cu fiecare bătaie a inimii cum se ridica trecutul ca o insulă scufundată cu palatele ei. Toţi trăiau în el. Copilăria lor, tinereţa lor, casa lor, prietenii lor, căsuţa lui moş Gheorghe, Iazul Mânzului, via, livada, câmpiile, toate, toate erau în el. Nu vânduse nimic, nu uitase nimic. Trecutul era în el, viu, proaspăt, ca un viitor. Va scrie romanul Medelenilor, luându-şi astfel revanşa asupra vieţii. Olguţa va fi din nou alături de ei…

Dezmierdă capul Monicăi.

Zâmbiră trist, c-un gol între ei.

Din fundul livezii se stârnise un vârtej de vânt. Trecu nebuneşte printre pomii înfloriţi, revărsându-le florile, trecu peste capul lui Dănuţ şi al Monicăi, risipindu-le şuviţele de păr, şi se pierdu prin uşile deschise în adâncul casei, cutremurând tăcerea, neliniştind perdelele, înfiorând pustietatea încăperilor.

— Olguţa…

Mâna lui Dănuţ flutură prin lumină un gest ca spre depărtări.

— Olguţa era un vânt de larguri…
Şi toată odaia se umpluse de parfumul florilor tinere.

SFÂRŞIT